

การศึกษามโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษณมูรติ
A STUDY OF KRISHNAMURTI 'S CONCEPT OF DEATH

พระอารดินทร์ เขมธมฺโม (รัตนภู)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๕

การศึกษามโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษณมูรติ

พระอารดินทร์ เขมธมฺโม (รัตนภู)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A STUDY OF KRISHNAMURTI 'S CONCEPT OF DEATH

PHRA ARADIN KEMATHAMMO (RATTANAPU)

**A Thesis submitted in Parial Fulillment of
The Requirement For The Degree of
Master of arts
(Philosophy)**

**Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyadaya University
Bangkok, Thailand**

2006

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา

.....

(พระศรีสิทธิมนี)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ

(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

..... กรรมการ

(พระมหากฤษณะ ตรุโณ)

..... กรรมการ

(ดร. วีรชาติ นิ่มอนงค์)

..... กรรมการ

(ผศ.ดร. วรยุทธ ศรีวรกุล)

..... กรรมการ

(ผศ. สุนัย ครองยุทธ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหากฤษณะ ตรุโณ ประธานกรรมการ

ดร.วีรชาติ นิ่มอนงค์ กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษามโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษฎมูรติ

ผู้วิจัย : พระอารดินทร์ เชมรมโม (รัตนภู)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาปรัชญา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหากฤษณะ ตรุโณ ป.ธ. ๓, พธ.บ., พธ.ม ,Ph.D.(Phil)

: ดร. วีรชาติ นิ่มอนงค์ ป.ธ. ๖, พธ.บ.(เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง), ศษ.บ.,

M.Phil., M.A.,Ph.D.

วันสำเร็จการศึกษา : ๕ / เม.ย. / ๒๕๕๐

บทคัดย่อ

การศึกษามโนทัศน์เรื่องความตายในทัศนะของกฤษฎมูรติ มีจุดประสงค์หลักอยู่ที่ การศึกษาแนวคิดเรื่องความตายในส่วนความหมายของความตาย ทำที่ต่อความตาย วิธีสู่การเข้าใจความตาย ตลอดจนคุณค่าของความตายที่มีต่อชีวิต และความสัมพันธ์ของความตายที่มีต่อปรากฏการณ์ทั้งระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม โดยต้องเข้าใจแนวคิดพื้นฐานของเขาเป็นเบื้องต้น อันได้แก่ แนวคิดเรื่องความจริง ญาณวิทยา และปรัชญาชีวิตมนุษย์

ผลของการศึกษาทำให้ทราบว่า แนวความคิดของกฤษฎมูรติเรื่องความตายมีทัศนะที่ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดเรื่องความตายของปรัชญากระแสหลัก ที่ทำให้เป็นบทสรุปตายตัวขึ้นมา โดยสสารนิยมเชื่อว่าความหมายของความตายอยู่ที่การยุติกระบวนการทางกายภาพเท่านั้น ทำให้ความตายมีความหมายที่คับแคบเป็นเหตุให้ปฏิเสธความตาย ขณะที่จิตนิยมเชื่อว่าความหมายของความตายอยู่ที่เส้นทางผ่านของสารัตถะทางนามธรรม(วิญญาณ) ทำให้ความตายมีความหมายเป็นเพียงเครื่องมือของสารัตถะที่ห่างไกลจากชีวิตจริง และพุทธปรัชญาเถรวาทแม้จะปฏิเสธสารัตถะทางนามธรรมแต่ก็มีความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งกฤษฎมูรติไม่เห็นด้วยกับความเชื่อทุกรูปแบบที่เกี่ยวกับความสืบเนื่องหลังความตาย เพราะเขาเห็นว่าเพียงรูปแบบของความคิดที่ปรารถนาความสืบเนื่องของตัวตนที่ความคิดสร้างขึ้น โดยแท้ที่จริงแล้วมนุษย์ไม่ได้กลัวความตาย แต่กลัวความสืบเนื่องที่ความคิดสร้างขึ้นจะยุติลง

กฤษฎมูรติชี้ให้เห็นว่าความตายเป็นข้อเท็จจริงที่ไม่อาจอธิบาย ความตายจึงเป็น “สิ่งไม่รู้” ต่อการนิยามให้ความหมายที่ตายตัว ซึ่งหมายถึงสิ่งไม่อาจรู้ด้วยความคิดหรือมโนคติ อีกแง่หนึ่งความตายหมายถึง “สิ่งใหม่” ในแง่ของการรับรู้ด้วยประสบการณ์ตรงในปัจจุบันขณะเท่านั้น เพราะมีแต่ปัจจุบันขณะเท่านั้นที่มีความใหม่อยู่ตลอดเวลา เป็นภาวะไร้ความสืบเนื่องและ

สิ้นสุดสภาพอิทธิพลกำหนดของความคิดที่ปรารถนาจะสืบต่อประสบการณ์แห่งตัวตน ความหมายของความตายจึงอยู่ในฐานะการมีชีวิตอยู่กับปัจจุบันขณะ ด้วยเหตุนี้ความหมายของความตายจึงเป็นสิ่งเดียวกับความหมายของชีวิต

เนื่องจากความตายมีลักษณะการรับรู้ด้วยประสบการณ์ตรง ไม่มีอิทธิพลกำหนดของความคิดเข้ามาครอบงำ วิธีสู่การเข้าใจความตายจึงมีลักษณะเดียวกันกับวิธีสู่ความจริง คือ การใส่ใจอย่างเต็มเปี่ยม รับรู้ทั้งหมดอย่างทันทีทันใดซึ่งเป็นอาการของปัญญา และตระหนักรู้กับทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการเลือกซึ่งเป็นอาการของสมาธิ วิธีทั้งสามมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้นความตายจึงสะท้อนให้เห็นถึงสัจจะหรือความจริง สองสิ่งนี้มีความสัมพันธ์อย่างเป็นเอกภาพเดียวกัน

การจะมีท่าทีต่อความตายได้ จะต้องมีท่าทีต่อชีวิตอย่างสมบูรณ์ก่อน เพราะทั้งสองสิ่งมีความสัมพันธ์ต่อกัน การเป็นอิสระจากอิทธิพลกำหนดโดยความคิดทำให้เกิดท่าทีต่อความตายได้อย่างสมบูรณ์ ก่อให้เกิดการรับรู้ความจริง รับรู้ความรัก เพราะทั้งความตาย ความจริง และความรัก มีความเป็นเอกภาพเดียวกัน ทั้งสามสิ่งเป็นสัจจะภาวะที่ปรากฏอยู่ทุกขณะของชีวิต ก่อให้เกิดระเบียบอันสมบูรณ์ คือ คุณธรรมและความดีที่เกิดจากการกระทำภายในของปัจเจกบุคคล แสดงออกมาทางการกระทำในปัจจุบันขณะ เป็นการเรียนรู้ทุกขณะของชีวิตโดยปราศจากการตั้งสมประสบการณ์ที่มีตัวตนแฝงอยู่ ซึ่งถือว่าเป็นคุณค่าของความตาย

ความสัมพันธ์ระหว่างความตายกับปรากฏการณ์ของปัจเจกบุคคลย่อมส่งผลต่อปรากฏการณ์ทางสังคม ซึ่งแบ่งได้ ๒ นัยยะ คือ (๑) ปรากฏการณ์สร้างสรรค์ซึ่งเป็นสภาพไร้ปัญหาภายในปัจเจกบุคคล ย่อมก่อให้เกิดสันติสุขที่แท้จริงแก่สังคม และ (๒) ปรากฏการณ์วิกฤตภายในเป็นซึ่งสภาพปัญหาภายในปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นเชื้อของความขัดแย้งภายในปัจเจกบุคคลและอาจขยายเป็นความรุนแรงในสังคมต่อไป

อนึ่งสาระหลักของพุทธปรัชญาเถรวาท คือ การดับทุกข์โดยสิ้นเชิง ถือเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต ฉะนั้นสาระหลักในมโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษณมูรติจึงมีความสอดคล้องในทิศทางเดียวกันกับสาระหลักของพุทธปรัชญาเถรวาท โดยไม่จำเป็นต้องนำเอาเรื่องความสืบเนื่องหลังความตายมาสร้างความแตกต่าง เพราะทั้งสองฝ่ายมุ่งเสนอให้มนุษย์หลุดพ้นจากพันธนาการทางจิตใจที่สร้างความขัดแย้ง และยุติตัวตนที่ปรารถนาความสืบเนื่องทุกรูปแบบ เพื่อมีชีวิตกับปัจจุบันขณะ คือ อิสระภาพทางจิตใจอย่างแท้จริง

Thesis Title : A Study of Krishnamurti's Concept of Death

Researcher : Phra Aradin Kemathammo (Rattanapu)

Degree : Master of Arts

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Krishna Taruno Pali III , B.A., M.A.(Phil.), Ph.D (Phil)

: Dr. Veerachat nimanong Pali VI, B.A., B.Ed. M.Phil., M.A., Ph.D.

Date of Graduation : 9 / 04 / 2007

Abstract

The objective of this thesis is to examine the aspects of the meaning of death, the attitude to death, the way to understand the death, the value of death to life, and the relationship of death with the individual and the collective phenomena in order that we may understand Krishnamurti's basically philosophical concept, which is the concepts of the Truth, the Epistemology, and the Philosophy of Life.

The results of this study showed that Krishnamurti's concepts of death is disagreement to the concept of death in the main current of philosophy which has rigid conclusion such as Materialism which is the belief that death means just the end of physical process of one's body, while Ideal accepts that death means the pathway of the abstract Essence (the Soul) which was far from the real life. Although both Krishnamurti and Theravada Buddhism deny the abstract Essence, Krishnamurti does not agree with Theravada Buddhism, because Theravada Buddhism believes in rebirth. Krishnamurti suggested that every belief about the continuity of life after death was merely the continuity of the self made by imagination. In fact, one is not afraid of death but is afraid of the end of such continuity.

Krishnamurti also pointed out that death was the ineffable evidence, so it was "The Unknown" for the exact definition. It means that we cannot know the death by our thoughts or ideas. On the other hand, death is "The New", because it has to be perceived only by the direct experience at present, and only the presence is always new. It is the state of neither continuity nor conditioning by the desire to continue the experience of the self. Then, the meaning of death is in the state of living at the present time, so, the meaning of death is the same meaning of life.

The way to understand the death is the same as the way to understand the Truth, namely to have full capacity of mindfulness, to perceive all the happening immediately which is the state of wisdom, and to have the choiceless awareness that is the state of meditation. The three ways are one and the same. So the death is the reflection of the Truth. Their relationship is the unity.

To have the attitude to death, we have first to have a complete attitude to life because death and life are related to each other. In addition, freedom from conditioning by thought would make the complete attitude to death that gives birth to the perception of the Truth and the love, because the death, the truth and the love are all identical. The three states are the states of truth happening in every moments of life which cause to arise the total order, namely the individual's virtue and the goodness shows in the action at the present moment. The value of death is, thus, the learning every moment of life without collecting the experience of the self. This is regarded as the value of the death.

The relationship between the individual's death and phenomena naturally affected the social phenomena in two ways. Firstly, the positive phenomena, the individual's state without problems would lead to the real peace for the society. Secondly, the crises within phenomena, the individual's problems or conflicts, can expand to be the violence in societies.

Furthermore, the cessation of suffering which is the main essence in Theravada Buddhism is the highest goal of life. So, the main essence in Krishnamurti's concept of death can get along very well with Theravada Buddhism. We do not need to bring the continuity after death to cause a difference between those two concepts to arise, because they both put a man forward to be free from the bondage of making the conflicting mind, and to end the self wishing to have any form of continuity and to lead the life of the present moment, which is really the mental freedom.

กิตติกรรมประกาศ

หากกล่าวว่า “ค่าของคนอยู่ที่ผลของงาน” วิทยานิพนธ์เล่มนี้คงเป็นชิ้นงานหนึ่งที่มีคุณค่า ถือเป็นคุณค่าหนึ่งในหลายๆ คุณค่าที่มีความหมายต่อการพิสูจน์ตนเองของผู้วิจัยที่มีต่อการศึกษาในระดับมหาบัณฑิต เป็นการพิสูจน์ตนเองที่ใช้ระยะเวลาพอสมควรและอาจเนิ่นนานกว่าเพื่อนนิสิตรุ่นเดียวกันจนเกือบทอดทิ้งไม่สู้ต่อ เนื่องจากผลของคุณค่าจากความสำเร็จของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ไม่ได้มีความหมายต่อผู้วิจัยเพียงคนเดียวเท่านั้น แต่ความสำเร็จนี้มีคุณค่าต่อผู้ที่เห็นความหมายและคุณค่าในตัวของผู้วิจัยว่าคือส่วนหนึ่งความหวังสำหรับเขาเหล่านั้น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ยิ่งใหญ่แห่งแรงบันดาลใจที่ทำให้ผู้วิจัยทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้จนสำเร็จ

กราบขอบพระคุณ พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว ที่อนุญาตให้ผู้วิจัยเข้าศึกษาต่อในระดับมหาบัณฑิต และขอขอบพระคุณคณะอาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งประกอบไปด้วย พระมหากฤษณะ ตรีโณ และดร.วีรชาติ นิมนองค์ ที่ช่วยเหลือและให้คำปรึกษา รวมไปถึงจนถึงคณาจารย์ทางบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยเป็นส่วนหนึ่งแห่งสถาบันอันทรงเกียรตินี้

ขอขอบพระคุณพระเดชพระคุณ โสพล ชนาสโก เพื่อนพระรุ่นพี่ที่คอยถามข่าวคราวความคืบหน้าของงานและช่วยเรียบเรียงบทคัดย่อเป็นภาษาอังกฤษให้ รวมไปถึงพระร่วมรุ่นแห่งค่ายอบรมจริยธรรม วัดสวนแก้ว อันประกอบด้วย พระมนต์ชัย อุตตโม พระหนูทิพย์ ญาณวโร พระมนตรี ตลอดจนเพื่อนนิสิตสาขาเดียวกันที่คอยให้กำลังใจ โดยเฉพาะพระณรงค์ กิตติพิโล แล พระธเนศ ฐานปาโล และพระทวิช ไปจนถึงคุณคณา สามเมือง ที่คอยให้ความช่วยเหลือขณะทำวิทยานิพนธ์ตามคำมั่นสัญญา และคุณนฤชิต มหาากายี ที่อุปถัมภ์กันเตอร์เน็ตในการหาข้อมูล

อีกส่วนหนึ่งที่ผู้วิจัยจะลืมไม่ได้เลย คือนุภาพการผู้ให้กำเนิด คือ คุณแม่สมหมาย สุขสุข ซึ่งถือว่าเป็นแรงบันดาลใจอันสำคัญยิ่งของผู้วิจัยเอง และขอขอบพระคุณในทุกสิ่งทุกอย่างที่เปี่ยมด้วยประโยชน์จากบุคคลต่างๆ ที่อุปการะแก่ผู้วิจัยในด้านต่างๆ ตลอดมา

ขออุทิศสารัตถะประโยชน์ใดๆ อันเกิดจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ จงเป็นสิ่งที่เกื้อกูลคุณค่าแท้แห่งชีวิตจนบังเกิดขึ้นแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผู้สนใจใคร่ศึกษาทั้งหลายด้วยเทอญ

พระอารดินทร์ เขมธมโม(รัตนภู)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ก
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	น
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย	๑๐
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะรับจากการวิจัย	๑๐
บทที่ ๒ มโนทัศน์เรื่องความตายในปรัชญากระแสหลัก	๑๑
๒.๑ มโนทัศน์เรื่องความตายในศาสนาอิสลาม	๑๒
๒.๑.๑ ธรรมชาติของชีวิต	๑๒
๒.๑.๒ สวรรค์และนรก	๑๖
๒.๑.๓ จุดหมายของชีวิต	๑๘
๒.๑.๔ ความหมายของความตาย	๒๐
๒.๑.๕ ทำที่ต่อความตาย	๒๑
๒.๒ มโนทัศน์เรื่องความตายในจิตนิยม	๒๓

๒.๒.๑	ธรรมชาติของชีวิต	๒๓
๒.๒.๒	สารัตถะของชีวิต	๒๘
๒.๒.๓	จุดหมายของชีวิต	๓๒
๒.๒.๔	ความหมายของความตาย	๓๓
๒.๒.๕	ท่าทีต่อความตาย	๓๕
๒.๓	มโนทัศน์เรื่องความตายในพุทธปรัชญาเถรวาท	๓๖
๒.๓.๑	ธรรมชาติของชีวิต	๓๗
๒.๓.๒	สารัตถะของชีวิต	๓๙
๒.๓.๓	เป้าหมายสูงสุดของชีวิต	๔๓
๒.๓.๔	ความหมายของความตาย	๔๔
๒.๓.๕	ท่าทีต่อความตาย	๔๘
๒.๔	สรุปวิจารณ์	๕๑
บทที่ ๓	แนวคิดพื้นฐานของของกฤษฎมูรติ และ มโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษฎมูรติ	๕๔
๓.๑	แนวคิดพื้นฐานของของกฤษฎมูรติ	๕๔
๓.๑.๑	แนวคิดเรื่องความจริง	๕๔
๓.๑.๒	แนวคิดเรื่องญาณวิทยา	๕๘
๓.๑.๓	แนวคิดเรื่องปรัชญาชีวิต	๖๒
๓.๒	มโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษฎมูรติ	๗๐
๓.๒.๑	ความหมายของความตาย	๗๑
๓.๒.๒	วิธีสู่การเข้าใจความตาย	๗๕
๓.๒.๓	ท่าทีต่อความตาย	๘๕
๓.๒.๔	คุณค่าของความตาย	๘๕
๓.๓	สรุปวิจารณ์	๙๒

บทที่ ๔ วิเคราะห์หมโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษฎมูรติ	๕๘
๔.๑ การให้เหตุผลสนับสนุนและโต้แย้งมโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษฎมูรติ	๕๘
๔.๑.๑ มโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษฎมูรติกับสสารนิยม	๕๘
๔.๑.๒ มโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษฎมูรติกับจิตนิยม	๑๐๑
๔.๑.๓ มโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษฎมูรติกับพุทธปรัชญาเถรวาท	๑๐๕
๔.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างความตายกับปรากฏการณ์ในระดับต่างๆ	๑๑๓
๔.๒.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างความตายกับปรากฏการณ์ในปัจเจกบุคคล	๑๑๕
๔.๒.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างความตายกับปรากฏการณ์ในสังคม	๑๓๐
๔.๓ อิทธิพลมโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษฎมูรติที่มีต่อสังคมไทย	๑๔๐
๔.๓.๑ อิทธิพลต่อสังคมไทย	๑๔๐
๔.๓.๒ ความสอดคล้องกับทัศนะหลักในสังคมไทย	๑๔๒
๔.๔ สรุปวิจารณ์	๑๔๕
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย วิเคราะห์และข้อเสนอแนะ	๑๕๐
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๕๐
๕.๒ วิเคราะห์	๑๕๖
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๕๘
บรรณานุกรม	๑๕๙
ประวัติผู้วิจัย	๑๖๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อคัมภีร์

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้ข้อมูลอ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรียงตามอักษรย่อ ดังนี้ :-

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	มูลปิณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปิณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	อุปรปิณณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.พ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย	สพยตนวรรค	(ภาษาไทย)
ข.ปฎ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกิกาย	ปฎิสัมภิตามวรรค	(ภาษาไทย)

การใช้หมายเลขย่อ

การระบุหมายเลขอ้างอิงคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย จะแจ้งเล่ม / ข้อ / หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ตัวอย่างเช่น ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๐/๔๓๑ หมายถึงสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปิณณาสก เล่ม ๑๒ ข้อ ๔๐๐ หน้า ๔๓๑ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การทำความเข้าใจความหมายของชีวิตมนุษย์ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในการศึกษาชีวิตมนุษย์เพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น หากต้องศึกษาทำความเข้าใจสถานะที่แท้จริงของมนุษย์จากทุกแง่มุมประกอบรวมกันไป ในการทำความเข้าใจความหมายของชีวิตมนุษย์มโนทัศน์หนึ่งที่มักจะไม่นึกถึง ก็คือเรื่องความตาย และเมื่อนึกถึงเรื่องความตายผู้คนส่วนใหญ่ก็มักจะไม่นชอบให้นึกถึง มนุษย์ส่วนใหญ่มักคิดว่าความตายเป็นปัญหา เป็นภาวะจนตรอก ที่ต้องยอมจำนนสถานเดียวเป็นเรื่องที่ฟังดูแล้วทำให้เกิดความรู้สึกหวั่นวิตก และเป็นเรื่องที่อยู่ตอนสุดท้ายแห่งการดำรงชีวิต เรื่องความตายจึงถูกทำให้ห่างไกลจากชีวิตของมนุษย์ โดยความเป็นจริงแล้วความตายไม่ใช่สิ่งที่มีความหมายเฉพาะตอนใกล้ตายหรือภายหลังเมื่อระบบชีวภาพของร่างกายสิ้นสุดลงเท่านั้น แต่ในฐานะที่มนุษย์เป็นสิ่งที่อยู่อย่างมีความสำนึกแห่งการดำรงชีวิต และสามารถจะอนุมานถึงการสิ้นสุดของชีวิตที่จะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน ความตายจึงเป็นข้อเท็จจริงพื้นฐานของการมีอยู่ของมนุษย์และสรรพชีวิตอื่นด้วย ความตายเป็นอีกมิติหนึ่งที่สำคัญของชีวิตและไม่สามารถแยกออกจากมิติของการดำรงอยู่ เพราะเราไม่สามารถกล่าวถึงสิ่งมีชีวิตได้โดยไม่หมายถึงสิ่งที่ต้องตาย

ในปรัชญาตะวันตกและปรัชญาตะวันออกได้มีทัศนคติต่อความตายมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้พยายามแสวงหาบทสรุปเพื่อจะอธิบายความหมายของความตาย ให้มนุษย์รู้สึกว่าจะมีความอุ่นใจและมั่นคงหากเชื่อในบทสรุปนั้นๆ เพราะมนุษย์ส่วนมากมีท่าทีต่อความตายว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหาต่อมนุษย์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้(inevitability) ดังนั้นมนุษย์จึงต้องขบคิดและพยายามทำความเข้าใจเพื่อค้นหาคำตอบเพื่อเอาชนะความวิตกกังวลเมื่อต้องเผชิญความตาย กล่าวโดยสรุปแล้วมีแนวคิดกระแสหลักใหญ่ๆ ที่อธิบายความหมายของความตาย คือ

๑.การอธิบายความหมายของความตาย คือ การสิ้นสุดที่สุดแห่งการดำรงชีวิตของมนุษย์ เมื่อกายดับตายไปทุกอย่างก็สิ้นสุด ความจริงคือสสารเท่านั้น จิตไม่ได้มีอยู่จริง จิตเป็นเพียง

กระบวนการอันซับซ้อนของสสารเท่านั้น^๑ ความตายจึงเป็นจุดสุดท้ายของมนุษย์อย่างแท้จริง ไม่มีอะไรต้องมาอธิบายเชิงนามธรรมในความหมายของความตายเพราะไม่มีสิ่งใดสืบต่อหลังความตาย แนวคิดแบบนี้เรียกว่า “สสารนิยม” (Materialism) ในทางการแพทย์ให้คำนิยามความตายว่าเป็นภาวะที่แกนสมองตาย หรือหยุดทำงานโดยสิ้นเชิงตลอดไป^๒ เพราะเทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ทางการแพทย์และได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดสสารนิยมโดยตรง แนวคิดนี้ส่งผลให้ปฏิบัติต่อชีวิตด้วยการยืดชีวิตออกไปให้ยืนยาวเพื่อชะลอความตายให้ช้าลง

๒.การอธิบายความหมายของความตาย คือ การสืบเนื่องจากสภาวะหนึ่งไปสู่สภาวะหนึ่ง ความตายเป็นเพียงการเปลี่ยนที่จากสภาวะหนึ่งของวิญญาณ(soul) จิตหรือวิญญาณจึงมีความความสืบเนื่องต่อไปเป็นนิรันดร์ ร่างกายที่เป็นสสารเป็นเพียงที่อาศัยของจิตในช่วงชีวิตหนึ่งเท่านั้น จิตเท่านั้นที่เป็นจริงเที่ยงแท้ ดังนั้นจิตจึงมีความอมตะ(immortality) ความหมายของความตายจึงมีนัยสำคัญอยู่ที่ว่าตายแล้วจะไปที่ไหนหรือจะไปเกิดเป็นอะไรต่อไป เบื้องหลังของความตายจึงมีความต่อเนื่องอย่างไม่สิ้นสุด แนวคิดแบบนี้เรียกว่า“จิตนิยม” (Idealism)แนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นในความเชื่อทางศาสนาต่างๆ ที่เชื่อในเทวนิยม(Theism) แนวคิดนี้ส่งผลให้ปฏิบัติต่อชีวิตด้วยว่าทุกอย่างที่ทำในชีวิตนี้มีคุณค่าอย่างแท้จริงหลังความตาย จึงฝากความหวังไว้กับพระเจ้า หรือสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติที่ตนเองรู้สึกว่ามีจริง

แต่กระนั้นความตายก็ยังคงเป็นความลึกลับต่อความเข้าใจของมนุษย์ เนื่องจากความตายนั่นเป็นประสบการณ์ครั้งเดียวที่ไม่สามารถกระทำซ้ำได้อีกและกระทำแทนกันไม่ได้ ความตายเป็นภาวะที่มนุษย์คนนั้นต้องเผชิญเอง ความลึกลับของความตายจึงอยู่ที่บุรุษที่หนึ่งเท่านั้น บุคคลอื่นๆ ที่อยู่หลังบุรุษที่หนึ่งจึงได้แค่เห็น “การตาย” ของบุรุษที่หนึ่งซึ่งเป็นพฤติกรรม(Act)ที่แสดงออกมาให้เห็นเท่านั้น แต่ไม่สามารถรู้เข้าใจ “ความตาย” ซึ่งเป็นสภาพการณ์ (circumstance) ของบุรุษที่หนึ่งเท่านั้น จากนั้นบุคคลอื่นๆ ก็อนุมานความตายจากบทสรุปที่ได้จากทัศนคติแนวคิดทางปรัชญา หรือความเชื่อทางศาสนาที่ตนเองสั่งสมมา ด้วยเหตุนี้ความเข้าใจความหมายความตายของมนุษย์จึงมีความหลากหลายและแตกต่างกัน ซึ่งเป็นบทสรุปที่ตายตัวและสะท้อนไปสู่การอธิบายความหมายของชีวิตที่ตายตัวด้วย

^๑ วิทย์ วิศทเวทย์, ปรัชญาทั่วไป : มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทไทยร่วมเกล้าจำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๖๗-๖๘.

^๒ กัมมันต์ พันธุมจินดา, “สมองตายและความตาย”, ใน มุมมองเรื่องความตายและภาวะใกล้ตาย, รวบรวมโดย ประสาน ต่างใจ และ ธนพรรณ สิทธิสุนทร, (กรุงเทพมหานคร : คบไฟ, ๒๕๓๕), หน้า ๑๔.

ผู้วิจัยมีความสงสัยว่าบทสรุปของความตายมีความหมายที่ตายตัวจริงหรือ? ดังที่แนวคิดต่างๆ ข้างต้นได้นิยามไว้ การอธิบายความหมายทั้ง ๒ กระแสแนวคิดข้างต้นนำไปสู่บทสรุปที่แตกต่างกัน กล่าวคือ การอธิบายความตายแบบสสารนิยมนำไปสู่บทสรุปที่ลดคุณค่าของการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ให้มีคุณค่าทางสสารเท่านั้น ส่งผลกระทบต่อเรื่องจิตใจ สติปัญญา และความหวังในการดำเนินชีวิตในโลกนี้ ส่วนการอธิบายแบบจิตนิยมทำให้คุณค่าที่แท้ของชีวิตไปอยู่ที่ชีวิตหลังความตาย นำไปสู่บทสรุปที่ยุ้งยากต่อการอธิบายและพิสูจน์เพราะเป็นเรื่องนามธรรม

กฤษณมูรติ (ชื่อเต็มว่าจินท กฤษณมูรติ) หนึ่งในปราชญ์แห่งชมพูทวีปผู้ที่มีแนวคิดและผลงานทางภูมิปัญญาที่ร่วมสมัยและเนื้อหาที่ลึกซึ้ง ซึ่งมีลักษณะเป็นปรัชญาชีวิตเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของมนุษย์บนโลกนี้ มุ่งเน้นให้เห็นปัญหาภายในใจของปัจเจกบุคคลเพื่อนำไปสู่การคลี่คลายปัญหาของตนเองและส่งผลไปสู่การคลี่คลายปัญหาของสังคมด้วย เขาปรารถนาเห็นมนุษย์มีอิสรภาพที่แท้จริง เขาต้องการให้มนุษย์ปลดปล่อยตัวเองจากปัญหาที่รบกวนในใจมนุษย์อยู่ตลอดเวลา จากการหลงยึดติดอุดมการณ์ทฤษฎีความเชื่อทั้งหลายและเห็นว่าความกลัวเป็นปัญหาใหญ่ที่เป็นพันธนาการของมวลมนุษย์ให้ไร้อิสรภาพ เขาต้องการให้มนุษย์สอบสวนปรากฏการณ์ต่างๆ ด้วยตนเองอย่างแท้จริงและเข้าใจปรากฏการณ์นั้นๆ ตามที่สิ่งนั้นเป็นอยู่จริงโดยเฉพาะปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในใจ โดยปราศจากอคติทางความเชื่อที่เข้ามาเป็นเงื่อนไขกำหนดความคิด

ในฐานะที่ความตายเป็นความจริงที่สำคัญต่อชีวิต ดำรงอยู่ในธรรมชาติโดยที่มนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ กฤษณมูรติได้กล่าวว่า “เมื่อจิตใจกันเอาความตายไปให้ห่างๆ และแยกออกจากชีวิตประจำวันด้วยเหตุแห่งความกลัว การแบ่งแยกนั้นจะเป็นตัวบ่มเพาะความกลัว ความวิตกกังวลให้เพิ่มพูนขึ้น อีกทั้งการสร้างทฤษฎีความเชื่อเกี่ยวกับความตายขึ้นอีกมากมาย การจะเข้าใจความตายได้ เราต้องเข้าใจชีวิต แต่ชีวิตไม่ใช่ความสืบเนื่องของความคิดที่สั่งสมมาและพยายามสืบเนื่องต่อไปในอนาคต เพราะความสืบเนื่องเช่นนี้เองที่สร้างทุกขเวทนาทั้งหลายให้แก่เรา ความตายไม่ได้อยู่ห่างไกลออกไปที่ไหนสักแห่ง มันอยู่ที่นี่และในขณะนี้ มันอยู่ที่นี่แล้วทุกนาทิจของชีวิต”^๓ บทสรุปทั้งหลายไม่สามารถทำให้มนุษย์หายกลัวได้อย่างถอนรากถอนโคน นอกเสียจากว่ามนุษย์ผู้นั้นจะเผชิญความกลัวตายโดยปราศจากการตีความใดๆ แต่เผชิญด้วยการเห็นมันอย่างที่มีมันเป็นอยู่ เนื่องจากความคิดมีขอบเขตจำกัดภายในตัวมันเอง แนวคิดสามารถอธิบายความ

^๓ กฤษณมูรติ, ว่าด้วยชีวิตและความตาย, แปลโดย กรรณิการ์ พรมเสาร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒,

(กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๔), หน้า ๕ - ๑๐.

ตายได้ในขอบเขตของถ้อยคำที่ใช้สื่อสารเท่านั้น ดังที่เขากล่าวไว้ว่า “โปรดอย่าสรุปเลย พวกเรากำลังค้นคว้า ได้มาซึ่งข้อสรุปหรือข้อสันนิษฐานที่จะปิดกั้นการค้นคว้าของเราเอง”^๔

ดังนั้น กฤษณมูรติจึงไม่เห็นด้วยกับบทสรุปตายตัวที่อธิบายความหมายความตายตามแนวคิดปรัชญาทั้งสอง เนื่องจากสสารนิยมได้ยกเอาความตายไปอยู่จุดสิ้นสุดของชีวิต และให้คุณค่าจิตใจมีค่าไม่ต่างจากสสารอื่นๆ ชีวิตจึงมีแค่ความซ้ำซากจำเจและรอวันตาย คุณค่าของชีวิตมีความหมายแค่ยืดยาวชีวิตออกไปให้นานเพียงเท่านั้น ส่วนแนวคิดจิตนิยมทำให้ความหมายของชีวิตไปอยู่ที่สาระตะ (essence) ที่เป็นสิ่งนามธรรม ซึ่งมีความหมายห่างไกลจากการดำรงอยู่ของมนุษย์ในปัจจุบัน ซึ่งทั้งสองแนวคิดล้วนปรารถนาความสืบเนื่อง กล่าวคือแนวคิดสสารนิยมก็ปรารถนาที่จะให้ชีวิตนี้ยืนยาวที่สุดเพื่อจะได้มีความสุขในชีวิตนี้ให้สืบต่อยาวนาน เป็นความต้องการสืบเนื่องในชีวิตนี้ ส่วนแนวคิดจิตนิยมก็ปรารถนาความสืบเนื่องของวิญญาณหลังความตายเพื่อที่จะได้อยู่กับพระเจ้าหรือกลับมาเกิดใหม่ในสภาพที่ดีขึ้นตามความเชื่อของตน เป็นความต้องการสืบเนื่องหลังชีวิตนี้ ทั้งสองแนวคิดปรารถนาความสืบเนื่องด้วยกันทั้งสิ้น กฤษณมูรติได้กล่าวไว้ว่า “ที่ใดมีความปรารถนาความสืบเนื่องที่นั้นย่อมมีความกลัวตายแฝงอยู่เสมอ”^๕ เพราะเมื่อกล่าวถึงการสิ้นสุดในสิ่งที่มนุษย์รู้จัก เช่น การสิ้นสุดชีวิต การสิ้นสุดวิญญาณอมตะหลังความตาย การสิ้นสุดความสุข การสิ้นสุดความรัก การสิ้นสุดอำนาจ การสิ้นสุดความเชื่ออุดมการณ์อันสูงส่ง การสิ้นสุดความรู้ที่ตนเองสะสมมา ฯลฯ มนุษย์มักจะรู้สึกหวั่นวิตกหวาดกลัวต่อการสิ้นสุด ความตายจึงบ่งนัยในความรู้สึกของมนุษย์ทั่วไปอยู่ที่การสิ้นสุดความสืบเนื่องในสิ่งที่มนุษย์รู้จัก ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้วมนุษย์กลัวความตายจริงหรือ? หรือกลัวภาพลักษณ์การตายของผู้อื่นแล้วอนุมานว่าตนเองจะต้องตาย หรือกลัวสูญเสียในสิ่งที่ตนรู้จักทั้งในสิ่งที่อยู่ในความคิด ประสบการณ์ที่สั่งสมเป็นมโนภาพ สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์มีความปรารถนาความสืบเนื่อง ความต้องการความสืบเนื่องทุกรูปแบบล้วนเป็นอุปสรรคต่อการเข้าใจความตายและการดำรงอยู่อย่างอิสระที่แท้จริงในชีวิต ในทรรศนะของกฤษณมูรติ จากจุดเริ่มต้นจนสิ้นสุดชีวิตและความตายย่อมเป็นหนึ่งเดียวกัน ความตายจึงบ่งนัยถึง ภาวะที่ไร้ความสืบเนื่องในจิตใจ ความตายเป็นสิ่งที่สัมผัสได้เมื่อปราศจากความปรารถนาความสืบเนื่องในความคิด เพราะความสืบเนื่องในความคิดเป็นสิ่งที่รู้แล้ว การสิ้นสุดจากสิ่งรู้แล้วเป็นก้าวแรกของการเข้าใจความตาย

^๔ J. Krishnamurti, *The Second Penguin Krishnamurti Reader*, Edited by Mary Lutyens, (Great Britain : Cox and Wyman Ltd., 1970), p.238.

^๕ กฤษณมูรติ, *ว่าด้วยชีวิตและความตาย*, หน้า ๑๓.

เมื่อนั้นจิตใจจะสดใหม่เสมอ ไร้ซึ่งความกลัวจึงจะสามารถเข้าสู่ภาวะที่เรียกว่าความตายได้^๖ เป็นภาวะที่อยู่กับปัจจุบันขณะ เป็นอิสรภาพที่แท้จริงที่เกิดขึ้นต่อจิตใจของมนุษย์ ความตายจึงมีความหมายต่อปัจจุบันขณะเท่านั้น ไม่ใช่ในอนาคตหรือโลกหน้า

ในพุทธปรัชญาเถรวาทไม่เห็นด้วยกับการให้นิยามความตายของสสารนิยม และจิตนิยมเช่นเดียวกันกับทฤษฎีของกฤษณมูรติ เนื่องจากพุทธปรัชญาเถรวาทมีความเห็นว่าความตายไม่ใช่แค่การสิ้นสุดทั้งหมดของชีวิตอย่างที่สสารนิยมอธิบาย และปฏิเสธเรื่องจิตอมตะไม่มีกาลสิ้นสุดอย่างที่จิตนิยมอธิบาย เนื่องจากพุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่ากายกับจิต มีสภาพเกิดดับแปรเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัย จิตจึงมีลักษณะเป็น “อนัตตา” คือมิใช่ตัวมิใช่ตน หรือความไม่มีตัวตนที่แท้ จิตจึงมีอยู่จริงในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์^๗ (phenomenon) ที่สัมพันธ์กับกายและเกี่ยวข้องกับสภาพล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุที่เป็นเงื่อนไข ความตายในพุทธปรัชญาเถรวาทไม่ใช่มีเพียงแค่การดับลงของชีวิตในภพชาติเดียวเท่านั้น แต่จะเกิดและตายสลับต่อไปเรื่อยๆ ตามเหตุปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขอยู่ การสลับต่อเนื่องนี้เรียกว่า “สันตติ”(continuity) แต่ไม่ใช่สลับต่อของจิตที่ยืนโรงถาวรแบบจิตนิยม ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคเรียกความตายในช่วงอายุขัยนี้ว่า ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ และรวมไปถึงการดับลงของรูปนามในขณะหนึ่งๆ เพราะชีวิตมนุษย์ประกอบด้วยขั้น ๕ ที่เกิดขึ้นและดับไปขณะหนึ่งๆ สลับต่อกันไปซึ่งเรียกว่า “ขณิกมรณะ”^๘ หากมองในนัยยะนี้ โดยความจริงมนุษย์ย่อมเกิดและตายตลอดเวลาแห่งการดำรงชีวิตอยู่ ดังนั้นเมื่อคำว่า “ตาย” บ่งนัยยะถึงการดับ การสิ้นสุด ความดับไปแห่งกิเลส ตัณหาโดยสิ้นเชิงก็น่าจะบ่งนัยยะถึงความตายที่สุดที่ไม่ขึ้นต่อกาลเวลา เพราะสิ่งที่ขึ้นต่อกาลเวลาย่อมมีความสลับต่อเสมอ เป็นความดับของอุปทานที่จะยึดมั่นสืบทอดภพชาติในจิตใจถือเป็นการตายอย่างที่สุด กฤษณมูรติให้ความสำคัญแก่ความตายในขณะปัจจุบันเท่านั้น ตายจากความคิดที่จิตใจได้ยึดติดสะสมไว้ ความตายที่กฤษณมูรตินำเสนอจึงน่าจะเทียบได้กับความดับไปแห่งตัณหา อุปทาน เพราะสื่อไปถึงจุดหมายเดียวกันกับพุทธปรัชญาเถรวาท ส่วนแตกต่างกันอยู่ที่ความเห็นที่ว่าพุทธปรัชญาเถรวาทได้สร้างเป็นบทสรุปขึ้นมาอธิบายโดยเฉพาะการอธิบายความตายและความสืบเนื่องหลังความตาย เพราะถือว่าการคิด

^๖ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๐.

^๗ สมัยกร บวรवास, พุทธปรัชญา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๓ - ๑๕๔.

^๘ พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๒ ตอน ๑, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑ - ๒.

พิจารณาไตร่ตรองเรื่องความตายช่วยให้มนุษย์เข้าใจความตายและได้ช่วยคลายความปรารถนาชีวิตมันได้ แต่กฤษฎณมูรติเห็นว่าบทสรุปทฤษฎีเหล่านี้เป็นเหตุผลที่ซับซ้อนและครอบงำมนุษย์ ความคิดมนุษย์ สร้างความสับสนในจิตใจของมนุษย์ ความคิดที่เกิดจากความรู้ที่สั่งสมมาไม่สามารถจะเข้าใจความตายได้ เนื่องจากกฤษฎณมูรติเห็นว่าความคิดคือสิ่งที่เก่าเพราะอยู่ในขอบเขตแห่งกาลเวลา สิ่งทีเก่าไม่สามารถเข้าใจสิ่งใหม่ได้อย่างแท้จริง คือความตายนั่นเอง

แม้กฤษฎณมูรติจะไม่เห็นด้วยกับการจำกัดความหมายความจริงใดความจริงหนึ่งให้เป็นบทสรุปแต่เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาด้านปรัชญาจึงจำเป็นต้องตีความหาบทสรุปพรรณนาของเขา ในฐานะที่เป็นผู้มองความคิดของเขาอยู่รอบนอก ผู้วิจัยมีความเห็นว่าความตายในพรรณนาของกฤษฎณมูรติมีความแปลกใหม่และแตกต่างออกไปจากมุมมองทางแนวคิดปรัชญาและศาสนาทั่วไปที่ศึกษากันอยู่ในปัจจุบันและมีผลกระทบต่ออาริด ประเพณีสังคมดั้งเดิม และอาจจะมีแนวคิดที่สอดคล้องกับพุทธปรัชญาเถรวาทในแง่มุมที่สำคัญ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษามโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษฎณมูรติให้ละเอียดลึกซึ้งว่ามีความหมายและลักษณะที่แท้จริงอย่างไร และมีสัมพันธต่อสิ่งใดหรือปรากฏการณ์ใด ในระดับใดบ้าง การเรียนรู้ความตายเพื่อตระหนักรู้ความตายอาจเป็นโอกาสแห่งการค้นพบความหมายของชีวิตในทุกขณะที่ดำรงอยู่ของปัจเจกบุคคล

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษามโนทัศน์เรื่องความตายในปรัชญากระแสหลัก

๑.๒.๒ เพื่อศึกษามโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษฎณมูรติ

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์มโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษฎณมูรติ และความสัมพันธกับปรากฏการณ์ในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม

๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ข้อเท็จจริง หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นหรือเป็นอยู่จริง ซึ่งไม่อาจยืนยันหรือปฏิเสธให้เป็นบทสรุปใดๆ ได้

ความตาย หมายถึง คำที่บัญญัติขึ้นมาเพื่อใช้เรียกลักษณะอาการหรือสภาพแห่งการดับ สภาพแห่งการสิ้นสุดยุติลง ทั้งในฝ่ายรูปธรรมและนามธรรม

ความเชื่อ หมายถึง การยึดมั่นหรือการยอมรับในความเห็นที่มีอยู่ว่าสิ่งใดสิ่งเป็นจริงตามบทสรุป แนวคิด ทฤษฎี หรือการเรียนรู้ที่สั่งสมมา ซึ่งอยู่ขอบเขตของการคิด การไตร่ตรอง

และการอนุมานเป็นหลัก โดยปราศจากการรับรู้ในความมีอยู่จริงด้วยประสบการณ์ตรงในความ
จริงของของสิ่งนั้น

ความตระหนักรู้ หมายถึง สภาวะแห่งการรับรู้ทันทีทันใดต่อสภาพที่เป็นอยู่จริงอย่าง
ตรงๆ ต่อสิ่งต่างๆ ทั้งภายในใจและสิ่งภายนอก โดยไม่เอาความคิดเข้าไปตีความและประเมินค่า
ใดๆทั้งสิ้น

ปรัชญากระแสหลัก หมายถึง แนวคิดสารนิยม แนวคิดจิตนิยม และพุทธปรัชญา
เถรวาท

มโนคติ หมายถึง ภาพหรือเนื้อหาของความคิดที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือที่เคยมี
ประสบการณ์มาปรากฏขึ้นในความคิด อีกนัยหนึ่งหมายถึงความคิด

มโนทัศน์ หมายถึง ความเห็นหรือแนวคิดรวบยอดทั้งหมดต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

วิญญานในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง จิต เป็นสภาวะแห่งการรับรู้ที่
เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ตามเหตุปัจจัยที่มีอยู่ จึงไม่ใช่สิ่งที่เป็นสารัตถะ

อิทธิพลกำหนด หมายถึง สภาพที่ความคิดเข้าครอบงำ ที่เกิดจากความรู้ ความทรงจำ
ประสบการณ์ ความเชื่อ เป็นต้น ที่เข้ามาเป็นเงื่อนไขของจิตใจ

๑.๔ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องนี้ดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ นายดิเรก วังชากร ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “อภิปรัชญาของกฤษฎมูรติ”

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาปรัชญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย งานวิจัยนี้ได้สรุปว่า
ผลงานที่นำเสนอแนวคิดของกฤษฎมูรตินั้นมีแนวคิดทางอภิปรัชญาเป็นพื้นฐาน จากการวิจัย
พบว่ากฤษฎมูรติเชื่อว่ามีความจริงแท้ อยู่ เป็นสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ และความจริงแท้ของเขามี
ลักษณะเป็นข้อเท็จจริงเป็นเอกภาพไม่แบ่งแยก และมีกำลังเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่
สามารถรับรู้ด้วยประสบการณ์และเหตุผลที่มีความคิดเข้ามากำกับ เขาจึงปฏิเสธระบบคิดและ
ข้อสรุปใดๆ ว่าไม่ใช่ความจริงแท้ ความคิดได้สร้างความแบ่งแยกระหว่างความจริงแท้กับสิ่งที่
ความคิดสร้างขึ้น และปิดบังการเห็นความจริง กฤษฎมูรติมีความเชื่อทางอภิปรัชญาเป็นพื้นฐาน
ในการมองปัญหา เขาเชื่อว่าปัญหาเกิดจากการที่มนุษย์ไม่สามารถรับรู้ความจริงแท้ได้ เพราะ
ความคิดเป็นพันนาการแห่งการรับรู้ความจริง ในการแก้ปัญหานั้นเขาได้เสนอให้มนุษย์รับรู้ความ
จริงแท้โดยผ่านการรับรู้โดยตรง และทันทีทันใดต่อข้อเท็จจริงอย่างที่ยืนยันเป็นอยู่จริง โดยผ่าน
การใส่ใจทั้งหมดต่อสิ่งที่เป็นอยู่อย่างที่ยืนยันโดยปราศจากกระบวนการความคิด รับรู้โดยตรง

ทันทีทันใดแบบปัจจุบันขณะ ดังนั้นกฤษฎมูรติจึงมีแนวคิดทางอภิปรัชญาในการมองปัญหาต่างๆ ของมนุษย์^๕

๑.๔.๒ นายวินัย มณีขาว ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ปรัชญาการศึกษาของกฤษฎมูรติ” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย งานวิจัยนี้ได้สรุปว่า ในปรัชญาการศึกษาของกฤษฎมูรติสัมพันธ์กับแนวคิดทางอภิปรัชญา ญาณวิทยา ปรัชญาชีวิตและปรัชญาสังคมของเขาเอง โดยมีวิถีทางที่ใช้ในการศึกษาที่กฤษฎมูรติได้เสนอแนะไว้ โดยการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมาย ๒ ประการ คือ ถ่ายทอดความรู้และพัฒนาบุคคลให้รู้จักตัวเองโดยอาศัยการเรียนรู้ที่เป็นการเฝ้าสังเกต ซึ่งก็คือสมาธินั่นเอง สมาธิคือการรู้เท่าทันต่อสิ่งที่เกิดขึ้นจริงทั้งในความคิดและเป็นวิถีทางสู่การหลุดพ้น บุคคลที่รู้จักตนเองก่อปรด้วยสติปัญญา ความดี และความรัก ซึ่งเป็นบุคคลที่มีการเปลี่ยนแปลงภายในอย่างแท้จริง การแก้ปัญหาของสังคมอาจทำได้โดยการเปลี่ยนแปลงภายในตัวปัจเจกบุคคล เรื่องนี้เป็นบทบาทสำคัญของการศึกษา^๖

๑.๔.๓ นางสาวณัฐยา วาสิงหน ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ความหมายของความตาย : การตีความตามพุทธปรัชญา” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ งานวิจัยนี้ได้สรุปว่า หากมนุษย์รู้และเข้าใจความหมายที่แท้จริงหรือความหมายในแง่ อภิปรัชญาของความตายเป็นอาการของการดับลง เป็นภาวะที่มีอยู่จริง ความตายเป็นเพียงปรากฏการณ์ที่เป็นไปตามกฎธรรมชาติของชีวิต ความตายก็จะไม่ใช่สิ่งที่น่ากลัวสำหรับมนุษย์คนนั้น ความตายตามความหมายของพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นเพียงการแตกดับครั้งหนึ่งในทุกปัจจุบันขณะของจันท์ ๕ สืบต่อกันไป เรียกว่า ขณิกมรณะ จนถึงที่สุดแห่งการแตกดับลงของรูปนามในชาติหนึ่งๆ แห่งอายุขัย เรียกว่า การขาดสิ้นแห่งชีวิตินทรีย์ ตราบเท่าที่มนุษย์ยังมีอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ชีวิตก็ยังคงปฏิสนธิคือเกิดใหม่ในภพภูมิต่างๆ ตามสภาพแห่งกรรม ความตายจึงเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงช่วงหนึ่งของกระแสชีวิตที่หมุนเวียนอยู่ใต้วงสารวัฏตามเหตุปัจจัยทั้งหลายของสัตว์โลกที่ได้สร้างมา หากมนุษย์ผู้ใดสามารถกำจัดกิเลสอันเป็นเหตุปัจจัยให้เวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏได้หมดสิ้น เมื่อนั้นการเกิดตายในสังสารวัฏก็เป็นอันจบสิ้น พุทธปรัชญาเถรวาทได้ใช้ประโยชน์จากความตายด้วยวิธีที่เรียกว่า มรณสติ คือการมีสติระลึกถึงความตายอยู่เสมอ ให้เกิดผลการปฏิบัติเชิงจริยธรรม เนื่องจากความตายเป็นสภาวะสากลของมนุษย์ การเจริญมรณสติ

^๕ คิเรก วังชากร, “อภิปรัชญาของกฤษฎมูรติ”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๓๑.

^๖ วินัย มณีขาว, “ปรัชญาการศึกษาของกฤษฎมูรติ”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๓๒.

จะช่วยให้มนุษย์เกิดความรู้สึกถึงความเป็นเพื่อนร่วมสภาวะเดียวกันกับเพื่อนมนุษย์คนอื่น ย่อมก่อให้เกิดความเมตตาเอื้ออารีต่อกัน^{๑๑}

๑.๔.๔ นายกิติ ยิ่งยงใจสุขได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ มโนทัศน์เรื่องความตายในคัมภีร์จิวังจื่อ “ วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย งานวิจัยนี้ได้สรุปว่า ทรรศนะจิวังจื่อได้มองสรรพสิ่งล้วนอยู่ในกระบวนการแปรเปลี่ยนอันไม่มีการ “เริ่มต้น” หรือ “สิ้นสุด” ซึ่งเป็นกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงต่อเนื่องกันไป การเริ่มต้นและการสิ้นสุดเป็นเพียงการกำหนดขึ้นและแบ่งแยกว่าจุดหนึ่งในกระบวนการแปรเปลี่ยนนี้คือการเกิดอีกจุดหนึ่งคือการตายของมนุษย์ แล้วให้ค่าในช่วงเวลาสั้นๆระหว่างการเกิดและการตาย เนื่องจากการแปรเปลี่ยนไปมาของความเป็นตัวตนอันหาความแน่นอนชัดเจนไม่ได้นี้ ทำให้เส้นเอกลักษณ์แห่งความเป็นตัวตนลบเลือนไป ทำให้ก้าวไปสู่บทสรุปที่ว่า สรรพสิ่งและตัวเรานั้นเป็นหนึ่งเดียวกันนั้นหมายความว่า จะไม่มีสภาวะที่ “ตน” และ “สิ่งอื่น” สามารถแยกขาดจากกันได้โดยเด็ดขาด ความตายจึงมิใช่การพลัดพรากจากกันแต่ประการใด จุดสำคัญที่สุดอยู่ที่การแสดงให้เห็นถึงลักษณะการสัมพันธ์กับชีวิตและความตายด้วยท่าทีที่เข้าไปมีส่วนร่วมและตอบสนองอย่างเสรี ไม่ผูกติดกับความเชื่อและอคติที่มีอยู่ก่อนนั้น สถานการณ์ขณะเผชิญหน้ากับความตายจึงใหม่ ในแง่ที่พ้นจากความคิดใดๆ ที่ถูกปลูกฝังด้วยค่านิยมประเพณีต่างๆ ที่ทำให้มองความตายเป็นการสูญเสียอันน่าเศร้า และการเข้าไปมีท่าทีเกี่ยวข้องกับความตายด้วยความเบิกบาน เล่นล้อสนุกกับชีวิตด้วยท่าทีที่เรียกว่า การหลอมรวมเชิงสุนทรียศาสตร์นั่นเอง ^{๑๒}

๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาค้นคว้าวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษามโนทัศน์ความตายของกฤษณมูรติ โดยอาศัยมโนทัศน์ความตายของแนวคิด ปรัชญาสารนิยม ปรัชญาจิตนิยม และพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นกรอบในการศึกษาเพื่อชี้ให้เห็นว่ากฤษณมูรติได้เสนอมโนทัศน์ความตายที่แตกต่างออกไปอย่างไร และศึกษาแนวคิดของกฤษณมูรติที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องความจริง ญาณวิทยา และปรัชญาชีวิต ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานที่มีผลต่อการกำหนดทรรศนะความตายของกฤษณมูรติใน

^{๑๑} ฌฐยา วาสิน, “ความหมายของความตาย การตีความตามพุทธปรัชญา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๑.

^{๑๒} กิติ ยิ่งยงใจสุข, “มโนทัศน์เรื่องความตายในคัมภีร์จิวังจื่อ”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๓๕.

ขอบเขตที่เชื่อมโยงไปสู่ทฤษฎีความตายของเขา รวมทั้งศึกษาและวิเคราะห์หัตถ์โนทัศน์ความตายของกฤษฎมูรติที่มีผลกระทบต่อนโนทัศน์ความตายของปรัชญาสองกระแสหลัก และมีความสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ใด ในระดับปัจเจกบุคคล และระดับสังคม

๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) โดยมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑.๖.๑ รวบรวมข้อมูลเอกสารปฐมภูมิ และทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยมโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษฎมูรติ

๑.๖.๒ ทำการศึกษาข้อมูลชั้นต่างๆ ที่ได้มา และทำการศึกษาและวิเคราะห์ในขอบเขตที่ผู้วิจัยกำหนด

๑.๖.๓ ทำการสรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบมโนทัศน์เรื่องความตายในปรัชญากระแสหลัก

๑.๗.๒ ทำให้ทราบมโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษฎมูรติ

๑.๗.๓ ทำให้ทราบว่ามโนทัศน์ความตายของกฤษฎมูรติมีผลต่อปรัชญากระแสหลักเป็นไปในลักษณะใด และทราบความสัมพันธ์ระหว่างความตายกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และสังคมเป็นไปในลักษณะใดบ้าง

บทที่ ๒

มโนทัศน์เรื่องความตายในปรัชญากระแสหลัก

สรรพสัตว์เป็นสิ่งต้องตาย มนุษย์เป็นหนึ่งในสรรพสัตว์ มนุษย์ทุกคนต้องตาย ข้อความข้างต้นเป็นญัตติ ข้ออ้าง และไปสู่บทสรุป แม้ข้อความข้างต้นเป็นข้อความที่พิสูจน์ความจริงเชิงตรรก แต่โดยสามัญสำนึก (common sense) ของมนุษย์ทุกคนย่อมรู้ว่า ข้อความข้างต้นเป็นความจริงสากลโดยไม่ต้องพิสูจน์ด้วยตัวเอง อีกทั้งเรายังเคยได้เห็นการตาย (Dying) ของสรรพสัตว์อื่นๆ เราก็พออนุมานได้ว่าสักวันหนึ่งเราคนนี้จะต้องประสบพบความตายเข้าสักวันหนึ่ง ความตาย (Death) จึงเป็นปรากฏการณ์ที่แน่นอนอย่างหนึ่งในชีวิตมนุษย์ ธรรมชาติไม่เคยให้สิทธิพิเศษแก่สัตว์ใดในโลกนี้ให้อยู่ยงคงกระพันหรือพบกับความไม่ตาย ความตายไม่ใช่สิ่งที่อยู่ไกลจากการมีชีวิตเหมือนคนส่วนใหญ่ที่กลัวความตายเข้าใจกัน ความตายและชีวิตอยู่ใกล้ชิดกันมาก เมื่อเราพูดถึงความมีชีวิต ความตายก็เป็นสิ่งที่แฝงอยู่และพร้อมจะปรากฏได้ทุกเมื่อ เพราะสิ่งใดมีชีวิตสิ่งนั้นก็ต้องตาย ความตายจึงเป็นปัญหาที่ต้องนำมาขบคิดหาความหมาย เพื่อให้เกิดพลังในการต่อสู้ที่จะดำรงอยู่ในโลกนี้ อย่างมีคุณค่าและมีความหมายที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์

ทัศนะความคิดต่างๆ ในโลกนี้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้มีการศึกษาและให้ความหมายต่อมโนทัศน์ความตายไว้อย่างมากมาย แต่ในบทนี้จะขอศึกษาอธิบายแนวคิดจากทัศนะต่างๆ โดยรวมออกเป็น ๓ กระแสมโนทัศน์ใหญ่ๆ ดังนี้

๒.๑ มโนทัศน์เรื่องความตายในปรัชญาสารนิยม

๒.๒ มโนทัศน์เรื่องความตายในปรัชญาจิตนิยม

๒.๓ มโนทัศน์เรื่องความตายในพุทธปรัชญาเถรวาท

เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการอธิบายมโนทัศน์เรื่องความตายให้กระจ่างชัดเจนนยิ่งขึ้น จำเป็นต้องอธิบายถึงความหมายบางประการเกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์ เพราะในการอธิบายว่าความตายคืออะไร มีความหมายต่อชีวิตอย่างไร ทัศนะย่อมมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ที่มีต่อความเชื่อพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ ตลอดจนประสบการณ์การดำเนินชีวิตของมนุษย์ย่อมสอดคล้องกับทัศนะที่มนุษย์มองความตาย เปรียบได้กับบุรุษผู้ต้องกระจกแล้วเงาในกระจกของเขาเป็นคันไถ การให้ทัศนะต่อความหมายของชีวิตก็สะท้อนให้เห็นทัศนะต่อความตายนั่นเอง

ในงานวิจัยนี้ได้มองภาพลักษณ์ของชีวิตมนุษย์ที่สัมพันธ์กับความหมายของความตาย ผ่านประเด็นความหมายของชีวิต โดยอธิบายผ่านเรื่องธรรมชาติของชีวิต แก่นแท้ของชีวิต จุมนุ้หมายของชีวิต รวมไปถึงการให้คุณค่าของชีวิตและมนุษย์มีท่าทีต่อความตายอย่างไรเมื่อให้ความหมายต่อความตายตามทัศนะทางปรัชญาที่ตนเชื่อ ดังจะได้เสนอวิธีการอธิบายตามลำดับต่อไปนี้

๒.๑ มโนทัศน์ความตายในปรัชญาสารนิยม

ปรัชญาสารนิยมได้ให้ทัศนะต่อความหมายของความตาย โดยผ่านความสัมพันธ์กับ ทัศนะที่ให้กับความหมายของชีวิตว่า ธรรมชาติชีวิตคืออะไร อะไรคือแก่นแท้และจุมนุ้หมายของชีวิตผ่านประสบการณ์ที่มีต่อการมองโลกและชีวิต ผู้การอธิบายมโนทัศน์เรื่องความตายในปรัชญาสารนิยม ผู้วิจัยจะเสนอในประเด็นดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ธรรมชาติของชีวิตในทัศนะสารนิยม

ปรัชญาสารนิยม^{*} (Materialism) เริ่มต้นแนวคิดที่ว่าข้อเท็จจริงทั้งปวง รวมไปถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับจิตและเจตจำนงของมนุษย์ ล้วนขึ้นตรงต่อกระบวนการทางกายภาพ เมื่อพิจารณาปัญหาที่ว่าธรรมชาติมนุษย์คืออะไร ทัศนะของนักสารนิยมเริ่มต้นด้วยสมมติฐานที่ว่า เมื่อต้องการเข้าใจโลกรวมทั้งตัวเราเอง เราต้องใช้ประสาทสัมผัสและต้องยอมรับด้วยว่าประสาทสัมผัสคือสิ่งซึ่งให้ความรู้ถูกต้องแก่เรา ทัศนะสารนิยมนำไปสู่แนวคิดที่ว่าสิ่งทั้งหมดล้วนอยู่ในสภาพของสสาร ชาวสารนิยมเชื่อว่าประสาทสัมผัสคือสิ่งที่จะบอกเราว่ามีอะไรอยู่ในจักรวาล และก็ยอมรับว่าสสารเท่านั้นที่มีอยู่ เหตุผลคือมนุษย์ไม่เคยสัมผัสสิ่งที่เป็นอสสาร (Immaterial)

^{*} เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการให้ความหมายศัพท์ระหว่าง “สารนิยม” กับ “วัตถุนิยม” ที่มักนำมาใช้เกี่ยวข้องปะปนกัน พิจารณากันตามสายปรัชญาตะวันตกแล้ว เราจะพบความจริงว่า ทั้งสองคำ มีความแตกต่างในเรื่องบริบทของการให้ความหมายในการใช้ เพื่อวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน แม้ทั้งสองก็มีลำดับสายในแนวเดียวกัน กล่าวคือ คำว่าสารนิยมนำมาใช้และเน้นในทางภววิทยา (Ontology) ส่วนคำว่าวัตถุนิยมมักจะเน้นในเรื่องจริยศาสตร์ และคุณวิทยา อย่างไรก็ตามเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในวงการศึกษาปรัชญามักใช้ศัพท์สองศัพท์นี้ทดแทนกันได้ไม่ผิด เพราะวัตถุนิยมก็สืบทอดมาจากสารนิยมนั่นเองอ้างอิงใน ดร.สิทธิ บุตรอินทร์, มนุษยนิยม, (กรุงเทพฯ : โอเคียนสตรี, ๒๕๓๒), หน้า ๓๑.

ได้เลย นำไปสู่ข้อสรุปหลักที่ว่าสสารเท่านั้นที่มีอยู่จริง^๒ ทำให้สรุปว่ามนุษย์มีสถานะเป็นสสารด้วย เพราะมนุษย์คือสิ่งในจักรวาล ดังที่นักปรัชญาแนวสสารนิยมได้ให้ทัศนะไว้ดังนี้

ทาเลส (Tales) ผู้เริ่มต้นทัศนะในการมองโลกและจักรวาลในสิ่งที่มนุษย์สัมผัสได้จากประสบการณ์ที่สามารถสัมผัสได้ทางธรรมชาติ ทาเลสถือว่า “น้ำ” เป็นหลักการแรกของสิ่งทั้งปวงเป็นรูปแบบดั้งเดิม และเป็นจุดหมายปลายทางขั้นสุดท้ายของสิ่งเหล่านั้น เนื่องจากน้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำรงชีวิตเพราะมีอยู่ทุกแห่งในโลก น้ำเป็นความจริงสุดท้ายที่นิรันดร์ (Ultimate Reality) มนุษย์เมื่อชีวิตสิ้นสุดลง วิญญาณจะกลับกลายเป็นน้ำ” ทัศนะของทาเลสถูกประกายทางความคิดให้นักปรัชญากรีกโบราณแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับความจริงสูงสุด เนื่องจากนักปรัชญาเหล่านี้มองเห็นว่าจักรวาล โลก ชีวิต และสรรพสิ่งเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไร้ความคงที่ ความตายของมนุษย์จึงเป็นแรงผลักดันอย่างหนึ่งให้นักปรัชญาเหล่านั้นสนใจไม่น้อยไปกว่าโลกและจักรวาล

เฮราคลิตุส (Heraclitus) เป็นปรัชญาเมธีรุ่นแรกของกรีกที่มีความเห็นว่า “ไฟ” เป็นสสารดั้งเดิมที่มีอยู่ในโลกนี้ เขาให้เหตุผลว่า ไฟเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไม่เคยอยู่นิ่งชั่วนิรันดร์ แม้เฮราคลิตุสจะกล่าวไว้ว่า วิญญาณของมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของไฟจักรวาล และมีชีวิตอยู่ได้ด้วยไฟ แต่เมื่อทุกอย่างคงอยู่ในความเปลี่ยนแปลง(impermanence) จึงสันนิษฐานได้ว่าไม่มีวิญญาณที่นิรันดร์ใดๆ ที่มีอยู่ในมนุษย์ ดังนั้นชีวิตมนุษย์คือกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสสารในธรรมชาติที่มีปฐมเหตุมาจากไฟเท่านั้น ไม่มีอะไรในโลกรวมทั้งจักรวาล ที่จะอยู่ในสภาพคงที่ มีการเปลี่ยนแปลงติดต่อกันไปเรื่อยๆ ไม่มีที่สิ้นสุด ทุกสิ่งมีการเปลี่ยนแปลงภาวะของมันอยู่เสมอ^๓ เพราะ“ท่านไม่อาจกล่าวข้ามกระแสน้ำเดียวกันถึง ๒ ครั้ง เพราะน้ำได้ ไหลผ่านไปไม่ขาดสาย” ^๔ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงเท่านั้นเป็นกฎแห่งความจริง

เอมพิโดคลีส (Empedocles) เป็นปรัชญาเมธีคนหนึ่ง ได้เสนอว่า ปฐมเหตุนั้นมี ๔ สิ่งที่เป็นหน่วยของความจริงที่ต่างกัน อันประกอบด้วย ดิน น้ำ ลม ไฟ วัตถุธรรมต่างๆ ที่เราเห็น

^๒ สมภาร พรหมทา, มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๕), หน้า ๔๑ -๔๒.

^๓ Choron, Jacque., **Death and Western Thought**, (New York : Collin Book, 1973), p.36. (“For it death to souls to became water, death to water to became earth, but water comes form earth; and from water, soul.”)

^๔ จานงค์ ทองประเสริฐ, **ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๑๕.

^๕ อ่างใน **เรื่องเดียวกัน**, หน้า ๑๑๖.

มิได้เป็นสารเนื้อเดียวกันทั้งหมด การเกิดของสิ่งหนึ่งเป็นเพียงการเข้ามารวมกันของปฐมธาตุทั้ง ๔ และการดับก็เป็นเพียงการแยกตัวของปฐมธาตุทั้ง ๔ ซึ่งเป็นองค์ประกอบของสิ่งนั้น สารทั้ง ๔ ประเภทนี้มีมาแต่เดิมไม่เกิดไม่สลาย การรวมตัวและการแยกตัวของหน่วยย่อยแห่งสารทั้ง ๔ ในลักษณะที่แตกต่างกันและในอัตราส่วนที่ต่างกันทำให้เกิดความหลากหลายในโลกจึงดูเหมือนว่ามี การเกิด การแปรสภาพ การสูญสิ้น^๖ โดยแท้ที่จริงแล้วในโลกนี้ไม่มีการเกิด ไม่มีการดับ ธรรมชาติชีวิตมนุษย์จึงเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการของธาตุทั้ง ๔ เท่านั้น

เดโมคริตัส (Democritus) ได้พัฒนาแนวคิดทางสารนิยมไปได้ไกลที่สุดในสมัยกรีกโบราณ เขาได้สร้างทฤษฎีอะตอมิสม์ (Atomism) ขึ้นมา “อะตอม” ซึ่งเป็นหน่วยย่อยที่สุด ไม่สามารถแยกออกไปได้อีก มีจำนวนอนันต์ ปราศจากคุณสมบัติใดๆ ทั้งสิ้น เป็นสิ่งที่มีมาแต่เดิมอยู่แล้วและจะมีตลอดไป การเคลื่อนที่ การรวมตัว การแยกออกของอะตอมเป็นสาเหตุของการเกิดเปลี่ยนแปลงและดับสลายของวัตถุต่างๆ ที่มีอยู่ในจักรวาล วัตถุต่างๆ หาได้มีจริงไม่ แต่เป็นเพียงการผสมของสิ่งที่เป็นจริงที่เรียกว่า อะตอม^๗ เนื่องจากสรรพสิ่งเป็นการผสมของสิ่งที่เป็นหน่วยพื้นฐานที่สุด (Simple) มนุษย์จึงประกอบด้วยอะตอม ธรรมชาติชีวิตของมนุษย์จึงเป็นเพียงการแสดงหรือปรากฏการณ์ของอะตอมที่เคลื่อนที่ รวมตัวและแยกเท่านั้น

เอพิคิวรัส (Epicurus) ซึ่งยอมรับทฤษฎีอะตอมของเดโมคริตัส ว่าเป็นต้นตอเปลี่ยนแปลงและสลายไปของสรรพสิ่ง แนวคิดของเขาก้าวไปสู่แนวคิดแบบ Hylozoism^๘ จึงทำให้เอพิคิวรัสปฏิเสธการสิ้นสุดทุกสิ่งทุกอย่างของชีวิตที่ความตาย เนื่องจากร่างกายและวิญญาณนั้นประกอบขึ้นด้วยปรมาณู และวิญญาณก็กระจัดกระจายไปเมื่อตายแต่สิ่งที่เหลือคือ ปรมาณูหรืออะตอม^๙ แสดงให้เห็นว่า เขาปฏิเสธเรื่องตัวตนของวิญญาณอันเป็นนามธรรมที่ยั่งยืน เพราะเขาเห็นว่าวิญญาณเป็นปรมาณูที่กระจัดกระจายหลังตาย

การค้นหาคำตอบทางอภิปรัชญาเกี่ยวกับโลกและจักรวาลของปรัชญาสารนิยม โดยมีเนื้อหาหลักโดยรวมว่า ทุกสิ่งมาจากสิ่งเดียว (All things are one) สิ่งเดียวนั้นเรียกรวมกันว่า สาร เป็นจุดเริ่มต้นของการอธิบายธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ มนุษย์ประกอบด้วยองค์ประกอบที่

^๖ วิทย์ วิศทเวทย์, ปรัชญาทั่วไป : มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ ,

(กรุงเทพมหานคร : เจริญอักษรทัศนจำกัณ, ๒๕๓๕), หน้า ๒๑-๒๒.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓-๒๔.

^๘ Hylozoism คือ ลัทธิที่เชื่อว่าทุกสรรพสิ่งมีชีวิต และชีวิตเป็นองค์ประกอบสำคัญของสรรพ

^๙ Choron, Jacque., Ibid., p.9.

เป็นสสารที่สามารถรับรู้ได้โดยประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสเท่านั้น และเมื่อย่อยสสารลงไปถึงที่สุดแล้ว สสารเหล่านี้ถูกเรียกว่าอะตอมที่ประกอบขึ้นมาเป็นมนุษย์ตามกระบวนการของธรรมชาติที่สร้างสรรค์มนุษย์ขึ้นมา โดยรูปแบบของชีวิตในทัศนะสสารนิยมต่างเชื่อว่าชีวิตมนุษย์มีหลักการดำเนินไปในรูปแบบดังต่อไปนี้

ชีวิตตั้งแต่เกิดมีการเจริญเติบโต มีพัฒนาการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ตลอดเวลานั้นแล้วก้าวไปสู่ความชรา และสิ้นสุดลงที่ความตาย การดำเนินเปลี่ยนแปลงไปแบบนี้สสารนิยมเห็นว่าเป็นการดำเนินไปในรูปแบบที่เรียกว่า กระบวนการจักรกล (Mechanical) เป็นการดำเนินไปที่ไม่ได้มีเป้าหมายที่แน่นอนอันใด เพราะว่าการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกนั้น ไปได้เป็นไปเพื่อจุดหมายอันใดแต่เป็นไปอย่างจักรกล หมายความว่า ถ้าสิ่งใดเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปก็เพราะว่ามีอีกสิ่งภายนอกตัวมันมากระทำหรือมา “ผลัก” ให้มันเป็นไปเช่นนั้น เป็นความจำเป็นที่ต้องเป็นเช่นนั้นจะเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ ทุกอย่างมีสาเหตุให้เกิดและผลต้องเป็นไปตามสาเหตุนั้น ไม่มีความบังเอิญ ชีวิตและทุกอย่างดำเนินไปตามเงื่อนไขกฎเกณฑ์ที่ตายตัว มิได้มีสิ่งใหม่เกิดขึ้นสิ่งใหม่ที่มนุษย์เรียกว่าสิ่งใหม่เป็นเพียงความสลับซับซ้อนขึ้นกว่าเก่าเท่านั้นเอง ถ้าหากสิ่งนั้นไม่ได้ดำเนินไปอย่างที่เราคิดไว้ ไม่ได้หมายความว่ามันไม่ได้ดำเนินไปตามกฎเกณฑ์เดียวกันแต่อาจมีตัวแปรอื่นมาเป็นเงื่อนไขใหม่ในกฎเกณฑ์เดียวกัน^{๑๑}

มนุษย์จึงเป็นเพียงเครื่องจักรกลที่ซับซ้อนที่สุดเท่านั้น ไม่ว่าพฤติกรรมของมนุษย์จะซับซ้อนอย่างไร เมื่อวิเคราะห์ถึงที่สุด พฤติกรรมที่แสดงออกสามารถอธิบายและพยากรณ์ได้แน่นอนเช่นเดียวกับการทำงานของคอมพิวเตอร์เครื่องหนึ่ง เนื่องจากสสารนิยมมองธรรมชาติแท้จริงของมนุษย์มีเพียงสสาร เรื่องความคิด อารมณ์ จินตนาการ ก็เป็นเพียงการทำงานของระบบประสาทและสมองที่ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของร่างกายเท่านั้น

ฮอบส์ (Hobbes) เชื่อว่าโลกและชีวิตเป็นไปตามกระบวนการเคลื่อนไหวแบบจักรกล จักรวาลเป็นเครื่องจักรโรงใหญ่ประกอบด้วยสสารและพลังงาน เป็นกระบวนการที่ไม่มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายสุดท้าย มนุษย์เมื่อทอนลงมาถึงที่สุดเป็นได้แค่สสารกับพลังงานเช่นเดียวกัน จิตเป็นผลจากพลังธรรมชาติเป็นพลังกายภาพเท่านั้น จิตคือร่างกายที่เคลื่อนไหวหาได้มีจริงไม่^{๑๒}

^{๑๑} วิทย์ วิศทเวทย์, ปรัชญาทั่วไป : มนุษย์โลกและความหมายของชีวิต, หน้า ๔๓ - ๔๔.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘.

ดังนั้นการกล่าวเช่นนี้เท่ากับยอมรับว่ามนุษย์ไม่อิสระในตนเอง สะท้อนแนวคิดในการกระทำของมนุษย์แบบนิยัตินิยม(Determinism)^{๑๒} การกระทำของมนุษย์ในเรื่องต่างๆไร้เจตจำนงเสรี (Free Will) ความรัก ความโกรธ ความโลภ ความหลง และอารมณ์ต่างๆ ของมนุษย์เป็นเพียงแรงกระตุ้นของสิ่งเร้าที่มีต่อมนุษย์ มนุษย์ไม่เคยเป็นตัวของตัวเองเลย ตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์หาใช่สิ่งที่มีสภาพเป็นนามธรรม ที่เรียกว่า จิต มาบังคับบัญชาไม่ ภาพรวมพฤติกรรมที่เราแสดงออกล้วนเกิดจากเงื่อนไขทางสสารทั้งสิ้น ทุกสิ่ง ที่เราคิด เราพูด ที่เราทำ ล้วนเป็นผลของการปรับสภาพทางสสารตั้งแต่เราเกิดจนกระทั่งเราตาย ทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปตามสาเหตุของมัน ไม่มีอะไรเกิดขึ้นโดยบังเอิญ ทุกอย่างดำเนินไปตามกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว ไม่มีอะไรที่อยู่นอกเหนือกฎเกณฑ์นี้ เมื่อมีเกิดก็ต้องมีตาย วิทยาศาสตร์ช่วยให้เรารู้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติมนุษย์ มนุษย์เปรียบเสมือนเครื่องจักรกลแต่เป็นจักรกลที่มีชีวิต มีความละเอียดซับซ้อนทางโครงสร้าง พฤติกรรมมนุษย์ดำเนินไปตามเงื่อนไขและกฎเกณฑ์ในตัวมันเอง แม้ว่าในกรณีอื่นๆ พฤติกรรมมนุษย์ไม่เห็นว่าเป็นไปตามกลไกอย่างนี้ แต่นั่นเป็นเพราะเรารู้รายละเอียดไม่พอ ภาพในอนาคตของมนุษย์เป็นสิ่งที่เราสามารถมองเห็นได้หากเรารู้กฎเกณฑ์และเงื่อนไขของชีวิต

๒.๑.๒ แก่นแท้หรือสาระของชีวิต

ชาวสสารนิยมเชื่อว่า โดยเนื้อแท้แล้วมนุษย์ไม่ได้มีอะไรที่แตกต่างไปจากก้อนหิน ท่อนไม้ ต้นไม้ และสิ่งที่เป็นก้อนสสารอื่นๆ เพียงแค่แตกต่างกันตรงโครงสร้างทางกายภาพที่ละเอียดซับซ้อนกว่าเท่านั้น แต่แท้จริงแล้วมนุษย์ก็เป็นเพียงสสารเช่นเดียวกัน เรียกว่าต่างกันที่ปริมาณความซับซ้อนแต่คุณลักษณะเหมือนกัน สิ่งที่เราเรียกว่า “จิต” ไม่ได้มีตัวตนอยู่จริงแต่เป็นเพียงปรากฏการณ์ทางสสารเท่านั้น

ลูเครติอุส(Lucretius) ให้ทัศนะว่าปรากฏการณ์ทางจิตของมนุษย์ไม่เป็นอิสระจากร่างกาย เมื่อมีอะไรมากระทบร่างกายมันก็ได้รับผลกระทบไปด้วย ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่าจิตเป็นวัตถุเช่นเดียวกับร่างกายมันจึงประสานเป็นหนึ่งเดียวกัน หากจะเชื่อที่ว่ามนุษย์มีวิญญาณ วิญญาณของมนุษย์นั้นก็มิธรรมชาติเป็นสสารหรือวัตถุธรรมเช่นเดียวกับร่างกาย แต่เป็นสสารที่ละเอียดอ่อนกว่าสสารที่ประกอบกันขึ้นเป็นร่างกาย ดังที่เขาได้กล่าวไว้ว่า “หลักเดียวกันนี้บอก

^{๑๒}พฤติกรรมของมนุษย์เป็นไป ในทัศนะที่ว่า เจตจำนงของมนุษย์ไม่ได้ดำเนินไปอย่างเสรีในตนเอง แต่ถูกกำหนดเอาไว้แล้วโดยทางวัตถุและทางจิตใจ ,อ้างในราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ – ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓,(กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน,๒๕๔๓),หน้า ๒๖ .

เราว่าธรรมชาติของจิตหรือวิญญาณนั้นเป็นวัตถุเพราะเราเห็น มันทำให้มือเท้าเคลื่อนไหว ปลุกให้ร่างกายตื่นจากหลับ....และสิ่งนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่มีสัมผัสและการสัมผัสจะมีไม่ได้ถ้าไม่มีวัตถุ ดังนั้นเราจึงสรุปว่าจิตหรือวิญญาณเป็นวัตถุ”^{๓๓}

เบคอน(Bacon) ยอมรับว่าสิ่งที่ป็นจริงคือสสารหรือวัตถุเท่านั้น เพราะเป็นส่วนที่มนุษย์สามารถมีประสบการณ์สัมผัสได้ ส่วนที่สัมผัสไม่ได้ศาสนามักจะให้คำตอบ เช่นเรื่องวิญญาณและพระเจ้า แต่สำหรับปรัชญาและวิทยาศาสตร์ให้คำตอบเรื่องนี้นอกเหนือประสบการณ์เหล่านี้ไม่ได้ เบคอนเน้นการใช้ประสบการณ์ค้นหาความรู้เพื่อให้รู้ความจริงในสิ่งต่างๆ โดยเบคอนเป็นผู้เผยแพร่การใช้วิธีอุปนัย (Induction) มาใช้ในวิธีการวิทยาศาสตร์ ในการค้นหาความจริงเพื่อพิสูจน์ความเชื่อหรือความจริง โดยอ้างประสบการณ์เฉพาะหน่วย(Particuliar)หรือข้อมูลทางประสาทสัมผัส นำไปสู่การสรุปหลักเกณฑ์ที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์โดยส่วนร่วมได้^{๓๔} เป็นความจริงทั่วไปหรือความจริงสากล(Universal)

ในฝั่งตะวันออกนั้นมีแนวคิดสสารนิยมที่เก่าแก่มีนามว่า “จารวาก” เป็นปรัชญาสสารนิยมระบบเดียวของอินเดีย จารวากมีทัศนะว่า สรรพชีวิตและสรรพสิ่งบนโลกประกอบด้วยธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ มนุษย์เป็นเพียงการประชุมของธาตุ วิญญาณหรืออาตมัน เป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง จิตวิญญาณรวมทั้งความรู้สึกนึกคิด (consciousness) เป็นเพียงผลพลอยได้จากการรวมตัวของร่างกายที่เกิดจากธาตุ ๔ เป็นปรากฏการณ์ทางวัตถุธาตุเท่านั้น ตัวอย่างเช่น เมื่อเรานำใบพลูหมากปูนขาวมาผสมกันแล้วเคี้ยวในปากจะเกิดปฏิกิริยาความร้อนเกิดน้ำสีแดงตามมา^{๓๕} ปรากฏการณ์ทางสสารนี้เป็นอาการเดียวกันที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ ฉะนั้นจิตวิญญาณไม่ใช่อะไรอื่นโดยที่แท้ก็คือร่างกายที่รู้สึกได้นั่นเอง

ในปัจจุบันหลักวิชาสรีรวิทยาและชีววิทยาก้าวหน้าขึ้นมาก ทัศนะของสสารนิยมก็ได้รับการยืนยันมากขึ้น ไม่ว่าจะเอาส่วนไหนของมนุษย์มาวิเคราะห์ เราจะพบว่าหน่วยย่อยที่สุดคือเซลล์ ส่วนประกอบของเซลล์ได้แก่สสารเคมี สารเคมีเหล่านี้เกิดจากการรวมตัวกันของธาตุต่างๆ ธาตุเหล่านี้แยกออกมาได้เป็นอะตอมซึ่งประกอบด้วย อิเล็กตรอน โปรตอน แม้จะสามารถแยกออกไปอีกหรือไม่ก็ตาม แต่สิ่งที่ป็นนัยยะสำคัญคือ หน่วยย่อยเหล่านี้มีธรรมชาติเป็นสสาร

^{๓๓} อ้างใน วิทย์ วิทเศวทย์, ปรัชญา : มนุษย์โลกและความหมายของชีวิต, หน้า ๖๘.

^{๓๔} บุญมี แทนแก้ว, ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๘.

^{๓๕} ฟัน ดอกบัว, ปวงปรัชญาอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑๔- ๒๑๕.

^{๓๖} วิทย์ วิทเศวทย์, ปรัชญา : มนุษย์โลกและความหมายของชีวิต, หน้า ๖๘ - ๖๙.

ดังนั้นมนุษย์ก็เหมือนสรรพวัตถุอื่นๆ เพียงแต่จะละเอียดซับซ้อนกว่าเท่านั้น จึงเข้าใจยากกว่าและอธิบายได้ยากกว่า แต่โดยเนื้อแท้เป็นสิ่งเดียวกันอารมณ์ ความรู้สึก นึกคิดและกิจกรรมทั้งหลายของมนุษย์ที่เราเรียกว่าปรากฏการณ์ทางจิต แท้ที่จริงเป็นเพียงกระบวนการของสารเคมีในสมอง ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางสสารอย่างแท้จริง

สสารนิยมจึงยืนยันว่า ชีวิตมีแก่นแท้เป็นสสาร จิตหรือวิญญาณเป็นสิ่งที่สมมุติขึ้นมาว่ามีตัวตน ที่จริงแล้วไม่มีความมีอยู่ (non – being) เพราะสิ่งที่เรียกว่าจิตเป็นผลผลิตแห่งปรากฏการณ์ทางสสารเท่านั้น สิ่งที่เราเรียกว่าจิตเป็นเพียงการเกิดดับและเปลี่ยนแปลงของสสารที่มีอยู่ แก่นแท้ของมนุษย์มิได้แตกต่างจากวัตถุหรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ แต่สิ่งที่มนุษย์แตกต่างตรงที่มนุษย์มีคุณสมบัติที่ซับซ้อนกว่า จึงทำให้มนุษย์สามารถใช้เหตุผลสติปัญญาให้ประจักษ์ด้วยการพิสูจน์นี้คือคุณภาพของมนุษย์ที่แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตและมีไม่ชีวิตอื่น

๒.๑.๓ จุดมุ่งหมายของชีวิต

ปรัชญาสสารนิยมไม่เห็นด้วยกับเรื่องแก่นแท้หรือสาร์ตอะที่เรียกว่าวิญญาณในมนุษย์ เมื่อไม่มีสาร์ตอะนามธรรมนี้ ความมีชีวิตก็คือกระบวนการของปรากฏการณ์ทางสสารที่ธรรมชาติจัดสรรให้ ชาวสสารนิยมคิดว่าความรู้ที่เชื่อถือได้ ต้องเป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์เท่านั้น (a posteriori) ความรู้จึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงชีวิตปัจจุบันนี้ให้ดีขึ้น แม้แก่นแท้ของพฤติกรรมมนุษย์จะเป็นในลักษณะนิยัตินิยม แต่มนุษย์ก็สามารถแสวงหาสิ่งที่เป็จริงของกระบวนการธรรมชาตินี้ได้ มนุษย์ไม่ควรไปคาดหวังอะไรที่เกินกว่าที่เราจะมีประสบการณ์ได้ หรือในสิ่งที่เหนือธรรมชาติ โลกของปรากฏการณ์เท่านั้นที่ให้ความจริงแก่เรา เนื่องจากชาวสสารนิยมไม่เชื่อเรื่องความรู้แบบก่อนประสบการณ์ (apiori) ที่ติดมากับจิตวิญญาณแบบพวกจิตนิยมและพวกเหตุผลนิยมเชื่อกัน ฉะนั้นจุดมุ่งหมายของมนุษย์ก็ควรแสวงหาสิ่งที่เป็จริงได้ในโลกนี้เท่านั้น เพราะมนุษย์เกิดคนเดียว ตายคนเดียวเท่านั้น

เอพิคิวรัสให้สมมุติฐานว่า สถานการณ์ที่มนุษย์แต่ละคนต้องตายเพราะเราเห็นจากประสบการณ์ของตัวเอง ดังนั้นเราจึงเราจึงไม่ต้องกลัวอะไร ไม่ต้องกลัวความตาย ไม่ต้องกลัวพระเจ้า เพราะความตายคืออวสานของความรู้สึก^{๑๖} เนื่องจากเอพิคิวรัสพยายามจะขับไล่ความกลัวออกไปจากใจมนุษย์ มนุษย์จึงไม่ควรกลัวในสิ่งที่ยังมาไม่ถึงตัว มนุษย์ควรเป็นอิสระและปลดปล่อยตัวเองจากความกลัวตายและกลัวเทพเจ้า มนุษย์มีหน้าที่อย่างเดียวกคือ ใช้ชีวิตให้มีความสุขที่สุดเท่าที่จะทำได้ในช่วงเวลาที่อยู่ในโลกนี้ คุณค่าความดี ความชั่ว ความเจ็บปวด

^{๑๖} Choron, Jacque., **Ibid**, p 58. (“ We need not fear God. Death means absence of sensation”).

ศีลธรรมคือกิจกรรมของความเป็นพึงพอใจ คุณธรรมจึงไม่มีคุณค่าในตัวเองแต่เป็นเครื่องมือที่มีค่า เพราะทำให้เกิดความพึงพอใจที่ยืนยงไปชั่วชีวิต ไม่ปล่อยตัวเองให้เป็นทาสความปรารถนา บางอย่าง เป็นความพึงพอใจที่ตนเองสามารถชนะความกระหายและความอยากของตน^{๑๓} ดังนั้น ความพึงพอใจที่มีคุณค่าจะต้องความพึงพอใจที่สามารถควบคุมสัญชาตญาณฝ่ายต่ำ ไม่ปล่อยร่างกายให้อยู่เหนือเหตุผล เหตุผลดังกล่าวจะต้องมีประสบการณ์รองรับ

จากรากมีความเชื่อแบบอูเทนิซึม(Anihilism) คือเห็นว่าตายแล้วสูญ จารวากเชื่อว่ามนุษย์เกิดหนึ่งตายหนึ่ง ความตายคือการหลุดพ้น เพราะไม่มีสิ่งที่เที่ยงแท้ออกจากร่างกายเก่าที่ตายแล้วไปเกิดในร่างกายใหม่ ดังนั้นการสอนเรื่องอัตรหรือวิญญาณ และการเวียนว่ายตายเกิดจึงเป็นเรื่องที่โกหก เพราะแนวคิดของจารวากกำเนิดมาเพื่อต่อต้านปรัชญาพราหมณ์ โดยเฉพาะ จารวากมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า “โลกยัตนิยม ” เนื่องจากเน้นหนักประโยชน์ในโลกนี้เป็นสำคัญ คือมุ่งให้หาความเพลิดเพลินจากรูป รส กลิ่น เสียง และทางสัมผัสให้ได้มากที่สุด มีคติพจน์ของจารวากที่โด่งดังกล่าวไว้ว่า “ จงกินจงดื่ม จงหาความสุขเพลิดเพลินให้เต็มที่ เพราะพรุ่งนี้ชีวิตอาจหาไม่”^{๑๔} ก็เลยถือกันว่าคนฉลาด คือคนที่รู้จักกอบโกยหาโลกียสุขให้ได้มากที่สุด จารวากไม่ให้ความสำคัญต่อการใช้สติปัญญาหาและประสบการณ์หาความรู้เหมือนพวกลัทธิศาสนาอื่น ตะวันตก และปล่อยชีวิตให้เป็นไปตามใจของตนเองจึงจัดได้ว่าเป็นพวก อหังการนิยม (Egoism) ที่เห็นตนเองตัวเองสำคัญที่สุด^{๑๕} เพื่อตนเองจะได้มีความสุข แนวคิดของจารวากจะขัดต่อความคิดของคนหลายคน แต่เมื่อดูข้อเท็จจริงในสังคมปัจจุบันนี้ มนุษย์ได้เข้าสู่ยุคบริโภคนิยม มีผู้คนเป็นอันมากที่มุ่งสนใจแต่บริโภควัตถุ เสพสุขทางกายเป็นอาเงิน สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์แบบวัตถุนิยมอย่างชัดเจน

ดังนั้นสำหรับชาวสสารนิยมจุดหมายในชีวิต คือ การแสวงหาความจริงในสิ่งสัมผัสได้และแสวงหาสิ่งที่เป็นไปได้ขณะที่มนุษย์มีชีวิตอยู่ ก็คือ ประโยชน์สุขทั้งต่อตนเองและผู้อื่น และมนุษย์สามารถมีประสบการณ์ต่อสิ่งที่ตนประสงค์ได้ในโลกปรากฏการณ์นี้เท่านั้น แต่จุดหมายสุดท้ายที่แท้จริงของกระบวนการชีวิตคือความตาย

^{๑๓} สเตซ ดับเบิลยู ที, ปรัชญากรีก, แปลโดยปรีชา ช้างขวัญยืน, (กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๔), ๑๕๘ – ๑๕๙.

^{๑๔} ฟิน ดอกบัว, ปวงปรัชญาอินเดีย, หน้า ๒๑๗.

^{๑๕} สมักร บุราวาส, วิชาปรัชญา, หน้า ๖๔.

๒.๑.๔ ความหมายของความตาย

เมื่อศึกษาจากธรรมชาติชีวิตของมนุษย์ตามแบบสสารนิยม จึงทำให้ทราบว่าองค์ประกอบของมนุษย์คือสสารเท่านั้น จิตหรือวิญญาณไม่มีอยู่จริงอย่างเป็นเอกเทศจากร่างกาย ความคิด อารมณ์ ความรู้สึก มีธรรมชาติที่เกิดจากสมองอันมีพื้นฐานเป็นสสารเท่านั้น แม้นักปรัชญาสสารนิยมบางคนไม่ได้ให้ความหมายของความตายโดยตรง แต่ก็กล่าวได้ว่าสสารที่ตนเองค้นพบและถือว่าเป็นความจริงนิรันดร์ที่ก่อกำเนิดและเป็นปลายทางของสรรพสิ่งในจักรวาล เมื่อชีวิตมนุษย์สิ้นสุดลงก็จะกลับคืนไปสู่สสารนั้นๆ โดยเฉพาะพวกอะตอมมิสต์เชื่อว่าเมื่อคนเราตายไปปรมาณูเหล่านี้จะกระจายออกสู่อวกาศ ดังนั้นปัญหาเรื่องวิญญาณอมตะหรือชีวิตในชาติหน้าจึงเป็นสิ่งที่ไม่ต้องพูดถึงเลย

ความตายแบบสสารนิยมจึงหมายถึง การสิ้นสุดการทำงานของร่างกายและอวัยวะต่างๆ การให้ความหมายความตายทางการแพทย์^{๒๐} เป็นเครื่องช่วยสนับสนุนแนวคิดความตายแบบสสารนิยม ฉะนั้นจุดหมายสุดท้ายของทุกชีวิตคือความตาย อันไม่ได้มีคุณค่าและความหมายในตัวเอง เพราะความตายเป็นเพียงปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอย่างหนึ่งเท่านั้น โลกแห่งปรากฏการณ์ที่สัมผัสได้เท่านั้นที่เป็นจริง ภาวะของความตายคืออาการที่ปราศจากความรู้สึกใดๆ ทั้งสิ้น เป็นภาวะที่ว่างเปล่าจากการรับรู้ใดๆ

ดังนั้นความตายคือ การสิ้นสุดกระบวนการทำงานของอวัยวะร่างกายหรือสสารที่ประกอบเป็นมนุษย์อย่างสิ้นเชิง กระบวนการทางสสารที่รวมกันเป็นมนุษย์ได้สิ้นสุดธรรมชาติเดิม ความตายเป็นจุดสุดท้ายปลายทางของชีวิต ความตายเป็นความว่างเปล่าของชีวิตที่ดำรงอยู่เป็นการสิ้นสุดของโลกปรากฏการณ์ที่เรารับรู้ ไม่จำเป็นต้องไปวิเคราะห์กันกว่าความหมายหลังความตาย

^{๒๐} ความหมายของความตายในทางการแพทย์ปัจจุบัน หมายถึงการสิ้นสุดการทำงานของร่างกายได้แก่ หัวใจหยุดเต้น การหยุดหายใจ และการตายของสมองซึ่งกำหนดเกณฑ์การตรวจสอบเพื่อยืนยันในการพิจารณาโดยแพทย์สภา ซึ่งวินิจฉัยว่าบุคคลที่ตายต้องไม่มีการเคลื่อนไหวได้เอง ไม่มี Reflex ของแกนสมอง ไม่สามารถหายใจได้เอง สภาวะเหล่านี้จะต้องไม่มีการเปลี่ยนแปลงภายใน ๑๒ ชั่วโมงจึงจะถือว่าสมองแล้ว จึงจะถือว่าบุคคลคนนั้นได้ตายแน่นอน , อ้างใน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. “การตายกับความตายในมุมมองจากศาสนาและวิทยาศาสตร์”,รวมบทความจากการประชุมวิชาการ,(กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๔๗), หน้า๔.

๒.๑.๕ ทำที่ต่อความตายแบบสสารนิยม

การอธิบายความหมายของความตายแบบสสารนิยมแสดงให้เห็นว่า สสารนิยมไม่ยอมรับเรื่องชีวิตในโลกหน้าว่ามีอยู่จริง ไม่มีจุดหมายหลังความตาย สสารนิยมยอมรับความมีอยู่ของโลกปรากฏการณ์ที่สามารถประจักษ์ได้เท่านั้นและพิสูจน์ได้ว่าเป็นโลกแห่งความจริง เมื่อมนุษย์พบความจริงของชีวิตว่ามีสภาพที่แท้คือสสาร มนุษย์ควรมีทำที่ต่อความตายอย่างไร ประคุมมนุษย์ผู้ต้องกระเจกเห็นเงาของตัวเองในกระเจกฉนั้นใด ทำที่ต่อความตายย่อมสะท้อนทำที่ต่อชีวิตด้วยเช่นกัน ฉนั้น สสารนิยมจึงมีทำที่ต่อความตายในประเด็นต่อไปนี้

๑) ปฏิเสธคุณค่าของความตาย สำหรับมนุษย์ความตายดูเหมือนจะไม่มีคุณค่า เป็นการมองแบบอัตวิสัย เนื่องจากชาวสสารนิยมมีความเห็นว่าตายแล้วสูญ จึงไม่อยากจะจากโลกแห่งปรากฏการณ์นี้เพราะเห็นว่ามีโลกปรากฏการณ์นี้เพียงหนึ่งเดียวเท่านั้นที่เป็นจริง ทศนคติดังกล่าวปรากฏชัดในสังคัมวัตตุนิยมที่ปฏิเสธโลกหน้า เมื่อไม่เชื่อเรื่องทางจิตวิญญาณแลในชีวิตหลังความตาย ก็ย่อมต้องหันมาทำชีวิตปัจจุบันให้สุขสบายให้มากที่สุด เช่น พัฒนาเครื่องอำนวยความสะดวกของชีวิตและพัฒนาวิธีการต่างๆ เพื่อที่จะชะลอความชราหรือเพื่อความมีอายุยืน (Longevity) วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีช่วยสนับสนุนความคิดนี้ได้ดี จุดกำเนิดและจุดจบของทุกชีวิตดำเนินมาจากธรรมชาติที่เป็นสสารและไปสู่ธรรมชาติที่เป็นสสาร ความตายจึงมีคุณค่าสำหรับธรรมชาติเท่านั้น เช่นตัวอย่างกรณีธรรมชาติของห้วงโซ่อาหารในธรรมชาติที่สิ่งมีชีวิตในธรรมชาติที่อ่อนแอกว่าต้องตายลงเพื่อให้อีกสิ่งหนึ่งดำรงอยู่ต่อไปเรื่อยๆ เรื่อยไป

๒) มนุษย์ควรแสวงหาความสุข หากมนุษย์ยังรู้ว่าอะไรคือธรรมชาติที่แท้ของเรา เราก็จะสามารถตอบได้ว่าเราควรใช้ชีวิตอย่างไร การใช้ชีวิตที่ถูกต้องของมนุษย์คือชีวิตยอมดำเนินได้อย่างสอดคล้องไปตามแบบแผนของธรรมชาติ เนื่องจากธรรมชาติเป็นสิ่งที่สัมผัสได้ และธรรมชาติสร้างเรามาให้ปรารถนาที่จะพ้นจากความทุกข์และถึงเข้าความสุขเท่านั้น ความตายเป็นเหตุให้ยุติภาวะอันน่าพึงพอใจซึ่งมนุษย์เรียกว่า “ความสุข” จุดหมายที่ทุกคนปรารถนาก็คือความสุข เพราะเป็นสิ่งที่รับรู้ได้ในชีวิตนี้ เป็นความถูกต้อง ตรงกันข้ามสิ่งใดกระทำแล้วเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ถือว่าสิ่งนั้นหรือการกระทำนั้นผิด ความสุขในที่นี้ไม่จำเป็นต้องปรนเปรอเฉพาะตนเอง แต่ความสุขอาจเกิดจากการทำอะไรให้แก่ผู้อื่นด้วย ในแง่ที่มนุษย์ต้องสัมพันธ์กับมนุษย์ด้วยกัน เพราะหากกล่าวโทษว่าใครที่มีการมองชีวิตแบบสสารนิยมต้องเป็นคนเห็นแก่ความสุขของตนเองเท่านั้น จะเป็นการให้ร้ายชาวสสารนิยมจนเกินไป ดังที่จอห์น สจวต มิลล์ นักปรัชญาแนวประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ได้กล่าวไว้ว่า “ความสุข” ที่ว่านี้ มิใช่หมายถึง

ความสุขส่วนตัวอย่างเดียว หากแต่ได้แก่ความสุขส่วนรวมแก่คนจำนวนมากที่สุด^{๒๑} (the greatest happiness of the greatest number) การที่วิทยาศาสตร์การแพทย์ พยายามคิดค้นนวัตกรรมการรักษาใหม่ๆ ก็เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของมนุษย์ การอยู่ในโลกนี้ได้นานๆ ถือว่าเป็นความสุข ความสุขต้องอยู่บนพื้นฐานของการมองการณ์ไกลหรือความรอบคอบ^{๒๒} สิ่งที่เราควรทำที่สุดคือทำอย่างไรมนุษย์จะมีชีวิตอยู่ในโลกแห่งปรากฏการณ์นี้ได้นานที่สุด คุณค่ามนุษย์อยู่ที่การใช้ความคิดสติปัญญา ขบคิดเรื่องที่สามารถประจักษ์ได้ข้อเท็จจริงที่สามารถพิสูจน์ได้ ดังนั้นคุณค่าของมนุษย์จึงเป็นอัตวิสัย (Subjective) คือขึ้น อยู่กับการที่มนุษย์เป็นผู้กำหนดความพึงพอใจเอง มีลักษณะสัมพัทธ์ (Relative) คือเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์

๓) อิศราภพของชีวิต ความเป็นอิสระจากสิ่งที่อยู่นอกเหนือธรรมชาติ คือ เป็นอิสระจากเรื่องภูติผีปีศาจ และพระเจ้าเป็นต้น และไม่ควรกลัวสิ่งที่ยังไม่มาถึงก็คือความตายนั่นเอง เพราะชีวิตมีแบบแผนของธรรมชาติรองรับอยู่แล้ว มนุษย์แต่ละคนต้องตายเพราะเราเห็นจากประสบการณ์ของตัวเอง ดังนั้นมนุษย์จึงควรจัดความกลัวตาย เพราะเมื่อตายแล้วมนุษย์ก็ไร้ความรู้สึก เราจึงไม่ต้องกลัวอะไรในสิ่งที่สัมผัสไม่ได้ และควรเชื่อในสิ่งที่สามารถทดสอบหาเหตุผลโดยข้อเท็จจริงได้เท่านั้นที่มนุษย์ควรเชื่อ เหตุผลคือข้อประจักษ์ที่ทำให้ชีวิตดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางที่กำหนด เหตุผลที่ประจักษ์ได้เท่านั้นที่เป็นมาตรฐานของความจริง ความมีเหตุผลที่ประจักษ์ได้ทำให้มนุษย์มีอิสรภาพในชีวิตที่พอจะมีได้ เป็นเสรีภาพเชิงอัตวิสัย หมายความว่า ที่มนุษย์กำหนดคิดขึ้นมาเอง เพราะในความเป็นจริงแล้วมนุษย์ถูกหล่อหลอมด้วยสิ่งแวดล้อมที่โอบล้อมด้วยมวลสรรพวัตถุ

ดังนั้น กระบวนการชีวิตของมนุษย์ ทุกสิ่งมีจุดจบมีหน้าที่ และเคลื่อนตัวไปสู่ธรรมชาติเดิมอันเป็นสสาร นี่คือการหมายแห่งการดำรงอยู่ของมนุษย์ ความตายไม่มีคุณค่าสำหรับมนุษย์ที่จะให้ความหมายชีวิตใดๆ ทั้งสิ้น ความตายจึงมีคุณค่าต่อปรากฏการณ์ธรรมชาติเพียงเท่านั้น เมื่อความตายเป็นเพียงปรากฏการณ์หนึ่งในธรรมชาติมนุษย์จึงควรมีอิสระจากการกลัวความตาย แต่เมื่อความตายคือการสิ้นสุดมนุษย์จึงหาวิธีทางเพื่อจะให้ตนเองมีชีวิตบนโลกนี้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ สิ่งที่มนุษย์ควรทำคือ การมีชีวิตอยู่ที่จะเรียนรู้ความจริงต่างๆ อย่างมีเหตุผลตามข้อเท็จจริงในโลกปรากฏการณ์นี้ และดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและต้องเป็นความสุขที่มีประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวมด้วย รับรู้ว่าคุณเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการธรรมชาติที่มีสสารเป็นแก่นแท้

^{๒๑} วิทย์ วิทเศวทย์, ปรัชญาทั่วไป : มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต, หน้า ๑๕๕.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, ๑๔๕.

๒.๒ มโนทัศน์เรื่องความตายของจิตนิยม

ปรัชญาจิตนิยม (Idealism) ได้ให้ทัศนะต่อความหมายของความตาย โดยสื่อผ่านการอธิบายปรากฏการณ์ของโลกและความหมายของชีวิตที่ตรงกันข้ามกับปรัชญาสารนิยม ทัศนะที่ให้ต่อความหมายของชีวิต และประสบการณ์ที่มองโลกมีความสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ความตายของมนุษย์อย่างมาก ในฐานะที่ความตายเป็นความจริงในกฎธรรมชาติ เพื่อให้มนุษย์ได้เผชิญกับความตายโดยไม่ต้องหวาดกลัว ในการอธิบายมโนทัศน์ความตายในปรัชญาจิตนิยม ได้แบ่งประเด็นในการศึกษาดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ ธรรมชาติของชีวิตมนุษย์

ปรัชญาจิตนิยมเริ่มต้นด้วยทัศนะว่า เราไม่ควรจำกัดการทำความเข้าใจธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ให้อยู่ภายใต้ขอบเขตของประสาทสัมผัสเท่านั้น (sensation) เมื่อใช้ประสาทสัมผัสรับรู้ความเป็นไปของชีวิตมนุษย์เราจะพบภาพโครงสร้างของมนุษย์ในแง่ที่เป็นก้อนสสาร ประกอบด้วยอวัยวะต่างๆ เช่น ตา หู จมูก แขน ขา กระดูก สมอง หัวใจ ของเหลวในร่างกาย และย่อยลงไปจนกลายเป็นเซลล์ต่างๆ ในแ่งนี้มนุษย์คล้ายกับก้อนวัตถุต่างๆ เพราะมีสสารเป็นส่วนประกอบหลักเพียงแต่มนุษย์เป็นสสารที่มีโครงสร้างซับซ้อนกว่าเท่านั้น แต่ในภาพความเป็นจริงที่ลึกซึ้งมนุษย์มีภาพที่เป็นบางสิ่งที่พ้นไปจากความเป็นก้อนสสารที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากก้อนไม้หรือสสารชนิดอื่น^{๒๓}

ทัศนะจิตนิยมเชื่อว่าต้องมีบางสิ่งที่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ที่ไม่มีตัวตนให้เราจับต้อง ไม่สามารถรู้สึกรู้ด้วยประสาทสัมผัส แต่มันเป็น “ของจริง” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ที่มีอยู่ท่ามกลางร่างกาย และอาจจะมียุทธศาสตร์สำคัญมากที่สุดในการดำรงอยู่ของมนุษย์ คอยบ่งการร่างกาย ที่ทำให้มนุษย์สามารถแสดงพฤติกรรมและอารมณ์ที่ละเอียดซับซ้อนต่างๆ นานาไปการกระทำบางอย่างก็เกินกว่าจะเข้าใจโดยใช้ประสบการณ์พิสูจน์ เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดที่ทำให้ทราบว่าชีวิตคืออะไร ชีวิตควรเป็นไปอย่างไร และมีชีวิตอยู่เพื่ออะไร

จิตนิยมได้ยกตัวอย่างเรื่องความตายเพื่อสนับสนุนทัศนะของตนว่ามนุษย์ไม่ใช่เพียงสสารอย่างที่แนวคิดสารนิยมได้นิยามไว้ยกตัวอย่างเช่น นาย ก. มีอาชีพเป็นนักประพันธ์ วันหนึ่งเขาประสบอุบัติเหตุถึงแก่ความตายโดยกระทันหัน นาย ก. ในเวลานี้แตกต่างจากนาย ก. อย่าง

^{๒๓} สมภาร พรหมทา, มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๕), หน้า ๕๑.

สิ้นเชิงเมื่อตอนยังมีชีวิตอยู่ ขณะนี้เขาเป็นเพียงร่างที่ไร้ลมหายใจ ไร้ความคิดสร้างสรรค์ ไร้คุณค่าที่จะทำกิจต่อไป สำหรับเรื่องนี้จิตนิยมได้อธิบายว่า สิ่งที่เหลืออยู่ขณะนี้ไม่ใช่ “สาระ” ของนาย ก. ของความเป็นนาย ก. “สาระ” ของนาย ก. ได้จากร่างนี้ไปแล้ว งานเพลงที่แต่งไม่ได้เกิดเพราะสมองเป็นตัวบงการแล้วสั่งมือให้เขียน แต่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นเพราะการบงการของ “สาร” อันเป็นนามธรรม เมื่อไม่มีสิ่งบงการร่างกายก็ไม่อาจเคลื่อนไหวทำอะไรได้ ร่างกายจึงเป็นเพียงอุปกรณ์ที่ “สาระ” ในตัวมนุษย์ใช้สำหรับทำสิ่งต่างๆ หรือแสดงพฤติกรรมต่างๆ และสิ่งเหล่านี้เองทำหน้าที่เป็นผู้คิด มีอารมณ์ความรู้สึกภายในมนุษย์

ถ้าหากมนุษย์มีความจริงเป็นเพียงสสารหรือร่างกาย ความขัดแย้งระหว่างความปรารถนาของร่างกายกับความสำนึกถูกผิดของวิญญาณก็ไม่น่าจะเกิดขึ้น แต่กระนั้นความขัดแย้งก็เกิดขึ้นได้กับทุกคนในบางเวลา จึงต้องยอมรับว่าสสารที่มาประกอบเป็นร่างกายไม่ใช่เป็นทั้งหมดของชีวิต หากแต่เป็นจิตซึ่งเป็นอิสระจากร่างกาย^{๒๔} ยกตัวอย่างเช่น นาย ข. ค้มสุรากับกลุ่มเพื่อนอยู่กำลังเมาได้ที่ แต่ทันใดนั้นมีคนโทรศัพท์มาบอกนาย ข. ว่าแม่เสียชีวิต นาย ข. กลับเปลี่ยนอารมณ์กระทันหัน จากความสนุกสนานระหว่างกินเหล้ากลับกลายเป็นความเสียใจเข้ามาแทนที่ และรีบตั้งสติขับรถกลับบ้าน ทักษะจิตนิยมเชื่อว่าต้องมี “สาระ” ที่เรียกว่า “จิตหรือวิญญาณ” ภายในมนุษย์คอยบงการความเปลี่ยนแปลงทางความคิดและอารมณ์นี้อย่าง

ในงานวิจัยนี้จะขอนำเสนอแนวคิดของนักปรัชญาจิตนิยมมาเป็นข้อเพื่อสนับสนุนทักษะแบบจิตนิยม เพื่อแสดงว่าธรรมชาติของชีวิตมีจิตเป็นความจริงแท้ที่เป็นอมตะไว้ดังนี้

โสกราตีสปราชญ์ชาวกรีกมีทักษะเกี่ยวกับวิญญาณของมนุษย์ว่า วิญญาณเป็นสิ่งที่ให้กำเนิดชีวิตและเป็นลมปราณซึ่งเกิดขึ้นเอง มีความเป็นอมฤต โสกราตีสพยายามสอนให้หนุ่มสาวเอเธนส์ ระวังรักษาวิญญาณของตัวเอง วิญญาณตามทักษะของโสกราตีสเป็นส่วนหนึ่งของวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์(Divine) ซึ่งผูกพันกับส่วนของมนุษย์ซึ่งเป็นอมฤต วิญญาณเป็นที่ตั้งแห่งบุคลิกลักษณะ (character) ต่อมาภายหลังจึงเชื่อว่า “วิญญาณคือสิ่งซึ่งอาศัยร่าง หรือผู้ใช้ร่าง”^{๒๕} บทสนทนาระหว่างโสกราตีส กับ อัลซิปปอส ที่บันทึกโดยเพลโต มีเนื้อหาหลักว่า จิตต้องมีธรรมชาติต่างจากร่างกาย เพราะจิตหรือวิญญาณเป็นฝ่ายที่ใช้และบังคับบัญชา ส่วนร่างกายเป็นฝ่ายสนองหรือเป็นสิ่งที่ถูกใช้^{๒๖} แนวคิดของโสกราตีสชี้ให้เห็นว่าจิตเท่านั้นที่เป็นจริงในตัวเอง

^{๒๔} วิทย์ วิทเศวทย์,ปรัชญาทั่วไป : มนุษย์โลกและความหมายของชีวิต, หน้า ๖๑.

^{๒๕} สมักร บุราวาส,วิชาปรัชญา,หน้า ๖๑.

^{๒๖} วิทย์ วิทเศวทย์,ปรัชญาทั่วไป : มนุษย์โลกและความหมายของชีวิต, หน้า ๕๘.

มโนคติเรื่องแบบของเพลโตมีอิทธิพลต่อการอธิบายธรรมชาติของมนุษย์ เพลโตมีทัศนะเกี่ยวกับองค์ประกอบมนุษย์แบบ ทวินิยม (Dualism) คือมนุษย์มีธรรมชาติที่ประกอบกัน ๒ ส่วน คือ ร่างกาย และวิญญาณ เพลโตเชื่อว่าวิญญาณเป็นสิ่งอาศัยร่างกาย และเป็นผู้ใช้ร่างกาย เช่นเดียวกันกับโสกราตีส เพลโตเชื่อว่าวิญญาณมีอยู่ก่อนแล้วในโลกของแบบ ต่อมาวิญญาณอยากและหลงคิดล้มรสความพอใจทางผัสสะทำให้เกิดความขุ่นมัวในใจแล้วเมื่อสัมผัสกับร่างกายและสสารทางผัสสะจึงหลงลืมแบบ เวียนวายตายเกิดในโลกแห่งผัสสะ จนกว่ามนุษย์จะมีคุณธรรมโดยให้สติปัญญาพิจารณาเหตุผลที่บริสุทธิ์ โดยเฉพาะเรื่องโลกของแบบและปรัชญาภายหลังจากที่ชีวิตสิ้นสุดลงจะสิ้นสุดเพียงร่างกายเท่านั้น แต่วิญญาณจะเข้าสู่แบบหรือโลกแห่งมโนคติ^{๒๗}

อริสโตเติล (Aristotle) ลูกศิษย์ของเพลโต แม้เขาจะมีความคิดเห็นที่แย้งกับอาจารย์ของเขาในเรื่องแบบสากลหรือรูปสมบูรณ์ที่แยกไปจากสรรพสิ่ง อริสโตเติลเห็นว่าสรรพสิ่งมีแบบเฉพาะของมันเอง สสารและรูปของสสารเป็นความจริงมีอยู่ด้วยกัน และทั้งสองนี้จะแยกออกจากกันไม่ได้ แต่ในเรื่องของจิตวิญญาณ อริสโตเติลเห็นว่ามิใช่ คือว่ามีชีวิตที่ใดก็มีวิญญาณที่นั่น วิญญาณเป็นหน้าที่ของร่างกาย สัมพันธ์กับร่างกาย เหมือนสายตาสัมพันธ์กับตา^{๒๘} อริสโตเติลถือว่าวิญญาณเป็นหลักสำคัญอย่างยิ่งของชีวิต เพราะพืชมีวิญญาณที่ช่วยให้ดอกงามขึ้น สัตว์มีวิญญาณที่ช่วยให้เจริญเติบโตและมีความรู้สึก และมนุษย์มีวิญญาณที่ช่วยให้มีพัฒนาการเติบโตมาเป็นคนคนนั้น มีความรู้สึกนึกคิดและมีเหตุผล วิญญาณจึงเป็นแดนเกิดแห่งชีวิต^{๒๙} แสดงว่าทุกสรรพชีวิตมี “ศักยภาพ” (Potency) แรงผลักดันภายในตัวเอง ปรากฏการที่เคลื่อนไหวไปของชีวิตเป็นกระบวนการที่ไม่สามารถอธิบายด้วยกฎทางฟิสิกส์^{๓๐} และเคมีอย่างเดียวกันนั้น เพราะมนุษย์มีพลังชีวิตภายในตัวของมนุษย์เองที่ทำให้มนุษย์ดำรงความเป็นมนุษย์อยู่

เซนต์โทมัส อักไวนัส (Saint Thomas Aquinas) เสนอแนวคิดให้เห็นความแตกต่างระหว่างสสาร (Matter) กับรูป (Form) แต่เขาเชื่อในรูปมากกว่าของอริสโตเติล รวมทั้งเชื่อว่า มีรูปที่ไร้สสารด้วย เขาเห็นว่าวิญญาณมนุษย์แม้จะอยู่ในร่างกายชั่วเวลาหนึ่งที่ดำรงอยู่ ก็อาจจะถอนตัวมาอยู่อย่างอิสระได้ และเป็นรูปอิสระโดยไม่มีเนื้อเหล่านี้ จากวิญญาณมนุษย์ไปสู่สิ่งที่

^{๒๗} สเตซ ดับเบิลยู ที, ปรัชญากรีก, หน้า ๑๒๑ - ๑๒๓ .

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๘.

^{๒๙} สิงห์ทน คำขาว, ปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๑๕), หน้า ๑๕๘.

^{๓๐} กฎฟิสิกส์เป็นการกระบวนการของแรงดันภายนอกหรือปฏิกิริยาของสิ่งหนึ่งที่มีต่อสิ่งหนึ่งต่อกัน

เป็นเพียงแค่กระบวนการของสสาร

พระผู้เป็นเจ้าอันเป็น “พระรูปบริสุทธิ์” และพระผู้เป็นเจ้าทรงคลbanksกาลให้ธรรมชาติเป็นไปเองได้^{๓๑} ดังนั้นชีวิตจึงดำเนินไปอย่างมีเป้าหมายด้วยตัวเอง โดยที่พระเจ้าได้ให้ไว้ก่อนล่วงหน้าแล้ว

เรอเน เดส์การ์ตส์ (Rene Descartes) บิดาแห่งแนวคิดเหตุผลนิยม(Rationalism) ในยุคปรัชญาสมัยใหม่ คำสอนของเดส์การ์ตส์ได้อธิบายธรรมชาติของมนุษย์ด้วยแนวคิดทวินิยม เขาให้ทัศนะว่ามนุษย์มีเนื้อสาร ๒ ชนิด คือ สสารหรือร่างกายมีคุณสมบัติการกินที่ ๑ จิตมีคุณสมบัติแห่งการพิชานหรือความรู้สึกนึกคิด ๑ เนื้อสารทั้งสองเป็นสิ่งที่มิอยู่ได้เอง ร่างกายเป็นเนื้อสารที่มีการดำเนินไปตามแบบสรีรยนต์ และเป็นไปตามกฎเมคานิกส์ (Mechanics) มีสสารที่กินที่และขยายออกไป ส่วนจิตหรือวิญญาณมีสสารอยู่ที่ความรู้สึกนึกคิดและอำนาจแห่งเหตุผลรับรู้การมีอยู่ของสสาร แม้ทั้งสองจะต่างกันโดยลักษณะและดำเนินไปอย่างขนานกัน แต่ยังมีปฏิกริยาภายในอันเป็นจุดเชื่อมพิเศษที่เรียกว่าต่อมPineal ที่เป็นจุดเล็กๆ ในสมอง โดยที่สสารเป็นสิ่งที่กินที่และขยายตัวเปลี่ยนแปลงได้เคลื่อนที่ได้ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่เราารู้ด้วยปัญญาของเราไม่ใช่จากประสาทสัมผัส^{๓๒}

ศาสนาแบบเทวนิยม(Theism)ก็สะท้อนให้เห็นมโนทัศน์แบบจิตนิยมได้ชัดเจน ในที่นี้จะขอกล่าวถึง ศาสนาคริสต์ ชาวคริสต์โดยทั่วไปเชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งทั้งมวลรวมทั้งชีวิตของมนุษย์เริ่มแรก เพราะฉะนั้นพระเจ้าจึงเป็นเจ้าของโลกและสรรพชีวิตแต่เพียงผู้เดียว ไม่ว่าทฤษฎีการสร้างโลกจะให้น้ำหนักไปในทางที่ว่า โลกมีจุดเริ่มต้น^{๓๓} หรือว่าไม่มีจุดเริ่มต้นก็ตาม ย่อมไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อความเชื่อของชาวคริสต์ที่ว่าพระเจ้าเป็นสร้างมนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลาย เมื่อเปรียบเทียบชีวิตของมนุษย์กับสรรพสิ่งที่พระเจ้าได้สร้างขึ้นมา ชาวคริสต์เชื่อว่าชีวิตของมนุษย์ “พิเศษกว่า” สรรพสิ่งอื่นๆ ในแง่ที่ว่าพระเจ้าทรงสร้างมนุษย์ตามพระฉายาของพระองค์ ธรรมชาติของมนุษย์จึงประกอบขึ้นมาจากชีวิต ๒ ส่วน คือ ชีวิตฝ่ายจิตหรือวิญญาณ ซึ่งเป็นชีวิตเหนือธรรมชาติ (Supernatural) มีสติปัญญา กับเสรีภาพ และ ชีวิตฝ่าย

^{๓๑} สมักร บุราวาส, วิชาปรัชญา, หน้า ๑๘๖.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๓ - ๒๑๔ .

^{๓๓} กลุ่มที่เชื่อว่าโลกมีจุดเริ่มต้นยึดแนวทางของเซนต์โทมัส อะไควนัสเป็นหลัก กลุ่มนี้เชื่อว่าพระเจ้าทรงสร้างโลกมาจากความว่างเปล่า (creation ex nihilo) แนวคิดของกลุ่มนี้ไปด้วยกันได้กับทฤษฎีบิกแบงค์ (Big Bang) ในวิทยาศาสตร์ซึ่งเชื่อว่าเวลามีจุดเริ่มต้น ถ้าหากเวลามีจุดเริ่มต้นที่บิกแบงค์ การเชื่อพระเจ้าได้สร้างจักรวาลก็ไม่ได้เป็นสิ่งที่ไร้เหตุผล ,ดู Stephen W. Hawking, A Brief History of Time,(new York : Bantam books, 1998),p.9.

กายหรือฝ่ายสสาร ซึ่งเป็นธรรมชาติที่อยู่ในอวกาศและเวลา (space and time) ชาวคริสต์ให้ความสำคัญกับชีวิตฝ่ายจิตมากกว่าชีวิตฝ่ายกาย ^{๓๔}

แนวคิดจิตนิยมฝั่งตะวันออกที่แสดงทัศนะได้เด่นชัดและความเก่าแก่ที่สุดก็คือ ศาสนาพราหมณ์ แม้ว่าภายหลังศาสนาพราหมณ์จะแตกแขนงออกเป็น ๖ สำนัก ปรัชญาอันประกอบไปด้วย นยาย ไวเศยิกะ สางขยะ โยคะ มิมังসা และเวทานตะ ในที่นี้เราจะไม่อธิบายรายละเอียดของสำนักต่างๆ แต่จะขอยกภาพรวมของแนวคิดศาสนาพราหมณ์มาเสนอในงานวิจัยนี้

ศาสนาพราหมณ์ภายหลังต่อมาถูกเรียกชื่อว่า ศาสนาฮินดู ซึ่งเป็นศาสนาแห่งคัมภีร์พระเวท คำว่าเวท แปลว่า ความรู้หรือวิทยา ว่าด้วยพระเจ้าของลัทธิพราหมณ์ ไม่ปรากฏว่ามีผู้ก่อตั้งองค์ใดองค์หนึ่งโดยเฉพาะ รากฐานของความเชื่อโดยรวม คือ มีสภาวะสูงสุดอันหนึ่งแผ่กระจายครอบคลุมอยู่ไปทั่ว เป็นต้นกำเนิดของสรรพสิ่ง ในฐานะที่เป็นภาพของเทพที่เป็นตัวตน เรียกชื่อว่า พระอิศวร แต่ฐานะที่เป็นอนันตธรรม สภาพไร้รูปร่าง มิใช่เทพบุคคล มีชื่อว่า พระพรหม หรือ พรหมัน หรือปรมาตมัน เนื่องจาก พระพรหมได้สร้างโลกธาตุขึ้นโดยส่วนแห่งพระองค์ และปรากฏพระองค์เองในลักษณะนามธรรมที่เรียกว่าจิตวิญญาณ หรืออาตมัน ดำรงอยู่ในส่วนลึกสุดของสรรพชีวิต เป็นพลังนามธรรมที่ล่องเลี้ยวชีวิต โดยเหตุนี้ศาสนาพราหมณ์จึงกล่าวประกาศว่า มนุษย์คือพระเป็นเจ้า ^{๓๕} เป็นเพราะมนุษย์มีความไม่รู้ (อวิชา) ถึงธาตุแท้ของตนเองจึงติดกับโลกแห่งปรากฏการณ์ อันเกิดจากอายตนะสัมผัสที่เป็นพันธนาการแก่อดีต

จิตหรือวิญญาณที่ชาวพราหมณ์เรียกว่าอาตมัน มีบทบาทหลักประการเดียวคือ อาตมันเป็นบ่อเกิดของความมีชีวิตเท่านั้น ให้พลังที่ล่องเลี้ยวให้ร่างกายและอวัยวะต่างๆ ทำงานได้ เมื่ออาตมันให้พลังชีวิตแก่ร่างกายแล้ว แล้วพลังชีวิตก็เข้าหลอมรวมเป็นเนื้อเดียวกับกาย ร่างกายและอวัยวะต่างๆ ก็จะทำหน้าที่ของตนไป อาตมันไม่ใช่ผู้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รู้รส รู้สัมผัสและคิด หากแต่เป็นสิ่งที่ทำให้การได้ยิน ได้กลิ่น ได้รู้รส รู้สัมผัสและความคิด ความรู้สึก จินตนาการ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ภายในกาย เมื่อชีวิตดำเนินไปจนถึงวาระที่กายแก่หรือชำรุดเกินกว่าที่จะทำหน้าที่ วิญญาณก็จะจากไปและดำเนินไปในสังสารวัฏตามผลกรรมที่ตนได้กระทำ อดีตทำจึงหน้าที่คล้ายกับเป็นสัณยภาพหรือภาวะแฝงอยู่ในร่างกาย ^{๓๖}

^{๓๔} วรยุทธ ศรีวรกุล, "ชีวิตความตายและการตาย : มุมมองของชาวคริสต์" ความตายกับการตาย: มุมมองจากศาสนาและวิทยาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘๐ - ๑๘๒.

^{๓๕} ระวี ภาวิไล, ความสงบ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผีเสื้อ, ๒๕๓๘), หน้า ๓๗.

^{๓๖} สมภาร พรหมทา, มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต, หน้า ๓๓.

จิตนิยมแบบปรัชญาพราหมณ์แตกต่างจากจิตนิยมตะวันตก ตรงที่ปรัชญาพราหมณ์ไม่คิดว่าจิตคือผู้บังคับการกายโดยตรงและทำหน้าที่รับรู้สิ่งต่างๆ เหมือนทางจิตนิยมตะวันตก แต่อัตตาก็ทำหน้าที่เป็นต้นกำเนิดแห่งพลังทั้งหลายที่ใช้สั่งการในร่างกายมนุษย์ แม้จะไม่ได้เป็นผู้บังคับการกายโดยตรงก็ตาม

ชาวจิตนิยมโดยทั่วไปจึงเห็นว่า ธรรมชาติของมนุษย์มีองค์ประกอบของชีวิต คือ จิตกับกาย ร่างกายเป็นองค์ประกอบที่เปลี่ยนแปลง มีสุดสิ้นสุด ส่วนจิตหรือวิญญาณ เป็นตัวตนแห่งนามธรรม จิตหรือวิญญาณมีความสำคัญต่อร่างกายเพราะมีอิทธิพลเหนือร่างกาย ธรรมชาติของชีวิตมีจิตเป็นความจริงนิรันดร์ที่มีอำนาจสูงสุด เป็นอมตะไม่มีดับสูญ

๒.๒.๒ สารัตถะที่แท้ของชีวิต

จิตนิยมเชื่อว่า “สารัตถะ” ของชีวิตที่แท้จริงคือ “ตัวตน” ตัวตนมีคำใช้เรียกหลายคำแล้วแต่สำนักปรัชญาจิตนิยมจะใช้เรียกกัน เช่น จิตหรือวิญญาณ (soul) อัตตา, เซิฟ (self) เป็นต้น เป็นสิ่งที่แท้ (being) สิ่งนี้เป็นจุดศูนย์กลางของชีวิต เป็นภาวะที่เป็นศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลงโดยที่ตัวมันเองไม่เปลี่ยนแปลง มันจึงเป็นสิ่งที่อยู่จริงแน่นอนตายตัว มันคือสิ่งที่มีอยู่ด้วยตัวของมันเอง จึงไม่มีต้นกำเนิดไม่มีจุดจบ เป็นสิ่งอมตะ (immortal) เป็นสิ่งที่อยู่ก่อนกำลังมีอยู่ และจะมีอยู่ต่อไป โดยไม่ขึ้นกับกาล (time) เทส (space) และเงื่อนไขใดๆ นอกจากนี้คุณสมบัติต่างๆ จะมีอยู่ได้ต้องมีตัวตนรองรับอยู่ “ตัวตน” จึงเป็นฐานรองรับของคุณสมบัติทั้งหลาย (คุณสมบัติทางกายและทางอารมณ์) และมีอยู่ก่อนคุณสมบัตินั้นๆ มนุษย์มีจิตวิญญาณที่มีอิทธิพลสูงสุดในกำหนดทิศทางชีวิต

นักปรัชญาแบบจิตนิยม ต่างถือว่าวิญญาณเป็นสารัตถะของชีวิต (Spiritual Substance) เป็นแกนหลักให้ชีวิตมนุษย์แสดงคุณลักษณะต่างๆ วิญญาณสะท้อนตัวออกมาให้ปรากฏในรูปแบบการคิด การรู้สึก และเจตน์จำนง ดังเช่นแนวคิดของเพลโตได้แบ่งการทำงานหน้าที่ของวิญญาณไว้ ๓ ระดับ ประกอบด้วย

๑) ระดับสูง เป็นการแสดงตัวของเหตุผล หรือเรียกว่าภาคปัญญา (Intellectual) เป็นระดับที่สำคัญที่สุด มีหน้าที่ในการใช้เหตุผล และหยั่งรู้แบบ (สิ่งสูงสุด)

๒) ระดับกลาง เป็นการแสดงตัวของความรู้สึกสำนึก หรือเรียกว่า ภาคน้ำใจ (Spiritual) มีหน้าที่ในการแสดงความรักหาญ มีน้ำใจสำนึกในคุณธรรม วิญญาณระดับกลางจะสัมพันธ์กับระดับปัญญา มีสัญชาตญาณที่รู้ว่าสิ่งใดสูงและสำคัญ แม้กระนั้นก็เป็นเพียงสัญชาตญาณมิใช่ปัญญา

๓) ระดับต่ำ เป็นการแสดงตัวของความรู้สึกทางสัญชาตญาณทางผัสสะ หรือเรียกว่าภาคคันหา (Appetitive) มีหน้าที่ตอบสนองความรู้สึกกระหายอยากทางผัสสะ

เพลโตเชื่อว่าในมนุษย์มีจิตมีการแสดงออกทั้ง ๓ ระดับในตัวมนุษย์ แต่ด้วยอัตราส่วนที่แตกต่างกัน ความเข้มข้นของแต่ละระดับมีผลต่ออุปนิสัยของมนุษย์คนนั้น ความสมดุลของทั้งสามระดับอยู่ภายใต้การควบคุมวิญญาณระดับปัญญา^{๓๖} ถ้าวิญญาณระดับปัญญาไม่เป็นใหญ่เสียแล้วความสมดุลจะไม่เกิดขึ้น เหตุผลและปัญญาเท่านั้นจัดเป็นส่วนอมตะของวิญญาณเพราะไม่ขึ้นอยู่กับร่างกาย

เดส์การ์ตส์ให้ทัศนะว่าตัวตนจะต้องมีอยู่จริง โดยเขาดังสมมุติฐานไว้ที่ความสงสัย (doubt) เพราะความสงสัยของเดส์การ์ตส์หมายถึง “ความคิด” ถ้าคนเรามีความสงสัยสงสัย ผู้คิดนั้นเองจะต้องมีตัวตนอยู่ (cogito ergo sum) เหตุที่ว่า แม้ว่าเราทุกคนจะเชื่อสิ่งต่างๆ ในโลกว่ามีอยู่จริง เราก็ยังอดสงสัยไม่ได้เพราะบางครั้งประสาตสัมผัสก็ลวงเรา แต่มีสิ่งหนึ่งที่เราจะสงสัยไม่ได้ก็คือความคิดที่สงสัยในตัวเรา ไม่ว่าเราจะสงสัยอะไรว่าจริงหรือไม่จริง ความคิดสงสัยย่อมเกิดขึ้นเสมอ ดังนั้นถ้าไม่ความมีอยู่ของตัวตนเราจะคิดได้อย่างไร ตัวตนเราจึงเป็นสิ่งที่รู้จักคิด เดส์การ์ตส์จึงกล่าว ประโยคว่า “ฉันคิดฉันจึงมีอยู่”(I think, therefore I am) เพราะความมีอยู่ของตัวตนนั้นเองจึงเป็นเหตุให้มีการคิดอันเป็นสิ่งยืนยันความมีอยู่ และเป็นสิ่งที่แน่ใจเป็นฐานพื้นลำดับแรก ย้อนนำไปสู่ความแน่ใจในการพิสูจน์ความจริงของการมีอยู่ของพระเจ้าด้วย (Existence of God)^{๓๗} เขาจึงสรุปว่า ชีวิตมนุษย์ ส่วนที่เป็นวิญญาณถือเป็นเนื้อแท้ของชีวิต มีคุณสมบัติพิเศษคือ คิดและรู้สึก ดำเนินภายใน ถ้าปราศจากความรู้สึกนึกคิดวิญญาณก็ไม่มี คนเรามีความรู้ติดตัวมาแต่กำเนิด (innate Idea) ซึ่งพระเจ้ามอบให้ติดมาพร้อมกับจิต

ยอร์จ เบิร์กลี่ (George Berkeley) ผู้เชื่อมั่นในความแท้จริงของมโนภาพ (Idea) และเจตภูต (Spirit) เบิร์กลี่เชื่อใน ตัวตน อันเป็นจิตว่าเป็นความจริงและมโนภาพเป็นผลของการมีตัวตน สสารมีอยู่เพียงในสถานะของจิตเท่านั้น เป็นการปฏิเสธความแท้จริงทางสสารโดยสิ้นเชิง ดังนั้นมนุษย์จึงมีแต่ตัวตนหรือเจตภูตอันเป็นหนึ่งเดียวกับมโนภาพ เบิร์กลี่เชื่อว่าจะต้องมีเจตภูตอันไร้ขอบเขตหรือพระเจ้า เจตภูตอันยิ่งใหญ่สามารถรู้และครอบงำสรรพสิ่งทั้งปวง และนำมโนภาพมาเผยให้เราได้เห็น เจตภูตนี้จะต้องมีอยู่ชั่ววันรันดร์ เพราะระหว่างที่เราไม่ได้สังเกตอะไรอยู่นั้น มันก็คงมีอยู่เป็นเช่นนั้นไม่ได้หายไปไหนทั้งก่อนที่เราเกิดมาหรือตายไป สิ่งนั้นก็คงอยู่ที่

^{๓๖} วิทย์ วิทเศวทย์,ปรัชญา : มนุษย์โลกและความหมายของชีวิต, หน้า ๖๑ - ๖๒.

^{๓๗} บุญมี แทนแก้ว,ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่,หน้า ๑๕.

นั่น กลับมาดูก็ครั้งก็เห็นมันอยู่ที่นั่น ฉะนั้นผู้ที่ก่อกำเนิดขึ้นแก่เรา คือเจตภูตดังกล่าว จะต้องมียุติตลอดไป^{๓๕}

รูปแบบที่แท้ของชีวิตคือวิญญาณอมตะจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

ความเชื่อเรื่องวิญญาณที่สะท้อนให้เห็นแนวคิดแบบจิตนิยม กำเนิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยโบราณก่อนยุคแห่งอารยธรรมของมนุษย์ เชื่อกันว่าเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยมนุษย์ค้นพบไฟ และยึดเอาถ้าเป็นที่ยู่อาศัยโดยก่อไฟไว้ที่ปากถ้ำ ทำให้รู้สึกปลอดภัยและนอนหลับได้สนิท เมื่อนอนหลับสนิทก็เห็นตัวเองอยู่ในความฝันชัดเจน ก็ทึกทักเอาเองว่า จิตหรือวิญญาณ ของตนออกไปข้างนอกกายระหว่างที่นอนหลับ^{๓๖} มนุษย์ยุคถ้าเชื่อว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นบนโลกทำให้เกิดผลกระทบต่อมนุษย์และสรรพชีวิต เป็นอำนาจของสิ่งที่เหนือธรรมชาติ (supernatural) ต่อมาก็เชื่อว่าวิญญาณคอยครอบงำความเป็นไปของมนุษย์และ มีอำนาจเหนือสิ่งที่เป็นสสาร กล่าวคือสสารมีอยู่อย่างเป็นรองจิตหรือวิญญาณนั่นเอง จึงทำให้เชื่อว่าเมื่อตายแล้วจะไม่สูญ วิญญาณจะมีอยู่ต่อไปเป็นนิรันดร์ ความเป็นอมฤตภาพ (immortality) ของวิญญาณนี้ แนวคิดวิญญาณนิยม (Animism) ของมนุษย์ถ้าจึงเป็นปรัชญาเริ่มแรกที่สุด และพัฒนาไปสู่ความเป็นปรัชญาอย่างเป็นระบบโดยนักปรัชญาจิตนิยม

ต่อมาแนวคิดของออร์เฟอุส (Orpheus) มีอิทธิพลอย่างมากต่อปีทาโกรัส (Pythagoras) เขาได้สอนความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง อมตภาพและการเกิดใหม่ เขาเชื่อว่า วิญญาณถูกกักขังในร่างกาย และวิญญาณจะทิ้งร่างกายไปเมื่อตาย หลังจากที่ยคนตายไปแล้วดวงวิญญาณแต่ละดวงยังมีได้ไปสู่สวรรค์ แต่จะเข้าไปสิงสถิตอยู่ในร่างอื่นใหม่ และเชื่อว่าการที่ดวงวิญญาณออกจากร่างที่ตายไปสู่อีกร่างหนึ่งไม่เฉพาะในสัตว์ประเภทเดียวกันเท่านั้น หากแม้แต่สัตว์ต่างชนิดกันด้วย ทั้งนี้เพราะสิ่งมีชีวิตทั้งปวงเป็นญาติกันทั้งนั้น ชีวิตจะวนเวียนแบบนี้ เป็นกระบวนการที่จำเจหลายต่อหลายครั้ง จนกว่าจะชำระล้างวิญญาณนี้ให้บริสุทธิ์หมดจด วิญญาณจึงจะหลุดพ้นแล้วกลับเข้าสู่พระผู้เป็นเจ้าเป็นลำดับสุดท้าย แนวทางปฏิบัติของพวกปีทาโกรัสไม่ได้มีเพียงแค่พิธีทางศาสนาเท่านั้นที่ช่วยชำระล้างวิญญาณให้บริสุทธิ์ แต่การปฏิบัติชอบด้วยเหตุผลและปัญญา การศึกษา ปรัชญาและวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและ การไตร่ตรองในเรื่องสูงสุดของจักรวาล มีส่วนช่วยให้วิญญาณเกิดความบริสุทธิ์^{๓๗}

^{๓๕} สมักร บุราวาส,วิชาปรัชญา,หน้า ๒๗๕.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า.๒๖.

^{๓๗} Choron, Jacques. *Death and Western Thought*,p. 6.

เพลโตเชื่อความจริงทั้งมวลมีแฝงอยู่แล้วในวิญญาณของเรา ในบทสนทนาโสกราตีสได้แนะให้เมโนร่วมกันหาคำตอบของคุณธรรม และธรรมชาติของคุณธรรม ดังนั้นการเรียนก็คือการทบทวนความรู้เดิมที่อยู่ในจิต มนุษย์มีความรู้อยู่แล้วที่แฝงอยู่ในตัวตั้งแต่เกิดเพียงแต่ลืมเท่านั้น ร่างกายของมนุษย์ทำให้ลืมความจริงที่มีอยู่แล้ว โสกราตีสเน้นไปในเรื่องการชี้ให้เห็นถึงความหมายของการตั้งคำถามตามแบบวิธีการของโสกราตีส ที่เรียกว่า วิภาษวิธี (Dialectic) โดยผู้สอนไม่ใช่ผู้ขัดเขี่ยความรู้ โสกราตีสเป็นเพียงผู้กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดทบทวนความรู้ที่มีอยู่แล้วให้ปรากฏออกมาเอง โสกราตีสตอบปัญหาโดยยกเพนนิยาขเรื่องวิญญาณมาเล่าให้ฟัง ว่าวิญญาณเป็นอมตะ วิญญาณจึงสามารถเรียกความรู้เดิมออกมาใช้ได้ ซึ่งมีในบทสนทนายาระหว่างโสกราตีส กับ เมโน เพื่อสนับสนุนว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับมีความรู้ที่อยู่ในวิญญาณแล้ว^{๔๒}

ดังนั้นภาพรวมของทัศนะจิตนิยมได้ให้เหตุที่เป็นข้ออ้างทางอภิปรัชญาเพื่อแสดงความเป็นอมตะภาพของวิญญาณ ดังต่อไปนี้

๑) อนาคตภาพของวิญญาณมาจากวิญญาณเชิงเดี่ยว (Simple Spiritual) แบ่งแยกอีกต่อไปไม่ได้จึงเป็นอมตะ

๒) อนาคตภาพของวิญญาณมาจากพระเจ้าผู้สร้างซึ่งเป็นสิ่งสมบูรณ์ที่สุด จึงดลบันดาลไม่ให้วิญญาณแตกดับสูญสิ้นไป ทั้งมิให้สิ้นเอกลักษณ์แห่งตนเอง

๓) วิญญาณเป็นหลักของชีวิต เหตุผลของชีวิตเป็นสิ่งที่พิสูจน์ความเป็นแก่นแท้ของวิญญาณ อนาคตภาพเป็นสิทธิพิเศษของเหตุผล วิญญาณจึงเป็นทิพย์ธาตุที่ไม่เสื่อมสลายเลย

๔) อนาคตภาพมาจาก “อัตตา” ที่มีอยู่ก่อน อัตตามีอยู่ก่อนร่างกาย ฉะนั้นจะต้องคงอยู่ต่อไปหลังจากตาย ถึงแม้ร่างกายจะแตกดับไปวิญญาณก็มีได้กระทบกระเทือน^{๔๓}

สารัตถะจึงมีอยู่ก่อน และมีอยู่ต่อไปแม้โลกนี้จะดับสูญก็ตาม ดังนั้นวิญญาณที่กำหนดความเป็นมนุษย์จึงมีอยู่ก่อนที่จะกำเนิดเป็นมนุษย์ในโลกปรากฏการณ์ ซึ่งเป็นพลังแห่งชีวิตที่เรียกว่าวิญญาณที่จะมีอยู่ต่อไปโดยไม่ต้องอาศัยพลังสสาร แม้ว่ารายละเอียดของสารจะแตกต่างกันบ้างในทัศนะของแต่ละสำนักปรัชญา แต่ทั้งหมดข้างต้นพอจะเป็นภาพรวมของ “สารัตถะ” ที่เรียกว่า วิญญาณ ในทัศนะจิตนิยม

^{๔๒} วิทย์ วิศทเวศย์, ปรัชญาทั่วไป : มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต, หน้า ๑๐๓.

^{๔๓} สิงห์ทน คำขาว, ปรัชญา, หน้า ๒๐๑.

๒.๒.๓ จุดมุ่งหมายของชีวิต

เพลโตกล่าวว่าจุดหมายปลายทางสูงสุดของชีวิตคือการเข้าไปรวมกับ “โลกแห่งนามธรรม” ซึ่งเป็นโลกที่แท้จริง เนื่องจากเพลโตเชื่อว่ามีโลกอยู่ ๒ โลก คือ โลกแห่งความคิดกับโลกแห่งเงาที่ไร้สิ่งจริงแท้ เป็นเพียงเงา หรือการถ่ายแบบความคิดอันเป็นนิรันดร์ของมนุษย์ โลกแห่งความคิดหรือโลกมโนคติเป็นโลกชั้นสูงที่เข้าใจด้วยเหตุผลหรือปัญญาบริสุทธิ์ คิดด้วยเหตุผลทำให้มนุษย์เป็นอมตะ เพราะวิญญาณที่รู้เหตุผลเป็นอมตะ มนุษย์มาจากโลกแห่งแบบ จึงปรารถนามุ่งสู่โลกแห่งแบบอันเป็นนามธรรม ซึ่งถือเป็นจุดหมายปลายทางของวิญญาณ

อริสโตเติลให้ทัศนะไว้ว่า สิ่งที่มีชีวิตแสดงออกซึ่งกัมมันตภาพ (activity) คือ ความมุ่งหน้าเคลื่อนไปสู่ภาวะขั้นสุดท้ายของมัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิญญาณมนุษย์ซึ่งเป็นวิญญาณขั้นสูงมีการรู้คิด มีเหตุผล เป็นเหตุผลดีน แม้แต่ในพืชก็มีวิญญาณด้วยแต่เป็นเหตุผลต่ำ อริสโตเติลก็ถือว่าสรรพสิ่งมีเป้าหมายในการกระทำคือมีอำนาจจุดดิ่งที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่จุดหมายนั้นๆ อริสโตเติลเรียกว่า “ภาวะแฝง”(potentiality) หรือศักยภาพ ไปสู่ประจักษ์ภาวะ(actuality) การเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งเป็นเพียงการเดินทางของภาวะแฝงมาสู่ “ภาวะจริง” คือจุดหมายที่สิ่งนั้นต้องเป็น^{๔๔} ดังนั้นสรรพชีวิตมีภาวะแฝงเป็นพลังเคลื่อนภายในที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่จุดหมายโดยไม่ให้เป็นอย่างอื่นก็คือวิญญาณที่เป็นตัวกำหนดนั่นเอง อริสโตเติลเชื่อว่าวิญญาณในส่วนที่เรียกว่าเหตุผลดีนจะกลับไปสู่สาเหตุแรกของมันมา สาเหตุที่ว่านี้เรียกว่า “ปฐมกร” เป็นเหตุผลสมบูรณ์^{๔๕} พระเจ้าจึงเป็นเหตุผลสมบูรณ์ เหตุผลของมนุษย์มาจากพระเจ้า และจะกลับไปสู่พระเจ้า ส่วนเหตุผลหลักเป็นสิ่งที่สลายพร้อมไปกับร่างกาย^{๔๖} แม้อริสโตเติลจะแยกแยะว่าวิญญาณมีสองระดับก็ตาม แต่ถึงอย่างไรเขาก็ถือว่ายังเชื่อความเป็นอมตภาพของวิญญาณอยู่นั่นเอง

เฮเกิล (Hegel) นักปรัชญาชาวเยอรมัน มีแนวคิดเรื่องจิตสมบูรณ์ (Absolute Ideal) เฮเกิลมีทัศนะว่าชีวิต จิตหรือวิญญาณ เป็นการปรากฏตัวของเหตุผลสากลในระดับต่างๆ เป็นสิ่งที่มีพลังสามารถพัฒนาและจัดระบบตัวเอง พืชมีเพียงชีวิต สัตว์มีเพียงจิตสำนึก แต่มนุษย์มีวิญญาณที่รู้สำนึก จัดระเบียบตัวเองและตัดสินใจด้วยตัวเอง สสารเป็นเพียงการปรากฏตัวของตัวการเดียวกันมีพลังที่ต่ำสุด ดังนั้นสิ่งที่ป็นจริงมีเพียงหนึ่งซึ่งเป็นเหตุผลสากลคือ สิ่งสมบูรณ์หรือบางทีก็เรียกว่าพระเจ้า ทุกชีวิตต่างมุ่งไปสู่จิตสมบูรณ์ เฮเกิลเห็นว่าความขัดแย้ง

^{๔๔} วิทย์ วิศทเวศย์,ปรัชญาทั่วไป : มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต,หน้า๔๑ – ๔๒.

^{๔๕} เหตุผลสมบูรณ์ หมายถึง ความเป็นเหตุในตัวเอง หรือไม่มีเหตุอื่นทำให้มี

^{๔๖} สเตซ ดับเบิลยู ที, ปรัชญากรีก,หน้า ๑๖๘.

(Contradiction) เป็นรากเหง้าของชีวิตและการเปลี่ยนแปลงทั้งปวง แต่ธรรมชาติไม่หยุดตรงที่ความขัดแย้งเท่านั้นแต่มุ่งไปที่จะชนะ และไปให้สูงกว่า ซึ่งสามารถรวมสิ่งเก่าที่ขัดแย้งกันนั้นไว้ด้วยสภาวะเดียวกัน ความตายของมนุษย์จึงมีนัยแห่งการกลับคืนสู่สภาวะความเป็นจิตสมบูรณ์ในตัวเองจนเป็นขั้นสุดท้ายที่ตรงกันข้ามกับชีวิต^{๔๓}

ศาสนาคริสต์กล่าวว่าจุดหมายปลายทางสูงสุดของชีวิต คือ “อาณาจักรพระเจ้า” มนุษย์มาจากพระจิตของพระเจ้า และจะต้องกลับคืนสู่ดินแดนอมตะของพระองค์ บันทึกลงในพันธสัญญาเดิม (The Old Testament) มีบันทึกไว้ว่า “แผ่นดินจะกลับไปสู่โลกที่มันมา ส่วนวิญญาณจะกลับไปสู่พระเจ้าผู้ทรงประทานให้มา”^{๔๔} ชีวิตฝ่ายกายสิ้นสุดลงตรงธาตุทั้งหลายจะกลับคืนสู่ธรรมชาติ ส่วนชีวิตฝ่ายวิญญาณจะไปสู่ความนิรันดร์ร่วมกับพระเจ้า

ศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูกล่าวว่าจุดหมายปลายทางสูงสุดของชีวิต คือ “พรหมัน” หรืออีกชื่อหนึ่งคือ “ปรมาตมัน” เมื่อบุคคลผู้ซึ่งบรรลุโมกษะได้สิ้นสุดชีวิตลงการเวียนว่ายในสังสารวัฏได้จบลงแล้ว เมื่อชีวิตกายสิ้นสุดลงอาตมันก็จะรวมเป็นเอกภาพเดียวกันกับพรหมันทันที กลับสู่ธรรมชาติเดิมที่มีอยู่ก่อนแล้ว พราหมณ์จึงมีโลกทัศน์อยู่ว่าบุคคลจะต้องเวียนว่ายในโลกภพระดับต่างๆ อย่างไม่สิ้นสุด จนกว่าเขาจะหลุดพ้น(โมกษะ)ได้หยั่งรู้แจ้งสัจธรรมภายในตนว่ามีตัวตนที่แท้คือ โดยที่อาตมันรู้ธรรมชาติเดิมว่าเป็นเนื้อเดียวกับพรหมัน หมายความว่าตัวตนแห่งโลกมายาได้ดับสูญลง

ดังนั้นจุดมุ่งหมายของชีวิตที่แท้จริง คือ การที่วิญญาณได้ไปสู่ความเป็นอมตะและเป็นเอกภาพเดียวกับสิ่งสูงสุด (God) ในทิพยสถานที่อยู่เหนือ กาล (Time) เทส (Space) อยู่เหนือเงื่อนไขทางฟิสิกส์ไม่มีอะไรมาผลักดัน จึงเป็นอิสระอย่างแท้จริงไม่มีสิ่งใดมาทำให้เปลี่ยนแปลงได้

๒.๒.๔ ความหมายของความตาย

เมื่อศึกษาธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ สารัตถะ และจุดมุ่งหมายของชีวิตแบบจิตนิยม ทำให้ทราบว่ามนุษย์มีองค์ประกอบคือ จิต กับ กาย องค์ประกอบฝ่ายจิตเป็นสิ่งอมตะมีธรรมชาติไม่ตาย ทำหน้าที่เป็นตัวตนที่แท้ของมนุษย์ ส่วนฝ่ายกายดำรงอยู่ในโลกปรากฏการณ์เท่านั้น เมื่อชีวิตฝ่ายกายหยุดทำงานอย่างถาวรและตายลงในที่สุด วิญญาณจะแยกออกจากกาย ชีวิตฝ่าย

^{๔๓} Choron, Jacques., Ibid., p.151.

^{๔๔} อ้างใน สุวรรณ ภาวนานันท์, “ชีวิตและความตายตามคตินิทัศน์ศาสนา”ในมุมมองเรื่องความตายและภาวะใกล้ตาย, (กรุงเทพฯ : บ.เคสส์ไทยจำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐๘.

วิญญาณจะดำเนินต่อไปเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อโลกปรากฏการณ์ สำหรับชาวคริสต์เรียกว่า “ชีวิตหลังความตาย” (Life after Death) เป็นชีวิตที่แท้จริง ความหมายของการมีชีวิตอยู่ในโลกปรากฏการณ์อยู่ที่การปฏิบัติในคำสอนที่ตนเชื่อว่าจะนำตนไปสู่พระเจ้า การแสวงหาธรรม และศรัทธาต่อพระเจ้า เพราะเมื่อตายไปแล้ววิญญาณจะไปรวมเป็นเอกภาพเดียวกันกับสิ่งสูงสุด คือพระเจ้า ความตายจึงมีจุดหมายอยู่ที่การนำวิญญาณไปสู่โลกหน้าที่สมบูรณ์อันเป็นภาวะเหนือวิสัยที่มนุษย์บนโลกนี้จะหยั่งถึงได้ ความตายเปรียบเสมือนด่านทดสอบให้มนุษย์เล็งเห็นการกระทำที่ผ่านมาในโลกปรากฏการณ์ ด้วยความหวังว่าเมื่อความตายเกิดขึ้นกับตนแล้วตนจะได้รับสิ่งที่ประเสริฐปราศจากความทุกข์ทั้งปวง ศาสนาคริสต์ ถือว่าโลกแห่งปรากฏการณ์เป็นแดนนรกเทศเป็นสถานที่ทดลอง เป็นบ้านชั่วคราวเพียงเท่านั้น เฟลโตเห็นว่าเป็นโลกแห่งเงา พราหมณ์เห็นว่าเป็นโลกแห่งมายา ความตายแสดงให้เห็นว่าโลกแห่งปรากฏการณ์ที่เราสัมผัสได้นี้ไม่มีแก่นสาร ความตายจึงมีความหมายเพื่อยืนยันความมีอยู่ของวิญญาณอมตะและชีวิตโลกหน้า

มนุษย์ที่อยู่ในโลกปรากฏการณ์เปรียบเสมือนการเดินทางไปสู่จุดแยกของชีวิตก็คือความตาย เพื่อไปสู่จุดพักก่อนสวยงามอันเป็นนิรันดร์ก็คือ อาณาจักรพระเจ้า หรือไปถึงจุดที่ต้องจะเปลี่ยนทางเดินใหม่ คือการเกิดใหม่เวียนว่ายในสังสารวัฏ จิตนิยมบางสำนักมีพื้นฐานความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่ การเกิดใหม่ถูกกำหนดโดยผลแห่งกรรม (Karmic seed) วิญญาณจะเดินทางจากร่างเก่าไปไปสู่ร่างใหม่ ตามผลแห่งกรรมที่เคยทำไว้ เรียกว่าการเกิดใหม่ในลักษณะของการถ่ายย้ายวิญญาณ (Transmigration) ภาพความคิดนี้เด่นชัดในความเชื่อของปรัชญาจิตนิยมฝั่งตะวันออก คือศาสนาพราหมณ์

ดังนั้นความตาย คือ ความตายในฐานะที่เป็นการแยกออกจากกันของวิญญาณ (soul) และกาย (body) วิญญาณได้หลุดพ้นจากร่างกายที่เป็นเครื่องพันธนาการ ความตายจึงเป็นจุดเปลี่ยนผ่าน จากสภาวะชีวิตแห่งโลกปรากฏการณ์ ไปสู่สภาวะชีวิตแห่งจิตวิญญาณ ความตายจึงเหมือนด่านประตูที่เปิดรับวิญญาณเข้าไป ความตายเป็นรหัสธรรมลึกลับเนื่องจากปรากฏการณ์หลังความตายเป็นเรื่องที่ลึกลับ บุคคลที่หนึ่งคือผู้ตายเท่านั้นจะรู้ถึงภาวะนี้ ความหมายเชิงรหัสธรรมลึกลับนี้เป็นภาวะที่อยู่นอกเหนือธรรมชาติและประสบการณ์เกินกว่าที่จะหาคำตอบที่สมบูรณ์โดยคนธรรมดาได้ ดังนั้นภาวะเชิงอูตรภาพลึกลับผู้ที่ให้คำตอบที่แท้จริงได้จะต้องมีความเป็นอูตรภาพเช่นเดียวกันก็คือพระเจ้านั่นเอง

๒.๒.๕ ทำที่ต่อความตายแบบจิตนิยม

การอธิบายความตายแบบจิตนิยม แสดงให้เห็นว่าจิตนิยมเชื่อการมีอยู่ของชีวิตโลกหน้า การดำรงอยู่ของชีวิตคือการเดินทางไปสู่จุดเปลี่ยนเพื่อไปสู่สถานะที่สมบูรณ์กว่า สวรรค์ที่แท้จริงคือวิญญาณอมตะและจะพบความสมบูรณ์ต่อหลังจากความตายเท่านั้น อุดมคติของชีวิตคือการได้ไปอยู่กับพระเจ้าหรือรวมเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า มนุษย์ในกลุ่มจิตนิยมจะมีทำที่ต่อความตายอย่างไร ดังที่จะกล่าวในประเด็นต่อไปนี้

๑) คุณค่าของความตาย ความตายมีคุณค่าเพราะถือว่าเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์ที่จะต้องเกิด เพื่อให้มนุษย์ได้สำนึกสัจธรรมของชีวิตและคุณค่าของตนเองขณะมีชีวิตอยู่เพื่อไปสู่คุณค่าที่แท้จริงหลังความตาย ความตายได้บอกนัยยะว่าเป็นวิถีทางหนึ่งในการตัดสินคุณค่าของมนุษย์ว่าจะได้สำนึกบาปที่ตนทำไว้ เพื่อที่จะระงับตัวไม่ให้ประมาทในการใช้ชีวิตในโลกปรากฏการณ์ ความตายไม่ใช่สิ่งที่น่าเกรงกลัว สิ่งที่น่าเกรงกลัวคือชีวิตที่ไร้ความดีงามในโลกนี้ ความตายมิใช่เป็นเป้าหมายสุดท้ายของชีวิตแต่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีที่จะให้เข้าใจชีวิตและสัจธรรมที่มีมาแต่เดิม ความตายยังบอกนัยยะที่ชี้ให้เห็นว่า ชีวิตในขณะที่ดำรงอยู่บนโลกนี้ไม่สามารถเข้าถึงเป้าหมายสูงสุด แสดงให้เห็นว่าคุณค่าของความตายเป็น ค่านอกตัว (Extrinsic Value) เพราะการได้มาของความตายเป็นเพียงวิถีทางผ่านที่จะไปสู่สิ่งสมบูรณ์ ดังนั้นชีวิตที่สมบูรณ์คือชีวิตหน้า

๒) คุณค่าของชีวิต ในทัศนะชาวจิตนิยม ต่างให้ความหมายแห่งคุณค่าชีวิตที่ว่าเรามีได้อยู่ในโลกเพื่อจะดักดวงความสลายจากวัตถุต่างๆ ที่มีอยู่ เรามีได้แสวงหาความรู้เพื่อเอาชนะและเนรมิตโลกของวัตถุให้เป็นไปตามความปรารถนาของเรา ถ้ามนุษย์ต้องการแบบนั้น ความรู้และความสุขที่ได้จากประสบการณ์ทางผัสสะก็จะมีค่ามากที่สุด แต่มนุษย์มีชีวิตอยู่เพื่อที่จะเอาส่วนที่แท้จริงของมนุษย์คือวิญญาณไปสัมผัสกับส่วนที่จริงของโลกที่มีภาวะเป็นนามธรรม คือความจริงที่เป็นแม่บทของโลก (เช่นแบบของเพลโต พระเจ้าในคริสต์ศาสนา) ดังนั้น การอยู่อย่างใช้ปัญญา เหตุผลหรือศรัทธาต่อภาวะสูงสุด จึงมีคุณค่าสูงสุดต่อชีวิต ความหมายแห่งการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์คือการแสวงหาสัจธรรม เพื่อบรรลุความเชื่อในสิ่งที่ป็นสากลภาพ ก็คือพระเจ้า แสดงให้เห็นว่าคุณค่าของมนุษย์สามารถใช้ได้ทุกกาลเวลาไม่ขึ้นต่อบริบทใด จึงเป็นอัมพัทธ์ (Non - Relative) คือเป็นแบบที่แน่นอนตายตัว

๓) อิศรภาพของชีวิต ความหมายของความตายชี้ให้เห็นว่าชีวิตขณะที่ดำรงอยู่ไม่มีอิสรภาพที่แท้จริง เพราะในโลกแห่งปรากฏการณ์คดอยู่ในเงื่อนไขข้อจำกัด ขอบเขตนั้นคือร่างกายที่เป็นเหตุแห่งการกระทบทางผัสสะนั่นเอง แต่กระนั้นมนุษย์ก็สามารถรู้จักและเข้าใจใน

อิสราภาพนี้ได้ หากมีความคิดที่ถูกต้องคือ สัมพันธ์กับพระเจ้าอย่างถูกต้อง เราก็เป็นสาเหตุที่ถูกต้องต่อการเปลี่ยนแปลงร่างกาย สิ่งนี้คือสาเหตุของเสรีภาพของมนุษย์ ความเป็นคุณธรรมสูงสุดของจิตก็คือการได้รู้จักพระเจ้า และสิ่งที่มีอิสรภาพสูงสุดคือพระเจ้า ดังที่สปิโนซ่า (Benedict de Spinoza) กล่าวไว้ว่า “สารัตถะคือพระเจ้าเท่านั้น ที่มีอิสรภาพที่แท้จริง เพราะเป็นสิ่งเดียวที่เป็นสาเหตุด้วยตนเอง โดยไม่ขึ้นกับอะไรเพื่อการมีอยู่หรือการกระทำ ดังนั้นจึงเป็นสิ่งเดียวที่ไม่มีสิ้นสุด”^{๔๙}

ฉะนั้นทางที่จะก้าวไปสู่เสรีภาพนี้เปิดอยู่ มีจุดมุ่งหมายความพยายามมุ่งไปสู่ความเพิ่มพูนความเข้าใจของเราไปสู่ทั้งหมดหรือส่วนหนึ่งของพระเจ้า แสดงถึงความพยายามสูงสุดของจิตและเป็นคุณธรรมสูงสุด สิ่งนี้คือสาเหตุที่มนุษย์แต่ละคนจะเพิ่มพลังเพื่อการดำรงอยู่ เป็นสาเหตุของเสรีภาพที่เราอาจมีได้เพียงหนึ่งเดียว^{๕๐} ซึ่งเป็นหนึ่งในเจตจำนงเสรีแห่งชีวิตนี้ เพื่อจะได้มีอิสระอันนิรันดร์ในดินแดนที่เป็นเอกภาพเดียวกับสิ่งที่เป็นความจริงสูงสุด

บทสรุปเท่าที่ต่อความตายทำให้เห็นว่า ความตายเป็นสิ่งที่มิได้อยู่และเป็นปรากฏการณ์เพื่อชี้แนะให้มนุษย์มองเห็นสารัตถะและสัจธรรมที่แท้จริงของชีวิตเพื่อที่จะไม่ต้องกลัวความตาย เพราะความตายเป็นเพียงประตูแห่งชีวิตที่นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงจากสภาวะหนึ่งไปสู่อีกสภาวะหนึ่งของวิญญาณ ตัวคนที่แท้ของมนุษย์ก็คือวิญญาณ สะท้อนให้เห็นถึงปัญญาคิดหาเหตุผลเพื่ออยู่บนโลกนี้อย่างมีคุณค่า ความหมายของชีวิตในโลกปรากฏการณ์ไม่มีแก่นสารที่แท้ ทำให้มนุษย์ฝากความหวังไว้กับโลกหน้าที่ดีกว่า ก็คืออาณาจักรของพระเจ้านั่นเอง อิสระที่แท้จริงจะปรากฏอยู่ ณ ที่แห่งนั้น

๒.๓ มโนทัศน์เรื่องความตายในพุทธปรัชญาเถรวาท

พุทธปรัชญาเถรวาทได้ให้ทัศนะต่อความหมายของความตาย โดยสื่อผ่านการอธิบายธรรมชาติของมนุษย์และความหมายของชีวิต โดยเห็นว่าการสิ้นสุดทางกายภาพเป็นความจริงในแง่มุมหนึ่งเท่านั้น จึงทำให้ไม่เห็นด้วยกับปรัชญาสารนิยมตรงประเด็นที่ความตายเป็นการสิ้นสุดทั้งหมดของชีวิตตามกระบวนการสสารอย่างทีสสารนิยมได้นิยามไว้ และไม่เห็นด้วยกับจิตนิยมที่มองความตายว่าเป็นเพียงการทอดทิ้งกายของวิญญาณหรือทางผ่านของสารัตถะเท่านั้น เพราะพุทธปรัชญาเถรวาทมองว่าทั้งสสารและจิตเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างสัมพันธ์กันอย่างสมดุลในกระบวนการ

^{๔๙} จุฑาทิพย์ อุมะวิชณี, *ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, มปป), หน้า

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

ชีวิต และในฐานะที่ความตายเป็นความจริงในกฎธรรมชาติ เพื่อให้มนุษย์ได้เผชิญกับความตาย โดยไม่ต้องหวาดกลัวและเข้าใจภาวะความตาย โดยความตายเป็นความจริงแท้ที่ต้องตระหนักรู้ ขณะมีชีวิตอยู่และสัมพันธ์กับการเข้าถึงสัจจะชีวิต ในการอธิบายโน้ตสนธิเรื่องความตาย ในพุทธปรัชญาเถรวาทได้ศึกษาในประเด็นดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ ธรรมชาติของชีวิตในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท

พุทธปรัชญาเถรวาทกำหนดสภาพธรรมชาติชีวิตของมนุษย์อยู่ที่มีส่วนประกอบต่างๆ คือ **ขันธ^{๕๐}** (The Five Aggregates) ประชุมกันเข้า ทำงานประสานสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อันประกอบด้วย

๑) **รูป** คือส่วนที่เป็นเนื้อหนัง อวัยวะต่างๆ ของเหลว อากาศ อุณหภูมิ ย่อยไปถึงเซลล์ต่างๆ ในร่างกาย สสารและพลังงานฝ่ายวัตถุ

๒) **วิญญาณ** คือการรับรู้ที่เกิดขึ้นเมื่อรูป เสียดสีกัน รส สัมผัส และความนึกคิด มากกระทบอายตนะทั้งหก คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เมื่อตากระทบรูปก็เกิดจักขุวิญญาณ หูได้ยินเสียงก็เกิดโสตวิญญาณ จมูกได้กลิ่นก็เกิดฆานวิญญาณ ลิ้นรับรู้ เกิดชีวิวิญญาณ กายกระทบสัมผัสเกิดกายวิญญาณ และใจกระทบความนึกคิดก็เกิดมโนวิญญาณตามลำดับ

๓) **เวทนา** คือ ความรู้สึกพอใจ ทำให้เกิดสุข ไม่พอใจทำให้เกิดทุกข์ หรือเฉย ๆ ต่อวิญญาณหรือการรับรู้ที่เกิดขึ้น จากผัสสะทั้ง ๕ และทางใจแต่ละครั้ง

๔) **สัญญา** คือการจำได้หมายรู้ ถึงสิ่งที่เคยรับรู้หรือรู้สึกมาแล้ว หรือ การจำอารมณ์ เช่น จำได้ว่าดอกกุหลาบมีกลิ่นหอมและพอใจเมื่อได้กลิ่น

๕) **สังขาร** คือการปรุงแต่งอันเกิดจากการรับรู้ และปรุงแปรตรึงนึกคิดในใจจากเหตุที่เคยจำได้มีมา ทำให้เกิดแรงดันหรือแรงผลักดันในการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ได้กลิ่นอะไรอย่างหนึ่งรู้สึกชอบเพราะหอมดี และจำได้ว่าเป็นกลิ่นกุหลาบทำให้เดินไปทางต้นกลี้นั้น และอยากได้กุหลาบเป็นของตน อำนาจของการปรุงแต่งนี้ทำให้เราเกิดอารมณ์ เช่น รัก เกลียด โกรธ ชอบ ไม่ชอบ ในสิ่งต่าง ๆ เป็นต้น

^{๕๐}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕ - ๑๖.

เมื่อวิเคราะห์ธรรมชาติของมนุษย์โดยการแบ่งออกเป็นขั้น ๕ แล้ว ก็หันมาพิจารณากันในรายละเอียดในขั้นต่าง ๆ พบว่า รูปนั้น เป็นสิ่งที่เกิดจากการรวมตัวของธาตุสี่ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งธาตุแต่ละอย่างเป็นสิ่งไม่เที่ยงแท้แน่นอน เสื่อมสลายได้ ดังพุทธพจน์ความว่า

ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย สมัยที่ปฐวีธาตุที่เป็นไปภายนอกกำเรบ ย่อมมิได้แล ในสมัยนั้น... จะเป็นของอันตรธานไป... ก็ชื่อว่าความที่แห่งปฐวีธาตุอันเป็นไป ภายนอกนั้นซึ่งยิ่งใหญ่ถึงเพียงนั้นเป็นของไม่เที่ยง... สมัยที่อาโปธาตุที่เป็นไปภายนอกกำเรบ ย่อมพัดเอาบ้านไปบ้าง เอนิคมไปบ้าง... ความแปรปรวนไปเป็นธรรมดาจักปรากฏได้... สมัยที่เตโชธาตุอันเป็นไปภายนอกกำเรบ ...ย่อมไหม้บ้าน ย่อมไหม้เมืองบ้าง... มาถึงห้วงสาครหนทาง ภูเขา น้ำ ย่อมดับไปเอง ความเป็นของแปรปรวนไปเป็นธรรมดาจักปรากฏได้... สมัยที่วาโยธาตุอันเป็นไปภายนอกกำเรบ ย่อมพัดเอาบ้านไปบ้าง เอนิคมไปบ้าง ...ความเป็นของแปรปรวนไปเป็นธรรมดาจักปรากฏได้^{๕๒}

จะเห็นได้ว่า ธาตุสี่ที่เป็นของภายนอกมีความแปรปรวน ไม่เที่ยงแท้แน่นอน เสื่อมสลายได้ แม้จะยิ่งใหญ่ถึงเพียงไหนก็ตาม ดังนั้นธาตุสี่ที่มาประกอบเป็นรูปนั้นก็ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงแปรปรวนไปเป็นธรรมดาเหมือนกัน เพราะถ้าส่วนย่อยไม่เที่ยง มีความแปรปรวนมารวมกัน ผลรวมของมันย่อมไม่เที่ยง มีความแปรปรวนด้วย ดังนั้นรูปจึงเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง ไม่มีตัวตน

เมื่อพิจารณาวิญญานหรือ จิต ซึ่งเป็นการรับรู้ที่เกิดขึ้นเมื่อรูป เสียง กลิ่นรส สัมผัส และความนึกคิด มากระทบกับอายตนะทั้งหกคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ในเงื่อนไขที่เพียงพอ ถ้าตาพิการถึงจะมีรูปให้เห็นก็ไม่สามารถทำให้เกิดจักขุวิญญานได้ หรือแม้ตาดี รูปก็มีให้เห็นแต่ไม่มีแสงสว่าง ก็ไม่อยู่ในเงื่อนไขที่จะทำให้เกิดจักขุวิญญานเหมือนกัน ในทำนองเดียวกัน การรับรู้ทางอื่นก็เป็นเช่นนั้นนั่นคือ ต้องอาศัยปัจจัยและเงื่อนไขที่เพียงพอ และจะดับลงเมื่อขาดปัจจัยและเงื่อนไขที่เพียงพอ ด้วยเหตุนี้เราจะเห็นได้ว่าวิญญานนั้น เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง จำเป็นต้องอาศัยเหตุปัจจัยทำให้เกิดขึ้น มีปัจจัยมีเงื่อนไขเพียงพอ การรับรู้นั้นก็เกิดขึ้นได้ ถ้าขาดปัจจัยเงื่อนไข การรับรู้ก็ดับ ถ้าวิญญานมีอยู่อย่างเที่ยง วิญญานจะไม่จำเป็นต้องอาศัยเหตุปัจจัย วิญญานจะต้องมีอยู่ได้โดยอะไรก็ไม่สามารถให้แปรปรวนได้ แต่นี่วิญญานต้องอาศัยเหตุปัจจัยและแปรปรวนไปตามอำนาจของเหตุปัจจัย วิญญานจึงไม่เที่ยง ไม่มีตัวตน

^{๕๒} ม.ม.(ไทย) ๑๒/๓๐๒ – ๓๐๕/๓๓๐ – ๓๓๕.

สำหรับเวทนา สัญญา และสังขาร ซึ่งทางอภิธรรมเรียกเจตสิก^{๕๓} อันเป็นสิ่งที่ขึ้นต่อจิต หรือ วิญญาณข้างต้น ย่อมเป็นเหตุให้เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงไปด้วย เนื่องจากวิญญาณไม่เที่ยงเกิดดับสืบเนื่องกันไป ขึ้นต่อเหตุปัจจัย เจตสิกอันเป็นสิ่งที่ขึ้นต่อวิญญาณย่อมเกิดดับ เกิดตามไปด้วย^{๕๔} สภาพธรรมของมนุษย์ที่เกิดจากการประกอบ หรือประชุมกันเข้าของส่วนต่างของขันธ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ อาจจะพิจารณา เป็นองค์ประกอบใหญ่ ๒ อย่าง คือ นามกับรูป หรือ จิตกับกาย พุทธปรัชญาถือว่า ทั้งร่างกายและจิตต่างก็มีความสำคัญด้วยกัน ต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันในการปรากฏเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีแต่จิตอย่างเดียวก็ปรากฏให้รับรู้อะไรไม่ได้ เมื่อร่างกายกับจิตปรากฏอยู่ร่วมกัน สภาวะธรรมสมมติที่เรียกว่ามนุษย์ก็ปรากฏเป็นไปอย่างที่เรารู้จัก พุทธปรัชญาถือว่า ร่างกายกับจิตมีสภาวะธรรมชาติคนละอย่าง จะทอนร่างกายลงเป็นจิตก็ไม่ได้ และจะทอนจิตลงเป็นร่างกายก็ไม่ได้

๒.๓.๒ สารัตถะของชีวิต

พุทธปรัชญาถือว่าสรรพสิ่งดำเนินไปตามกฎไตรลักษณ์ เป็นกฎหลักสากลที่แน่นอนไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น ที่ครอบงำสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตทั้งหมดคือ อนิจจตา - ความไม่เที่ยงแปรเปลี่ยนโดยตลอด ทุกขตา- ความที่ทนอยู่ในสภาพเดียวตลอดไม่ได้ อนัตตตา - ความปราศจากอัตตาหรือตัวตนที่แท้^{๕๕}

สิ่งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม เกิดขึ้นและดับไปด้วยเหตุปัจจัยที่ปรุงแต่ง หรือเรียกอีกอย่างว่า สังขตธรรม ชีวิตของมนุษย์ก็ย่อมอยู่ได้กฎเกณฑ์ไตรลักษณ์นี้ด้วยอย่างแน่นอน แสดงให้เห็นว่าพุทธปรัชญาไม่เห็นด้วยกับสสารที่มีอยู่จิตแบบจิตนิยม และไม่เห็นด้วยกับสสารที่มีอยู่ในวัตถุธาตุแบบสสารนิยม

วิญญาณเป็นปรากฏการณ์ที่อาศัยเหตุและปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้น ดังนั้นพุทธปรัชญาจึงปฏิเสธ “วิญญาณที่เที่ยงแท้ถาวร” หรือ “จิตอมตะ” แบบจิตนิยม แต่ก็มิได้ปฏิเสธการมี

^{๕๓} ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๓๒๕.

^{๕๔} ศิริวรรณ โอสถานนท์, “การศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบเชิงเปรียบเทียบหน้า “ตัวตน” ในทัศนะของพุทธปรัชญาและปรัชญาของเดวิด ฮูม”, *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๓๕, หน้า ๖๒.

^{๕๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, หน้า ๑๐๔.

อยู่ของวิญญาน ตามแบบสสารนิยมที่เห็นว่าวัตถุธาตุเป็นสารัตถะของชีวิต ดังพุทธพจน์ที่กล่าวเกี่ยวกับวิญญานไว้ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย วิญญานอาศัยปัจจัยใดๆ เกิดขึ้น ก็ถึงความนับด้วยปัจจัยนั้นๆ วิญญานอาศัยจักขุและรูปทั้งหลายเกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่าจักขุวิญญาน วิญญานอาศัยโสตและเสียงทั้งหลายเกิดขึ้น ก็ถึงความนับว่าโสตวิญญาน....เปรียบเสมือนไฟอาศัยเชื้อใดๆ ติดขึ้น ก็ถึงความนับด้วยเชื่อนั้นๆ ไฟอาศัยไม้ติดขึ้น ก็ถึงความนับว่าไฟไม้ ไฟอาศัยป่าติดขึ้น ก็ถึงความนับว่าไฟป่า... ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล วิญญานอาศัยปัจจัยใดๆเกิดขึ้น ก็ถึงความนับด้วยปัจจัยนั้นๆ^{๕๖}

วิญญานตามทัศนะของพุทธปรัชญาจึงไม่ใช่ว่ามีอยู่จริงแท้ด้วยตัวของมันเอง ไม่มีความเป็นอมตะอย่างที่ชาวจิตนิยมเชื่อกัน แต่วิญญานเป็นสภาวะ “การรับรู้” ที่เกิดขึ้นเมื่อมีผัสสะกับอายตนะทั้ง ๖ (ประตูรับอารมณ์ ทั้งวัตถุอารมณ์ และธรรมารมณ์) คือ ตากระทบรูป เกิดจักขุวิญญาน... ใจ กระทบธรรมารมณ์ เกิดมโนวิญญาน เป็นต้น เมื่อเกิดขึ้นทำหน้าที่เสร็จแล้วก็ดับไป แล้วก็เกิดขึ้นใหม่อีก ติดต่อกันไปอย่างรวดเร็วเพราะมนุษย์เราเปิดอายตนะทั้ง ๖ อยู่เสมอ วิญญานจึงเกิดติดต่อกันอย่างรวดเร็ว เปรียบเสมือนหลอดไฟที่ให้แสงสว่างฉับพลัน แต่ที่จริงกระแสไฟได้เลื่อนไหลเกิดและดับติดต่อกันอย่างรวดเร็วจนเราไม่รู้สึกรู้ว่ามีการติดและดับเกิดขึ้นตลอดเวลา จนกว่าจะเดินไปปิดสวิตไฟ การเกิดขึ้นและดับที่ต่อเนื่องกันและเป็นไปอย่างรวดเร็วของวิญญาน ทำให้เข้าใจผิดไปว่ามี “สิ่ง” ที่เป็น “สารัตถะ” เป็นตัวการรับรู้ ซึ่งเป็นตัวยืนโรงคงที่ตลอดเวลาและเรียกลักษณะนี้ว่า “วิญญาน” (Soul) ที่เป็นอัตตาในร่างกาย มีตัวตนอยู่จริง ในที่นี้ขอยกตัวอย่าง การฉายภาพยนตร์มาเป็นเหตุผล กล่าวคือ การฉายภาพยนตร์นั้น แท้จริงแล้วเป็นการฉายภาพนิ่งที่ละภาพ แต่ฉายติดต่อกันอย่างรวดเร็ว จนเกิดเป็นภาพบุคคลเคลื่อนไหวที่ต่อเนื่องเสมือนมีชีวิต บนจอภาพ ภาพนิ่งแต่ละภาพต้องเป็นเงื่อนไขที่แสดงออกถึงความต่อเนื่องที่ภาพปรากฏออกมาจึงจึงติดต่อเนื่องแนบเนียน เงื่อนไขที่ทำให้ภาพยนตร์ดูต่อเนื่องแนบเนียนอาจกล่าวได้ว่าเป็น เหตุปัจจัยที่สัมพันธ์กันไปเรื่อยๆ ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่องของภาพยนตร์นั้น มนุษย์จึงไม่ตัวตนในเรื่องวิญญานอย่างคงเดิม แต่มีอยู่อย่างสืบเนื่องตามแต่เหตุปัจจัย สาระที่แท้ในวิญญานจึงไม่มี

องค์ประกอบของมนุษย์ในส่วนที่เป็นร่างกายหรือรูปธรรม เป็นที่ประชุมรวมกันของธาตุสี่ (ดิน น้ำ ลม ไฟ) เป็นสิ่งที่เราเห็นได้ชัดว่าไม่มีสาระที่แท้เลยธาตุ ๔ ดังที่กล่าวไว้แล้วในส่วน

^{๕๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๐/๔๓๑

ธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์ตั้งแต่เกิดมาชีวิตต้องเปลี่ยนแปลงไปโดยตลอด หลักทางวิทยาศาสตร์กายภาพมีความคิดที่สอดคล้องกับพุทธปรัชญา ซึ่งได้อธิบายว่าเซลล์ต่างๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นอวัยวะในร่างกายของมนุษย์ต่างก็เกิดขึ้น ตั้งอยู่ชั่วขณะแล้วก็ตายไปในที่สุด มีการหมุนเวียนเปลี่ยนทดแทนไปแบบนี้อย่างไม่ขาดสาย องค์ประกอบส่วนนี้จึงมีความเปลี่ยนแปลงไปไม่สามารถคงสภาพเดิมได้ อยู่ทุกขณะที่มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ สสารที่รวมตัวเป็นมนุษย์ไม่สามารถดำรงอยู่โดยไม่สูญสลายเหมือนอย่างที่เราคิดสสารนิยมเข้าใจ แต่ที่เราเห็นว่ามันมีอยู่อย่างนั้นเพราะมันมีการเกิดขึ้นใหม่ทดแทนกันเรื่อยไปอย่างรวดเร็วจนมองด้วยเปล่าไม่เห็น

สาเหตุที่ทำให้เข้าใจว่าในความเป็นมนุษย์มีแก่นสารในตัวเอง หรือ “ตัวตน” มีดังนี้

๑) การเห็นความจริงสุดไปคนละทาง คือ เน้นความมีอยู่มากไปจึงเป็นสัสตวาท เน้นความดับมากไปจึงเป็นอุจเฉทวาท ซึ่งโดยความจริงแล้วความมีอยู่จริงและความไม่มีอยู่จริงเป็นสิ่งที่อยู่ในสิ่งต่างๆ ในเวลาเดียวกัน แสดงให้เห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกมีอยู่อย่างมีเงื่อนไข คือสิ่งใดแห่งหนึ่งมีอยู่จริง แต่อีกแห่งหนึ่งไม่มีอยู่จริง ตัวอย่างเช่นรถ เราเห็นรถคันหนึ่งอยู่เบื้องหน้าเราอยู่ขณะนี้ เราเห็นว่าป็นรถอย่างสมบูรณ์เพราะองค์ประกอบครบ รถคันนี้จึงมีอยู่จริงในสายตาเรา เป็นความจริงของความเป็นรถเมื่อส่วนประกอบยังมีอยู่เท่านั้น เดิมทีไม่มีรถคันนี้ แต่เมื่อชิ้นส่วนต่างๆ ได้แยกออก ไม่ประกอบเข้าด้วยกันความไม่มีรถย่อมปรากฏอยู่ การสลายตัวของส่วนต่างๆ ก็คือความไม่เป็นจริง และธรรมชาติของมันด้วย ดังนั้นเมื่อเราเอาส่วนต่างๆ มาประกอบเข้าเป็นรถเสร็จเมื่อใดความมีจริงของรถก็มีอยู่พร้อมการสลายตัวของส่วนประกอบซึ่งก็คือความไม่มีรถจริงก็เกิดขึ้นด้วย ความมีจริงและความไม่มีจริงของรถจึงปรากฏพร้อมกันที่นั่น^{๕๖} แสดงให้เห็นว่าความมีอยู่จริงของมนุษย์และความไม่มีอยู่ของมนุษย์เป็นสิ่งที่เกิดและสลายด้วยเหตุปัจจัย จะมีอยู่ก็จริงด้วยเหตุปัจจัย จะไม่มีอยู่ก็ด้วยเหตุปัจจัย ไม่สามารถที่จะเอนเอียงไปข้างใดข้างหนึ่งได้ มนุษย์มีอยู่และไม่มีอยู่ด้วยอาศัยเหตุ ปัจจัย สิ่งที่เป็นเงื่อนไขให้มีอยู่จริงและไม่มีอยู่จริง นั้นมีอยู่ที่เป็นจริง

๒) การคิด “สมมติ” อันเนื่องมาจากความจำเป็นในการใช้ภาษาที่บัญญัติขึ้นมา เนื่องจากสรรพสิ่งล้วนเกิดขึ้น ดับลง เปลี่ยนแปลง อย่างมาเป็นสายตามแต่เหตุปัจจัยสืบเนื่อง และมีอยู่อย่างสัมพันธ์กับสิ่งอื่นๆ ไม่มีสิ่งใดสามารถมีอยู่ด้วยตัวของมันเอง และไม่มีตัวตนที่แสดงความเป็นสิ่งนั้น เพราะสิ่งต่างๆ ที่สมมุติชื่อขึ้นว่าเป็นสิ่งนั้นๆ เกิดจากการประกอบกันเข้า

^{๕๖}วิทย์ วิศทเวทย์, “ความคิดเรื่องอนัตตาในพระสูตร”, ผลงานการวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๗๗.

ของส่วนย่อยต่างๆ เมื่อย่อยแยกส่วนไปหมดแล้วสิ่งที่สมมุติว่าเป็นสิ่งนั้นๆ ก็ไม่มีอีกต่อไป แม้ตัวบัญญัติก็เช่นเดียวกัน ไม่ได้มีอยู่อย่างมีความหมายด้วยตัวของมันเอง แต่ต้องสัมพันธ์กับความหมายอื่นๆ

กัมภีร์มิลินทปัญหา^{๕๘} ได้กล่าวถึงการสนทนาระหว่าง พระยามิลินท์กับพระนาคเสน เพื่อที่จะเข้าใจการ “คิดสมมุติ” จากการใช้ภาษา โดยยกตัวอย่างเรื่องรถ มาวิสังขนา เปรียบเทียบกับกา คิดสมมุติว่า “ตัวตน ” มีอยู่ คำว่า “รถ” เป็นเพียงการสมมุติ แท้ที่จริงเป็นเพียงส่วนประกอบต่างๆ มาประชุมกัน แม้แต่ส่วนประกอบแต่ละอย่างๆ นั้นก็ปรากฏขึ้นโดยการรวมตัวกันของส่วนประกอบย่อยๆ ต่อไปอีก หาตัวตนที่แท้ของรถไม่พบ และความหมายแห่งการมีอยู่ของรถ จำเป็นต้องสัมพันธ์กับ การขับ ที่ว่าง ถนน ความเร็ว เพื่อให้รถมีอยู่อย่างมีความหมาย เพราะรถไม่ได้มีอยู่ด้วยตัวของมันเองมันจำเป็นต้องสัมพันธ์กับสิ่งอื่น แต่เพื่อสะดวกในการใช้ภาษาสื่อสารจึงต้องบัญญัติคำว่า “รถ” ขึ้นมา ความจำเป็นต้องบัญญัติคำเพื่อใช้ในการสื่อสารกันทำให้เกิดความเคยชินจนทำให้คิดสมมุติ จนเกิดความรู้สึกเป็นตัวเป็นตนขึ้นมาฝังอยู่ในความคิด ดังนั้นเมื่อจะพูดว่าสิ่งทั้งหลายมีอยู่ ก็ต้องเข้าใจในว่า มีอยู่ในฐานะที่ส่วนประกอบต่างๆ มาประชุมกัน และส่วนประกอบดังกล่าวก็มีอยู่โดยสัมพันธ์เนื่องอาศัยซึ่งกันเป็นเหตุปัจจัยสืบต่อกันและกัน มนุษย์ก็เช่นเดียวกัน คำว่า “มนุษย์” ที่เราสมมุติขึ้นมาใช้เรียกแทนสภาวะธรรมของสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่ง แท้ที่จริงที่เกิดจากการประชุมของขันธ์ ๕ ที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ความเคยชินจากการ “คิดสมมุติ” ทำให้สำคัญผิดคิดว่ามีตัวมีตนอยู่จริงๆ มนุษย์มีโดยสมมุติสัจจะ แต่โดยปรมาตตสัจจะ มนุษย์ไม่มีอยู่จริง เพราะในขณะที่เราใช้ภาษาเราได้สร้างภาพลักษณ์ในความคิดต่อสิ่งที่เราใช้ภาษาสมมุติขึ้น และสุดท้ายเราก็มืดคิดในภาพลักษณ์นั้น

เมื่อเป็นเช่นนี้ก็แสดงว่าในตัวของมนุษย์เองไม่มีอะไรที่เป็นแก่นสาร (essence) หรือเป็น “ตัวตน” มนุษย์จึงเป็นเพียงสภาวะธรรมมาประชุมกันของขันธ์ ๕ ที่ดำเนินไปตามกฎไตรลักษณ์ เกิดขึ้น ดำรงอยู่ สลายไปตามเหตุปัจจัยที่มีอยู่ในธรรมชาติ ทุกสิ่งไม่สามารถมีอยู่ได้ด้วยตัวของมันเองแต่ต้องมีอยู่ด้วยการสัมพันธ์สิ่งอื่นๆ เป็นกฎเกณฑ์ธรรมชาติที่มีลักษณะ อสัมพัทธ์ (relative) ความมีอยู่ของสารัตถะในชีวิตมนุษย์จึงไม่มี มีแต่ความมีอยู่ของเหตุปัจจัยที่หมุนเวียนเปลี่ยนไปเรื่อยๆ เพียงเท่านั้น หรืออาจกล่าวได้ว่ามีความเป็นมนุษย์อยู่ในความไม่มี ความไม่มีไม่ใช่ขณียะของความไม่มีภาวะอะไรเลย (non – being) แต่มนุษย์มีอยู่โดยเงื่อนไขเหตุปัจจัยที่มีในธรรมชาติ จิตและกายมีอยู่โดยสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยไม่สามารถจะมีอยู่ได้ด้วยตัวเอง

^{๕๘}มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, มิลินทปัญหาฉบับแปล, (กรุงเทพมหานคร:มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓),

เมื่อสภาวะที่แท้ของมนุษย์ไร้แก่นสารแห่งความเป็นตัวตน ไม่มีสิ่งสัมบูรณ์ (Absolute) ในตัวมนุษย์ทั้งที่ตอนมีชีวิตและหลังความตาย

๒.๓.๓ เป้าหมายสูงสุดของชีวิต

แม้พุทธปรัชญาจะเห็นว่าในมนุษย์ไม่สารัตถะใดๆ และมนุษย์ก็ยังสามารถก็สามารถไปถึงจุดหมายสูงสุดได้ คือการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ^{๕๕} หรือที่เรียกว่าการเข้าสู่ “นิพพาน” ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของมนุษย์ เป็นอุดมคติของชีวิตในพุทธปรัชญา

ในภาษาบาลีได้อธิบายถึงนิพพานไว้ว่า คำว่า “นิพพาน” มาจาก นิ อุปสรรค แปลว่า ออกไป หมดไป ไม่ เลิก + วาน ธาตุ แปลว่า พัดไป ไป เป็นไป เครื่องรีดรัด ถ้าใช้เป็นกริยาของไฟ หรืออาการของไฟ แปลว่า ดับไฟ ดับร้อน เย็นลง ถ้าใช้เป็นกริยาของจิต หมายถึงความเย็นใจ ไม่มีความกระวนกระวายใจ ไร้เครื่องเสียดแทงใจ^{๖๐}

ในสังยุตตนิกาย^{๖๑} ได้กล่าวไว้ว่านิพพานคือ ความสิ้นไปแห่งราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ เนื่องจาก ราคะ โทสะ โมหะ เป็นกิเลสชั้นอกุศลมูล และเป็นรากเหง้าแห่งการกระทำกรรมทั้งในแง่ลบและแง่บวก เมื่อมีการกระทำกรรมลงไป ก็จะเกิดวิบาก คือผลของกรรมไม่ว่าจะเป็นด้านลบหรือด้านบวก ก็จะต้องย้อนกลับมาปรากฏตามมากลายเป็นภพชาติในสังสารวัฏ แต่นิพพานที่อยู่เหนือจาก อำนาจของกิเลส กรรม วิบากที่เป็นวงจรให้เกิดในสังสารวัฏ ไม่มีการย้อนกลับมาสู่ ภพชาติอีกแล้ว

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค^{๖๒} ได้แสดงความหมายของนิพพานไว้ว่านิพพานคือ สภาวะที่ปราศจากกิเลสที่เรียกว่า “วาน” อันหมายถึง เครื่องรีดรัดพันนาการชีวิตให้ติดอยู่กับการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ฉะนั้น ความหมายของ “นิพพาน” ที่เข้าใจง่ายๆ จึงหมายถึงการดับไฟที่ทำให้จิตร้อนรน เสียดแทงใจ ไฟที่ว่านี้คือ ราคะ โทสะ โมหะ เมื่อดับลงก็อยู่ในสภาพที่เย็น เป็นปกติ จิตที่ไม่ต้องรู้สึกร้อนรนใดๆ ทั้งสิ้น ความทะยานอยากที่จะให้รู้สึกว่าคุณต้องมีความที่ต่อเนื่องใน

^{๕๕} สังสารวัฏ มาจาก วัฏฏ (Cycle) + สัม (Integrate) + สาร (Matter) หมายถึงสภาวะหมุนเวียนรวมตัวทั้งหมดเป็นมวล (The Cycle of Energy Intergation with Mass) คือการที่พลังชีวิตจะต้องถูกดูดกลับมาเป็นมวลสาร พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นว่าชีวิตที่เป็นปรมาณู การเข้าสู่ภาวะนิพพาน คือชีวิตที่อยู่ในสภาพพลังงาน มิใช่ต้องมาเกาะเกี่ยวอยู่ในรูปหรือมวลอีกต่อไป อ้างใน ชัยยงค์ พรหมวงศ์, “ทฤษฎีและหลักการที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนา”, พุทธศาสตร์,(กรุงเทพมหานคร :พิมพ์ชัยศึกษากรณ,๒๕๒๒), หน้า ๑๖.

^{๖๐} เดือน คำดี,ดร.,พุทธปรัชญา,(กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,๒๕๓๔), หน้า๑๘๕.

^{๖๑} ศ. สพา.(ไทย) ๑๘/๓๑๔/๓๓๕.

^{๖๒} พระพุทธ โฆษาจารย์, วิสุทธิมรรคแปล ภาค๓, หน้า ๕๔ -๕๕.

สังสารวัฏ รู้สึกมีความเป็นตัวตนของเรา ไม่มีอีกต่อไปแล้ว เป็นสภาวะการดำรงอยู่ด้วยเหตุปัจจัยที่สัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างเป็นเอกภาพเดียวกัน รู้สึกว่าตนเป็นสิ่งหนึ่งของธรรมชาติอย่างแท้จริง เป็นความรู้สึกที่รู้ด้วยใจของตนเท่านั้น ไม่ใช่ความคิดที่ใช้ภาษาพรรณนาความหมายมากมาย เพราะภาษามีข้อจำกัดในตัวเอง สิ่งที่มีข้อจำกัดไม่สามารถให้ความหมายที่แท้จริงของ สิ่งที่ไม่มีการจำกัดเป็นภาวะที่หาที่สุดไม่ได้ ซึ่งก็คือ “นิพพาน” ผู้ที่เข้าถึงนิพพานก็จะรู้ถึงสภาวะนี้ด้วยใจของเขาเอง หรือที่เรียกว่า สิ่งที่เราได้เฉพาะตนเป็นปัจเจกตั้ง^{๖๓} ซึ่งภาษาของมนุษย์ไม่อาจจะอธิบายได้อย่างสมบูรณ์

ดังนั้นนิพพานจึงเป็นอสังขตธรรม นิพพานเป็นเพียงสภาวะธรรมในธรรมชาติฝ่ายจิตที่ไม่ถูกปรุงแต่งด้วยอวิชชา กิเลส ตัณหาอีกต่อไป แต่ร่างกายก็ยังต้องปรุงแต่งอยู่ต่อไปจนกว่าจะถึงการดับครั้งสุดท้ายของธรรมชาติฝ่ายกาย สภาวะนิพพานก็ยังไม่มิตัวตนที่แท้ คือ มีสภาพเป็นอนัตตา กล่าวคือ นิพพานไม่ได้เป็นสิ่งที่มียู่เอง โดยไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งใดเลย แต่ “นิพพาน” เป็นผลของเหตุคือ วิถีแห่งอริยมรรค นิพพานไม่ใช่สภาวะสูญ (Annihilation) และก็ไม่ใช่สภาวะชั่วนิรันดร์ (Eternal) แต่นิพพานเป็นภาวะที่เป็นสัจธรรมแห่งชีวิต สภาวะนิพพานเป็นความมีอยู่จริงที่เป็นปรมาตมภาวะ (Absolute, The)^{๖๔}

๒.๓.๔ ความหมายของความตายในพุทธปรัชญาเถรวาท

ในพระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์หลักของพุทธศาสนา มีคำศัพท์ซึ่งเป็นภาษาบาลี ใช้เรียกความตายหลายคำ เช่น จุตี, จวนตา, เกโท, อนตรธาน, มจจุ, มรณ, กาลกิริยา, ขนฺธาน, เกโท, กพฺเวสฺส, นิกุเขโป, จีวิตินุทริยสฺส อุปฺปจฺเจโท, โดยแปลตามลำดับได้ว่า ความเคลื่อนไหว, ภาวะความเคลื่อนไหว, ความแตกทำลาย, ความหายไป, มฤตยู, ความทำลายแห่งขั้น, ความทอดทิ้งซากศพไว้, ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์^{๖๕}

คำศัพท์ข้างต้นนี้ แม้แต่ละคำจะมีความหมายตามรูปศัพท์แตกต่างกันไปบ้าง แต่โดยอรรถต่างมุ่งอธิบายถึงความตายหรือสภาพการตายเหมือนกัน การย้อนกลับไปพิจารณาธรรมชาติของชีวิตจะช่วยให้เข้าใจความตายมากยิ่งขึ้น ดังที่อธิบายมาแล้ว

^{๖๓} พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๖๑.

^{๖๔} เตือน คำดี, ดร., พุทธปรัชญา, หน้า ๑๘๖.

^{๖๕} วิไลลักษณ์ สายแสนห้, “การศึกษาเปรียบเทียบเทียบทรรณะเกี่ยวกับการตายและการเกิดใหม่ในพุทธศาสนิกายเถรวาทกับวัชรยาน”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓, หน้า ๔.

ความหมายของความตายในคัมภีร์วิสุทธิมรรค^{๖๖} พระพุทธโฆษาจารย์ได้แบ่งความตายออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

- ๑) ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ที่เนื่องอยู่กับภพชาติอันหนึ่ง เชื่อว่ามรณะ
- ๒) ขณิกมรณะ คือ ความดับในขณะแห่งสังขารธรรมทั้งหลาย
- ๓) สมุทเจมรณะ คือ ความสิ้นไปอย่างเด็ดขาดแห่งวัฏฏทุกข์ของพระอรหันต์ทั้งหลาย

๔) สมมติมรณะ คือ ความตายโดยสมมติของชาวโลก เป็นคำที่ใช้สื่อสารกันในชีวิตประจำวัน เช่น ต้นไม้ตาย รถตาย นาฬิกาตาย เป็นต้น

การจำแนกประเภทของความตายข้างต้น พิจารณาจำแนกความตายในมิติที่ครอบคลุมรอบด้าน เพราะไม่ว่าจะกล่าวถึงความตายของสิ่งใด ๆ สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ย่อมสามารถจัดเข้าเป็นความตายประเภทใดประเภทหนึ่ง ในสี่ประเภทนี้ได้ทั้งหมด แต่ในที่นี้จะเน้นเฉพาะกับมนุษย์เท่านั้น

โดยทั่วไปคำว่า “ตาย” มักจะถูกบัญญัติขึ้นมาเพื่อใช้เรียกสภาพ หรืออาการที่แสดงถึงความสิ้นสุดหรือดับลงของสิ่งต่าง ๆ แต่เมื่อกล่าวเฉพาะมนุษย์เมื่อใด ที่ชีวิตของบุคคล ได้สิ้นสุดลงคนทั่วไปก็เรียกว่าบุคคลนั้นถึงแก่ความตาย ตามทัศนะของพุทธศาสนาแม้จะถือว่า การที่ชีวิตของบุคคลสิ้นสุดลงจะเรียกว่า “ความตาย” โดยพุทธศาสนาเรียกความตายในลักษณะนี้ว่า ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ หรือความสิ้นชีวิตจากภพชาติ แต่ความตายในพระพุทธศาสนาก็มิได้หมายเอาเฉพาะการสิ้นหรือการดับลงแห่งชีวิตในภพชาติหนึ่ง ๆ เท่านั้น ความตายยังหมายรวมไปถึงความดับลงของรูปนามหรือกายกับจิตในขณะหนึ่งด้วย เพราะชีวิตมนุษย์ซึ่งประกอบด้วย ขันธ์ ๕ เมื่อกล่าวโดยย่อคือ กายกับจิต จิตนี้แท้จริงมิได้สิ้นสุดหรือดับลงเฉพาะเมื่อสิ้นสุดลมหายใจเท่านั้น หากแต่เกิดดับสืบทอดกันอยู่ทุกขณะการดับลงในขณะหนึ่ง ๆ ของกายกับจิต ซึ่งพุทธศาสนาเรียกว่า ขณิกมรณะ ในแง่นี้ย่อมถือได้ว่ามนุษย์เกิดและตายตลอดเวลาเพราะกายกับจิตย่อมเกิดดับสืบทอดกันไป

ดังนั้นโดยหลักใหญ่ที่สำคัญสามารถสรุปได้ว่าความตายตามความหมายของพุทธศาสนา หมายถึง ความดับหรืออาการดับของขันธ์ ๕ หรือกายกับจิต ส่วนระยะเวลาตั้งแต่การเกิดจนถึงการดับจะครอบคลุมระยะเวลาเท่าใด ย่อมขึ้นอยู่กับว่าเป็นความตายประเภท “ขณิกมรณะ” หรือ “ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์”

ขณิกมรณะและความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ แม้จะถือว่าเป็นความตายเหมือนกัน เนื่องจากมีสภาพที่แสดงถึงความดับลงเหมือนกัน แต่ก็มีลักษณะบางประการที่แตกต่างกัน

^{๖๖} พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๒ ตอน ๑, หน้า ๑-๒.

กล่าวคือ การตายแบบขณิกมรณะเป็นไปอยู่ตลอดเวลา แต่ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมนุษย์สิ้นสุดไปจากภพชาติเท่านั้น สำหรับคนทั่วไปแม้ยังไม่สามารถพัฒนาศักยภาพให้สูงเพียงพอที่จะประจักษ์ชัด ขณิกมรณะ หรือ ความดับลงของนามรูปในขณะหนึ่ง ๆ ได้ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาตามหลักเหตุผล เรื่องนี้ยังถือว่าอยู่ในวิสัยที่จะสามารถเข้าใจได้บ้าง แต่ความสิ้นชีวิตจากภพชาติหนึ่งๆ หากไม่พิจารณาตามผู้ที่เคยรู้แจ้งชีวิตอย่างแท้จริงมาก่อนย่อมยากที่จะรู้เห็นหรือเข้าใจความจริงนั้นได้ ทั้งนี้เพราะข้อจำกัดทางการพิสูจน์อันเกิดจากลักษณะของความตายประเภทนี้ดังเคยกล่าวไว้แล้วนั่นเอง ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนาจึงให้เหตุผลเพื่อแสดงความมีอยู่จริงเกี่ยวกับความสิ้นแห่งชีวิตินทรีย์ไว้มากกว่าขณิกมรณะเนื่องจากขณิกมรณะนั้นสามารถพิสูจน์ได้แม้ขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ส่วนความสิ้นไปแห่งชีวิตินทรีย์เป็นเรื่องที่ละเอียดเกินกว่าที่จะแสดงให้เห็นจริงด้วยถ้อยคำได้ พุทธศาสนาจึงเน้นหรือเสนอแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้ผู้ปฏิบัติประจักษ์แจ้งความจริงด้วยตนเองมากกว่า ความจริงการพิจารณาความตายทั้งที่เป็นขณิกมรณะหรือความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ ย่อมถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าแห่งชีวิตแก่กันทั้งคู่เพราะต่างก็ช่วยให้เข้าใจว่าแท้ที่จริงชีวิตไม่ใช่สิ่งที่คงที่ถาวรแต่อย่างใด

พุทธศาสนากำหนดสภาพความเป็นชีวิตของมนุษย์อยู่ที่ส่วนประกอบต่าง ๆ คือขันธ ๕ หรือกายกับจิต ประชุมกันเข้า ทำงานประสานสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน แต่เมื่อใด ณ จุดชั่วขณะที่ขันธ ๕ หรือกายกับจิตดับลงคือ ไม่สามารถดำรงสภาพดังกล่าว ไม่สามารถประชุม ไม่ทำงานประสานสัมพันธ์หรือไม่อิงอาศัยกันอีกต่อไป จุดนั้นเรียกว่า “ตาย” ดังปรากฏคำอธิบายในพระไตรปิฎก คือ “ความจุติความเคลื่อนไป ความทำลายไป ความหายไปแห่งธรรมเหล่านั้นอันใดนี้เรียกว่า มรณะ”^{๖๗} หรือ “ความตายกล่าวคือ ... ความแตกดับแห่งขันธ ความทอดทิ้งร่างกาย ความขาดสูญแห่งอินทรีย์”^{๖๘}

เมื่อเราทราบแล้วว่าความตายคือ การที่ขันธ ๕ หรือกายกับจิตไม่สามารถประชุมกันเข้า คือ ต่างฝ่ายต่างแยกออกจากกัน คำถามที่สามารถเกิดขึ้นได้ในลำดับต่อมาก็คือ เมื่อกายและจิตแยกออกจากกันแล้ว กายและจิตดังกล่าวนี้เป็นอย่างไรต่อไป สิ่งนี้เป็นคำถามเพื่อไปสู่การ อธิบายการเกิดใหม่

ในงานวิจัยนี้ขอกล่าวเรื่องการเกิดใหม่อย่างคร่าวๆ เพราะเนื้อหาสาระที่สำคัญที่ต้องการศึกษาคือเรื่องความตาย ในกระบวนการเกิดใหม่ เราจะเห็นได้ว่านามรูป (กายกับจิต) มีสภาพเกิดดับสืบเนื่องกันเหมือนสายปกลี จะแตกต่างกันก็เพียงในขณะที่จิตได้จุติและปฏิสนธิสืบต่อ

^{๖๗} ที.มู.(ไทย) ๑๐/๓๕๐/๓๒๕.

^{๖๘} พ. ปฏิ.(ไทย) ๓๑/๓๓/๕๐.

กันไม่ขาดสายไปสู่ภพใหม่ ผสมกับรูปหรือกายในภพใหม่ทันที ภายในฐานะรูปก็สลายคืนสู่ ภาวะความเป็นธาตุดั้งเดิม ส่วนจิตหากยังมีเหตุปัจจัยคือกิเลสซึ่งประกอบด้วย อวิชชา ตัณหา และ อุปาทาน ก็ยังคงสำแดงศักยภาพตามธรรมชาติของตนต่อไป คือสร้างรูป สร้างชีวิต เพื่อรองรับ การประกอบกรรม ซึ่งจะเป็นเหตุให้เกิดวิบาก คือผลแห่งกรรม ทำให้ต้องวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ เปรียบเหมือนกองไฟ ครอบไฟที่ยังมีเชื้อเพลิง ออกซิเจนและความร้อนอยู่ ไฟก็ยังมิอยู่ดับราบนั่น จะห้ามไม่ให้มีไฟไม่ได้ เพราะเงื่อนไขความเป็นไฟยังมีอยู่ คำสอนที่ถูกต้องในพุทธศาสนา ก็คือ เมื่อตายลงหากยังมีเหตุปัจจัยเหลืออยู่ จะมีการเกิดใหม่ทันทีในภพภูมิใดก็ได้ ตามที่ เหมาะสมกับกรรมที่เขาระลึกก่อนดับจิต จิตที่ดับทันทีในภพภูมิก่อนกับจิตที่เกิดใหม่ในชาติต่อมา จะเป็นจิตเดียวกันก็ไม่ใช่ว่าต่างกันก็ไม่เชิง สิ่งที่เราต้องเข้าใจก็คือ จิตหรือวิญญาณในภพภูมิ ก่อน กับจิตที่ไปเกิดใหม่ไม่ใช่ดวงเดียวกัน คนที่เชื่อว่าพอคนเราตายลง วิญญาณจะออกจากร่าง ล่องลอยไปหาร่างกายใหม่หรือภพภูมิใหม่ที่เหมาะสมกับวิญญาณแล้วก็เกิดใหม่นั้น ประหนึ่งว่า วิญญาณมีความเที่ยงแท้ตลอดกาล ทัศนะความเชื่อเช่นนี้ผิดจากหลักคำสอนของพุทธปรัชญาทั้งนี้ เพราะสภาพธรรมทั้งหลายดำเนินตามกฎไตรลักษณ์ จึงกล่าวได้ว่า การเกิดใหม่เป็นเพียงพลวัติการณ ์อย่างหนึ่งของกระแสชีวิตที่ไม่สิ้นสุด เพราะเป็นการสืบทอดสภาพชีวิตในภพเก่าไปสู่ภพใหม่ โดย ในการสืบทอดนั้น แม้จะถือว่าเป็นการสร้างสภาพใหม่ แต่สภาพใหม่นั้นก็อาศัยสภาพเดิมเป็นเชื้อ พื้นฐาน เปรียบประดุจกระแสแห่งสายน้ำ ที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้ และครอบไฟที่วิญญาณยังมี กิเลสอยู่ มันก็จะผลักดันให้ยึดติดในกรรมดี กรรมชั่วและกลายเป็นแรงผลักดันให้มีการเวียนว่าย ตายเกิดในสังสารวัฏไม่มีสิ้นสุด^{๖๕}

ในวงการของพระสงฆ์ไทยท่านพุทธทาสภิกขุได้นิยามคำว่า “ตาย” ในความหมาย ของการหมดสิ้นกิเลส ท่านใช้คำว่า “ตายก่อนตาย” หรือ “ความดับไม่เหลือ” เป็นภาษาธรรม^{๖๖} เป็นภาวะที่ไม่มีการปรุงแต่งของ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ให้เกิดความยึดถือรู้สึกว่ามีตัวตน มีภพ ชาติ เกิดขึ้น จึงเป็นความตายอย่างที่สุด ตรงกับ “สมุทเทฆมรณะ” เพราะกิเลสได้ตายโดยสิ้นเชิง เหตุปัจจัยของภพ ชาติ ได้ดับลง เป็นผลให้ไม่ต้องมาเวียนว่ายในวัฏสงสาร เรียกว่า เป็นการตาย อย่างสิ้นสุดแล้วซึ่งภพชาติ

ดังนั้น พุทธปรัชญาเถรวาท มองเห็นความตายเป็นภาวะที่มีอยู่จริง ซึ่งความตายก็คือ ภาวะที่ขั้น ๕ หรือนามรูปดับลง ทั้งในขณะหนึ่งๆ สืบทอดอยู่ตลอดเวลา เรียกว่า “ขณิกมรณะ”

^{๖๕} ญัฐยา วาสิน, “ความหมายของความตายการตีความตามพุทธปรัชญา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา บัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , ๒๕๕๑), หน้า ๒๘.

^{๖๖} ดูรายละเอียดใน พระธรรมโกษาจารย์(พุทธทาสภิกขุ), ตายก่อนตาย, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา), ม.ป.ป.

และการดับลงของขั้น ๕ หรือนามรูป จากภพชาติหนึ่งๆ เรียกว่า “ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์” เมื่อกล่าวโดยละเอียดตามหลักความจริงชีวิตเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา กรรมที่ประกอบด้วยเจตนาเป็นแรงผลักดันสำคัญ หรือเป็นเหตุปัจจัยต่อการตายและการเกิดใหม่ของมนุษย์ เพราะว่าเมื่อมนุษย์ใกล้ตาย หรือใกล้ดับ จิตนั้นจะหวนกลับไปคิดถึงกรรมที่ได้กระทำไว้ในอดีต และกรรมใดที่มีกำลังแรงที่สุด ไม่ว่าจะดีหรือชั่วก็ตาม ก็จะเข้ามาเป็นอารมณ์ของจิต ของบุคคลที่กำลังจะตาย เมื่อสิ้นชีวิตขณะที่จิตกำลังนึกถึงกรรมใดๆ ที่ได้กระทำไป กรรมนั้นจะเป็นเชื้อผลักดันแห่งการเกิดใหม่ เรียกว่า เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรม ความตายเป็นการเปลี่ยนแปลงช่วงหนึ่งของกระแสชีวิตที่ต้องวนเวียนอยู่ในวัฏฏสงสาร ดังนั้นการตายจากกิเลส หรือ ตัดกิเลสทางจิตใจ ที่เรียกว่า “สมุทเทฆมรณะ” ถือว่าได้สร้างเหตุปัจจัยให้หลุดพ้นจากวัฏฏสงสาร เป็นความตายอย่างที่สุด เพราะกิเลสได้ลง หมดเชื้อสืบต่อโดยสิ้นเชิง ไม่ต้องกลับมาเวียนว้ายในวัฏฏสงสาร

๒.๓.๕ ทำที่ต่อความตายในพุทธปรัชญาเถรวาท

ผู้วิจัยได้แบ่งทำที่ต่อความตายออกเป็น ๓ ประเด็นดังต่อไปนี้ คือ ความตายในฐานะวัตถุแห่งการเรียนรู้ การให้คุณค่าและถือเอาประโยชน์จากการเห็นความตายหรือใช้ความตาย เพื่อใช้เป็นเครื่องมือกระตุ้นเตือนให้กับชีวิต ในฐานะที่ความตายจริงยังไม่เกิดขึ้นกับตัวเอง ความตายในฐานะที่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง และความตายในฐานะมีอยู่จริงทุกขณะของชีวิตและความสัมพันธ์กับอิสรภาพของชีวิต

๑) ทำที่ต่อความตายในฐานะวัตถุแห่งการเรียนรู้ ในขณะที่คนทั่วไปมีทำที่ของการปฏิเสธความตาย โดยอาจจะแสดงออกในรูปแบบของการหลีกเลี่ยงที่จะพูดถึงหรือแม้แต่คิดถึงที่เป็นเช่นนั้นเพราะเขาไม่เห็นคุณค่าหรือความสำคัญ เพราะเห็นว่าความตายเป็นเรื่องชวนให้เศร้าสลดหดหู่ จึงหลีกเลี่ยงที่จะเกี่ยวข้องกับความตายด้วยประการทั้งปวง แต่สำหรับพุทธศาสนิกชนกลับมีทำที่ตรงกันข้ามโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ พุทธศาสนิกชนเห็นว่าความตายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ที่เราสามารถถือเอาสาระประโยชน์ได้หลายประการ ด้วยการพิจารณาความตายในแง่มุมต่างๆ พุทธปรัชญาเถรวาทสอนให้เจริญมรณสติเพื่อต้อนรับความตายด้วยมรณสติ เป็นการมีสติระลึกถึงความตาย ผู้ที่พิจารณาถึงความตายด้วยความรู้เท่าทันและนำจิตไปได้ถูกทางก็จะทำให้จิตใจสงบไม่ฟุ้งซ่านกระวนกระวาย ไม่มีความหวาดกลัว นอกจากนั้นจิตยังจะเจริญก้าวหน้าองงามในทางคุณธรรมความดีอีกด้วย มีพุทธพจน์ที่ส่วนกระตุ้นเตือนให้บุคคลเตรียมพร้อมรับกับความตายด้วย

ความเพียร ดังที่กล่าวว่า “จงรีบทำกิจเสียในวันนี้ ใครจะรู้ว่าเขาจะตายพรุ่งนี้ เพราะว่าไม่มีทางที่จะผัดเพี้ยนกับมัจจุราชได้”^{๗๑}

คัมภีร์วิสุทธิมรรค^{๗๒} ได้กล่าวถึงคุณประโยชน์ของมรณสติไว้ว่า ผู้เจริญมรณสติอยู่เป็นประจำจะเป็นคนที่ตื่นตัวอยู่เสมอ กระจิริดร้อนในสิ่งที่เป็สาระของชีวิตไม่ปล่อยให้ชีวิตหมดไป กับสิ่งที่ไร้แก่นสาร และเป็นโทษละความทะเยอทะยานต่าง ๆ ได้ง่าย ในทางปัญญาซึมซาบ ในอนิจจังสัญญา คือเข้าใจถึงความรูสึกับรู้ด้วย และจะขยายตลอดไปถึงทุกขัญสัญญาและอนัตตสัญญาด้วย พุคอีกแบบหนึ่งก็คือการเจริญมรณสติอยู่เสมอจะทำให้เรามองโลกตามที่มันเป็นจริงมากขึ้น นอกจากนั้นเมื่อถึงเวลาจะตายคนที่ไม่ได้เจริญมรณสติจะมีความกลัวใจหลงเพื่อไม่ได้สติ แต่ถ้าเจริญมรณสติอยู่เสมอจะตายโดยไม่กลัวและไม่หลง ถ้าในชาตินี้ยังไม่เข้าถึงอมตภาวะ หรือนิพพาน เมื่อตายไปก็จะได้ไปเกิดในสุคติ และเนื่องจากมรณสตินี้เป็นการเจริญสมาธิภาวนาแบบหนึ่ง ดังนั้นผลที่พลอยได้ก็คือทำให้จิตเป็นสมาธิแน่นแนทำให้หมอกควันต่าง ๆ ที่เกาะกุมจิต ทำให้หมดความบริสุทธิ์สะอาดก็จะถูกขจัดออกไป จิตก็จะแจ่มใสไม่เศร้าหมอง เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับ “ การตาย ” ที่จะเกิดในภพภคหน้า

๒) ท่าทีต่อความตายเมื่อเป็นความตายจริงที่เกิดขึ้นเมื่อว่าเฉพาะความตายที่เป็นความตายจริง ๆ ความตายถือเป็นโอกาสที่มนุษย์จะได้ถูกประเมินคุณภาพชีวิตครั้งใหญ่ เพราะความตายเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญและยิ่งใหญ่ของชีวิตมนุษย์อาจจะถูกเลื่อนชั้นหรือระดับของชีวิต หรืออาจจะถูกลดชั้นหรือระดับของชีวิตในกระบวนการตายและการเกิดใหม่ที่จะเกิดขึ้นในขณะนั้น อย่างไรก็ตามไม่เป็นเรื่องที่จะต้องกังวลสำหรับผู้ประพฤติสุจริตทั้งกาย วาจา และใจ มาตลอดของการดำเนินชีวิต เพราะสิ่งต่าง ๆ หากมีสภาพคล้ายคลึงกันก็ย่อมจะดึงดูดหรือรวมกันเข้า สภาพะจิตที่ฟ่องใสไม่เศร้าหมองด้วยกิเลสทั้งปวงย่อมจะต้องดึงดูดซึ่งกันและกัน ระหว่างภพภูมิที่ดีหรือสุคติภูมิ ดังพุทธพจน์ “ ตั้งอยู่ในธรรมแล้ว ไม่ต้องกลัวปรโลก ”^{๗๓}

ส่วนผู้ที่ประพฤติทุจริตไม่ว่าจะเป็นทางกาย วาจา หรือใจ การตายก็ย่อมจะเป็นโอกาสในการถูกประเมินชีวิตครั้งสำคัญเช่นกันว่าจะดำเนินไปในทิศทางใดบนรอยต่อของกระแสชีวิต ความตายหรือความเปลี่ยนแปลงของรูปนามในภพชาติหนึ่ง ๆ ถือเป็นปรากฏการณ์ที่สร้างความยุติธรรมแก่ทุกชีวิตทุกคนไม่ว่าจะดีหรือชั่ว จะฉลาดหรือโง่เขลา ร่ำรวยหรือยากจน ล้วนจะต้องพบ

^{๗๑} ม.อ.(ไทย) ๑๔/๒๓๒/๓๒๐.

^{๗๒} พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิมรรค แปล ภาค ๒ ตอน ๑, หน้า ๒.

^{๗๓} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๓๕/๘๒.

กับความตายอย่างแน่นอน ส่วนตายแล้วจะไปเกิดใหม่ในสภาพเช่นใด ย่อมขึ้นอยู่กับเสรีภาพของแต่ละบุคคลที่จะเลือก คือเลือกสร้างเหตุปัจจัยที่จะนำไปสู่ผลในลักษณะใดได้ด้วยตนเองทั้งสิ้น^{๓๔}

ฉะนั้นหากเรียนรู้เรื่องความตายไม่ว่าจะโดยวิธีการใด ๆ ความเข้าใจในความเป็นจริงก็จะมีมากขึ้น ไม่เป็นการหมักหมมและสร้างปัญหาสังคมความกลัวทั้งระดับจิตสำนึกและจิตใต้สำนึกให้กับชีวิต เมื่อวาระสุดท้ายของชีวิตมาถึงก็จะสามารถเผชิญกับความตายได้ด้วยคามมีสติและปัญญา ปราศจากความกลัว จิตจึงไม่หวั่นไหวไปตามสภาพการปรุงแต่งของร่างกาย จึงเกิดสภาวะที่เรียกว่า “ตายดี”^{๓๕} นอกจากนี้ขณะที่ดำรงชีวิตอยู่ก็ช่วยให้ดำรงอยู่อย่างมีคุณภาพ เนื่องจากตระหนักถึงความจริงอยู่เสมอว่าความตายเป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้ทุกขณะขณะเดียวกันก็ช่วยให้เกิดความสำรวมระวังไม่กระทำการหรือประกอบกรรม เพราะชีวิตคือการหมุนเวียนไปตามกระแสของเหตุปัจจัย กรรมใดเมื่อก่อขึ้นย่อมเกิดผลไม่ชาติต่อ ๆ ไป ตัวเราจึงเป็นผู้กำหนดชีวิตและอนาคตของเราโดยแท้ แสดงให้เห็นว่าคุณค่าของความตายมีคุณค่าแท้ในตัว เพราะเป็นเครื่องชี้วัดว่ามนุษย์จะต้องดำเนินไปในทิศทางไหน

๓) ทำดีต่อความตายในฐานะที่มีอยู่จริงทุกขณะ และความสัมพันธ์กับอภิสภาพของชีวิต สิ่งที่ยืนยันความมีอยู่จริงของความตายก็คือความเปลี่ยนแปลง เพราะความเปลี่ยนแปลงสามารถถึงความมีอยู่ให้ปรากฏได้ โดยเราสามารถสังเกตเห็นได้จากความไม่คงที่ของสิ่งต่าง ๆ ความไม่คงที่ของสิ่งต่าง ๆ ความไม่คงที่ของสิ่งต่าง ๆ นั้นเอง คือการปรากฏตัวของความเปลี่ยนแปลง ความตายในฐานะความเปลี่ยนแปลงอีกรูปแบบหนึ่งจึงเป็นสิ่งที่อยู่จริง เพราะชีวิตอยู่ภายใต้กรอบไตรลักษณ์ ความมีอยู่จริงของความตายจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถปฏิเสธได้ ความตายในฐานะความเปลี่ยนแปลง จึงเป็นลักษณะที่ต้องมีอยู่ประจำในสังขารธรรมหรือสิ่งปรุงแต่งทั้งหลาย ซึ่งย่อมหมายรวมถึงมนุษย์ด้วย เพราะมนุษย์เป็นสภาพธรรมที่เกิดจากการปรุงแต่งหรือการประสมกันเข้าของส่วนประกอบต่าง ๆ คือ ขันธ์ ๕ หรือนามกับรูป ซึ่งมีการเกิดดับทุกขณะเป็นสภาพความจริงที่ต้องเป็นอย่างนี้ และเมื่อเห็นแจ้งรู้จริงกับสภาวะของชีวิตว่าความตายเป็นความจริงของชีวิตและตระหนักว่าชีวิตมีการเกิดดับทุกขณะ ทำดีต่อชีวิตในการรับรู้ต่อโลกย่อมเปลี่ยนไป

^{๓๔} ญัตยา วาสินท, “ความหมายของความตายการตีความตามพุทธปรัชญา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๗๗.

^{๓๕} พระครูฤๅมรณกุโร, มรณสติ : พุทธวิธีต้อนรับความตายด้วยสติปัญญา, (กรุงเทพมหานคร : ประสิทธิ์สเดชน์เนอริ, ๒๕๓๐), หน้า ๗๒

ความตายถือเป็นสัจหนึ่งที่อยู่ภายใต้กรอบของไตรลักษณ์ ย่อมสัมพันธ์กับทุกหน่วยความจริงที่อยู่ภายใต้กรอบไตรลักษณ์ และอิสรภาพของมนุษย์ก็เป็นหน่วยความจริงหนึ่งที่อยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ ฉะนั้นสองสัจนี้ย่อมสัมพันธ์กัน มนุษย์มีความสามารถมีเจตจำนงเสรีที่จะหยั่งรู้เท่าทันในความเป็นไปของธรรมชาติ และเลือกที่จะดำเนินชีวิตอย่างมีสติไม่ประมาทเพื่อไปสู่ปัญญาที่สมบูรณ์อย่างแท้จริง โดยปราศจากพันธนาการที่คอยหน่วงรั้งใจให้เป็นทุกข์และเวียนว่ายในวัฏสงสาร ย่อมอิสระจากความกลัวทั้งหลายที่มี และแน่นอนที่สุดย่อมมีความกลัวความตายรวมอยู่ด้วย พันธนาการแห่งชีวิตที่แท้จริง คือ กิเลส ตัณหา ที่เป็นเหตุแห่งการปรุงแต่งซึ่งทำให้มนุษย์ไร้อิสรภาพ อิสรภาพนี้ไม่มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ใด หรือสิ่งสูงสุดใดๆ ช่วยให้มีมนุษย์ได้ มนุษย์ต้องแสวงหาอิสรภาพนี้เองด้วยตนเอง เมื่อดำรงอยู่ด้วยสติ ปัญญาอย่างครบถ้วน เห็นความเกิดดับของรูปนามตามความเป็นจริงอย่างถ่องแท้ เป็นเหตุให้จิตไม่รู้สึกถึงการบีบคั้นของกฎธรรมชาติ ดังนั้นจิตก็เป็นอิสระจากกฎเกณฑ์ทั้งหลายในธรรมชาติ การหยั่งรู้และเข้าถึงสัจที่เรียกว่าความตายทุกขณะ เป็นเหตุให้เข้าถึงและประจักษ์ภาวะที่เรียกว่าอิสรภาพที่แท้จริง

ดังนั้น ในพุทธปรัชญาเถรวาทมีท่าทีต่อความตายโดยมองความตายในฐานะเป็นสิ่งที่มืออยู่จริงทำให้เห็นคุณค่าของความตาย ท่าทีต่อความตายเมื่อความตายยังไม่มาถึงทำให้เกิดการเรียนรู้ชีวิต และเป็นเหตุให้มองเห็นคุณค่าของชีวิต ส่งผลต่อการกระทำต่อตนเองและเพื่อนมนุษย์ ท่าทีต่อความตายเมื่อวาระสุดท้ายของชีวิต คือความตายจริงมาถึงก็จะสามารถเผชิญด้วยความมีสติและปัญญา ปราศจากความกลัวและเป็นเครื่องชี้วัดจุดต่อที่ปลายทางของชีวิตว่าจะดำเนินไปในทิศทางใดในสังสารวัฏ การเข้าในสภาพธรรมชาติของมนุษย์ว่าภาวะที่ขั้น ๕ หรือนามรูปดับลงทั้งในขณะหนึ่งๆ สืบต่ออยู่ตลอดเวลา ย่อมเป็นเหตุให้เข้าใจความจริงแท้ของความตาย มนุษย์ต้องประจักษ์ต่อข้อเท็จจริงนี้ด้วยตนเอง และเมื่อเห็นแจ้งรู้จริงกับสภาวะของชีวิต ย่อมมีท่าทีต่อชีวิตที่เปลี่ยนแปลงภายในอย่างแท้จริง การรับรู้ต่อโลกย่อมบริสุทธิ์ อิสรภาพที่แท้ย่อมปรากฏขึ้น ท่าทีต่อความตายทุกขณะจึงสัมพันธ์กับอิสรภาพของชีวิต

๒.๔ สรุปและวิจารณ์

แนวคิดสารนิยมนิยมรับว่าชีวิตมนุษย์เกิดจากหน่วยย่อยที่สุด ที่เรียกว่า อะตอม รวมกันเป็นกายและจิต จิตซึ่งเป็นผลผลิตของสสาร ไม่มีสภาวะอยู่จริง มนุษย์มิได้แตกต่างจากวัตถุสสารอื่น ๆ แต่ที่ทำให้มนุษย์แตกต่างไปจากสิ่งอื่น ก็เพราะความซับซ้อน ละเอียดอ่อนของสสาร ที่หลอมรวมเป็นมนุษย์ ที่มีความสามารถพิเศษในการใช้เหตุผล เปรียบได้กับหุ่นยนต์ที่สามารถสั่งงานด้วยตัวเองได้ “ความตาย” ในความหมายของสารนิยมนิยม จึงเป็นสภาพที่ว่างเปล่า

จากการรับรู้ ความตายจึงเป็นการสิ้นสุดกระบวนการต่าง ๆ ของชีวิต และไม่มีความหมายใด ๆ จะต้องไปวิเคราะห์ หลังจากที่ตายไปแล้ว ขณะที่มีชีวิตอยู่ มนุษย์ต้องชะลอความตายให้ยาวนานที่สุด โลกแห่งปรากฏการณ์เท่านั้นที่เป็นจริง โลกหน้าและ ชีวิตหลังความตายจึงไม่มีอยู่จริง ในทัศนะของศาสนาอื่น ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดเรื่องความตายของศาสนาอื่น เป็นสิ่งที่ไม่ได้ให้การค้นพบใหม่ใด ๆ เลย เพราะเท่ากับยอมรับว่า ความตายเป็นการสิ้นสุดของชีวิต ทำให้มนุษย์ ไม่เกิดแรงผลักดัน ในการดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่าในตนเองเท่าที่ควร เพราะว่า ไม่ว่าจะทำอะไรต่าง ๆ ให้แก่ตนเองหรือผู้อื่น โดยสุดท้ายแล้วสิ่งเหล่านั้นก็จะไร้ความหมาย เมื่อมาถึงจุดสุดท้ายคือความตายของชีวิต แต่ในทางกลับกันผู้วิจัยก็เห็นว่า เมื่อแนวคิดศาสนาอื่นเห็นว่าความตายเป็นจุดสุดท้ายของชีวิต ก็อาจจะเกิดแรงผลักดันให้เกิดการกระทำอย่างเต็มที่ เพราะรู้ว่าชีวิตนี้มีแค่ชีวิตเดียว จึงทำทุกอย่างให้คุ้มค่าต่อชีวิตเดียวที่ตนเองมีอยู่ในโลกปรากฏการณ์นี้ ทำที่ต่อชีวิตที่มีต่อความตายในทัศนะศาสนาอื่น จึงไม่จำเป็น ว่าต้องออกมาในแง่ลบเสมอไป

แนวคิดจิตนิยม ซึ่งมีทัศนะความตายขัดแย้งกับศาสนาอื่น โดยอยู่บนพื้นฐานที่ว่า จิตนิยมเชื่อว่า มนุษย์มีส่วนประกอบสองอย่าง คือ จิตกับกาย โดยกายไม่ใช่ของจริงแท้ ส่วนจิต คือ สิ่งที่สำคัญที่สุด เป็นสารัตถะ เพราะคือ ตัวตนที่แท้ของชีวิต ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ส่วนร่างกายนั้นมีการเปลี่ยนแปลง จึงเกิดและดับ ไปตามธรรมชาติของสสาร โดยธรรมชาติของชีวิตจิตมีพลังสูงสุด รู้จักใช้เหตุผล สติปัญญา ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่มีในสัตว์ และสิ่งไร้ชีวิต แม้ว่ามนุษย์จะต้องตายในโลกปรากฏการณ์ แต่ตัวตนที่แท้ ซึ่งก็คือ วิญญาณ ก็ยังคงดำรงอยู่ ดังนั้นชีวิตที่แท้จริงของจิตนิยม คือการเตรียมตัวไปสู่โลกแห่งอุดมคติ หรือโลกหน้า ความตายจึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็น ว่าโลกของปรากฏการณ์ไม่มีแก่นสารใด ๆ เพราะไม่พ้นไปจากสภาพการเปลี่ยนแปลงของชีวิต ซึ่งก็คือความตาย ความตายจึงมีความหมายเพื่อยืนยันความมีอยู่ของโลกหน้าและชีวิตอมตะ จิตที่บริสุทธิ์จะก้าวไปสู่ชีวิตอมตะ ในโลกอุดมคติของพระเจ้า ซึ่งเจตจำนงสุดท้ายของมนุษย์นั้นก็ไปสู่ที่สุดที่พระองค์ ผู้วิจัยขอใช้คำว่า “เจตจำนงที่สถาปนาไว้ก่อนแล้ว” แนวคิดจิตนิยมให้ความหมายต่อความตาย ที่มีผลกระทบต่อด้านจริยธรรม เพราะว่า แนวคิดจิตนิยมที่สร้างโลกอุดมคติ ว่าเป็นโลกที่บริสุทธิ์ และมีผลมาจากการประพาศติ แต่อีกมุมหนึ่งผู้วิจัยก็เห็นว่า แนวคิดจิตนิยมให้คุณค่าความหมายของความตายอยู่หลังปรากฏการณ์ของการดำรงชีวิตมากไป เพราะความหมายที่แท้ของชีวิต และมีไว้เพื่อตอบสนองของภพชาติใหม่เท่านั้น คุณค่าชีวิตในโลกปรากฏการณ์จึงไม่มีค่าในตัวของมันเอง เพราะไปฝากคุณค่าไว้ให้กับโลกหน้าที่เรียกว่า “ชีวิตอมตะ”

ความตายในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นในแง่รูปธรรม และนามธรรม หรือกายภาพและจิต เป็นสภาพความจริงแท้เช่นเดียวกัน ที่ต้องเกิดขึ้นกับทุกสรรพสิ่ง โดยเฉพาะมนุษย์ หากสรุปเรื่องความตายโดยหลักใหญ่แล้วก็จะแบ่งได้เป็นสองชนิด ความตายชนิดแรก คือ ความตายที่สิ้นสุดของร่างกายและจิตใจในภพชาติหนึ่ง เรียกว่าชีวิตินทรีย์หรือความขาดไปแห่งอินทรีย์ หากมีกิเลสอยู่ก็เป็นเชื้อแห่งปัจจัยให้เกิดความสืบเนื่องของชีวิตแห่งภพชาติอื่นต่อไป แต่ความสืบเนื่องนี้ไม่ใช่การสืบต่อของจิตที่เป็นสาร์ตละอย่างทีจิตนิยมเข้าใจ เพราะจิตมีสถานะที่เกิดดับต่อเนื่องกันไปโดยสัมพันธ์กับรูปที่มีลักษณะเกิดดับตามเหตุปัจจัยที่มีอยู่เช่นเดียวกัน ส่วนความตายชนิดที่สอง คือ ความดับไปแห่งรูปนามทุกขณะแห่งสังขารธรรมนับครั้งไม่ถ้วนตอนยังมีชีวิตอยู่เรียกว่าขณิกมรณะ เปรียบได้กับการเกิดดับของวงกลมเล็กคือ ขณิกมรณะ ซึ่งหมุนวน อยู่ในการเกิดดับของวงกลมที่ใหญ่กว่า คือ ชีวิตินทรีย์ และทั้งสองวงกลมก็หมุนวนอยู่ในสังสารวัฏ ซึ่งเป็นวงกลมแห่งสรรพชีวิตอันใหญ่ที่สุด .จนกว่าจะเข้าถึงความดับของกิเลส อาจเรียกว่าสมุทเทมรณะ ถือเป็นความตายชนิดพิเศษ อาจเรียกว่าการตายจากกิเลส ถือว่าเป็นเหตุปัจจัยให้สิ้นสุดจากวัฏฏ์สงสารที่เป็นวงกลมใหญ่ที่สุด พุทธปรัชญาเถรวาท มองความตายว่ามีคุณค่าแท้ในตัวเอง ความตายเป็นองค์แห่งการเรียนรู้ เพราะภาวะความตายสามารถเป็นเครื่องชี้วัดเหตุปัจจัยที่จะเกิดขึ้นกับมนุษย์ผู้นั้นได้หรือจะดับเหตุปัจจัยให้กับมนุษย์ผู้นั้นได้

ผู้วิจัยเห็นว่าบทสรุปความตายของพุทธปรัชญาเถรวาทผูกโยงด้วยทฤษฎีที่เป็นรายละเอียดมากมาย และถือว่ายากแก่ความเข้าใจของมนุษย์ธรรมดา หรือการเข้าถึงและเข้าใจอย่างถ่องแท้ จะเกิดขึ้นด้วยการประจักษ์ด้วยมนุษย์ผู้นั้นเอง หลักตรรกะหรือข้อสรุปโดยภาคทฤษฎี เป็นเพียงกรอบความรู้ให้มนุษย์เข้าใจในระดับภาษาและความเชื่อเท่านั้น แต่ยังไม่เข้าถึงในระดับความรู้สึกภายในคือการรับรู้ตามความเป็นจริงของสรรพสิ่งซึ่งพ้นจากขอบเขตของความเชื่อไปแล้ว

ดังนั้นเมื่อมองชีวิตและความตายในปรัชญากระแสหลัก ๓ แนวคิดข้างต้น พอจะทำให้เห็นภาพโดยรวมได้ว่า แนวคิดสสารนิยม มองชีวิตและความตายในเชิงเส้นตรงระนาบเส้นเดียว คือมีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดที่ชัดเจนแน่นอน ส่วนจิตนิยมมองชีวิตและความตายมองแบบมิติเชิงซ้อนที่แสดงการเคลื่อนจากมิติหนึ่งไปสู่มิติหนึ่งโดยมีจุดสิ้นสุดคือ ความตายเป็นตัวจุดเปลี่ยน และ พุทธปรัชญาเถรวาทมองชีวิตและความตายที่มีลักษณะเหมือนวงกลมที่ไม่สามารถจะบอกถึงจุดเริ่มต้นหรือจุดสิ้นสุด เพราะสิ่งทั้งหลายล้วนเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน ตามเหตุปัจจัยเป็นวัฏฏ์กำหนดทิศทาง

บทที่ ๓

แนวคิดพื้นฐานของกฤษฎมูรติและมโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษฎมูรติ

๓.๑ แนวคิดพื้นฐานของกฤษฎมูรติ

ในการศึกษามโนทัศน์ความตายเพื่อให้เข้าใจความจริงของความตายในทัศนะของกฤษฎมูรติ ผู้วิจัยจำเป็นต้องศึกษาแนวคิดพื้นฐานของเขา เพราะแนวคิดพื้นฐานในเรื่องความจริงญาณวิทยา และปรัชญาชีวิตเป็นแนวคิดพื้นฐานที่มีผลต่อการกำหนดทัศนะความตายของกฤษฎมูรติ เปรียบเสมือนเชื้อของแนวคิดที่เชื่อมไปสู่กรอบความคิดทั้งหมดต่อความจริงในปรากฏการณ์หนึ่งของความตาย และเพื่อให้เข้าใจทัศนะความตายของเขามากยิ่งขึ้น จำเป็นต้องศึกษาแนวคิดพื้นฐานอย่างยิ่ง ซึ่งผู้วิจัยจะขออธิบายกรอบความคิดพื้นฐานของเขาอย่างพอสังเขป

๓.๑.๑ แนวคิดเรื่องความจริง

แนวคิดเรื่องความจริงในทัศนะของกฤษฎมูรติ มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดเกี่ยวกับทัศนะชีวิตของมนุษย์ ในหัวข้อนี้จะศึกษาว่ามนุษย์สามารถรับรู้ความจริงได้หรือไม่ อย่างไรในทัศนะของกฤษฎมูรติ เนื่องจากการรับรู้ความจริงเพื่อให้เข้าถึงความจริงของความตายเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะในทัศนะความตายก็ถือว่าเป็นความจริงอย่างหนึ่งของชีวิตมนุษย์ ดังนั้นลักษณะการนำเสนอเรื่องความจริง ถือเป็นปัญหาอันน่าขบคิดอย่างยิ่งในทัศนะของกฤษฎมูรติ โดยที่เขาทำทนายให้แต่ละปัจเจกบุคคลเข้าถึงความจริงด้วยตนเอง ได้ร่วมพิจารณาอย่างจริงจังเพื่อตรวจสอบความจริงด้วยตนเอง ในที่นี้จะขอยกประเด็นสำคัญที่เชื่อมโยงกับทัศนะความตายของกฤษฎมูรติเท่านั้น

ในทัศนะของกฤษฎมูรติได้กล่าวเกี่ยวกับความจริงไว้เช่นกัน โดยเขาได้กล่าวถึงความจริงอยู่สองคำคือ ความจริงที่เป็นสัจจะ(Truth) กับ ความเป็นจริง(Reality) ในความหมายเฉพาะของ กฤษฎมูรติเท่านั้น ผู้วิจัยจะพิจารณาความหมายและความสัมพันธ์ของคำทั้งสองคำเป็นหลัก โดยได้อธิบายไว้ดังนี้

๑) ความจริง (Truth) กฤษณมูรติได้ปฏิเสธการกล่าวถึงลักษณะของความจริงโดยตรง เนื่องจากเขามีทัศนะว่า “ความจริงไร้หนทางนำไปสู่”^๑ แต่เขาก็ไม่ได้หมายถึงตามตัวอักษรอย่างตายตัวตามที่เขากล่าวมา ความจริงไม่ใช่ว่าจะไม่สามารถรับรู้ได้เลยเสียทีเดียวไม่ว่าด้วยหนทางใดๆ แต่สิ่งที่กฤษณมูรติต้องการสื่อถึงก็คือ เพราะความจริงนั้นอาจรับรู้ได้ด้วยประสบการณ์โดยตรง ไม่ใช่รับรู้ผ่านคำอธิบาย หรือบททฤษฎีเกี่ยวกับความจริง เขาไม่ยึดติดกับทฤษฎี บทสรุปเนื่องด้วยสิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ตายตัว หากกล่าวให้ตรงจุด ความจริงไม่สามารถอธิบายด้วยบทสรุปทางภาษา เพราะบทสรุปที่เกี่ยวกับความจริง ยังไม่ใช่ความจริง ดังที่เขากล่าวว่า “คำอธิบายไม่ใช่สัจธรรม”^๒

ความจริงไม่ใช่สิ่งที่ตายตัว กฤษณมูรติปฏิเสธในการที่จะกล่าวถึงลักษณะของความจริง ซึ่งจะเป็นการสร้างขอบเขตให้กับความจริง เพราะคำอธิบายเกี่ยวกับความจริงนั้นมีขอบเขต แต่สิ่งที่เป็ความจริงนั้น ไม่มีขอบเขต หรืออาจกล่าวได้ว่า ความจริงไม่สามารถอธิบายได้ด้วยคำพูด หรือหลักการกะ หรือโดยการถ่ายทอดผ่านประสบการณ์ของมนุษย์คนใด เพราะคำอธิบายเกี่ยวกับความจริง นั้นไม่ใช่ความจริง ความจริงเป็นสิ่งที่มนุษย์แต่ละบุคคลต้องประสบแก่ตนเองโดยตรง โดยปราศจากขอบเขตของความคิดหรือบทสรุปใด ๆ เข้าไปแทรกแซง

๒) ความเป็นจริง (Reality)^๓ ในที่นี้ กฤษณมูรติ ได้ให้ความหมายของความเป็นจริง ว่าเป็น “สิ่ง” ที่เป็นอยู่ในสองลักษณะ คือ

(๑) “สิ่ง” หมายถึง สิ่งที่อยู่ในความคิด สิ่งประกอบกันเป็นเนื้อหาของความคิด สิ่งที่มีความคิดสร้างขึ้น สิ่งที่มีความคิดได้คิดถึงไตร่ตรองถึง และบางทีก็เรียก “สิ่ง” ว่า จิตสำนึก (Consciousness)

(๒) “สิ่ง” หมายถึง สิ่งดำรงอยู่โดยไม่ขึ้นอยู่กับการคิด ไม่ว่ามนุษย์จะคิดถึงมันหรือไม่ก็ตาม มันก็ยังมิอยู่ ตัวอย่างของความเป็นจริงในลักษณะนี้ เช่น โลก กับธรรมชาติของโลก ต้นไม้ ซึ่งสิ่งนี้ก็ อยู่ในฐานะของข้อเท็จจริงอย่างที่มีมันเป็น

เนื่องจากความเป็นจริงทั้งสองลักษณะถูกกำหนดด้วยเงื่อนไขในทั้ง กฤษณมูรติเห็นว่า ทุกสิ่งทุกอย่างถูกกำหนดด้วยเงื่อนไข ในลักษณะที่ส่งผลต่อกันและกัน ซึ่งสามารถสังเกตได้ใน

^๑ Krishnamurti, J., Truth and Actuality, (Madras : Krishnamurti Foundation India, 2000,) p.44.

(“ Truth is a pathless land”)

^๒ Krishnamurti, J., The Wholes of Life, (London : Happer & Row, Publisher, Inc, 1979), p.221.

^๓ เป็นคำที่มาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า “สิ่ง” (res) ใน Krishnamurti, J., Truth and Actuality, p. 15.

ธรรมชาติ ยกตัวอย่างเช่นดวงดาวในระบบสุริยะจักรวาลมีแรงดึงดูดซึ่งกันและกัน ช้างขึ้นช้างแรมของดวงจันทร์ก็ส่งผลต่อการขึ้นลงของน้ำทะเลบนโลก ฯลฯ ความคิดและจิตสำนึกของมนุษย์ ก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของการถูกกำหนดในลักษณะนี้ด้วย กล่าวคือสิ่งต่างๆ สามารถส่งอิทธิพลต่อความคิดหรือจิตสำนึก และในทางตรงกันข้าม ความคิดหรือจิตสำนึกก็สามารถส่งอิทธิพลต่อสิ่งต่างๆ ได้เช่นกัน จะเห็นได้จากการที่มนุษย์ทำให้“สิ่ง” มีรูปร่างต่าง ๆ กัน

“ความเป็นจริง” ของมนุษย์ซึ่งก็คือเนื้อหาของความคิดหรือจิตสำนึกจึงเป็นผลผลิตจากการถูกกำหนด และส่งผลในลักษณะนี้เช่นกัน และสิ่งเหล่านี้ยังมีขอบเขตจำกัด สิ่งต่างๆ ในความคิดของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นมโนคติ ความรู้ ความจำ และประสบการณ์ ต่างอยู่ในเนื้อหาของความคิด สิ่งทั้งหมดนี้มีขอบเขตจำกัด และขอบเขตจำกัดนั้นอยู่ตรงไหน สิ่งหนึ่งมีขอบเขตจำกัดอยู่ภายในกรอบของเนื้อหาที่สิ่งนั้นมี กล่าวคือ สิ่งต่างๆ ที่อยู่ในความคิดที่เป็นการตอบสนองของความจำ อันได้แก่ ความรู้และประสบการณ์ ไม่ว่าจะเป็นอยู่มามากมายเพียงไหน หรือสะสมเพิ่มเติมเข้าไปอีกมากเท่าไรก็ตาม ก็มีสถานะ เป็นสิ่งที่รู้แล้ว ซึ่งเป็นเนื้อหาที่มีอยู่ในข่ายของความคิดและจิตสำนึก จึงมีขอบเขตอยู่นั่นเอง เนื้อหาของความคิดและจิตสำนึก แม้จะตรงหรือถูกบิดเบือนให้ผิดพลาด เป็นมายา มีระเบียบหรือไร้ระเบียบ จะมีเหตุผล หรือ ไม่มีเหตุผล แต่สิ่งเหล่านี้ก็ถือว่าเป็น “ความเป็นจริง”^๔

เราต้องการค้นหาความแตกต่างระหว่างความจริงและความเป็นจริง เราได้กล่าวว่า สิ่งใดก็ตามที่ความคิดได้คิดถึง ไม่ว่าจะคิดอย่างไร ไร้เหตุผลหรือมีเหตุผล สิ่งนั้นก็ถือว่าเป็นจริง สิ่งนั้นอาจถูกให้เหตุผลอย่างแจ่มชัดหรืออาจถูกบิดเบือน สิ่งนั้นก็ยังเป็น “ความเป็นจริง” ข้าพเจ้าขอกล่าวว่า ความเป็นจริง ไม่เกี่ยวข้องกับความจริง^๕

ในคำกล่าวนี้ สะท้อนให้เห็นว่า กฤษณมูรติมองเห็นความเป็นจริงนั้นว่าไม่เกี่ยวข้องกับความจริงเลย เมื่อกฤษณมูรติให้ทัศนะว่า “ความเป็นจริง นั้นไม่เกี่ยวกับความจริง” หมายความว่าในแง่ของคำศัพท์ ถ้าความเป็นจริงคือ “สิ่ง” (Thing) ความจริง ก็คือ “ไม่ใช่สิ่ง” (Nothing) ถ้าความเป็นจริงคือ “เนื้อหาของความคิดหรือคำอธิบายใด ๆ เกี่ยวกับความจริง” ความจริงก็คือ “ไม่ใช่

^๔ วินัย มณีขาว, “ปรัชญาการศึกษาของกฤษณมูรติ”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒). หน้า ๔-๕.

^๕ Krishnamurti, J., Truth and Actuality, p.17. (“ That reality has nothing to do with truth”)

เนื้อหาของความคิดหรือคำอธิบายใดๆเกี่ยวกับความจริง ในทัศนะผู้วิจัยเห็นว่าเป็นความสัมพันธ์ในรูปแบบที่ขนานกัน ไม่มีเส้นบรรจบกัน คือความสัมพันธ์แบบไม่เกี่ยวข้องกันเลย

ในแง่ของการรับรู้ความจริง เราไม่สามารถรับรู้ความจริงโดยผ่านทางความเป็นจริงที่ความคิดเป็นตัวกำหนดรู้ หรือการคิดเกี่ยวกับความจริงได้ ดังที่กฤษณมูรติกล่าวว่า “มนุษย์ไม่สามารถเข้าถึงสัจธรรม โดยอาศัยจิตที่ถูกวางเงื่อนไขในทุกทางโดยรูปแบบของความคิด เพื่อจะตีความสิ่งใหม่ในรูปแบบของสิ่งต่าง ๆ ได้”^๖

เนื่องจากความคิดเป็นสิ่งที่หยุดนิ่ง อยู่กับ ความรู้ความทรงจำ จากประสบการณ์ที่สั่งสมมาจากอดีต ข้อสรุปเหล่านี้ ไม่สามารถทำให้เข้าใจข้อเท็จจริงของสัจธรรม ถึงแม้จะอธิบายได้ ก็เป็นเพียงการอธิบายสิ่งใหม่ด้วยถ้อยคำที่เป็นของเก่า ยิ่งให้ความหมาย หรืออธิบายมากเท่าไร ก็ยิ่งติดกรอบของภาษาและขอบเขตของความคิดมากเท่านั้น อุดมคติ ความเชื่อ หรือทฤษฎีใด ๆ อันเป็นผลผลิตความคิด กฤษณมูรติได้มองความจริงหรือสัจจะ ว่าเป็นสิ่งใหม่เสมอ เมื่อเป็นสิ่งใหม่เสมอ ก็ย่อมมีการเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง เป็นกระแสภาวะที่ขับเคลื่อน

ได้มีนักวิชาการชื่อ ดร.ชริงกี(Dr.Shringy) ได้กล่าวสรุปเกี่ยวกับสัจจะของกฤษณมูรติว่า “สัจธรรมไม่หยุดนิ่ง มันเคลื่อนไหวด้วยตัวของมันเอง ซึ่งเปลี่ยนไปสู่ชีวิตใหม่ของทั้งหมด จึงอยู่ในภาวะเป็นอยู่ที่ใหม่สดเสมอ”^๗

ความจริงหรือสัจจะมีลักษณะของการเคลื่อนไหวไปสู่สภาพที่ใหม่เสมอ แต่การเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่งนี้ ไม่ใช่การสืบต่อ (continuity) ดังที่กฤษณมูรติกล่าวว่า “เมื่อเห็นว่า ถ้ามีบางสิ่งบางอย่างที่มีการสืบต่อ ก็จะกลายเป็นลักษณะของจักรกล แต่ถ้ามีการหยุดจบลงของทุกสิ่ง ก็จะมีสิ่งใหม่เริ่มเกิดขึ้น”^๘

แสดงว่าสัจภาพเกิดขึ้นใหม่ทุกขณะ มีพลังสร้างสรรค์ด้วยตัวของมันเอง เคลื่อนไหวอย่างไม่สิ้นสุด สัจธรรมหรือความจริงเป็นภาวะความเปลี่ยนแปลงตลอดทุกขณะเวลา มันจึงรับรู้ไม่ได้ด้วยความคิดที่หล่อเลี้ยงไปด้วยสิ่งเก่าที่หยุดนิ่งกับ ความจำ ซึ่งเป็นสิ่งที่รู้แล้ว (The Known) กฤษณมูรตินิยามเนื้อหาของความคิดไว้อย่างไรผู้วิจัยจะขอเสนอในประเด็นเรื่องญาณวิทยาของเขาซึ่งจะกล่าวเป็นประเด็นต่อไป

^๖ Krishnamurti,J., The Wholes of Life, p.189.

^๗ Shringy,R.K.,Philosophy of J. Krishnamurty, A Systematic Study.,(New delhi : Munshirma Manoharlal Publishers Tct.Ltd.,1977), p.167.

^๘ Krishnamurti,J, The Wholes of Life, p189.

ดังนั้นไม่มีความเกี่ยวข้องระหว่าง ความจริงกับสิ่งที่ความเป็นจริง หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ความเป็นจริงสิ่งที่เป็นเนื้อหาของความคิด และสิ่งที่ดำรงอยู่อย่างถาวรเป็นโดยไม่ขึ้นตรงกับความคิดแต่ดำรงอยู่ความในสัมพันธ์กับความคิด ความเป็นจริงทั้ง 2 ลักษณะนี้ ต่างถูกกำหนดด้วยเงื่อนไขในลักษณะของการส่งผลกระทบต่อกัน ความเป็นจริงมีขอบเขตจำกัดอยู่ในตัวของมันเอง ในขอบเขตของความเป็นจริงไม่มีวิถีทางไปสู่ความจริง เขาปฏิเสธการพูดถึงลักษณะของความจริงโดยตรง เนื่องจากความจริงไม่ใช่สิ่งที่อาจอธิบายได้ เท่ากับว่าในแง่ของการรับรู้ความจริง เราไม่สามารถรับรู้ความจริงโดยผ่านทางความเป็นจริง หรือความคิดเกี่ยวกับความจริงได้ เนื่องจากความคิดมี ลักษณะของการถูกกำหนดจากเงื่อนไข และมีขอบเขตจำกัด จึงกล่าวได้ว่า ความเป็นจริงซึ่งเป็นสิ่งที่รู้แล้ว (The known Thing) ซึ่งเป็น "สิ่งเก่า" ไม่สามารถเข้าถึงความจริงซึ่งเป็น "สิ่งใหม่" และมีพลังเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวเสมอ และนี่ก็เป็นข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่

๓.๑.๒ แนวคิดเรื่องญาณวิทยา

ความรู้พื้นฐานของในกรอบญาณวิทยาในทัศนะของกฤษณมูรติ ประเด็นปัญหาคือการรับรู้ความจริงของมนุษย์ มนุษย์สามารถรับรู้ความจริงได้หรือไม่ ? คือถ้ารับรู้ จะรับรู้อย่างไร ? ความรู้และความคิดคืออะไร ? และสัมพันธ์กันหรือไม่ อย่างไร ? และมีบทบาทอย่างไรในการรู้ความจริงของมนุษย์ ประเด็นที่กล่าวข้างต้น เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยจะพิจารณาเพื่อเป็นกรอบในการเข้าใจทัศนะญาณวิทยา หรือทัศนะการรับรู้ความจริงของกฤษณมูรติ แม้เขาจะปฏิเสธการให้ความหมายเกี่ยวกับบททฤษฎีต่าง ๆ ก็ตาม แต่เป็นการศึกษาในแง่ของ ผู้ตีความผลงานของกฤษณมูรติเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจและชี้ให้เห็นว่าการรับรู้ความจริงในทัศนะของเขาสัมพันธ์กับการรับรู้ความตาย

กฤษณมูรติให้ทัศนะว่า “ถ้าหากการเข้าใจทำมันให้เป็นสัญลักษณ์ อักษร ข้อความ หรือสำนวน ในฐานะความคิดรวบยอด (concept) เมื่อนั้นเราก็ไม่สามารถมองเห็นสาระสำคัญอันลึกซึ้งที่เกี่ยวข้องกับความจริงได้เลย”^๕ ทัศนะของกฤษณมูรติ สะท้อนให้เห็นว่าเขาปฏิเสธการแสวงหาและการเข้าถึงความจริงโดยผ่านกรอบของความคิด สะท้อนให้เห็นว่า จิตที่สั่งสมความรู้เป็นประสบการณ์ของอดีต ไม่สามารถเข้าถึงความจริงได้เลย เพราะความจริงเป็นสิ่งที่สดใหม่ตลอด ความจริงจึงไม่สามารถรับรู้ได้ด้วยสิ่งเก่า ความจริงจึงอยู่นอกเหนือการรับรู้ด้วยระบบการคิด ความจริงจึงเหมือนสิ่งที่ลึกลับ ไม่อาจเข้าใจด้วยสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความคิด

^๕ Krishnamurti, J., The Network of Thought, (London : Happer & Row, Publisher, Inc, 1985), p.10.

ความจริงจึงอยู่ในฐานะของสิ่งไม่รู้ ดังนั้นประสบการณ์จากสิ่งทีรู้แล้วจึงไม่สามารถหยั่งถึงความจริงได้ แม้จะคิดค้นขึ้นใหม่ก็ยังมีเชื้อของสิ่งทีรู้แล้วอยู่ดี เพราะความจริงไม่ใช่สิ่งสะสมจากประสบการณ์ ดังที่กล่าวไว้แล้วในทัศนะเกี่ยวกับความจริง

แม้กฤษณมูรติจะให้ทัศนะว่า ไม่มีหนทางใดนำไปสู่ความจริงได้นั้น ไม่ได้หมายความว่ามนุษย์จะไม่สามารถรับรู้ความจริงได้ แต่เขาสะท้อนให้เห็นการรับรู้ความจริง โดยปราศจากเงื่อนไขของความคิด ดังที่เขากล่าวว่า "ไม่ว่าจะในประวัติศาสตร์ หรือในศาสนา เราไม่สามารถสัมผัสรับรู้ หรือค้นคว้าได้ใน วิทยาศาสตร์ (Dialectic) หรือเห็นได้จากการเปลี่ยนทัศนะและความเชื่อ คุณจะประสบได้ก็ต่อเมื่อ จิตใจเป็นอิสระจากสิ่งต่าง ๆ ที่จิตสร้างขึ้น"^{๑๑} ถ้าตีความแล้ว เราไม่สามารถรับรู้ได้โดยผ่านประสบการณ์ ความรู้ ที่มีกรอบความคิดเข้ามาสัมพันธ์ น่าจะมีแต่เพียงการรับรู้สิ่งใหม่ ๆ ผ่านประสบการณ์รับรู้โดยตรงเท่านั้น จึงจะสามารถรับรู้สัจธรรมได้

Stuart Holroyd เป็นผู้หนึ่งที่พูดถึง ญาณวิทยาของกฤษณมูรติ โดยให้ทัศนะว่า กฤษณมูรติเสนอการรู้ความจริงแบบไม่ผ่าน "ความคิดรวบยอด"^{๑๒} ซึ่งไม่มีลักษณะแบ่งแยกเป็น "ทวิภาวะ" อันหมายถึงการรับรู้ความจริงโดยไม่ผ่านสื่อกลางนั่นเอง ในการรับรู้เช่นนี้ ไม่มีปรากฏการณ์กำหนดเป็นผู้รู้ และสิ่งที่ถูกรู้ หรือผู้คิด และสิ่งที่อยู่ในความคิด ซึ่งมีลักษณะแบ่งแยกเป็นความคิดรวบยอด 2 ความคิดอยู่ในขอบข่ายของความเป็นจริง การรับรู้ความจริงในลักษณะนี้ จิตใจจะสัมผัสความจริง โดยไม่ผ่านความเป็นจริงหรือสื่อกลางใด ๆ และเป็นไปได้เมื่อจิตใจว่างจากสิ่งต่าง ๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นเนื้อหาของความคิด แสดงให้เห็นทัศนะของกฤษณมูรติว่า ความจริงอาจรับรู้ได้ด้วยประสบการณ์โดยตรง และจิตใจจะต้องไม่มีการแบ่งขั้วระหว่าง ผู้สังเกตความจริง และตัวความจริง แต่การรับรู้ความจริงน่าจะเป็นเอกภาพเดียวกับความจริงโดยไม่มีการแบ่งขั้ว เรียกว่า เป็นหนึ่งเดียวกับความจริง ดังที่กฤษณมูรติให้ทัศนะว่า "ผู้สังเกตก็คือสิ่งที่ถูกสังเกต"^{๑๓} ความจริงจึงไม่ใช่สิ่งที่ถูกรู้

ดังนั้น ความจริงอาจรับรู้ได้จากประสบการณ์โดยตรง แต่ถ้าหากจิตยังเต็มไปด้วยคำอธิบายเกี่ยวกับความจริง จิตจะไม่สามารถสัมผัสความจริงได้เลย เนื่องจากมีสื่อกลางของการ

^{๑๑} Krishnamurti, J., Krishnamurti 's journal, (United states of America.: Happer & Row, Publisher, Inc, 1985), p 49.

^{๑๒} Holroyd ,Stuart, The Quest of Quest of Mind. 3rd, (Great Britain : The Aquarian Press, 1980), p 53.

^{๑๓} Krishnamurti, J., Truth and Actuality, 133. ("theobserver is the observed")

รับรู้ความจริง คือความคิดและกรอบความคิดอันประกอบกันขึ้นเป็นเนื้อหาของความคิด ซึ่ง
 ทัศนคติและมุมมอง เป็นสิ่งที่จิตใจจะต้องละ เพื่อที่จะได้สัมผัสว่าความจริงคืออะไร

สังเกตได้ว่า ลักษณะการรับรู้ความจริงโดยตรงในทัศนะของทัศนคตินั้น โดยไม่
 ถูกบิดเบือนจากภาพทางแนวคิดใดๆคำพูดและแนวคิดจึงเป็นเพียงสื่อกลาง หากยังยึดติดอยู่กับ
 ความหมายที่เป็นคำอธิบายเกี่ยวกับความจริงก็ไม่สามารถเข้าถึงความจริงได้ เปรียบเสมือน
 คำอธิบายเป็นเพียงป้ายบอกทางแต่นั้นมิใช่หนทางที่จะเดินไป เพราะป้ายย่อมเป็นเพียงป้าย ส่วน
 หนทางก็คือหนทาง เป็นคนละสิ่งอย่างกัน^{๓๓}

ในที่นี้ จะขอพิจารณาธรรมชาติของความคิด ลักษณะ และบทบาทในการเข้ามา
 รับรู้ความจริงของมนุษย์ ความคิดประกอบไปด้วยอะไรบ้าง? ความคิดคือ กระบวนการทางวัตถุ
 และเคมี ซึ่งดำเนินไปในตัวของมนุษย์ ความคิดประกอบไปด้วยเนื้อหาที่เป็นความรู้และ
 ประสบการณ์ซึ่งสะสมไว้ในสมอง โดยอาศัยความจำ หลายครั้งที่ทัศนคติใช้คำว่า “ความคิด”
 และ “ความรู้” ในความหมายเดียวกันคือเนื้อหาของความคิด ทั้งหมดนี้คือคำนิยามของความคิด

ความคิดไม่ใช่กระบวนการทางจิตแต่เป็นกระบวนการทางวัตถุและเคมี ซึ่งดำเนินไป
 ในตัวมนุษย์ ความคิดประกอบด้วยเนื้อหาที่เป็นความรู้ ซึ่งได้มาจากประสบการณ์หรือการเรียนรู้
 จากอดีต การเก็บสะสม โดยอาศัยความทรงจำ ดังนั้น ความคิดจึงเป็นการตอบสนองความทรงจำ
 จากสิ่งที่รู้แล้ว และลักษณะของความคิด ครอบคลุมไปถึงสิ่งที่เนื้อหาของความคิด ความคิด
 และสิ่งที่เนื้อหาของความคิดเป็นสิ่งที่มีความซับซ้อนจำกัด และถูกกำหนดอยู่ได้เงื่อนไขของ
 กาลเวลา มนุษย์มีความรู้เท่าที่เขาจะสามารถจดจำได้ และถึงแม้ความรู้จะขยายตัวกว้างออกไปได้
 โดยไม่สิ้นสุด แต่ถึงกระนั้นมนุษย์ก็ไม่สามารถจะจดจำความรู้ได้ทั้งหมดมนุษย์ จึงมีความรู้จำกัด
 อยู่ในขอบเขตของเนื้อหาเท่าที่เขามีอยู่ และยังคิดติดอยู่ในขอบเขตของสิ่งที่รู้แล้วเสมอ นี่จึงเป็น
 ขอบเขตอันจำกัดของความคิด ทำให้มนุษย์มีสมรรถภาพในการเรียนรู้และจดจำความรู้อยู่ใน
 วงจำกัด เมื่อเราคิดสมองจะนึกถึงประสบการณ์ที่เคยรู้มา^{๓๔} ดังนั้นความคิดมีเนื้อหาจากสิ่งที่
 เกิดขึ้นแล้ว หรือรู้แล้วจากอดีตทั้งสิ้น สิ่งนี้จึงทำให้ความคิดถูกกำหนดอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการ
 เวลา กล่าวคือ เมื่อเราคิดถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใด สิ่งที่เกิดขึ้นย่อมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วเสมอ แนบเนื่องอยู่
 ในขอบเขตของกาลเวลา ความคิดยังอาจจะระลึกถึงสิ่งที่ผ่านมาแล้วให้เกิดขึ้นในปัจจุบัน และคิด

^{๓๓} วินัย มณีขาว, "ปรัชญาการศึกษาของทัศนคติ", วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๗.

^{๓๔} ทัศนคติ, ดับลินหนึ่งพันวันวาน, แปลโดย หังห้อย ณ ภูเขา, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิธรรมาภิบาล, ๒๕๔๕),

ปรุงแต่งคาดหวังให้เกิดขึ้นในอนาคตได้อีกด้วย ไม่ว่าจะคิดถึงอดีต คิดถึงในปัจจุบัน หรือคาดหวังจินตนาการให้เกิดขึ้นในอนาคต การคิดก็มีรากฐานอยู่บนความทรงจำอยู่ดี และเงื่อนไขของกาลเวลาที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยในที่นี้ไม่ได้หมายถึงกาลเวลาตามเข็มนาฬิกา หรือวันเดือนปี แต่หมายถึงกาลเวลาที่เป็นลักษณะอันเกี่ยวเนื่องอยู่กับธรรมชาติของการคิด เป็นเวลาเชิงจิตวิสัย (subjective) โดยกฤษณมูรติกล่าวว่า

มีความสำคัญมากที่จะเข้าใจธรรมชาติของการคิด การคิดของมนุษย์มีรากฐานอยู่บนความทรงจำของสิ่งต่าง ๆ ที่ผ่านมาแล้ว ซึ่งก็คือ คิดในสิ่งที่ได้เกิดขึ้น คิดในสิ่งที่เกิดขึ้นผ่านมา แล้วก็คิดในเรื่องนั้น เสริมเติมแต่งมันขึ้นในปัจจุบัน แล้วก็คิดปรุงแต่งต่อไปในอนาคต ... ดังนั้นความรู้จึงกลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับพวกเรา แต่ความรู้ไม่มีวันสมบูรณ์เต็มที่ได้เลย ความรู้จึงเป็นเงาหลอมนของความไม่รู้เสมอไป^{๙๕}

เนื่องจากความคิดประกอบด้วยเนื้อหาที่เป็นความรู้และประสบการณ์ในอดีตที่สะสมไว้ในสมองโดยอาศัยความทรงจำ ขอบข่ายของความคิดจึงมีขอบเขตจำกัดทางเนื้อหาอย่างแน่นอน มนุษย์ไม่อาจรับรู้ความจริงโดยผ่านทางความคิดได้เลย ดังที่กฤษณมูรติกล่าวไว้ว่า “คุณต้องแสวงหาด้วยตัวของตนเองว่า ความเป็นจริงอยู่ตรงไหน และความเป็นจริงไม่สามารถกลายเป็นความจริงได้ คุณไม่สามารถบรรลุความจริงโดยผ่านทางความเป็นจริงได้”^{๙๖}

อาจมีผู้ตั้งประเด็นว่าหากมนุษย์หยุดคิดได้ การรับรู้ความจริงน่าจะเกิดขึ้นได้ และวิธีการอย่างไร แต่การนำเสนอวิธีการยุติความคิด เป็นสิ่งที่เขาไม่เห็นว่าไม่เห็นด้วย นั่นไม่ใช่ประเด็นสำคัญ แต่กฤษณมูรติได้เสนอว่า “จุดที่ต้องการก็คือ การทำความเข้าใจธรรมชาติของความคิดและความคลั่งไถวของความคิด แล้วเฝ้าดูมัน”^{๙๗}

แสดงให้เห็นว่า การเข้าใจข้อเท็จจริงของความคิด ไม่ได้อยู่ในรูปแบบของการพยายามหรือการจงใจใด ๆ ทั้งสิ้น แต่เป็นการปล่อยไปตามกระแสของการสังเกต การรับรู้เข้าใจในสิ่งที่เป็นอย่างนี้ ไม่ใช่การพยายามจะเป็นในสิ่งที่อยากเป็น หรือสิ่งที่อยากไม่เป็น หมายความว่า การสังเกตกระบวนการเนื้อหาของความคิด การหยั่งเห็นขอบเขตอันจำกัดของความคิด แต่ไม่ใช่ความพยายามที่จะเป็นผู้ไม่คิด แต่ประเด็นอยู่ที่ การเข้าใจ มองเห็นและรู้ตัวต่อการทำงานตาม

^{๙๕} Krishnamurti, J., The Network of Thought , p. 90.

^{๙๖} Krishnamurti, J., Truth and Actuality, p 60.

^{๙๗} กฤษณมูรติ. ขอบข่ายของความคิด, แปลโดย พยับแดด, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕.

ธรรมชาติของความคิด และนี่อาจทำให้เนื้อหาของความคิดสงบลงได้ แสดงว่าการสังเกตความคิด และเนื้อหาของความคิด เป็นสิ่งที่สร้างความสัมพันธ์ เพื่อที่จะสัมผัสความจริงโดยตรง

ดังนั้น ลักษณะสิ่งที่รู้ไม่ได้ นั่น เป็นการแสดงในแง่ญาณวิทยา โดยไม่อาจรับรู้ความจริงได้โดยประสบการณ์และระบบเหตุผลของความคิด แต่มนุษย์สามารถรับรู้ความจริงได้โดยการประสบโดยตรง เป็นประสบการณ์แห่งการรับรู้ในทันทีขณะนั้นโดยตรง ไม่มีการระลึกได้ หรือความจำใดเข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่มีการตีความใด ๆ เป็นสภาพที่จิตใจสัมผัสกับความจริง โดยไม่ผ่านสื่อกลางใด ๆ ไม่ถูกรบกวนจากเนื้อหาของความคิด ในฐานะของสิ่งที่รู้แล้วจากอดีต การหยั่งเห็นถึงขอบเขตจำกัดและเงื่อนไขของความคิดตระหนักรู้ และเข้าถึงว่า ความคิดไม่สามารถเป็นสื่อกลางในการรับรู้ความจริงได้ การหยั่งเห็นเช่นนี้ทำให้จิตใจปลดปล่อยเนื้อหาภายในความคิด เมื่อความคิดยุติ การรับรู้ความจริงโดยตรงอาจเกิดขึ้นได้

๓.๑.๓ แนวคิดเรื่องปรัชญาชีวิต

เราจะทำความเข้าใจว่ากฤษฎณมูรติ มองธรรมชาติของชีวิตว่าเป็นอย่างไร ชีวิตคืออะไร อะไรคือจุดมุ่งหมายของชีวิต อะไรคือปัญหาของมนุษย์ สิ่งใดคือ ความดีและจุดมุ่งหมายสูงสุด มนุษย์ควรเป็นอย่างไร ? อะไรคือคุณค่าของมนุษย์ และเราจะเอาอะไรตัดสินคุณค่าของมนุษย์ เพราะสิ่งเหล่านี้คือเนื้อหาที่เกี่ยข้องกับแนวคิดเรื่องปรัชญาชีวิต

ทัศนะของกฤษฎณมูรติที่มีต่อชีวิต ธรรมชาติของชีวิตเป็นอย่างไร และชีวิตคืออะไร ในประเด็นนี้ กฤษฎณมูรติไม่ได้นิยามความหมายของชีวิตอย่างตายตัวหรือให้บทสรุปที่แน่นอน แต่ได้แนะนำให้สัมผัสและเข้าใจชีวิตด้วยตนเอง การเข้าใจชีวิตคือการเข้าใจตนเอง เป็นการเรียนรู้ความจริงภายในจิตสำนึกของตน ว่าชีวิตประกอบด้วยแง่มุมต่าง ๆ มากมาย

ธรรมชาติของชีวิต คืออะไร? การเห็นขอบเขตจำกัด และการถูกกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ ด้วยจิตสำนึกที่มนุษย์มีอยู่ เนื้อหาของจิตสำนึกก็คือสิ่งต่างๆที่เป็นเนื้อหาของความคิดนั่นเอง กฤษฎณมูรติชี้ให้เห็นว่าจิตสำนึกของมนุษย์มีสาระเดียวกันแม้ภาพที่ปรากฏจะต่างกันก็ตาม

จิตสำนึกเป็นสิ่งที่เหมือนกันทั้งหมดสำหรับมนุษย์ทุกคนตลอดทั้งโลก มนุษย์เป็นทุกข์ ข้างในและเป็นทุกข์ข้างนอก มีความวิตกกังวล ความไม่แน่นอนใจ...ความอิจฉา ความโลภ ความริษยา... จิตสำนึกของมนุษย์เป็นหนึ่งเดียวไม่ใช่จิตสำนึกของคุณหรือจิตสำนึกของผม นี่เป็นตรรกะประกอบด้วยเหตุผล มีหลักเกณฑ์ ไม่ว่าคุณจะไปทางไหน...ไม่ว่าคุณจะไปเชื่อในพระเจ้าหรือเชื่อในสิ่งอื่น ความเชื่อและศรัทธานั้นก็เหมือนกัน

หมดในหมู่มนุษย์...แต่สิ่งเหล่านี้จะออกมาจากสิ่งๆเดียวที่เหมือนกันหมด...ความสำคัญ
นั้นอยู่ที่จิตสำนึกของคุณจิตสำนึกของมนุษยชาติทั้งหมด^{๑๘}

กฤษณมูรติเห็นว่าสภาพชีวิตของมนุษย์โดยทั่วไปอยู่ในสภาพของอิทธิพลกำหนด
(Conditioning) เป็นภาวะถูกกำหนดโดยความคิด ซึ่งสร้างปัญหามากมายในความเป็นอยู่ของ
มนุษย์ จึงเกิดความขัดแย้งขึ้นในจิตสำนึก เป็นบ่อเกิดแห่งความแตกแยก แต่ที่แท้จริงจิตสำนึกของ
มนุษย์เหมือนกัน และไม่มีการแบ่งแยก และเป็นเอกภาพเดียวกัน แม้การแสดงออกภายนอก
แตกต่างกันแต่มีสาระภายในเหมือนกัน ชีวิตมนุษย์ มีการเคลื่อนไหวในความสัมพันธ์ และ
เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา^{๑๙} และนี่เป็นธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ที่แท้จริง ดังที่เขากล่าวว่า“เมื่อคนหนึ่ง
เห็นว่า การแบ่งแยกเป็นมายา ไม่เป็นเหตุผล ไม่สมบูรณ์ ดังนั้น คนหนึ่งนั้นจะทำให้เป็นจริงขึ้นว่า
คนคนหนึ่งก็คือมนุษยภาพทั้งหมด”^{๒๐}

กฤษณมูรติให้ทัศนะว่า จิตสำนึกของมนุษย์ส่งอิทธิพลกำหนดซึ่งกันและกันและกันนี้คือเหตุ
ที่เขาเสนอว่า “โลกคือเราและเราคือโลก “ ข้อความ ๒ ข้อความนี้ไม่ได้แสดงในรูปแบบของ
ข้อความที่เท่ากันเชิงตรรกวิทยา แต่แสดงถึงลักษณะของความสัมพันธ์ที่กำหนดซึ่งกันและกันของ
บุคคลหนึ่งกับบุคคลหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าโลก^{๒๑} ดำรงอยู่ในความสัมพันธ์กับทั้งหมดในฐานะข้อเท็จจริง
มีคำกล่าวของกฤษณมูรติ ที่เขายืนยันข้อเท็จจริงนี้ “ มันไม่ใช่ความคิด ความรู้สึก ไม่ใช่การยืนยัน
อารมณ์ แต่เป็นข้อเท็จจริงที่สมบูรณ์ ที่ฉันคือโลก และโลกคือฉัน”^{๒๒}

กฤษณมูรติยังกล่าวถึงความเชื่อมโยงกับธรรมชาติด้วย ดังเช่นที่เขา กล่าวว่า “ ในการ
มองเห็นต้นไม้ เมื่อคุณกำลังมองมัน ไม่มีการแบ่งแยกระหว่างคุณกับต้นไม้ ไม่มีผู้สังเกตระหว่าง
คุณกับต้นไม้”^{๒๓} แสดงให้เห็นว่า กฤษณมูรติได้เชื่อมโยงสรรพสิ่ง ผู้คน ความคิด เข้าด้วยกัน

^{๑๘} กฤษณมูรติ, ขอบข่ายของความคิด, หน้า ๗-๘.

^{๑๙} Krishnamurti, J., Truth and Actuality, p 132.

^{๒๐} Krishnamurti, J., The Network of Thought , p. 70.

^{๒๑} วินัย มณีขาว, “ปรัชญาการศึกษาของกฤษณมูรติ”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๗

^{๒๒} Krishnamurti, J., The Awakening of Intelligence, (London : Victor Gollanez Ltd., 1980) ,
p. 461.

^{๒๓} Krishnamurti, J., The network of Thought, p. 194

การที่กฤษฎมูรติให้ทัศนะต่อโลกที่เกี่ยวพันกับมนุษย์และเป็นเรื่องความสัมพันธ์กับจิตสำนึกค่อนข้างมาก จนดูเหมือนว่าเขาเอาเอาจิตมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางแห่งการกำหนดทัศนะความเป็นเอกภาพของสรรพสิ่งและมนุษย์ แต่แท้ที่จริงมิได้ถูกกำหนดโดยจิตหรือโดยความคิดของมนุษย์เอง แต่เป็นในฐานะข้อเท็จจริง (Fact) ที่เป็นอยู่ เช่นที่เขาบอกว่า “สิ่งที่ความคิดเข้าไปติดตรึงนั้น กระทำให้เป็นจริงเป็นจังขึ้นมา แต่ก็หาใช่ความจริงไม่”^{๒๔}

Dr. Shringy ให้ความเห็นสนับสนุนว่า “ในฐานะที่เป็นข้อเท็จจริงแล้ว กฤษฎมูรติไม่ยืนยันวิธีใด ๆ เขาเพียงแสดงถึงข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่”^{๒๕} ในความเชื่อมโยงที่เป็นเอกภาพนี้ มิได้ถูกกำหนดโดยจิตของมนุษย์หรือโดยความคิดของมนุษย์เอง หากแต่เป็นข้อเท็จจริงที่ดำรงอยู่แล้ว แม้ความคิดจะสร้างความแบ่งแยกแตกต่าง แต่ข้อเท็จจริงของมนุษย์และสรรพสิ่งก็คือความเป็นเอกภาพ ข้อเท็จจริงที่ไม่อาจสรุปยืนยันหรือปฏิเสธ หรือพิสูจน์ใดๆ ได้^{๒๖}

ดังนั้น มนุษย์มิได้แบ่งแยกหรือแตกต่างกัน โดยสภาพแท้จริงของมนุษย์แล้วมีความเป็นเอกภาพเดียวกัน ดำรงอยู่ในความเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวและสัมพันธ์กับทั้งหมด แต่เพราะอิทธิพลกำหนด สภาพที่แท้จริงของมนุษย์จึงถูกบิดเบือนก่อให้เกิดความแบ่งแยก ขัดแย้ง จึงเกิดพันธนาขึ้น เป็นปัญหาลายในจิตใจ

ก. จุดมุ่งหมายของชีวิตคืออะไร อะไรคือชีวิตที่ดีที่สุด

ในทัศนะของกฤษฎมูรติ สภาพหลุดพ้นจากพันธนาการทั้งปวงที่อยู่ในขอบเขตของความคิด เป็นเนื้อหาทั้งหมดของจิตสำนึก จุดหมายของชีวิต เป็นชีวิตที่เข้าถึงความจริงโดยตรง การจะเข้าใจอิสรภาพและพันธนาการ ว่าหมายความว่าอย่างไร? เราอาจจะใช้วิธีการเห็นภาพสะท้อนของสิ่งหนึ่งเพื่อให้เข้าใจอีกสิ่งหนึ่ง นั่นก็คือ หากเราจะเข้าใจอิสรภาพได้ดี เราควรเข้าใจก่อนว่าอะไรคือพันธนาการ ตามทัศนะของกฤษฎมูรติ สภาพของอิทธิพลกำหนดซึ่งก่อให้เกิดความแตกแยก ขัดแย้งและสับสนขึ้นมาในจิตสำนึก ชีวิตที่ถูกร้อยรัดด้วยพันธนาการ ก็คือชีวิตที่ถูกความคิดครอบงำอยู่ มีความแบ่งแยกมีความสับสนและขัดแย้งอยู่ภายใน สิ่งเหล่านี้เรียกว่าพันธนาการ และการหลุดพ้นจากสิ่งเหล่านี้ได้ หมายถึง การมีอิสรภาพ

^{๒๔} กฤษฎมูรติ, **บันทึกของกฤษฎมูรติ**, แปลโดย พจนา จันทรสันติ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗), หน้า ๑๓๐.

^{๒๕} Shringy. R.K., Ibid, p. 372.

^{๒๖} ดิเรก วังชากร. “อภิปรัชญาของกฤษฎมูรติ” **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๑๑.

อิสรภาพในทัศนะของกฤษฎมูรติ จึงมีนัยยะของการหลุดพ้นจากการถูกกำหนดจากความคิดและเงื่อนไขทั้งปวง ที่ความคิดก่อให้เกิดขึ้น และตราบไคที่ “ตัวฉัน” ที่เป็นจุดศูนย์กลางแห่งการแบ่งแยกยังครอบงำจิตใจอยู่ ชีวิตก็จะหนีไม่พ้นความขัดแย้ง ความวุ่นวายและความทุกข์ ซึ่งภาวะเหล่านี้คือ สภาพของการไร้อิสรภาพ ตามทัศนะของกฤษฎมูรติอิสรภาพไม่ใช่เรื่องของเจตจำนง ไม่ใช่เรื่องของความคิด หรือความคิดรวบยอดใด ๆ แต่อิสรภาพ คือการไม่ตกอยู่ในภาวะเจตจำนงคือการแสดงออกของจิตที่ถูกอิทธิพลกำหนด เจตจำนงของมนุษย์เป็นผลผลิตมาจากความรู้และประสบการณ์ของมนุษย์ และเงื่อนไขที่ความคิดก่อให้เกิดขึ้นภายในจิตสำนึก ซึ่งภาวะนี้เป็นความเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริงภายในจิตสำนึก ความแบ่งแยก ขัดแย้งและสับสนจะยุติลง อิสรภาพจึงไม่ใช่เจตจำนงตัดสินใจเลือกที่จะเป็นอะไรด้วยความรับผิดชอบ ในแบบฉบับที่นักปรัชญาอัตถิภาวะนิยม (Existentialism)^{๒๓} ได้นิยามถึง การเลือกหรือเจตจำนงที่จะเลือกอะไร ไม่ใช่การแสดงออกว่ามนุษย์มีอิสรภาพ เพราะเจตจำนงคือการเลือกมีบ่อเกิดมาจากความคิดหรือประสบการณ์ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่าง สิ่งที่เป็นอยู่จริง (What is) กับ สิ่งที่ดีควรเป็น (What should be)เจตจำนงเป็นเพียงสิ่งที่ทำให้เงื่อนไขแข็งแกร่งขึ้น และเงื่อนไขก็คือการแสดงของความคิดซึ่งหมายถึงการไม่รู้สิ่งที่เป็นอยู่

เจตจำนงของมนุษย์ก็คือการแสดงออกของความทะเยอทะยาน อันเป็นสิ่งที่เดียวกับตัวตนของมนุษย์ นั่นเอง ซึ่ง “ตัวตน” มาจากการสั่งสมของประสบการณ์ การเรียนรู้ วัฒนธรรม ฯลฯ ที่สั่งสมมานาน จึงอาจกล่าวได้ว่า เจตจำนงนี้ถูกกำหนดด้วยเงื่อนไขของความรู้ที่สั่งสมมา และยังถูกจำกัดด้วยขอบเขตของตัวตนซึ่งเป็นศูนย์กลางของความคิด ตราบไคที่มีศูนย์กลางของความคิด ซึ่งเป็นตัวตน มนุษย์ก็ยังไร้อิสรภาพอยู่และมีความทะเยอทะยานอยากยิ่งขึ้นไป เจตจำนงที่จะมีอิสรภาพ ก็คือความทะเยอทะยานอย่างหนึ่ง ซึ่งในข้อเท็จจริงแล้ว ความทะเยอทะยานเพื่อต้องการยิ่งขึ้น ก็คือการสืบทอดของประสบการณ์ สิ่งนี้คือ ศูนย์กลางของตัวตนนั่นเอง และตราบไคที่มีศูนย์กลางของตัวตน ชีวิตก็ยังดำรงอยู่ขอบเขตในความคิดอยู่ “ ตราบไคที่มีศูนย์กลางก็มีขอบเขตล้อมรอบ ”^{๒๔}

^{๒๓} อัตถิภาวะนิยม (Existentialism) เป็นปรัชญาว่าด้วยเสรีภาพในการเลือกและรับผิดชอบ ให้ความสำคัญแก่ปัจเจกภาพมากกว่าสากลภาพ, เสรีภาพมากกว่ากฎเกณฑ์, สร้างสรรค์มากกว่าอนุรักษและระเบียบแบบแผน, ความรู้สึกมากกว่าเหตุผล, ความรู้เชิงอัตวิสัยมากกว่าความรู้เชิงภาวะวิสัย, อ้างในราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ – ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๓), ๑๕.

^{๒๔} Krishnamurty, J., The Awakening of Intelligence, p. 267.

เมื่อกล่าวถึงอิสรภาพคือการหลุดพ้นจากการถูกกำหนดจากความคิดนั้น ไม่ได้รวมถึง ความจำ หรือความรู้ที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่มีความจำเป็นต้องใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน หรือความรู้ทางเทคนิคที่ใช้ในการประกอบอาชีพ เช่น ความรู้ทางเทคโนโลยี การเขียน การอ่าน และการพูดภาษาต่าง ๆ ฯลฯ ดังที่กฤษณมูรติกล่าวไว้ว่า “ ความรู้นั้นต้องมีอยู่เกี่ยวกับเทคโนโลยี...เธอต้องมีความรู้เกี่ยวกับโลก เกี่ยวกับข้อเท็จจริง แต่ความรู้จะต้องถูกใช้อย่างไม่มีลักษณะบุคคล”^{๒๕}

แสดงให้เห็นว่า ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสิ่งต่างๆโดยตัวของมันเองแล้ว ไม่ก่อให้เกิดปัญหาขึ้นในจิตใจของมนุษย์ เพราะความรู้แบบนี้ไม่มีอัตราเข้ามาเป็นศูนย์กลาง ความรู้ประเภทนี้จึงไม่ใช่พันธุนาการของชีวิต ฉะนั้นมนุษย์จึงมีศักยภาพที่จะมีอิสรภาพอย่างแท้จริง จุดมุ่งหมายของชีวิตก็คือ การหลุดพ้นจากอิทธิพลกำหนด อันได้แก่ความแบ่งแยกและความขัดแย้งที่ความคิดสร้างขึ้น อิสรภาพจากพันธุนาการทั้งปวงเป็นความเปลี่ยนแปลงภายในอย่างแท้จริงของมนุษย์

การหลุดพ้นจากพันธุนาการ ตามทัศนะกฤษณมูรติเห็นว่า มนุษย์จะเป็นอิสระจากสภาพอิทธิพลกำหนดโดยความคิด ได้อย่างไร? ปัญหาทั้งหมดนี้ มีศูนย์กลางอยู่ที่อัตรา ที่สร้างกระบวนการความคิดเช่นนี้ขึ้นมา และสิ่งที่จะทำให้ปัญหาลี้กลายก็คือ การทำความเข้าใจ ว่าความคิดคืออะไร ? ประกอบไปด้วยสิ่งใดบ้าง กระบวนการทำงานตามธรรมชาติของความคิดมีลักษณะเป็นเช่นไร (ได้กล่าวไปแล้วในทัศนะญาณวิทยา) เพราะเหตุใด การไม่รู้เท่าทันต่อสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ในขณะที่ความคิดก่อตัวอยู่ขึ้นนั้น จึงก่อให้เกิดพันธุนาการซึ่งเป็นปัญหาชีวิต

โดยทั่วไปคนเราจะรู้ตัวว่าเรากำลังคิดอะไรอยู่ กล่าวคือรู้ตัวต่อเนื้อหาของความคิด แต่เรามักจะไม่รู้ตัวต่อการทำงานของความคิด กล่าวคือ ไม่เห็นว่าความคิดเกิดขึ้นจริง ๆ ได้อย่างไร มีกระบวนการเช่นไร ไม่ทันต่อจุดเกิดและจุดดับของความคิด ซึ่งก็คือ การไม่รู้เท่าทันต่อสิ่งที่เกิดขึ้น ในการทำงานของความคิด จึงทำให้จิตใจถูกความคิดกำหนดให้ตกอยู่ในสภาพความขัดแย้ง ความแบ่งแยก เป็นฐานแห่งปัญหาชีวิตที่มีสาเหตุมาจากการไม่รู้ตัวโดยผลพวงจากการทำงานของความคิด ภาวะด้านอารมณ์ เช่นความกลัว ความทุกข์ ความทะยานอยาก และตลอดจนปัญหาด้านความสัมพันธ์ นี่คือปัญหาที่เกิดขึ้นเสมอไปของชีวิตที่ส่งผลกระทบต่อเนื่องไปหาหมายของชีวิตที่แท้จริง

^{๒๕} Krishnamurty, J., The Awakening of Intelligence, p. 446.

กฤษฎมูรติได้เสนอ สมาธิ ในการเข้าใจโครงสร้างของความคิด สมาธิจะนำมาซึ่งการยุติความสับสนวุ่นวาย จัดแย้งภายใน อันความคิดได้ก่อให้เกิดขึ้น และนี่คือเหตุปัจจัยสำคัญที่ทำให้ปัญหาในชีวิตของความเป็นอยู่ของมนุษย์ได้ยุติลง สิ่งที่เขาเสนอเกี่ยวกับสมาธิ ซึ่งเป็นสาระสำคัญแรก คือ เราควรจะต้องรู้ก่อนว่าสมาธิคืออะไร ดังที่เขากล่าวว่า “สาระสำคัญแรกไม่ใช่สมาธิทำอะไร แต่อยู่ที่การค้นหาวาสมาธิคืออะไร ด้วยเหตุนี้จิตต้องเข้าสู่เรื่องนี้โดยไม่รู้”^{๓๐}

ในทัศนะของกฤษฎมูรติ สมาธิ ไม่ใช่การเพ่ง (concentration) ซึ่งเป็นการควบคุมความคิดให้จดจ่ออยู่กับที่ เช่น จดจ่ออยู่กับคำพูด หรือรูปนิมิต หรือองค์วัตถุต่าง ๆ การมีรูปแบบที่ตายตัวของสมาธิ ได้สร้างขอบเขตให้กับการเรียนรู้ต่อชีวิต ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือรูปแบบของสิ่งที่จิตรู้ และพยายามจะรู้ด้วยแรงปรารถนา เพราะจิตที่ตระหนักในการเรียนรู้ให้เห็นความจริงชีวิตนั้น แท้จริงแล้ว ต้องละขอบเขตรูปแบบของแบบปฏิบัติที่รู้มาแล้ว สมาธิ จึงไม่มีแบบแผนปฏิบัติที่ตายตัว หรือเกิดจากข้อสรุปที่ตายตัว และนี่เป็นสิ่งสำคัญในการจะเข้าใจและเข้าถึงสมาธิในทัศนะของเขา ดังที่เขากล่าวว่า “จิตที่ไม่รู้ ต้องปฏิเสธทุกสิ่งทุกอย่างที่มันรู้ หมายถึงต้องละความปรารถนาที่จะบรรลุถึง”^{๓๑}

มีข้อสังเกตว่า ในเมื่อ สมาธิ ในทัศนะกฤษฎมูรติไม่ได้หมายถึงการเพ่ง เท่ากับว่าเป็นการปฏิเสธวิธีทำสมาธิแบบสมถะภาวนาตามแบบพุทธปรัชญาเถรวาท เพราะเป็นการฝึกรอบมจิตให้เกิดความสงบ โดยการทำให้จิตใจให้เพ่งกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ควบคุมจิตใจ ให้แน่วแน่อยูกับสิ่งเดียว วิธีการสมถะภาวนาอาจทำให้จิตสงบ แต่ไม่ก้าวเข้าไปสู่ขั้นรู้เท่าทันตามความเป็นจริง หรือก่อให้เกิดปัญญา และไม่สามารถก้าวไปสู่ขั้นปัญญาได้ ไม่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในจิตใจ ไม่ทำให้หลุดพ้นกิเลสและความทุกข์ได้

กฤษฎมูรติให้ความหมาย “สมาธิ” คือ ความใส่ใจ (attention) อย่างสมบูรณ์ในการเฝ้าสังเกตกับทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นจริงในกระบวนการทำงานของความคิด (แม้ความไม่ใส่ใจจะเกิดขึ้นก็รู้ตัวถึงความเคลื่อนไหวนั้น) เป็นความรู้ตัวทั่วโดยไม่มีการเลือก (choiceless awareness) ไม่มีการแบ่งแยก ไม่วิพากษ์วิจารณ์ ไม่ปฏิเสธหรือยอมรับใด หรือเจตจำนงที่จะบรรลุถึงสภาวะใดๆ เป็นการเฝ้าสังเกต (observation) ความเป็นไปของความคิดที่ทำงานอยู่เท่านั้น โดยไม่ใช้ความพยายามที่จะไปหยุดความคิด และการเฝ้าดูอย่างไม่ละเลิก ใส่ใจที่จะรู้ตัวว่าความรู้สึกนี้เกิดขึ้น เป็น

^{๓๐} กฤษฎมูรติ, ที่สุดแห่งการแสวงหา, แปลโดย ทีมงานมูลนิธิอินวิชันนา, (กรุงเทพมหานคร :มูลนิธิอินวิชันนา, ๒๕๔๕), หน้า ๒๖

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗.

การเห็นปฏิริยาของความรู้สึก ความคิดทั้งหมด หรือเรียนรู้ติดตามอยู่ตลอดเวลาเช่นนี้ ก่อให้เกิดเห็นความจริงในธรรมชาติ การทำงานของความคิดอย่างถ่องแท้ จิตใจจะเงียบสงบ เป็นอิสระจากความขัดแย้งที่ความคิดก่อให้เกิดขึ้น ความเงียบสงบนี้ไม่ใช่ความนิ่งแบบถูกสะกดไว้ กฤษณมูรติกล่าวไว้ว่า

สมาธิเป็นการรู้เท่าทันต่อทุกๆความคิด ทุกๆ ความรู้สึกที่เกิดขึ้น เพียงแต่เฝ้าดูมันและเคลื่อนไหวไปกับมันเท่านั้น ในการเฝ้าดูคุณจะเริ่มเข้าใจการเคลื่อนไหวทั้งหมดของความคิดและความรู้สึก และการเรียนรู้เช่นนี้เองความเงียบจะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง สมาธิต้องการจิตที่ว่างไว้อย่างน่าอัศจรรย์ สมาธิเป็นการเข้าใจชีวิตอย่างครบถ้วน^{๓๒}

ดังนั้น สาเหตุของปัญหาชีวิต คือการไม่รู้เท่าทันว่าสภาพอิทธิพลกำหนดเป็นกระบวนการทำงานของความคิดที่เป็นเงื่อนไขให้แก่จิตใจ จึงทำให้ติดอยู่ในปัญหาของความขัดแย้งเรื่อยไป และวิถีทางสู่การหลุดพ้นจากปัญหาก็คือ วิถีแห่งสมาธิ มนุษย์จึงมีศักยภาพที่จะมีอิสรภาพ ซึ่งก็คือการหลุดพ้นจากพันธนาการสภาพอิทธิพลกำหนดโดยความคิด การเฝ้าดูและเรียนรู้ความเคลื่อนไหวของความคิดอยู่เสมอ ก่อให้เกิดความเห็นแจ้งในการทำงานของความคิด เป็นการตระหนักรู้โดยถ่องแท้ (realization) ความขัดแย้งที่ความคิดก่อให้เกิดขึ้นภายในจิตใจก็จะยุติลง เป็นการเปลี่ยนสู่สภาวะใหม่ (transformation) เป็นภาวะของจิตใจที่สงบ มีการตื่นตัวอย่างเต็มเปี่ยม เป็นพลังเคลื่อนไหวที่มีความนิ่งในตัวเอง เป็นการรู้เท่าทันต่อข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในกระบวนการทำงานตามธรรมชาติของความคิด การรู้เท่าทันต่อความคิดนี้จะส่งผลต่อจิตสำนึกและจิตใต้สำนึก เกิดการตื่นรู้เสมอภาวะเช่นนี้เป็นภาวะที่จิตใจเป็นอิสระ

ข. คุณค่าคืออะไร คุณค่าเกิดขึ้นได้อย่างไร อะไรคือเกณฑ์การตัดสินคุณค่า

ในหัวข้อนี้จะทำความเข้าใจว่าความดีที่แท้จริงคืออะไร อะไรเรียกว่าการกระทำที่ดี อะไรคือเกณฑ์การตัดสินความดี ผู้วิจัยมีทัศนะว่า ความดีของชีวิตและคุณค่าของชีวิตเป็นสิ่งเดียวกัน จึงใช้คำว่า ความดีเป็นประเด็นหลักในการศึกษาคุณค่า อาจเปรียบได้กับความดีเป็นภาพสะท้อนของคุณค่า

(๑) ความดีที่แท้จริงคืออะไร จากทัศนะปรัชญาชีวิตของกฤษณมูรติ ทำให้ทราบว่าความดีที่แท้จริงจะต้องไม่เป็นเงื่อนไขจากการถูกความคิดครอบงำ หรือถูกกำหนดอยู่ในความคิดที่

^{๓๒} กฤษณมูรติ, อิสรภาพเกิดขึ้นเมื่อคุณไม่รู้, แปลโดย สุวรรณ หลั่งน้ำสังข์, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิอันริยณา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๐.

ตายตัวอยู่ในความแบ่งแยก ความสับสนและความขัดแย้ง เมื่อเป็นเช่นนี้ภาวะอันเป็นระเบียบอันสมบูรณ์(total order) จะเกิดขึ้น ดังนั้นระเบียบอันสมบูรณ์ของชีวิตก็คือความดีอันแท้จริงนั่นเอง กฎณมูรติต้องการชี้ให้เห็นว่า ความดีนั้นไม่สามารถปลูกฝังให้เกิดขึ้นได้ด้วยความคิด เพราะความคิดมีการแบ่งแยก เปรียบเทียบ ขัดแย้ง และสับสนอยู่ภายใน และเมื่อสิ่งเหล่านี้ได้ยุติลง จะเกิดระเบียบภายในอันสมบูรณ์ ซึ่งจะแสดงออกมาทางการกระทำภายนอก ความดีจึงเกิดขึ้นได้เมื่อมีการรู้สึกทั่วพร้อม(awareness) เกิดการเล็งเห็นกระบวนการทำงานตามธรรมชาติของความคิด อย่างไม่บิดเบือน และเนื่องจากความคิดนำมาซึ่งทวิภาวะ คือภาวะที่แบ่งแยกเป็นสอง ซึ่งได้แก่ ภาวะที่เป็นอยู่ กับ ภาวะที่ควรจะเป็น ซึ่งมีเงื่อนไขของกาลเวลาเข้ามาเกี่ยวข้อง การแบ่งเป็นทวิภาวะนี้ นำไปสู่ความสับสนและขัดแย้ง อันเป็นสาเหตุของความไร้ระเบียบภายในใจ

เมื่อการตื่นตัวทั่วพร้อมนำมาซึ่งระเบียบอันแท้จริง ความดีจึงเป็นวิถีทางแห่งการกระทำในปัจจุบันขณะ ไร้รูปแบบความคิดในอดีต การกระทำดีจึงไม่มีข้อขัดแย้งใดๆ เกิดขึ้นภายใน ไม่มีความขัดแย้งระหว่างสิ่งที่เรากับความคิดที่ว่าไม่ควรจะทำ หมายความว่าความดีและการกระทำความดีไม่ใช่การสังขมของความคิด แต่เป็นความรู้สึกผสมกลมกลืนอย่างสมบูรณ์ภายในจิตใจ ดังที่กฎณมูรติกล่าวไว้ว่า “ชีวิตที่ดีแท้เป็นความรู้สึกเต็มเปี่ยมในการกระทำ ดังนั้นจึงไม่ข้อขัดแย้งภายใน...ชีวิตจึงเป็นกระแสที่มีความผสมกลมกลืนอย่างสมบูรณ์ เมื่อท่านมีความรู้สึกอิสระอยู่ภายใน”^{๓๓}

ดังนั้น ความดีที่แท้จริงจึงหมายถึง ระเบียบอันสมบูรณ์ ที่ผุดขึ้นภายในจิตใจของมนุษย์ สะท้อนด้วยการแสดงออกมาทางการกระทำภายนอก ระเบียบภายนอกสะท้อนให้เห็นระเบียบจากภายในจิตใจ และระเบียบภายในนี้จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อความแบ่งแยก การเปรียบเทียบ ความขัดแย้งและสับสนภายในจิตใจ ซึ่งความคิดได้ก่อให้เกิดขึ้นได้ยุติลง ด้วยวิถีแห่งการสังเกตความเป็นไปของชีวิต อย่างตื่นตัวทั่วพร้อม อิสระภาพที่แท้จริงดำรงอยู่เท่านั้น

(๒) อะไรคือเกณฑ์การตัดสินคุณค่าของการกระทำ ในทัศนะของกฎณมูรติ ไม่ได้กล่าวถึงเกณฑ์การตัดสินนี้โดยตรง ว่าการกระทำใด จะดีหรือไม่ดี ขึ้นอยู่กับสิ่งใดตายตัว ไม่มีแบ่งทฤษฎีหรือจริยธรรมอันตายตัว แต่พอจะอนุมานได้จากทัศนะเกี่ยวกับคุณค่ากับความดีของชีวิตได้ว่า การกระทำที่ดี คือการกระทำที่มาจากระเบียบอันสมบูรณ์ภายในบุคคล ในขณะที่กระทำการใด ๆ ไม่ว่าจะกระทำการภายในจิต หรือกระทำการภายนอก ขณะที่กระทำนั้น จิตใจทั้ง

^{๓๓} กฎณมูรติ, แห่งการเข้าใจชีวิตและการศึกษาที่แท้, แปลโดย โสริช โพธิ์แก้ว.,(กรุงเทพ ฯ: สำนักพิมพ์ มุลนิธิโกมลคีมทอง,๒๕๔๐),หน้า ๘๕.

ระดับจิตรู้สำนึกและจิตได้สำนึก ย่อมไม่มีความแบ่งแยก เปรียบเทียบ ชัดแย้ง และสับสน จิตใจที่มีความตื่นรู้เพียบพร้อมอยู่เสมอ สังเกตเห็นธรรมชาติของความคิด

บุคคล^{๓๔} ที่ไร้ความขัดแย้งในจิตใจ และมีระเบียบภายในอันสมบูรณ์สูงสุด การกระทำที่มีอิสระจากความขัดแย้งภายในจิตใจ ถือว่าเป็นการกระทำดีเสมอ ซึ่งเป็นการตัดสินใจที่รู้ได้เฉพาะตน เพราะระเบียบภายในจิตใจอันเป็นภาวะแห่งการรู้สึกตื่นตัวทั่วพร้อม ไม่ยึดติดกับกฎเกณฑ์เก่า จิตใจตื่นอยู่กับปัจจุบันขณะในสิ่งที่กระทำ การตัดสินใจว่าการกระทำใดดีหรือไม่ จึงขึ้นอยู่กับสิ่งนี้ได้กล่าวมา สังเกตได้ว่า การตัดสินใจคุณค่าการกระทำที่เรียกว่าความดีในลักษณะนี้ เป็นการตัดสินใจเฉพาะบุคคลที่รู้สึกตัวเองเท่านั้น ไม่ใช่กฎเกณฑ์ทางศีลธรรมที่เป็นแบบตายตัวตามหลักศาสนาต่าง ๆ และไม่ใช่เกณฑ์การตัดสินใจคุณค่าการกระทำตามเกณฑ์ส่วนตัว หรือไม่มีเกณฑ์ตายตัวแบบสัมพัทธนิยม(Relativism) แต่เป็นเกณฑ์ตัดสินใจคุณค่าการกระทำที่สามารถรู้ด้วยตนเองซึ่งออกมาจากระเบียบภายในจิตโดยไม่ต้องได้รับการยืนยันให้ค่าจากบุคคลอื่น

ดังนั้น เกณฑ์การตัดสินใจว่าการกระทำใดดีหรือไม่ ต้องพิจารณาจากการกระทำนั้นเกิดจากระเบียบภายในจิตใจ ซึ่งไม่ได้เกิดจากแรงบังคับหรือพยายามสร้างระเบียบ แต่เกิดจากการตระหนักรู้การกระทำอย่างรู้ตัวทั่วพร้อม การใส่ใจอย่างเป็นหนึ่งเดียวโดยไม่มีการแบ่งแยกใดภายในจิตใจ

๓.๒ มโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษณมูรติ

เมื่อได้ศึกษา ทัศนะความจริง ทัศนะการรับรู้ความจริง และทัศนะชีวิตของมนุษย์ ทำให้ทราบว่าทัศนะดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการให้มโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษณมูรติ ผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็นการให้ความหมายความตาย ความตายในที่นี้คงไม่ใช่การสิ้นสุดของชีวิตตามที่ประจักษ์เห็นอยู่ทั่วไปของมนุษย์ในปัจจุบัน เพราะคงเป็นสิ่งที่ประจักษ์ด้วยตาอยู่แล้ว แต่ความตายในทัศนะของ กฤษณมูรติมีความลึกซึ้งและแตกต่างจากบทนิยามทั่วไปที่มนุษย์ในปัจจุบันเข้าใจ โดยที่เขาเห็นว่าความตายสัมพันธ์กับการมีชีวิตอยู่ ความตายเปรียบเสมือนกุญแจสำคัญที่จะไขเข้าไปสู่การเข้าใจความหมายของชีวิตที่แท้ ความตายเป็นข้อเท็จจริงที่ไม่อาจรู้ได้ด้วยบทสรุปแนวคิด ความเชื่อที่มนุษย์สั่งสมตามกันมา ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นในการศึกษามโนทัศน์ความตาย

^{๓๔} มีข้อสังเกตว่า คำว่า บุคคล ตามทัศนะของกฤษณมูรตินั้นมิใช่ ตัวตน (Self) หรือตัวตน (Ego) ที่เข้าใจทั่วไปในปรัชญาตะวันตก แต่เป็นผู้เป็นอิสระจากการยึดถือตัวตนหรือเป็นบุคคลผู้เห็นแจ้ง(Enlighten person)

ออกเป็นประเด็นความหมายของความตาย วิธีสู่การตาย ท่าทีต่อความตาย และคุณค่าของความตาย เป็นกรอบในศึกษาของบทนี้

๓.๒.๑ ความหมายของความตาย

การให้ความหมายของความตายในทัศนะของกฤษฎมูรติ เขาไม่ได้ให้ความหมายไว้ชัดเจนอย่างตายตัวเหมือนบทสรุป เช่นแนวคิดทางปรัชญาต่างๆ แต่การให้ความหมายในทัศนะของเขาสะท้อนผ่านทางความสัมพันธ์ที่มีต่อการดำรงชีวิตมนุษย์ในสิ่งที่เป็นอย่างจริง โดยไม่ได้วางความตายไว้ที่วาระสุดท้ายของชีวิตเพราะนั่นเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนรู้อยู่แล้ว ความหมายของความตายเป็นสิ่งที่มนุษย์เท่านั้นที่เป็นผู้ตระหนักรู้ความหมายของความตายด้วยตัวของเขาเอง อย่างเป็นอิสระจากแนวคิดที่มนุษย์ผู้นั้นได้สั่งสมในความทรงจำ ในการศึกษาความหมายของความตายตามทัศนะของกฤษฎมูรติผู้วิจัยได้พยายามแบ่งประเด็นการให้ความหมายความตายให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยได้แบ่งความหมายออกเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

ก. ความหมายของความตายในฐานะข้อเท็จจริง(Fact) เป็นสิ่งไม่รู้(The Unknown)

ทัศนะของกฤษฎมูรติ เขาไม่พยายามจะปฏิเสธหรือสร้างแนวคิดเพื่อยืนยัน แต่หากเป็นการค้นคว้า แสวงหา ในมุมมองที่แตกต่าง มนุษย์มักอธิบายความตายหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ แม้กระทั่งเรื่องพระเจ้าตามวัฒนธรรม พื้นฐานความเชื่อดั้งเดิม ความปรารถนา และความกลัวของตน ดังนั้น ความเชื่อ ทัศนคติ แนวคิดจึงเป็นเรื่องของสัญลักษณ์(symbol) ของสิ่งที่รู้(The Known) หรือเป็นสิ่งที่เฝ้าที่อยู่ในขอบเขตของความคิด และไม่สามารถให้ความหมายของความตายได้อย่างแท้จริง

กฤษฎมูรติได้มองความตายในฐานะที่เป็นข้อเท็จจริงหนึ่งของชีวิต เขาไม่ได้ให้บทสรุปหรือทฤษฎีอันตายตัว ต่อความหมายของความตาย หรือชีวิตหลังความตาย กล่าวคือ “ยังเข้าใจความตายด้วยบทสรุปมากเท่าไร เราก็ยิ่งห่างไกลจากความตายมากเท่านั้น”^{๓๕} ปัญหาที่ทำให้เข้าใจความหมายของความตาย เกิดความแตกแยกแตกต่าง มีสาเหตุมาจาก ความเชื่อ ประเพณี ทัศนะต่อชีวิตและความคิดความปรารถนา ล้วนให้ความหมายของความตายแตกต่างกัน ความตายในทัศนะกฤษฎมูรติจึงเป็นภาวะที่เป็นข้อเท็จจริงที่ต้องรับรู้เอง มากกว่าการให้บทสรุปทางความเชื่อเดิมที่มนุษย์ยึดติดอยู่ เพราะความเชื่อเดิมไม่สามารถสัมผัสภาวะความตายได้อย่างแท้จริง

^{๓๕} กฤษฎมูรติ, ว่าด้วยชีวิตและความตาย, หน้า ๒๐.

ความตายเป็นภาวะที่ไม่อาจรู้ได้โดยกรอบของความคิด อาจกล่าวได้ว่า ความตายมีสภาพเป็นสิ่งที่เหนือการบรรยาย คือ สิ่งไม่รู้

โดยข้อเท็จจริง ความตายของเราต้องขึ้นอยู่กับความรู้ของเรา อันที่จริงแล้วการที่เรารับรู้ความตายของผู้อื่นเป็นเพียง ปรากฏการณ์ภายนอก ไม่ใช่ความตายของเรา แต่เรากลับเพียงปรากฏการณ์ที่ผ่านเข้ามาในความคิดเราเท่านั้น เราไม่ได้กังวลต่อความตาย แต่เรากังวลต่อความกลัวตาย ซึ่งเป็นผลมาจากความคิด ความคิดเป็นผลผลิตมาจากเงื่อนไขของเวลาในจิตใจเราอยู่ในขอบเขตของสิ่งที่รู้แล้ว ความตายจึงสามารถรับรู้ด้วยประสบการณ์โดยตรงเท่านั้น ไม่มีการระลึกได้ หรือจำได้ เข้ามาเกี่ยวข้อง จึงไม่อาจตีความใด ๆ ดังที่เขากล่าวว่า “แม้เราจะมีทฤษฎีและการคาดคะเนมากมาย ทั้งยังมีข้อเท็จจริงที่สังเกตได้บางอย่าง ความตายก็ยังเป็นสิ่งไม่รู้ไม่ว่าเราจะรู้อะไรเกี่ยวกับความตายก็ตาม ก็ไม่อาจนำความตายมาสู่ขอบเขตของสิ่งที่รู้ได้”^{๓๖}

บทสรุปที่เราสร้างมาอธิบายความตายในทางศาสนา หรืออุดมคติทางแนวคิดต่าง ๆ จะทำให้เรารู้สึกให้มนุษย์มีความมั่นคงหลังจากตายไปแล้ว เป็นเสมือน “กันชน” แห่งเหตุผล เพื่อหาเหตุผลมาอ้างอิงปรากฏการณ์ที่เรียกว่า ความตาย โดยไม่สามารถรับรู้ถึงความเป็นจริงของปรากฏการณ์เหล่านั้น ข้อเท็จจริงที่เป็นภาวะความตาย เป็นสิ่งที่มนุษย์ยังไม่รู้จักอย่างแท้จริง มนุษย์รู้จักเพียงภาพลักษณ์เก่า ที่สั่งสมในความคิด ความคิดที่สั่งสมมาจากประสบการณ์ที่เคยรู้เคยเห็นเท่านั้นบทสรุปเชิงตรรกะ หรือทฤษฎีอันมากมาย ไม่สามารถหาเหตุผลมาอธิบายความตายได้อย่างแท้จริง แต่มันเพียงแต่ตอบสนองความคิดอันซับซ้อนของเราเท่านั้น ความหมายของความตายจึงเป็นข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ที่อยู่เหนือคำอธิบาย

ดังนั้น ความหมายของความตายในประเด็นนี้ หมายถึง ข้อเท็จจริงที่ไม่อาจอธิบาย ซึ่งเป็นสิ่งไม่รู้ คือสิ่งที่ไม่อาจรู้ด้วยความคิด เพราะการเห็นข้อเท็จจริงโดยไม่ให้ความหมายใดในความคิดมาอธิบายเป็นจุดเริ่มในการเรียนรู้เข้าใจความตาย เพราะความตายเป็นข้อเท็จจริงที่ดำรงอยู่อย่างถาวรเป็น

ข. ความหมายของความตายในฐานะที่เป็นสิ่งใหม่(The new)

ความตายจะถูกจัดเป็นสิ่งเก่าโดยอัตวิสัย (Subjective) เมื่อเราจดจำมันได้เท่านั้น และเราก็จดจำโดยอาศัยถ้อยคำผ่านความทรงจำ อัตลักษณ์(Character) ที่สร้างขึ้น เช่น อัตลักษณ์ทางศาสนา อัตลักษณ์แนวคิดทางปรัชญา โดยที่จริงแล้วความตายของเราไม่ขึ้นอยู่กับความรู้

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

ของเราเชิงอัตวิสัย แต่เป็นการรับรู้ความตายในฐานะความจริงหนึ่งด้วยตัวของมันเอง มิใช่ความจริงที่ความคิดเราสร้างขึ้น และเมื่อความตายเป็นสิ่งใหม่ จึงอยู่เกินถ้อยคำทางทฤษฎีมาอธิบาย

กฤษณมูรติมองเห็นความตายเป็นสิ่งใหม่อยู่เสมอ และไม่สามารถรับรู้ด้วยสิ่งที่เป็นผลมาจากความสืบเนื่อง โดยเขากล่าวว่า “ความตายภาวะไร้ความสืบเนื่อง ภาวะแห่งการเกิดใหม่เป็นสิ่งที่เราไม่รู้จัก ความตายเป็นสิ่งที่ไม่รู้ จิตใจที่เป็นผลผลิตของความสืบเนื่องไม่สามารถรู้ในสิ่งที่ไม่เป็นที่รู้จักได้”^{๓๗}

ในเมื่อความตายเป็นสิ่งที่ไม่รู้ เรากลับสงสัยกันแน่ ที่จริงแล้วเรากลับสิ่งรู้ หรือกลัวการสูญเสียสิ่งรู้ เมื่อความตายเป็นสิ่งที่ไม่รู้ มันจึงอยู่นอกเหนือขอบเขตของสิ่งรู้ สิ่งรู้มีขอบเขตจำกัดจึงต้องมีการปิดรัด โดยเฉพาะการปิดรัดความรู้สึกทำให้เรากลับ ที่จริงเรากลับสิ่งรู้ คือ สิ่งที่ปรากฏในความคิด เพราะมันคือสาเหตุของความกลัวทั้งปวง เพราะสิ่งไม่รู้ไม่สามารถอยู่ในขอบเขตของการวัดค่าจากความเสียใจ พอใจ สุข หรือทุกข์ และสิ่งรู้ถูกเราสร้างตัวตนขึ้นมาสร้างอัตลักษณ์ทางความคิดและโยนโยไปสู่ภาพลักษณ์(Image)ความตาย โดยข้อเท็จจริงความตายของเราต้องขึ้นอยู่กับรับรู้ของเรา

อันที่จริงแล้วการที่เรารับรู้ความตายของผู้อื่นเป็นเพียงปรากฏการณ์ภายนอก มิใช่ความตายของเรา แต่เราเพียงเห็นปรากฏการณ์ที่ผ่าน เข้ามาในความคิดเราเท่านั้น เราไม่ได้กังวลต่อความตาย แต่เรากังวลต่อความกลัวตาย ซึ่งเป็นความคิด และผลผลิตมาจากเงื่อนไขของเวลาในจิตใจ ความตายจะสามารถรับรู้ด้วยประสบการณ์โดยตรงเท่านั้น ไม่มีการระลึกได้หรือจำได้เข้ามาเกี่ยวข้อง จึงไม่อาจตีความใด ๆ ดังนั้นความตายจึงเป็นสิ่งที่ใหม่เสมอต่อมนุษย์

เนื่องจากกฤษณมูรติเห็นภาวะความตายเป็นสิ่งที่ใหม่ ซึ่งความสืบเนื่องในความคิดไม่สามารถล่วงรู้ได้ การให้ความหมาย หรือบทนิยามทางศาสนาแนวคิดใด ๆ ถือเป็นสิ่งที่รู้แล้ว ถือเป็นสิ่งที่เก่า และความคิดต้องการให้สิ่งนี้สืบเนื่อง ย่อมไม่มีวันทำให้เข้าใจสิ่งใหม่ได้ซึ่งก็คือ ความตาย ฉะนั้นถ้าหากความสืบเนื่องในความคิดสิ้นสุดลง ภาวะสิ่งใหม่จะเกิดขึ้น สิ่งใหม่ในที่นี้คือการรับรู้ภาวะการจบสิ้น ซึ่งก็คือการสิ้นสุดของความสืบเนื่องนั่นเอง เพราะสิ่งใหม่มิได้อยู่ภายใต้ความสืบเนื่องของความคิด ความคิดเกิดมาจากอดีต ความเป็นอยู่ของมันเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับเวลา การสิ้นสุดของความคิด ก็คือการเริ่มต้นของสิ่งใหม่ กฤษณมูรติกล่าวไว้ว่า

^{๓๗} Krishnamurti, J., On Living and Dying, (London : Victor Gollanez Ltd., 1992), p.12.

(“Death, the state of non-continuity, the state of rebirth, is the unknown. Death is the unknown.”)

การสิ้นสุดของความคิด เป็นการเริ่มต้นของสิ่งใหม่ การตายไปของความคิด ก็คือนิรันดร์ภาพของชีวิต จึงต้องมีการสิ้นสุดตลอดเวลา เพื่อให้สิ่งใหม่ได้เกิดขึ้น สิ่งใหม่นั้น ไม่มีความสืบเนื่อง สิ่งใหม่ไม่มีวันอยู่ในขอบเขตของกาลเวลาได้ สิ่งใหม่อยู่ได้เฉพาะในความตายไปในแต่ละขณะเท่านั้น”^{๓๘}

การที่จะเข้าใจความงาม และธรรมชาติอันวิเศษสุดของความตายได้ จำต้องเป็นอิสระจากสิ่งรู้ การตายจากสิ่งรู้เป็นก้าวแรกของการเข้าใจความตาย เพราะเมื่อนั้นจิตใจจะสดใหม่ ไร้ซึ่งความกลัว”^{๓๙} กฤษณมูรติต้องการชี้ให้เห็นว่า ความตายเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ การตายจากความคิดคือการเป็นอิสระจากสิ่งรู้ หมายถึงเป็นการหลุดพ้นจากอิทธิพลกำหนด อาจตีความได้ว่าความตายถือว่าเป็นสัจ (Truth) เพราะกฤษณมูรติให้ทัศนะว่า ความจริงเป็นสิ่งใหม่และเป็นอิสระจากสิ่งรู้แล้ว สิ่งที่เราไม่รู้แล้วไม่สามารถอธิบายความจริงได้ ดังนั้นนัยยะของความตายไม่ได้แตกต่างไปจากสัจจะ เพราะเขาเห็นว่าการเข้าใจสัจจะกับความตาย เป็นความสัมพันธ์ที่เป็นเอกภาพเดียวกัน ความตายจึงเป็นสิ่งที่ใหม่ในความเห็นของเขาในแง่ของการรับรู้ได้ด้วยประสบการณ์ตรงในปัจจุบันขณะเท่านั้น เพราะมีแต่ปัจจุบันขณะเท่านั้น ที่มีความใหม่อยู่ตลอดเวลา

ตัวตน (ego) หรือ อัตตา คือ อะไร ในทัศนะของเขากล่าวไว้ว่า “แม้คุณจะรู้สึกว่าคุณตัวตน ของคุณเป็นที่ยิ่งใหญ่ร่วมอยู่กับสรรพสิ่ง คุณจะพบว่าตัวตนคือสิ่งลวง ว้างเปล่าดังฟองอากาศที่จะแตกสลายไปในไม่ช้า”^{๔๐} และ “อัตตา (self) ของเราคือ ความเป็นตัวฉัน (me) และของฉัน (mine)”^{๔๑}

แสดงให้เห็นว่า ตัวตน เป็น มายาคติ (illusion) ในความคิด ที่หลอกความรู้สึกของมนุษย์ว่า มีตัวตนที่สืบต่อ เทียงแท้ ไม่มีการสิ้นสุด และสัจจะภาวะจะเกิดก็ต่อเมื่อ มายาคติที่กล่าว

^{๓๘} Krishnamurti, J., Ibid, p.20. (“The ending of the thought is the beginning of the new; the death of thought is life eternal. There must be constant ending for the new to be. That which is new is not continuous; the new can never be within the field of time. The new is only death from moment to moment.”)

^{๓๙} Ibid., p 8.

^{๔๐} กฤษณมูรติ, *เหนืออิทธิพลครอบงำ* , แปลโดย หึงห้อย ณ ภูเขา, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิอันวิภยนา , ๒๕๔๕), หน้า ๘.

^{๔๑} กฤษณมูรติ, *การศึกษาและสาระสำคัญของชีวิต*, แปลโดย นวลคำ จันภา, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิอันวิภยนา, ๒๕๔๘), หน้า ๕๓

มานี้ได้จับสั้นลง โดยเขาให้เหตุผลว่า “การจะมีความแจ่มชัดและความบริสุทธิ์ไร้เดียงสา และอยู่สถานะสดใหม่ สภาวะแห่งจิตใจที่มี ตัวฉัน เป็นศูนย์กลางอยู่เสมอนั้น ต้องตายไปเสียก่อน”^{๔๒}

ตัวคนที่เป็ศูนย์กลางในความคิดที่ปรารถนาความสืบเนื่องในความคิด แท้ที่จริงความคิดได้สร้างมายาวามี และสิ่งที่ปรารถนาความสืบเนื่อง ย่อมไม่รู้จักและเข้าถึงความตายในชีวิตได้ จะเห็นได้ว่าขอบข่ายความคิดของมนุษย์ได้สร้างปรากฏการณ์ต่าง ๆ ขึ้นในบุคคล จิต อมตะ หรือ วิญญาณ ที่แนวคิดจิตนิยม เชื่อว่ามีตัวตนเที่ยงแท้แน่นอน เพื่อปรารถนาความสืบเนื่องหลังความตาย เป็นสิ่งที่กฤษฎณมูรติให้ทัศนะว่า แนวคิดเหล่านี้มีเพื่อตอบสนองความรู้สึก ที่ต้องการความสืบเนื่องในความคิดเท่านั้น ดังที่เขา กล่าวว่า “ความคิดได้สร้างผู้คิด ผู้ที่ทักทอเอาว่ามีความยั่งยืนสืบเนื่อง จากนั้นผู้คิดก็สร้างสภาวะอันสูงส่งแบบอื่น ๆ ขึ้นมา เช่น วิญญาณ อาตมัน ปริมาณเหล่านี้ เป็นต้น ความคิดคือที่มาของโครงสร้างทั้งหมดเหล่านี้”^{๔๓}

ความปรารถนาความสืบเนื่องเป็นเพียงแค่ว่าความคิดเท่านั้น และความคิดได้สร้างขอบข่ายทั้งหมดที่เป็น ตัวฉัน และ ตัวตน ขึ้นมา ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นเพียงกระบวนการคิด แสดงว่าเขาไม่เห็นด้วยกับเรื่องวิญญาณอมตะ หรือจิตที่คงทนถาวรที่สืบทอดหลังความตาย กฤษฎณมูรติเห็นว่า ไม่มีประโยชน์อันใดที่มนุษย์จะไขว่คว้าความสืบเนื่องหลังความตาย การดำเนินไปของความสืบเนื่องเห็นได้ว่า มันเป็นเพียงกระบวนการคิด เมื่อเห็นความจริงข้อนี้ จะตระหนักถึงความตื่นขึ้นที่ความคิดได้สร้างขึ้น แต่ในความเป็นจริงนั้น สิ่งที่ความคิดสร้างขึ้น ก็ต้องสิ้นสุดลงเมื่อวาระสุดท้ายของชีวิตมาถึง เขา กล่าวว่า “แนวคิดเหล่านี้มีเพื่อตอบสนองความรู้สึก ที่ต้องการความสืบเนื่องในความคิด รากฐานมาจากความจดจำ ที่ติดมาในสมอง เมื่อกระบวนการทางสรีระร่างกายตายไป ความคิดก็ตายไปด้วย”^{๔๔}

กฤษฎณมูรติเห็นว่า ไม่มีประโยชน์อันใดที่มนุษย์จะไขว่คว้า ความสืบเนื่องหลังความตาย ความรู้สึกว่า ตัวฉัน จะยังคงอยู่ต่อไปหลังความตายหรือไม่ จากทัศนะเรื่องความคิดที่มีต่อความตายทำให้เห็นว่า ความคิดของมนุษย์มิได้เกิดมาจาก ตัวตน อาตมัน หรือ วิญญาณ (soul) อย่างเที่ยงแท้ เช่นที่แนวคิดจิตนิยมเข้าใจเลย สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงผลผลิตของความคิดเท่านั้น จากประเด็นนี้อาจเข้าใจว่ากฤษฎณมูรติเห็นกระบวนการชีวิตเป็นสสาร

^{๔๒} กฤษฎณมูรติ, ว่าด้วยชีวิตและความตาย, หน้า ๖๐

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

^{๔๔} Krishnamurty, J., The Wholeness of Life, (London : Happer & Row,

แต่กฤษฎมูรติก็ได้ปฏิเสธเรื่อง “จิต” ว่าไม่มีอยู่จริง จิตนั้นมีอยู่แต่มีอยู่อย่างเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ เป็นทัศนะที่มองความเป็นทั้งหมดของชีวิต เพราะการตระหนักรู้โครงสร้างของความคิด ต้องอาศัยตัวรู้และอะไรคือตัวรู้เขากล่าวไว้ว่า “จิตของเราจะเฝ้าดูความคิดหนึ่งโดยไม่เรียกชื่อได้ไหม”^{๔๕}

ในประเด็นนี้ ดร. ชริงกี้ ได้ให้เหตุผลเกี่ยวกับทัศนะเรื่องจิตของกฤษฎมูรติไว้ว่า มนุษย์ยังมีจิตสำนึก มีจิตให้ตระหนักรู้ในขอบเขตของความคิด โดยเขากล่าวไว้ว่า “จิตสำนึกมี ๒ ประเภท คือประเภทที่เป็นอิสระจากความกระหายอยาก ไม่ใช่เป็นผลผลิตของจิต และจิตสำนึกประเภทเป็นผลมาจากนิสัยจากความกระหายอยาก ซึ่งเป็นผลของจิต อันเป็นที่อยู่ของอัตตา หรือตัวตนนั่นเอง”^{๔๖}

จิตสำนึกประเภทที่เป็นอิสระจากความกระหายอยาก ที่สามารถเข้าใจโครงสร้างของความคิด หรืออาจเรียกว่า ความตระหนักรู้ เป็นภาวะที่ใสใจอย่างเต็มเปี่ยม แต่จิตสำนึกอันผลผลิตของจิตที่ความกระหายอยาก สร้างความรู้สึกที่จะดำรงอยู่สืบต่อไป ไม่สามารถจะรับรู้ความตาย ซึ่งเป็นสิ่งใหม่ได้ และวางความตายอยู่ห่างไกลจากความเป็นจริงของชีวิต

ดังนั้น เนื่องจากความตายเป็นภาวะไร้ความสืบเนื่อง ความหมายของความตายในประเด็นนี้ หมายถึง “สิ่งใหม่” ในแง่ของการรับรู้ด้วยประสบการณ์ตรง เป็นภาวะที่สิ้นสุดอิทธิพลกำหนดของความคิด เป็นผลมาจากการยุติความคิดที่ปรารถนาจะสืบต่อประสบการณ์ที่เป็นตัวตน

ค. ความหมายของความตายในฐานะการมีชีวิตอยู่กับปัจจุบันขณะ

การให้ความหมายของความตายในบริบทนี้ เราต้องรับรู้ก่อนว่าการดำรงชีวิตอยู่มีความสัมพันธ์กับความตาย ในลักษณะอย่างไร? ความตายและการมีชีวิตอยู่มีความสัมพันธ์กันเหมือนว่าทั้งสองสิ่งเป็นภาพสะท้อนของกันและกัน ไม่สามารถแบ่งแยกออกจากกันได้ ยกตัวอย่างเช่น หากเราต้องการที่จะเข้าใจการมีอิสระภาพ เราต้องเข้าใจก่อนว่า พันธนาการคืออะไร? ดังที่กฤษฎมูรติกล่าวไว้ว่า “อะไรคือความตาย? ขณะที่ตั้งคำถามนั้น เราต้องมีคำถามก่อนว่า อะไรคือการมีชีวิตอยู่ ทั้งสองสิ่งนี้ ไม่อาจแยกออกจากกันได้ ถ้าคุณถามว่า ฉันอยากรู้จริงๆ ว่าอะไรคือความตาย คุณจะไม่มีทางรู้คำตอบ จนกว่าคุณจะรู้ว่า อะไรคือการมีชีวิตอยู่”^{๔๗}

^{๔๕} กฤษฎมูรติ, ที่สุดแห่งการแสวงหา, หน้า ๑๕.

^{๔๖} Shringy, R.K., Ibid., p. 259.

^{๔๗} กฤษฎมูรติ, ว่าด้วยชีวิตและความตาย, หน้า ๔๐.

แสดงว่า กุณณมูรติ มองเห็นส่วนของการมีชีวิตอยู่และส่วนของความตาย เป็นสองสิ่งที่มีได้แยกขาดออกจากกัน เข้าใจง่าย ๆ ก็คือ ชีวิตและความตายเป็นหนึ่งเดียวกัน สัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ดังนั้น ความตายซึ่งเป็นจุดสิ้นสุดทางร่างกาย เป็น สิ่งที่เขาเห็นว่า มนุษย์ทุกคนก็รู้อยู่ แก่ใจว่านี่คือข้อเท็จจริง ส่วนชีวิตหลังความตาย หรือความสืบเนื่องหลังความตาย เป็นสิ่งที่กุณณมูรตินำมาตกเป็นปัญหาของชีวิตอย่างมาก โดยที่เขากล่าวว่า

คุณต้องการ ความปรารถนา และความรู้ที่คุณสะสมมาติดตัวไปยังชาติหน้าด้วย ถ้าชาติหน้ามีจริง คุณก็เลยสร้างทฤษฎีต่าง ๆ ขึ้นมา คุณอาจเชื่อในความเป็นอมตะอย่างใดอย่างหนึ่ง สำหรับคุณแล้ว ความตายเป็นสิ่งที่แยกขาดจากชีวิต ความตายอยู่ที่นั่น ขณะที่ตัวคุณเองอยู่ที่นี้ หมกมุ่นอยู่กับการดำรงชีวิต... กลัดกลุ้ม ไปทำงาน สังสมความรู้ และอื่น ๆ คุณไม่อยากตาย...คุณก็เลยแยกความตายออกจากชีวิต”^{๔๔}

การจะเข้าใจการมีชีวิตอยู่ ซึ่งก็คือภาพสะท้อนของการเข้าใจความตาย ต้องอาศัยความตระหนักรู้และความเอาใจใส่ต่อชีวิตทุกขณะ เปรียบเสมือนการรู้เท่าทันชีวิต รู้เท่าทันตัวเองทุกขณะ การจะมีความแจ่มชัดต่อการเข้าใจการมีชีวิตอยู่ เพื่อให้สะท้อนและสัมพันธ์ต่อความตายได้นั้น ภาวะของจิตใจจะต้องสดใหม่ และอิสระจากสิ่งรู้ สิ่งรู้ที่สั่งสมมาและสร้างตัวตน เพราะ ตัวตน และ ตัวฉัน ให้กล้าแกร่งขึ้น ความคิดที่สั่งสมซึ่งอัตตา (ego) สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นอุปสรรคต่อภาวะที่สดใหม่ของชีวิต การที่จิตว่างจากตัวมันเองอย่างสิ้นเชิง ว่างจากความปรารถนา ความเพติดเพลิน และความปวดร้าวในแต่ละวัน ในขณะนี้ ความตายจึงเป็นการเริ่มใหม่ เป็นการเปลี่ยนแปลง โดยความคิดไม่ได้เข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะความคิดเป็นความเก่า เมื่อมีความตาย ก็มิอะไรบางสิ่งใหม่

ดังนั้น “การเป็นอิสระจากสิ่งรู้ คือ การตาย และต่อจากนั้นภาวะที่สดใหม่ของชีวิตจะบังเกิดขึ้น เป็นการเริ่มมีชีวิตอย่างแท้จริง”^{๔๕} ซึ่งเกิดจากการเข้าใจอย่างถ่องแท้ว่า จะมีชีวิตอยู่อย่างมีสัมพันธภาพเดียวกับความตาย โดยไม่จำเป็นต้องให้ความหมายใด ๆ แก่ความตาย ดังนั้น การมีชีวิตอยู่คือการตายนั่นเอง เป็นการยุติอัตตาที่ได้สั่งสมรวบรวมไว้

แต่ปัญหาจึงมีอยู่ว่า มนุษย์ส่วนใหญ่ เอาแต่หนีไปให้พ้นจากความรู้สึกต่อความตาย ไม่ว่าจะเป็นด้านใดก็แล้วแต่ ด้วยการสร้างเหตุผลขึ้นมา เพื่อรองรับความรู้สึกที่มีต่อความตาย ไม่

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖.

^{๔๕} กุณณมูรติ, อิศราภาพเกิดขึ้นเมื่อคุณไม่รู้, ๖๕.

ว่าจะเป็นเหตุผลที่รองรับความปรารถนาความต่อเนื่องหลังความตาย หรือเหตุผลความรู้สึกที่ว่าความตายทางกายคือการสูญสิ้นทั้งหมดของชีวิต ดังที่กฤษณมูรติกล่าวไว้ว่า

หากเราไม่เข้าใจการมีชีวิตอยู่ เอาแต่หาทางหนีไปให้พ้นจากความตาย ย่อมไร้ความหมายโดยสิ้นเชิง เมื่อเราเข้าใจว่าการมีชีวิตอยู่คืออะไร ซึ่งก็คือการยุติความเศร้าโศกยุติการต่อสู้ดิ้นรน ไม่สร้างสมรภูมิแห่งชีวิตขึ้นมา เราจะเห็นด้วยจิตใจภายในของเราเองว่า การมีชีวิตอยู่ก็คือการตายนั่นเอง^{๕๐}

การเข้าใจความตาย สัมพันธ์กับภาวะทั้งหมดที่เกิดขึ้นต่อการมีชีวิตอยู่ ในทัศนะนี้จึงเห็นว่าเราได้มองการมีชีวิตแบบองค์รวม และเป็นการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวไปข้างหน้า ด้วยความจริงหรือสัจจะของชีวิตนั้นไม่เคยอยู่นิ่ง ความตายก็เป็นความจริงหนึ่งซึ่งไม่เคยหยุดนิ่งด้วยประเด็นการเข้าใจความตายของกฤษณมูรติจึงไม่ใช่การพยายามแสวงหาคำตอบว่าความตายคืออะไร? ไม่เหมือนหลักทศณะอื่นๆ ที่พยายามจะหาคำตอบของความตาย แต่เขากลับมองว่า การหาความจริงของความตายไม่ได้อยู่ที่การแสวงหาคำตอบ แต่เป็นการเข้าใจการมีชีวิตอยู่

การที่จิตใจจะเข้าสู่การประจักษ์ภาวะของความตายได้นั้น จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเห็นความจริงที่มันเป็นอยู่เป็นการอยู่ด้วยปัจจุบันขณะ เป็นการตายไปจากกาลเวลาเชิงจิตวิสัย(เวลาที่จิตสร้างขึ้น) คือ เวลาที่อยู่ในความคิดที่ยึดติดอยู่กับอดีตและอนาคตไม่ได้อยู่กับปัจจุบันขณะอย่างแท้จริง ภาวะนี้จะเกิดขึ้นเมื่อเราเข้าใจและตระหนักรู้ธรรมชาติโครงสร้างของความคิด เมื่อนั้นมิติการรับรู้ความจริงแท้ของชีวิตจะปรากฏ ซึ่งก็น่าจะคล้ายกับแนวคิดเรื่องวิปัสสนา การอยู่กับปัจจุบันขณะในพุทธปรัชญา เพื่อให้เห็นการเกิดดับของรูปนามทุกขณะ

ดังที่เขากล่าวไว้ว่า “ ความเข้าใจชีวิต และการเห็นความสำคัญ และความงามของความตายจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อจิตใจยังรู้ในสิ่งที่เป็นอยู่อย่างจับพลัดพันทีเท่านั้น เป็นภาวะแห่งการมีสติอย่างสมบูรณ์ในทุกสิ่งและประจักษ์ความจริงของความตายโดยไม่ต้องอาศัยบทสรุปใด ๆ ในความคิดเลย”^{๕๑}

จากลักษณะนี้เองทำให้ข้อเท็จจริงของความตายเป็นสิ่งที่ไม่สามารถรับรู้ด้วยประสบการณ์และเหตุผล เพราะกฤษณมูรติมองว่า ประสบการณ์และเหตุผลใดๆเป็นเรื่องของอดีต

^{๕๐} กฤษณมูรติ, ว่าด้วยชีวิตและความตาย, หน้า ๓๗.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

ซึ่งเป็นสิ่งเก่า ฉะนั้นการอาศัยสิ่งเก่าที่รู้แล้วมาเข้าใจหรือรับรู้ข้อเท็จจริงในขณะปัจจุบันซึ่งเป็นสิ่งใหม่จึงเป็นไปได้

ดังนั้น ความหมายของความตายจะรับรู้ได้อย่างแท้จริงเมื่อมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันขณะ การมีชีวิตอยู่กับปัจจุบันขณะ คือ การตายจากตัวตนที่สั่งสมไว้ในความคิด เป็นภาวะที่เข้าถึงการตายในทุกขณะของชีวิต เป็นการดำรงชีวิตอยู่ด้วยความตระหนักรู้ที่รู้เท่าทันต่อชีวิต รู้จักตนเองอย่างหมดจดบริบูรณ์ ความหมายความตายจะปรากฏโดยไม่ต้องพยายามแสวงหา

สรุปโดยรวมแล้ว ความตายที่เป็นจุดสุดท้ายของชีวิตเป็นภาวะที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การดับลงของร่างกายเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน นี่ก็เป็นอีกข้อเท็จจริงหนึ่งทางกายภาพ แต่กฤษฎมูรติก็ไม่ได้ให้ค่าชีวิตสิ้นสุดลงที่ความตายเหมือนแนวคิดสสารนิยม ซึ่งแสวงหาแต่ความเพิลิดเพิลินก่อนที่ร่างกายจะดับสูญลง เพราะชีวิตมนุษย์ย่อมมีคุณค่าขณะดำรงอยู่ทุกขณะ แต่ประเด็นที่สำคัญที่สุดในเรื่องความตาย ก็คือเขาต้องการจะยุติความคิดสืบเนื่องที่เชื่อว่า มีสิ่งที่อยู่หลังความตายและความคิดสืบเนื่องที่ปรารถนาสิ่งต่าง ๆ ให้มีอยู่ในชีวิตตลอดไปขณะที่มีชีวิตอยู่ คำว่า “ความตาย” โดยตัวของมันเองมิใช่ความตาย ภาวะที่เรียกว่าความตาย จึงไม่สามารถให้ความหมายในแง่บทสรุปได้ ดังนั้นความตายจึงข้อเท็จจริงที่ไม่อาจรู้ หรือ สิ่งไม่รู้ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความตายจึงเป็นสิ่งใหม่เสมอ อีกนัยยะหนึ่งความตายคือ “สิ่งใหม่” ในแง่ของการรับรู้ ด้วยประสบการณ์ตรง ณ ปัจจุบันขณะ เพราะมีแต่ปัจจุบันขณะเท่านั้น ที่มีความใหม่อยู่เสมอต่อการรับรู้ ความตายจึงเป็นภาวะไร้ความสืบเนื่องในความคิดที่มีตัวตนเป็นศูนย์กลาง ด้วยเหตุนี้ การใช้ชีวิตที่ใส่ใจทั้งหมดกับการกระทำที่อยู่กับปัจจุบันขณะ โดยไม่มีเนื้อหาของความคิดเข้าครอบงำ เป็นการยุติตัวตนที่สร้าง ความขัดแย้งภายในจิตใจ มนุษย์จะดำรงอยู่ที่ปราศจากความกลัว และความสืบเนื่องในรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นมายาคติในความคิด จิตที่ไม่แสวงหาการแสดงออกของตัวตน จิตใจชนิดนี้เท่านั้น จึงจะสามารถสังเกตและค้นพบว่า ความตายคืออะไร? ความหมายของความตายเป็นสิ่งที่บุคคลผู้นั้นจะเป็นผู้ตระหนักรู้ด้วยตัวของเขาเอง

๓.๒.๒. วิธีสู่การเข้าใจความตาย

เราไม่สามารถที่จะยืนยันได้ว่า กฤษฎมูรติมีวิธีหรือหนทางปฏิบัติที่เป็นสูตรสำเร็จในการเข้าใจความตาย เนื่องจากเขาปฏิเสธบทสรุปและวิธีปฏิบัติในรูปแบบเป็นทุนเดิม จึงไม่แปลกอันใด ที่กฤษฎมูรติจะให้ความหมายของความตายว่าคือ สิ่งไม่รู้ และเป็นสิ่งใหม่ต่อการรับรู้ เนื่องความตายที่เป็นสัจจภาวะสามารถรับรู้ได้โดยตรง ณ ขณะนั้นเท่านั้นทันทีทันใด ไม่มีการระลึกได้ จำได้ เพราะเป็นภาวะที่เคลื่อนไหวหยุดนิ่งและเปลี่ยนแปลงเสมอ มนุษย์ต้องเข้าใจ

ชีวิตตัวเองก่อน เพราะความหมายของความตายอาจประจักษ์ได้เมื่อมีชีวิตอย่างเต็มเปี่ยม ความตายไม่ใช่สิ่งที่อยู่ปลายทาง แต่เป็นสิ่งที่มียู่แล้วในทุกขณะของชีวิต

เมื่อความตายไม่ได้แยกส่วนกับการดำรงชีวิต เพราะทั้งสองสิ่งอาจจะเหมือนภูเขาลูกเดียวกัน แต่เรากลับมองเห็นคนละด้าน ฉะนั้นความเข้าใจและสังเกตกระบวนการของชีวิตในแต่ละวันแห่งการดำรงอยู่ คือ การสะท้อนของการเข้าสู่การตาย ณ ปัจจุบันชีวิต จะเห็นได้ว่า ทัศนคติได้นำ ญาณวิทยา คือการรับรู้ด้วยประสบการณ์ เป็นการหยั่งเห็นถึงขอบเขตจำกัดและเงื่อนไขของความคิด และเข้าถึงว่า ความคิดไม่สามารถเป็นสื่อกลางในการรับรู้ความจริงได้ การหยั่งเห็นเช่นนี้ทำให้จิตใจปลดปล่อยเนื้อหาคายในความคิด เมื่อความคิดยุติ การรับรู้ความจริงโดยตรงอาจเกิดขึ้นได้และสัมพันธ์กับวิถีสู่การเข้าความตายการตาย การรับรู้เป็นการแสดงถึงลักษณะความจริงดังนี้คือ

(๑) การรับรู้ต่อสิ่งในฐานะข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ ซึ่งไม่อาจยืนยันหรือปฏิเสธหรือพิสูจน์ใดๆ ได้ แสดงถึงทัศนะความจริงที่สัมพันธ์กับความตาย ในฐานะที่ความตายเป็นข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่

(๒) การรับรู้ทั้งหมดอย่างเป็นเอกภาพ โดยมีสัมพันธ์ภาพอย่างเป็นหนึ่งเดียวกัน ไม่มีการแบ่งแยก และไม่มีการเลือกใด ๆ ซึ่งก็คือ ไม่มีการแบ่งแยกโดยความคิดเกี่ยวกับตัวตนเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย แสดงถึงทัศนะความจริงที่สัมพันธ์กับความตาย

(๓) การรับรู้อย่างทันทีทันใด ไม่มีกาลเวลาเข้ามาเกี่ยวข้อง และเคลื่อนไหวไม่มีหยุดแสดงถึงทัศนะความจริงที่สัมพันธ์กับความตายในฐานะที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงใหม่อยู่เสมอ มีแต่การรับรู้โดยทันทีทันใดเท่านั้น ที่จะสามารถรับรู้สิ่งที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงนี้ได้

จะเห็นได้ว่า การเข้าใจ และรับรู้ต่อภาวะความตายของปัจเจกบุคคลมีลักษณะสัมพันธ์กับการรับรู้ความจริงของทัศนคติ เขาจะพยายามเสนอว่า ความตาย เป็นสัจจ์ เป็นข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ เป็นสิ่งไม่สามารถรู้ได้ด้วยสิ่งรู้ ความตายคือความจริงที่มีลักษณะการรับรู้ที่กล่าวไว้ทั้ง ๓ ประการข้างต้น แม้เขาจะปฏิเสธบทสรุป วิธีการใด ๆ ที่นำไปสู่เป้าหมายก็ตาม ซึ่งในทัศนะของทัศนคติความตายไม่ใช่อยู่ในลักษณะของเป้าหมาย แต่เป็นลักษณะของการรับรู้และเข้าใจในสิ่งที่เป็นอย่างยิ่งกว่า ดังที่จะเสนอต่อไปนี้

ก. ความใส่ใจ (Attention)

ความใส่ใจเป็นวิธีหนึ่งที่สามารถเป็นวิถีสู่การเข้าใจความตายในปัจจุบันขณะได้ ทัศนคติได้ให้ทัศนะว่า “ความใส่ใจหมายถึงการสังเกต การเคลื่อนไหวทั้งหมด ไม่ว่าชอบ

หรือไม่ชอบ”^{๕๒} นอกจากนี้ การใส่ใจทั้งหมด ยังหมายถึง “ความรู้สึกที่มีต่อสภาพแวดล้อมด้วย ไม่เฉพาะเพียงความรู้สึกทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังรวมถึงธรรมชาติของความรู้สึกต่อปฏิกิริยาตอบสนองของคนอื่น ๆ และปฏิกิริยาตอบสนองของตัวเอง และเราตอบสนองต่อบุคคลอื่นอย่างไร”^{๕๓} “การใส่ใจทั้งหมดนั้น ไม่ใช่เฉพาะส่วน แต่ใส่ใจทั้งมโนภาพที่พึงใจและไม่พึงใจ”^{๕๔} เพราะกฤษณมูรติเห็นว่า “ความใส่ใจนั้นไม่มีการเลือกสรร เพราะไม่สามารถเลือกมโนภาพใด ๆ แทนที่มโนภาพอื่น ๆ ได้ เพราะ มโนภาพกำลังจะเข้ามาแทนที่ และนั่นคือสภาพที่มโนภาพยังปรากฏอยู่”^{๕๕} การใส่ใจของกฤษณมูรติจึงเป็นลักษณะของการรับรู้ทั้งหมด ไม่มีการแบ่งแยกเฉพาะส่วน ไม่มีการเจาะจงลงไปซึ่งก็คือ การใส่ใจทั้งหมด

ภาวะการมองเห็นอย่างเต็มเปี่ยมที่เรียกว่า การใส่ใจ จะไม่มีความรู้สึกของ ตัวฉัน ไม่มีความคิด ซึ่งเป็นผลผลิตของประสบการณ์และการจดจำต่าง ๆ สร้างภาพลักษณ์ของสิ่งนั้น ๆ ขึ้นมาในใจ และความพยายาม หรือความรู้สึกแห่งเจตจำนงที่จะใส่ใจ ก็ไม่ใช่การใส่ใจ เพราะมีแรงขับเคลื่อนจากสิ่งที่เป็นอยู่ ไปสู่สภาพที่อยากจะเป็น แรงขับเคลื่อนนี้มีการบีบให้จิตใจรวมศูนย์ เพ่ง หรือที่เรียกว่า การบังคับให้เอาใจใส่ สิ่งนี้ เมื่อเกิดแรงพยายาม ย่อมไม่เรียกว่า ความใส่ใจ เพราะมีสภาพแห่งการบังคับอยู่ ดังที่กฤษณมูรติกล่าวไว้ว่า “ เมื่อมีการบีบให้จิตใจรวมศูนย์ หรือให้เอาใจใส่ เราไม่สามารถมีการใส่ใจได้เลย.... คนซึ่งสังเกตอะไรจากศูนย์กลาง อันได้ศูนย์กลางแห่งตัวตน จึงไม่ใช่การใส่ใจทั้งหมด”^{๕๖}

จิตสำนึกที่เต็มไปด้วยการจดจำและประสบการณ์ ไม่สามารถที่จะมีการใส่ใจโดยไม่มี การเลือกได้ การใส่ใจจึงไม่เกี่ยวข้องกับการคิดและกาลเวลา แต่เป็นการรับรู้ที่แตกต่างไปจากเดิม โดยทั้งหมด เป็นการรับรู้ทั้งหมดแบบบริสุทธิ์ ไม่มีการตีความ หรือนำภาพลักษณ์ในความทรงจำ เข้ามาเปรียบเทียบหรือขยายความ เช่น เมื่อมีภาพลักษณ์ของการตายที่แทรกเข้ามา เราก็ไม่ได้ พยายามที่จะขจัดออก เพราะเราไม่บีบบังคับความคิดที่เกิดขึ้น เมื่อไม่มีแรงเลือก แรงบีบ หรือแรง ดัน ภาพลักษณ์นั้นอาจจะยุติลง เพราะเราใส่ใจต่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่อย่างแท้จริง จึงเป็นการ รับรู้ความรู้สึกแตกต่างไปจากเดิม ซึ่งอย่างเดิมมีการแบ่งแยก

^{๕๒} Krishnamurty, J., The Awakening of Intelligence, p. 473.

^{๕๓} Krishnamurti, J., Truth and Actuality, p 90.

^{๕๔} Ibid., 103.

^{๕๕} Krishnamurty, J., The Awakening of Intelligence, p. 336

^{๕๖} Krishnamurty, J., The Network of Thought , p. 81.

ดังนั้น การใส่ใจจึงเป็นการตระหนักรู้ทั้งหมดของความรู้สึกที่เกิดขึ้น ไม่มีความคิด และกาลเวลาที่เป็นผลผลิตของความทรงจำ เป็นภาวะที่สงบนิ่ง ยุติซึ่งความขัดแย้งที่ความคิดได้ สร้างขึ้น การยุติซึ่งกระบวนการของจิต ที่ปรารถนาจะสืบต่อซึ่งภาพลักษณ์ที่ความคิดตั้งสมมา ได้ จบสิ้นลง ภาวะการณ์ที่เรียกว่า ความตาย อาจจะบังเกิดขึ้นเพราะวิถีแห่งความใส่ใจทั้งหมดนี้ก็ได้ การใส่ใจในที่นี้ จึงไม่ใช่รูปแบบ แต่เมื่อใดที่ความใส่ใจกระทำการอย่างไร้แรงพยายามใดๆ แต่เป็นกระบวนการที่ไหลต่อเนื่องอย่างเป็นธรรมชาติ ที่จะนำไปสู่สิ่งที่ไม่รู้ได้ ซึ่งก็คือ ความตาย ในปัจจุบันขณะนั่นเอง

ข. ปัญญา (Intelligence)

“การเข้าใจโดยการรับรู้ที่เป็นทั้งหมดและกำลังเป็นอยู่คือปัญญา ปัญญาไม่ได้ หมายถึงการยอมรับ หรือปฏิเสธสิ่งต่าง ๆ เพราะการปฏิเสธหรือยอมรับ คือรูปแบบของการเลือก อย่างหนึ่ง เพราะรูปแบบของการเลือก นำไปสู่ข้อสรุปที่เป็นรูปแบบความคิด”^{๕๗} ปัญญาไม่ใช่การรับรู้ที่เป็นข้อสรุปตัดสิน แต่เป็นการรับรู้สิ่งที่ปรากฏอยู่ ไม่ฟังฟังข้อสรุปตัดสินใด ๆ คือ ลักษณะของปัญญา

ปัญญาไม่มีการแบ่งแยก ระหว่าง ผู้สังเกต และ สิ่งที่ถูกสังเกต หมายถึง ตัวตนที่ เป็นผู้สังเกตไม่มี นอกจากนี้การกระทำที่เป็นอิสระจากแรงพยายามจากการเลือก จากความคิดทาง อุดมคติ จากแรงจูงใจที่ตัวตนเป็นศูนย์กลาง คือการกระทำที่เป็นปัญญา ปัญญาจึงไม่เป็นลักษณะ บุคคล โดยเขากล่าวว่า “ปัญญาต้องการการสังเกตที่เป็นลักษณะที่ไม่ใช่บุคคล”^{๕๘}

ปัญญาไม่ใช่เรื่องของการให้เหตุผล เพราะเหตุผลเป็นเรื่องของความคิด เป็นปัญญา ระดับเหตุผล (Intellectually) กฤษณมูรติกล่าวว่า “ปัญญาปราศจากความคิด หากแต่ความคิด ต้องการความมั่นคงปลอดภัย ในการเคลื่อนไหวของมัน เป็นการแสวงหาความมั่นคง แต่ปัญญาไม่ ต้องแสวงหาความมั่นคง ความคิดเกี่ยวกับความมั่นคงจะไม่ค้างอยู่ในปัญญา เพราะตัวปัญญาเอง เป็นความมั่นคงแล้ว”^{๕๙}

แสดงให้เห็นว่า ปัญญานั้นมีความมั่นคงด้วยตัวของมันเอง สิ่งที่ปรารถนาความ มั่นคง ยังมีความกลัวและความสั่นคลอนแฝงอยู่ ดร.ชรังก็ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับปัญญาขอ

^{๕๗} ดิเรก วัชกร, “อภิปรัชญาของกฤษณมูรติ”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๖๔.

^{๕๘} Krishnamurty, J., The Network of Thought , p. 80.

^{๕๙} Krishnamurty, J., The Awakening of Intelligence, p.124.

กฤษฎณมูรติไว้ว่า “ ในการกระทำของปัญญานั้น ตั้งอยู่บนรากฐานของความรัก บนความเป็นหนึ่งเดียวของชีวิต เป็นการเป็นอยู่ที่ไม่รู้จักจบสิ้น มันเป็นลักษณะที่ทันทีทันใด และเต็มเปี่ยม”^{๖๐}

กฤษฎณมูรติได้กล่าวไว้ว่า “จากจุดเริ่มต้นจนถึงที่สุด ชีวิตและความตายย่อมเป็นหนึ่งเดียวกัน ผู้มีปัญญาย่อมเข้าใจกาลเวลา ความคิดและความเศร้าโศก มีแต่มนุษย์เช่นนี้เท่านั้น ที่อาจเข้าใจความตายได้ จิตใจที่กำลังตายไปทุกขณะนั้นไม่สะสม ไม่เก็บเกี่ยวประสบการณ์ จิตนั้นย่อมบริสุทธิ์ ไร้เดียงสา”^{๖๑} ด้วยเหตุนี้ปัญญาเป็นการรับรู้ต่อความเป็นจริงของชีวิต และเป็นวิถีสู่การเข้าใจความตาย

ดังนั้น กระทำการด้วยการรับรู้อย่างทันทีทันใดในบัดนั้น ไม่มีขอบเขตของกาลเวลาเข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นลักษณะของการรับรู้สิ่งที่ปรากฏอยู่ทั้งหมด ปราศจากเจตจำนง หรือแรงพยายามที่มาจากศูนย์กลางแห่งตัวตน คือ ปัญญา ปัญญาไม่ต้องการความมั่นคงปลอดภัย เพราะตัวปัญญาเป็นความมั่นคงปลอดภัยอย่างเต็มเปี่ยมในตัวของมันเองอยู่แล้ว เพราะผลของความคิดต้องการความมั่นคง การแสดงออกของปัญญา จึงเป็นการเข้าใจสิ่งที่เป็นอยู่อย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้ปัญญาจึงเป็นเหตุให้ยังรู้ข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ของความตาย ขณะที่ดำรงอยู่อย่างทันทีทันใด

ค. สมาธิ (Meditation)

สมาธิ ถือว่าเป็นการกระทำที่สัมพันธ์กับการรับรู้ข้อเท็จจริงของความตาย และก็เป็นวิถีและเป้าหมายในตัวของมันเอง เนื่องกฤษฎณมูรติไม่เห็นด้วยกับการทำสมาธิ ที่เป็นการเพ่ง หรือรวมศูนย์ไว้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือมี ระบบ ขั้นตอนการทำสมาธิ ที่ถูกสร้างมาจาก ความเชื่อ แล้วความคิด ก็นำมาตอบสนอง ถ่ายทอดสืบต่อกันมาในการทำสมาธิ กฤษฎณมูรติเห็นว่า ปัจเจกบุคคล ควรเป็นอิสระจากความเชื่อเหล่านั้นก่อน สมาธิจึงจะเกิดขึ้น เพราะโดยหลักแล้วสมาธิ ต้องเป็นอิสระจากสิ่งทีมาจากความคิดและประสบการณ์โดยสิ้นเชิง

ความหมายของสมาธิได้กล่าวให้ทราบอย่างคร่าวๆ แล้วในทัศนะของปรัชญาชีวิต ในฐานะที่เป็นวิถีทางสู่การหลุดพ้นจากปัญหาชีวิต การมีชีวิตอยู่ร่วมกันกับเข้าใจความตายทุกขณะ เป็นการดำรงอยู่อย่างไร้ปัญหาและพันธนาการชีวิต สมาธิก็คือวิถีสู่ความตายเช่นกัน เพราะความหมายของความตายก็บอกถึงนัยยะภาวะไร้พันธนาการชีวิต

^{๖๐} Shringy,R.K., Ibid., p 206.

^{๖๑} กฤษฎณมูรติ,ว่าด้วยชีวิตและความตาย, หน้า ๘๐ .

ในทัศนะของกฤษณมูรติ “สมาธิไม่ใช่จุดสุดท้ายหรือเครื่องมือที่นำไปสู่จุดท้าย แต่จะเป็นทั้งเครื่องมือและจุดสุดท้ายด้วยพร้อมกัน”^{๖๒} เพราะ “สองสิ่งนี้มีสามารถแยกออกจากกันได้ มันจึงเป็นหนึ่งเดียวกัน การเข้าใจอย่างสมบูรณ์ในคน ๆ หนึ่ง จะนำมาซึ่งจุดจบของความขัดแย้ง”^{๖๓} ซึ่งก็คือ ปัญญา อันเป็นสมาธิอย่างหนึ่งนั่นเอง

การเข้าใจในตัวเอง คือการมองเห็นสิ่งที่เป็นอย่างที่มันเป็นอยู่จริง และสามารถทำให้หลุดพ้นจากมัน หรืออยู่เหนือมันได้ ปัญหาต่างๆ และชุดปัญหาหลงได้ จึงเป็นการจบสิ้น ของการต่อสู้ขัดแย้งโดยทั้งหมดทั้งภายในและภายนอก นั่นคือ สมาธิ อาจเปรียบได้กับการทำวิปัสสนา ในพระพุทธศาสนา เพราะว่าเป็นการใส่ใจต่อทุกอารมณ์มากระทบ อย่างมีสติ รู้ตัวทั่วพร้อม ต่อทุกๆ สิ่งที่เกิดขึ้น เหมือนกัน

ในการใส่ใจของสมาธิ จะเกิดความนิ่งที่มีการตื่นตัวและเคลื่อนไหวอย่างเป็นอนันต์ เป็นความเคลื่อนไหวที่ไม่มีตัวตนอยู่ สมาธิจึงเป็นการเคลื่อนไหวไปสู่สิ่งใหม่ เป็นการอยู่เหนือขอบเขตของกาลเวลา ดังที่เขากล่าว “สมาธิ คือ การผลิบานของสิ่งใหม่ สิ่งใหม่ คือ สิ่งที่พ้นอยู่เหนืออดีตอันซ้ำซาก ความสิ้นสุดที่สมาธินำมาให้ คือความเป็นนิรันดร์ของสิ่งใหม่”^{๖๔} และการภาวนาหรือสมาธิ “มันไม่เพียงแต่เป็นการระเบิดออกที่ยิ่งใหญ่ ที่ช่วยชำระล้าง แต่มันเป็นความตายด้วย ความตายซึ่งไม่มีวันพรุ่งนี้ ไม่เหลือชอกมูมอื่นใด ให้ความคิดได้ดำรงอยู่ด้วยตัวมันเองได้ ...การทำลายล้างนั้นคือความใหม่ สมาธิ ก็คือสิ่งนี้เอง”^{๖๕}

ในทรรศนะของเขา “ความใหม่” ก็คือภาวะการจบสิ้นผลผลิตต่าง ๆ ที่ความคิดได้สร้างขึ้น ภาวการณ์จบสิ้นนี้เองที่ความใหม่ได้เกิดขึ้น “ความใหม่” เป็นผลของการจบสิ้น คือ ภาวะความตายในปัจจุบันขณะที่กำลังเข้าใจอยู่ ดังนั้นสมาธิ จึงเป็นทั้งหมดของการอยู่เพื่อรับรู้การตายในปัจจุบันอย่างทันทีทันใด สมาธิและความตายไม่สามารถเข้าใจและเข้าถึงหรือรู้ได้ ด้วยผลผลิตของความคิดใด ๆ สมาธิ ก็ไม่ใช่แนวทางไปสู่จุดหมาย ทั้งยังไม่ใช่จุดหมายที่จะต้องบรรลุ แต่ดำเนินไปด้วยตัวของมันเอง สมาธิและความตาย เป็นภาพรวมที่ปรากฏของกันและกัน หมายความว่า หากสมาธิ คือวิถีแห่งการเข้าใจชีวิต ความตายก็คือ ภาพปรากฏของภาวะที่สมาธิดำรงอยู่อย่างเต็มเปี่ยม เราอาจเรียกว่าวิถีสู่การตายก็ได้

^{๖๒} กฤษณมูรติ, ปีกแห่งอิสรภาพ, หน้า ๘๖

^{๖๓} Krishnamurty, J., The Awakening of Intelligence, p. 475.

^{๖๔} กฤษณมูรติ, ปีกแห่งอิสรภาพ, หน้า ๑๐๖.

^{๖๕} กฤษณมูรติ, ว่าด้วยชีวิตและความตาย, หน้า ๑๖๔.

เมื่อกล่าวสรุป วิธีสู่การเข้าใจความตาย แม้กฤษฎมูรติจะไม่เสนอหนทางปฏิบัติที่เป็นสูตรสำเร็จในการเข้าใจความตาย แต่เนื่องจากความตายมีลักษณะการรับรู้ด้วยประสบการณ์ตรง ไม่มีอิทธิพลกำหนดของความคิดเข้ามาครอบงำ เป็นภาวะที่จิตอิสระจากความคิดทำให้เกิดการรับรู้ความจริง ดังนั้นวิธีสู่การเข้าใจความตายจึงมีลักษณะเดียวกันกับวิธีสู่ความจริง เนื่องจากความจริงของชีวิตและความตายต่างเป็นภาพสะท้อนของกันละกัน การใส่ใจอย่างเต็มเปี่ยม รับรู้ทั้งหมดอย่างทันทีทันใดซึ่งเป็นอาการของปัญญา และตระหนักรู้กับทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้น โดยไม่มีการเลือกซึ่งเป็นอาการของสมาธิ วิธีทั้งสามมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือ ไม่ว่าจะกล่าวถึงสิ่งใดมันก็คือสิ่งเดียวกัน จะแยกจากกันไม่ได้

๓.๒.๓ ทำที่ต่อความตาย

เนื่องจากความตายเป็นภาวะที่ใหม่ต่อการรับรู้ของประสบการณ์เก่า ความคิดสิ่งทีตอบสนองต่อความทรงจำ เป็นสิ่งที่รู้แล้ว สิ่งเหล่านั้นก็ไม่สามารถที่จะมีทำที่และเข้าในความตายได้ โดยลึกๆ แล้วไม่รู้อย่างแท้จริงว่าสิ่งที่เราเรียกความตายโดยตัวของมันเองเป็นภาวะเช่นไรกันแน่ เราเพียงเข้าใจมันโดยบทสรุปที่รู้มาเท่านั้น กฤษฎมูรติเห็นความตายเป็นมิติเดียวกันกับการมีชีวิตอยู่ เป็นสิ่งไม่รู้และเป็นสิ่งใหม่ในประเด็นทำที่ต่อความตายน่าจะปรากฏออกมาดังต่อไปนี้

ก. ทำที่ต่อความตายในฐานะที่เป็นข้อเท็จจริง

ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความตายนั้นมีอยู่ สิ่งที่กฤษฎมูรติให้ความสำคัญก็คือ ทำที่ที่มีต่อข้อเท็จจริงและสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อมีทำที่ต่อข้อเท็จจริงนั้น กฤษฎมูรติได้ตั้งคำถามไว้ว่าความรู้สึกที่มีต่อความตายที่เป็นภาพลักษณ์ในความคิด ได้สร้างความกลัวให้เกิดขึ้นในมนุษย์ จึงเกิดคำถามให้ทบทวนว่า แท้จริงแล้วมนุษย์กลัวความตายจริงหรือ? เพราะความตายเป็นสิ่งที่มนุษย์ผู้นั้นต้องสัมผัสเอง จึงจะรู้จักความตายที่เขาต้องประจักษ์ได้ด้วยตนเอง แต่ประเด็นเรื่องของความตายเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกับความกลัว แท้ที่จริง สิ่งทีมนุษย์กลัวเกี่ยวกับความตาย เป็นเพียงแค่ความคิดเท่านั้น ในประเด็นนี้ กฤษฎมูรติชี้ให้เห็นว่า ทำที่ต่อความตายที่มนุษย์ส่วนใหญ่สะท้อนออกมาเป็นความกลัว ไม่ได้เกิดจากข้อเท็จจริงจากความตาย แต่เป็นเพราะเราตอบสนองและให้ความรู้สึกต่อถ้อยคำ ดังที่เขากล่าวว่า

เมื่อเราเชื่อในพระเจ้า และพูดถึง เราารู้สึกดีขึ้น ถ้อยคำเช่น ความรัก ความตาย ความเกลียดชัง ฯลฯ คำเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญลึกซึ้งต่อเรา...เราต้องค้นหาให้ได้ว่า ความรู้สึก

ที่เราถลันนั้น คือภาวะที่เป็นจริงหรือไม่ หรือมันเป็นเพียงผลของถ้อยคำที่เราใช้เท่านั้น ประเด็นจึงมีอยู่ว่า ท่าทีต่อความหมายที่เราให้กับถ้อยคำ เป็นภาวะจริงหรือไม่^{๖๖}

กฤษณมูรติให้ทัศนะไว้ว่า คำว่า“ความตาย”นี้ไม่ได้เป็นต้นเหตุแห่งความกลัวของมนุษย์ ด้วยตัวความหมายของมัน แต่เพราะมันกระตุ้นให้เกิดความคิดอื่นให้เกิดขึ้นภายในจิตใจเรา คำว่าความตายโดยตัวของมันเองมิใช่ความตาย ฉะนั้นประเด็นหลักก็คือ เราต้องค้นหาให้ได้ว่า อะไรคือท่าทีที่ถูกต้องในการเข้าหาข้อเท็จจริงและความรู้สึกที่มีต่อถ้อยคำในความคิด กฤษณมูรติกล่าวไว้ว่า “ถ้อยคำ สัญลักษณ์ ภาพพจน์ มีความสำคัญอย่างเหลือเกินสำหรับเรา สำคัญกว่าข้อเท็จจริงเสียด้วยซ้ำ เพราะเราไม่สามารถคิด โดยปราศจากถ้อยคำได้... ถ้อยคำคือภาพพจน์ คือสัญลักษณ์ และการคิดของเรา ก็คิดออกมาเป็นถ้อยคำ เป็นสัญลักษณ์ เป็นภาพพจน์”^{๖๗}

ความรู้สึกกลัวสัมพันธ์กับความคิดที่สร้างภาพลักษณ์ของคำนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้ สิ่งที่ทำให้เราเกิดท่าทีต่อความตายด้วยความรู้สึกกลัว จึงมิใช่ของภาวะความตาย แต่เป็นคำว่า “ความตาย” เมื่อเราเผชิญข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความตาย เราตั้งชื่อให้มันและชื่อนั้นก็ทำให้เรารู้สึกถึงความไม่แน่นอนและทำให้กลัว คำว่า “ความตาย”ทำให้เกิดความรู้สึกไม่มั่นคง ถ้อยคำนำมาซึ่งความรู้สึกความกลัวจึงเกิดขึ้น เพราะข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความตายเป็นสิ่งใหม่ แต่ในทันทีทันใดที่เราตั้งชื่อให้กับข้อเท็จจริงนั้น เราได้ทำให้มันกลายเป็นสิ่งเก่าและสร้างความรู้สึกขึ้นมา เพราะความคิดเข้ามาบงการและเป็นกระบวนการใช้ถ้อยคำอธิบาย จิตใจไม่สามารถคิดเกี่ยวกับสิ่งใหม่ได้มันก็เลยแปรเป็นสิ่งเก่าเสมอ กฤษณมูรติกล่าวไว้ว่า “เมื่อเราถูกท้าทายด้วยข้อเท็จจริงที่เรียกว่าความตาย เราตอบสนองด้วยการครุ่นคิดเกี่ยวกับมัน และการใช้ถ้อยคำอธิบายนั่นเอง ที่ทำให้เกิดความกลัวขึ้นมา ปัญหาจึงมีอยู่ว่า เป็นไปได้หรือไม่ ว่าเราจะมีท่าทีต่อสิ่งที่เราเรียกขานว่า ความตาย โดยไม่ตอบสนองต่อมันด้วยถ้อยคำ”^{๖๘}

การสังเกตความเป็นจริง จะทำให้เข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้น หากมนุษย์ประสบด้วยตัวของเขาเอง เมื่อจิตใจพบสิ่งใหม่ ไร้ถ้อยคำมาอธิบาย เราเห็นอะไรที่ใหม่หมดจดที่เราไม่รู้จัก ไม่อาจใช้สิ่งที่เรารู้จักแล้วมาจำแนกแยกแยะ เราก็จะไม่ตั้งชื่อให้มัน เราจะเฝ้าดู เพื่อค้นหาว่ามันคืออะไร? และในภาวะที่เราสนใจเฝ้าดูนั้น ไม่มีการใช้ถ้อยคำมาอธิบาย เพราะ ทันทีที่เราใช้ถ้อยคำ การสัมผัสรับรู้ใด ๆ ก็ตามจะสิ้นสุดความใหม่และกลายเป็นสิ่งเก่า ความตายก็เช่นกันเป็นสิ่งใหม่ หาก

^{๖๖} กฤษณมูรติ, ว่าด้วยชีวิตและความตาย, หน้า ๓๐

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑

^{๖๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

เราไม่ใช่ถ้อยคำอธิบายมัน แม้ว่ามันจะเป็นเพียงถ้อยคำ แต่เนื้อหาของถ้อยคำนั้น ข้อจำกัดของถ้อยคำนั้นจะหมดสิ้นลง เราจึงสามารถมองดูความตายได้

เมื่อให้ทัศนะคติต่อทำที่มีต่อความตาย ในฐานะข้อเท็จจริงที่ไม่ต้องใช้ถ้อยคำที่เกิดจากการสังสมด้วยความทรงจำอธิบาย ซึ่งเป็นการเผชิญหน้ากับสิ่งที่เป็นอยู่จริง กฎณมูรติต้องการให้มนุษย์มีท่าทีต่อความตายโดยเข้าใจด้วยตนเอง โดยที่เขาจะไม่พยายามขัดเยียด และไม่พยายามให้ผู้ฟังตีความสิ่งที่เขาพูด ไม่ว่าจะเป็นเชิงปฏิเสธ หรือเห็นด้วย แต่ให้เข้าใจข้อเท็จจริงอย่างที่เขาเป็นอยู่จริง

ฉะนั้น ความตายเป็นข้อเท็จจริงที่ลุ่มลึก และเป็นภาวะที่เหนือขอบเขตถ้อยคำอธิบาย มิได้ขึ้นอยู่กับความหมายของถ้อยคำ เพราะว่าความหมายของถ้อยคำเป็นสิ่งที่มีความหมายที่พยายามสร้างภาพลักษณ์และสร้างความกลัว หวั่นวิตก ให้แก่มนุษย์ มนุษย์จึงต้องเห็นความนัยที่อยู่เบื้องหลังถ้อยคำนั้น อย่างที่มันเป็นอยู่จริงด้วยความใส่ใจต่อความตายด้วยท่าทีอย่างที่เป็นข้อเท็จจริง

ข. ท่าทีต่อความตายในฐานะที่สัมพันธ์กับชีวิต

เมื่อนำความตายแยกห่างออกไปจากวิถีชีวิตประจำวัน เหตุแห่งความกลัวย่อมเกิดขึ้น แสดงให้เห็นว่า การแยกความตายออกจากวิถีชีวิตประจำวัน ได้แสดงถึงความขัดแย้งขึ้นมาในจิตใจ เปรียบเสมือนแรงพยายามแห่งการเคลื่อนตัวจากสิ่งที่เป็นอยู่ ไปสู่สิ่งที่อยากจะจะเป็น แรงเคลื่อนตัวนี้ คือ ตัวความคิดที่เหวี่ยงจากความคิดที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน ไปสู่ความคิดที่แยกความตายไปไว้ในอนาคต

แสดงให้เห็นว่าเมื่อแยกความตายออกจากการมีชีวิต หรืออีกนัยหนึ่งคือความคิดได้กำหนดเป็นจุดสุดท้ายในกระบวนการชีวิต ด้วยเหตุนี้จึงเกิดกาลเวลาที่สัมพันธ์กับมโนคติความตายขึ้นในจิตใจ กฎณมูรติชี้ให้เห็นว่า การแบ่งแยกเช่นนั้น รังแต่จะบ่มเพาะความกลัวและความวิตกกังวลให้เพิ่มพูนขึ้น และแรงเคลื่อนที่ของความคิดที่เหวี่ยงจากความคิดหนึ่งไปสู่อีกความคิดหนึ่งได้สร้างความสืบเนื่องของความคิด จึงทำให้ข้อเท็จจริง และท่าทีต่อความตายจึงบิดเบือน

ดังนั้น ความตายและความมีชีวิตก็คือทั้งหมดของการดำรงอยู่ เพราะหากจะเข้าใจและมีท่าทีต่อความตายได้ ต้องมีท่าทีเข้าใจต่อชีวิตด้วย หรืออาจกล่าวได้ว่า การจะอยู่ในความตายได้ในปัจจุบันต้องใส่ใจในกระบวนการชีวิตทั้งหมดก่อน เมื่อความขัดแย้งในจิตได้สงบลงการสิ้นสุดและสิ่งใหม่ปรากฏอยู่ที่นั่น ต่อทำที่มีต่อชีวิตจึงมีความสำคัญต่อท่าทีความตายเพราะสองสิ่งนี้ต่างสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ที่จะเข้าใจ ตัวภาวะที่เรียกว่าความตาย

ค. อิสระภาพที่มีต่อท่าทีของความตาย

อิสระภาพแห่งการมองเห็นและเข้าใจปัญหาทุกรูปแบบของปัญหาชีวิต และเกิดท่าทีที่ต้องต่อข้อเท็จจริงของความตาย เช่นดังที่กฤษณมูรติได้กล่าวไว้ว่า “อิสระภาพ คือการมองเห็น การมองเห็นก็คืออิสระภาพ คุณสามารถมองเห็นเพียงอิสระภาพเท่านั้น”^{๖๕} ในการมองเห็นน่าจะตีความได้ว่า มองเห็นข้อเท็จจริงเห็นชีวิตที่เป็นทั้งหมดที่กำลังเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหว เห็นโดยปราศจากตัวตนของผู้มอง การแบ่งแยกทำให้เกิดมีผู้มอง หรือผู้สังเกต ทำให้เกิดมโนภาพความตายดำเนินอยู่ต่อไป ถ้าไม่มีผู้สังเกตก็ไม่มีมโนภาพอีกต่อไป ผู้สังเกตในที่นี้คือความหมายของตัวตนหรือตัวฉัน

ดร.ชริงกี ได้ให้ทัศนะ เกี่ยวกับ อิสระภาพของกฤษณมูรติไว้ว่า ความมีอิสระจากเงื่อนไขต่าง ๆ นั้น มิได้หมายความว่า มนุษย์สามารถจัดความทรงจำได้ และทำจิตใจว่างเปล่าได้ เพราะความจดจำที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงมีความจำเป็นต่ออารยธรรมต่างๆ แต่ความจำทางจิตวิทยาที่เกี่ยวกับความทะยานอยากและต้องการมีประสบการณ์เพิ่มขึ้นต่างหาก ที่มีความจำกัฏของบุคคลที่จะต้องหลุดพ้น ^{๖๖}

ความจำทางจิตวิทยาเป็นสร้างเงื่อนไขให้แก่จิตในรูปแบบของสิ่งที่รู้แล้ว และได้สร้างกาลเวลาทางจิต ทำให้เกิดตัวตนที่เป็น “เค้าโครงเงื่อนไขของอดีต” (structure of the past) จิตจึงไม่อิสระจากอดีต และขัดขวางการรับรู้กับข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ และความจำเกี่ยวกับข้อเท็จจริง ไม่ถูกความจำเกี่ยวกับความรู้สึก “ตัวฉัน” เข้ามาปะปน ความจำนั้นจะดำรงอยู่กับปัจจุบันในฐานะข้อเท็จจริงเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ การอิสระจากความทรงจำจึงไม่ใช่การที่มนุษย์ลืมเรื่องราวในอดีต หรือความรู้ต่างๆที่มีมา แต่เป็นอิสระจากอารมณ์ความรู้สึกอดีต มนุษย์จะหลุดพ้นจากสาเหตุของการกระทำที่จำกัฏอยู่ในขอบเขตกาลเวลาเชิงจิต ก็ต่อเมื่อมองเห็นอย่างตระหนักรู้โดยถ่องแท้(realization)ในขอบเขตอันจำกัฏนี้ และการมองเห็นอย่างตระหนักรู้จะเผยให้เห็นธรรมชาติของข้อจำกัฏนี้จึงเป็นอิสระจากมัน^{๖๗} ด้วยเหตุนี้จิตจะมีคุณภาพต่างไปจากเดิม เกิดรับอยู่ทุกข้อเท็จจริงอย่างเป็นปัจจุบันขณะ รับรู้มิติชีวิตที่แตกต่าง

^{๖๕} Krishnamurty, J., The Second Penguin Krishnamurti Reader. Edited by Mary Lutyens (Great Britain : Cox and Wyman Ltd., 1970), p. 63.

^{๖๖} Shaingy, R.K., Ibid., p 239.

^{๖๗} กฤษณมูรติ, มนุษย์ต้องเปลี่ยนแปลงตัวเองด่วน เล่ม ๑, แปลโดย พญ.เทวี วัฒนา และวาณีรัตน์ ศรประสิทธิ์, (กรุงเทพฯ; มูลนิธิอินวิกัน, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔-๑๕.

ดังนั้น ท่าทีต่อความตายต้องเป็นอิสระจากข้อจำกัดต่าง ๆ เช่น มโนภาพ จินตภาพ ที่มีรากฐานมาจากความคิด ความจำ อิสระภาพในการหยั่งรู้ความตาย ไม่มีการแบ่งแยกระหว่าง ผู้เฝ้าดู กับ กับสิ่งที่ถูกเฝ้าดู เพราะกฤษฎมูรติแสดงทัศนะว่า ชีวิตเป็นทั้งหมด ไม่มีการแบ่งแยกเป็นส่วนย่อยหรือคู่ตรงกันข้าม การมีอิสระภาพจากอิทธิพลกำหนดได้ทำให้เกิดท่าทีต่อความตายได้อย่างสมบูรณ์

สรุปท่าทีต่อการตาย ความตาย อันเป็นข้อเท็จจริงที่เป็นภาวะที่เหนือขอบเขตถ้อยคำมาอธิบาย ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความหมายของถ้อยคำ เพราะว่าความหมายของถ้อยคำเป็นสิ่งที่มิชอบเขตสร้างภาพลักษณ์ และก่อให้เกิดความกลัว มนุษย์จึงต้องเห็นความนัย ที่อยู่เบื้องหลังถ้อยคำนั้น อย่างที่มันเป็นอยู่จริง การจะเข้าใจและมีท่าทีต่อความตายได้สมบูรณ์ต้องมีท่าทีเข้าใจต่อชีวิตอย่างสมบูรณ์ก่อน อาจกล่าวได้ว่า การจะอยู่ในความตายได้ในปัจจุบันต้องใส่ใจในกระบวนการชีวิตทั้งหมดก่อน ท่าทีต่อชีวิตจึงมีความสำคัญต่อท่าทีความตายเพราะสองสิ่งนี้ต่างสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และการมีอิสระจากข้อจำกัดต่าง ของอิทธิพลกำหนดโดยความคิด ทำให้เกิดท่าทีต่อความตายได้อย่างสมบูรณ์ และนี่คืออิสระภาพในการหยั่งรู้สัจภาวะ

๓.๒.๔. คุณค่าของความตาย

การให้ความหมายต่อความตาย วิธีที่จะเข้าสู่ภาวะการตาย และท่าทีต่อการตาย ทั้ง ๓ ประเด็นที่ได้กล่าวมานี้ เป็นบทสะท้อนให้เห็นคุณค่าของความตาย จากจุดเริ่มต้นจนถึงจุดสิ้นสุด ชีวิตและความตายย่อมเป็นหนึ่งเดียวกัน จากประเด็นนี้จะเห็นความสัมพันธ์ภาพระหว่างชีวิตกับความตายว่า ชีวิตไม่สามารถแยกความตายออกไปได้ฉันใด ความตายก็เป็นหนึ่งเดียวกับชีวิตทั้งหมดฉันนั้น แสดงให้เห็นว่าเมื่อมนุษย์ใช้ชีวิตใส่ใจอย่างเต็มเปี่ยม เป็นการรู้จักตัวเองอย่างแท้จริง(true self knowledge) คุณค่าของความตายย่อมสะท้อนให้เห็นในขณะมีชีวิตอยู่เท่านั้น ความตายของกฤษฎมูรตินั้นเป็นมิติอันลึกลับและสามารถสัมผัสได้ในขณะที่ดำรงอยู่เท่านั้น ไม่ใช่ความตายที่ความคิดสร้างขึ้นเป็นมโนคติ แต่เป็นความจริงที่สัมพันธ์กับสัจจะและการมีชีวิตในปัจจุบันขณะเท่านั้น ภาวะความตายของมูรติได้ให้ภาวะที่เป็นเอกภาพเดียวกับชีวิตที่เต็มเปี่ยม ผู้วิจัยได้ให้คุณค่าเป็น ๒ ประการดังต่อไปนี้

ก. คุณค่าของความตายเชิงการรับรู้

๑) คุณค่าของความตายสะท้อนให้เห็นถึงสัจจะหรือความจริง สัจจะเป็นสิ่งไม่รู้ เช่นเดียวกับความตาย ซึ่งมูรตินิยามว่าเป็นภาวะไร้ความสับสน เป็นภาวะแห่งความสดใหม่และ

เป็นสิ่งที่ไม่รู้ จากลักษณะความมีอยู่ของสองสิ่งนี้ ระหว่างสัจจะกับความตายทำให้เห็นว่า สองสิ่งนี้ มีความสัมพันธ์อย่างเป็นเอกภาพเดียวกัน ไม่สามารถแบ่งแยกออกจากกันได้เลย เมื่อกล่าวถึงสัจจะ ความตายก็ย่อมปรากฏอยู่ เมื่อประจักษ์และดำรงอยู่ด้วยความตายในปัจจุบันขณะ สัจจะย่อม ปรากฏอยู่ที่นั่น เพราะมันเป็นภาวะซึ่งเป็นเหตุและเป็นผลของกันและกัน โดยเขาได้ให้ทัศนะว่า

ความมีอยู่ เป็นอยู่ของสัจจะนี้ อาจประสบได้ เมื่อเข้าใจความปรารถนา ซึ่งเป็นที่มาของ ความสับสนได้อย่างหมดจดสมบูรณ์เท่านั้น ความคิดก่อตัวขึ้นจากอดีต ความคิดจึงไม่ อาจรู้ในสิ่งไม่รู้ไม่อาจรู้ในสิ่งที่วัดไม่ได้ กระบวนการคิดต้องสิ้นสุดลงเมื่อนั้นสิ่งซึ่งรู้ไม่ได้ จึงจะปรากฏ^{๗๒}

ดังนั้น ความตายจึงให้คุณค่าแก่ชีวิต โดยการทำให้มนุษย์รับรู้สัจจะ ว่าความตายเป็น อันหนึ่งอันเดียวกันกับความจริงที่ดำรงอยู่ อาจกล่าวได้ว่าที่ใดก็ตามมีความจบสิ้นของความคิด สับสนเนื่องลงได้อย่างสมบูรณ์ สัจจะย่อมอยู่ที่นั่น เป็นความสดใหม่ทุกขณะของชีวิตปัจเจกบุคคล

๒) คุณค่าของความตายที่สะท้อนให้เห็นถึงความรัก ในความสัมพันธ์ภาพของ ชีวิตที่เต็มเปี่ยมกับปัจจุบัน ความตายสะท้อนให้ประจักษ์ความรัก ความรักมิใช่เกิดจากความทรง จำ ความพึงพอใจ หรือความปรารถนาอย่างแรงกล้าในความรู้สึก และไม่ใช่อารมณ์ความรู้สึก แต่ ความรักจะเกิดได้ต่อเมื่อเข้าใจความตายเท่านั้น ดังที่เขาได้กล่าวว่า “เราไม่อาจพบพานความรักได้ หมดจดบริบูรณ์ ถ้าไม่มีการตายไปจากอดีต ตายไปจากความเจ็บปวด ขัดแย้งและเศร้าโศก เมื่อ นั้น ความรักจึงเกิดขึ้นได้”^{๗๓}

เนื่องจากความรักไม่ใช่ความทรงจำ ไม่มีการสะสมของประสบการณ์ ไม่ใช่สิ่งที่อยู่ ภายใต้อิทธิพลกำหนดของความคิด ความรักมิได้ปรารถนาความสับสน เนื่อง ดังที่มูรติกกล่าวว่า “จิตใจ ที่กำลังตายไปทุกขณะนั้นไม่สะสม ไม่เก็บเกี่ยวประสบการณ์จิตนั้นย่อมบริสุทธิ์ไร้เดียงสา จึงอยู่ ในภาวะที่มีความรักตลอดกาล”^{๗๔}

เมื่อนั้นความสับสนในความคิดย่อมยุติลง ความตายในปัจจุบันขณะย่อมปรากฏอยู่ที่ นั้น และความรักก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากการจบสิ้นลงของความปรารถนาที่จะสับสน ผู้จบ สิ้นความสับสนเท่านั้น จึงจะเข้าถึงสัจจะได้ และมีความรักอย่างบริสุทธิ์เต็มเปี่ยม กฤษณมูรติได้ สะท้อนให้เห็นสัมพันธ์ภาพระหว่างความตายกับความรัก และในความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองสิ่ง

^{๗๒} กฤษณมูรติ, ว่าด้วยชีวิตและความตาย, หน้า ๖๒.

^{๗๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

^{๗๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

นี้ จะพบได้ก็ต่อเมื่อ เราเข้าใจอย่างชัดเจนว่าอะไรคือการมีชีวิตอยู่ที่แท้จริงของเรา ซึ่งก็คือชีวิตที่ใส่ใจอย่างเต็มเปี่ยมกับสิ่งที่เป็นอย่างจริงในปัจจุบันชีวิต อิสราภาพที่แท้จริงอยู่ที่นั่นและดำเนินไปกับความรัก

ดังนั้นคุณค่าของความตายสะท้อนให้รับรู้ในความรัก ที่ไร้พันธนาการ ไม่หวังผลที่เป็นเงื่อนไขทั้งภายในและภายนอก การจบสิ้นจากความสับสนเนื่องทุกรูปแบบที่มีตัวตนเป็นศูนย์กลาง ความรักย่อมบังเกิดขึ้นที่นั่น เนื่องจากความรักเป็นความจริงที่สัมพันธ์กับความตายในปัจจุบันชีวิต

ข. คุณค่าของความตายเชิงกระทำ

๑) คุณค่าของความตายเชิงกระทำก่อให้เกิดระเบียบอันสมบูรณ์ คือ ความดีที่เกิดจากการกระทำภายในของปัจเจกบุคคล มิได้เกิดมาจากการแรงกระทำภายนอก เพราะนั่นไม่ใช่ระเบียบที่แท้จริง แต่เป็นระเบียบที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ เพราะความแบ่งแยก ความขัดแย้ง สับสนวุ่นวายภายในได้ยุติลง ระเบียบภายในนี้จะแสดงออกมาทางการกระทำภายนอกด้วย ระเบียบอันสมบูรณ์ ไม่สามารถปลุกฝังให้เกิดขึ้นมาได้โดยความคิด แต่เกิดขึ้นเมื่อมีความรู้ตัวทั่วพร้อม ตระหนักว่าสิ่งใดคือความไร้ระเบียบที่แท้จริง โดยปราศจากแรงพยายามใด ๆ ที่จะสร้างระเบียบจะนำมาซึ่งระเบียบอันสมบูรณ์ด้วยตัวของมันเอง คุณธรรมและความดีจะปรากฏอยู่ในระเบียบอันสมบูรณ์ ซึ่งแสดงออกมาทางการกระทำในปัจจุบันขณะ ดังนั้นมันจึงเป็นอิสระจากอดีต^{๓๕}

ดังนั้นการกระทำเช่นนี้เป็นภาวะที่ปราศจากความรุนแรงทุกรูปแบบภายในจิตใจ ไม่มีแรงขับเคลื่อนของความปรารถนา เจตจำนงภายใน อยู่เหนืออิทธิพลจากความสับสนเนื่องทางความคิด ถือว่าเป็นคุณค่าของความตาย ระเบียบอันสมบูรณ์จึงเป็นการกระทำอันเต็มเปี่ยมทั้งภายในและภายนอก

๒) คุณค่าของความตายเชิงกระทำส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ การเรียนรู้ในที่นี้แตกต่างจากการเรียนรู้ชนิดอื่นอย่างสิ้นเชิง เพราะเป็นการเรียนรู้ในความหมายที่จิตใจไม่ได้แสวงหาสิ่งใดตอบแทน ไม่ค้นหาคำตอบ เป็นการเรียนรู้ที่ไร้เจตจำนง ซึ่งหมายถึง การใส่ใจตระหนักรู้กับสิ่งที่เป็นอย่างจริงของชีวิตทุกขณะ ดังที่มูรติได้กล่าวไว้ว่า “การเรียนรู้ มิใช่ในความหมายของการสะสม

^{๓๕} Krishnamurti, J., The Awakening of Intelligence, p. 129

ที่เป็นความรู้ เราใช้คำว่า การเรียนรู้ ในความหมายที่ดวงจิตไม่แสวงหาสิ่งใด ไม่ค้นคว้าจดมุงหมาย โดยมีเหตุจูงใจ จิตชนิดนี้เป็นจิตที่ว่องไว สามารถเห็นสิ่งที่เป็นอย่างจริงได้ในทันที”^{๓๖}

ดังนั้น คุณค่าของความตายทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง เป็นการเรียนรู้ที่เป็นการกระทำที่มีสัมพันธภาพเป็นหนึ่งเดียวกับสรรพสิ่ง โดยปราศจากการแบ่งแยกภายใน ไม่ปรากฏผู้เรียนรู้ และสิ่งที่ถูกเรียนรู้ แต่เป็นการเรียนรู้ที่เป็นหนึ่งเดียวกัน ปราศจากทวิภาวะ ในการเรียนรู้นี้จะมีอิสระภาพอย่างเต็มเปี่ยม

สรุปแล้ว คุณค่าของความตายสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของการรับรู้ความจริง ความตาย และความรัก เป็นหนึ่งเดียวกัน ทั้งสามสิ่งเป็นสัจจะภาวะที่ปรากฏอยู่ทุกขณะของชีวิตมนุษย์ผู้เป็นอิสระจากอิทธิพลกำหนดเท่านั้น ที่จะรับรู้ถึงคุณค่าที่ความตายได้มอบให้ คุณค่าของความตายส่งผลให้เกิดการกระทำ เป็นการเรียนรู้ทุกขณะของชีวิต โดยปราศจากการสั่งสม ประสพการณ์ที่มีเชื้อของตัวตนแฝงอยู่ เพราะความรู้ที่บริสุทธิ์จะไม่มี การสั่งสม คุณค่าของความตายยังสะท้อนให้เห็นเชิงกระทำภายใน อันเป็นระเบียบสมบรูณ์ส่งผลให้ความเป็นหนึ่งเดียวกับการกระทำภายนอก เป็นการกระทำอย่างแท้จริง

๓.๓ สรุปและวิจารณ์

แนวคิดพื้นฐานของกฤษณมูรติประกอบด้วยทัศนะความจริง ทัศนะญาณวิทยา และทัศนะปรัชญาชีวิตมนุษย์ มีอิทธิพลต่อการการเสนอโน้ตทัศน์เรื่องความตายของเขา มโนทัศน์ความตายจึงเป็นผลสะท้อนที่ได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดทั้ง ๓ ประการ จากการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยพอจะสรุป และให้ความเห็นดังต่อไปนี้

ในทัศนะความจริง กฤษณมูรติได้ปฏิเสธการกล่าวถึงลักษณะความจริง (Truth) โดยตรง แต่เขาก็เชื่อว่ามีความจริงแท้เป็นสัจธรรมซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ที่ไม่อาจยืนยัน หรือปฏิเสธ หรือพิสูจน์ใดๆให้เป็นบทสรุปได้ ความจริงที่ไม่อาจอธิบายได้สิ่งที่เป็นเนื้อหาของความคิด ความรู้ ประสพการณ์หรือเหตุผล และทฤษฎีสูงส่งใดๆก็ไม่อาจยืนยันข้อเท็จจริงที่กำลังเป็นอยู่ (what is) และเข้าถึงความจริงนี้ได้เพราะความจริงมีลักษณะเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวไม่สิ้นสุดและเป็นเอกภาพเดียวกับสรรพสิ่ง นี่คือนข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ ลักษณะการเคลื่อนไหว

^{๓๖} กฤษณมูรติ, ว่าด้วยชีวิตและความตาย, หน้า ๑๓๐.

เปลี่ยนแปลงไม่มีที่สิ้นสุด ทำให้ความจริงมีสภาพใหม่อยู่ตลอดเวลา อาจตีความได้ว่า ความจริงดำรงอยู่ในปัจจุบันขณะเท่านั้น เพราะมีแค่ปัจจุบันขณะเท่านั้นที่ความใหม่จะปรากฏอยู่

ทัศนะญาณวิทยานั้น ความจริงเป็นสิ่งไม่รู้ ความจริงจึงดูเหมือนลึกลับ เป็นความลึกลับในแง่ที่อยู่พ้นขอบเขตของภาษาและความคิดหาเหตุผล แต่เขาก็เสนอการรับรู้ความจริง ด้วยประสบการณ์ตรง ณ ปัจจุบันขณะเท่านั้น การนำสิ่งที่รู้ที่อยู่ในขอบข่ายความคิด มารับรู้ข้อเท็จจริงจึงเป็นไปได้ เพราะสิ่งที่หยุดนิ่งถือว่าเป็นประสบการณ์ของสิ่งที่รู้มาแล้ว ไม่สามารถรับรู้ความจริงได้

ทัศนะปรัชญาชีวิตกฤษฎมูรติไม่ได้ให้ความสำคัญสารัตถะที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ แต่เขากล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์ในแง่ที่เป็นข้อเท็จจริง กล่าวคือ โดยสาระที่แท้แล้วมนุษย์ต่างเหมือนกัน จิตสำนึกของมนุษย์มีสาระเดียวกัน และสะท้อนถึงมวลมนุษยชาติทั้งหมด ดำรงอยู่ในสัมพันธภาพกับสรรพสิ่ง จึงไม่ถูกจำกัดด้วยการแบ่งแยก นี่คือนิยามความเป็นเอกภาพเดียวกัน ดังที่มูรติกล่าวว่า “เราคือโลก โลกคือเรา” แต่เนื่องจากความคิดเข้ามามีอิทธิพลกำหนดของมนุษย์ มนุษย์จึงมีความรู้สึกแบ่งคู่ตรงกันข้าม ก่อให้เกิดความขัดแย้งสับสน นี่ถือเป็นพันธนาการของชีวิต การจะหลุดพ้นจากพันธนาการได้ ไม่ได้เกิดจากความพยายามที่จะหลุดพ้นหรือแสวงหาทางหลุดพ้น แต่เป็นการเข้าใจว่า โดยเนื้อแท้แล้วมนุษย์ดำรงอยู่ในสัมพันธภาพกับสรรพสิ่ง ด้วยความเข้าใจระเบียบและโครงสร้างของสิ่งที่ขอบข่ายความคิดได้สร้างขึ้น เป็นความรู้เท่าทันกระบวนการทำงานตามธรรมชาติของความคิด การเข้าใจมีความหมายเดียวกับการตระหนักรู้ คือการใส่ใจอย่างเต็มเปี่ยม รู้เท่าทันต่อสิ่งที่เป็นอย่างจริง ที่เขาเรียกว่า “สมาธิ” ย่อมส่งผลให้คุณค่าของชีวิตได้บังเกิดขึ้น เป็นกระทำให้มีคุณค่าและเป็นความดี เพราะเกิดจากความเข้าใจใน ไร้เจตจำนง ปราศจากการเลือกหรือไม่เลือก ย่อมไม่มีความขัดแย้งภายใน ทำให้อยู่เหนือพันธนาการชีวิต

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าลักษณะการนำเสนอทัศนะความจริงของกฤษฎมูรติ คล้ายกับการนำเสนอทัศนะความจริงมีลักษณะคล้ายลัทธิเต๋า “เต๋าที่อธิบายได้ไม่ใช่เต๋า เต๋านั้นเป็นนิรันดร์ ไม่ใช่เต๋า ชื่อที่ตั้งให้ก็ไม่ใช่ชื่อที่สูงส่งเต๋านั้นมีอาจอธิบายได้ และมีอาจตั้งชื่อ”^{๓๓} ฉะนั้นการให้ความหมายความจริงไม่อาจนิยามได้ถ้อยคำภาษาคำที่เรียกว่า ความจริง ไม่ใช่ “ความจริง” มีข้อสังเกตว่าลักษณะทางญาณวิทยาของกฤษฎมูรติ มีลักษณะการรับรู้ความจริงโดยไม่คาดหวังเป้าหมายและสร้างกรอบวิธีการแต่เข้าถึงโดยประสบการณ์ตรง ซึ่งลักษณะการรับรู้ความจริงของ

^{๓๓} พจนานันท์ จันทรสันติ (แปล และเรียบเรียง), วิถีแห่งเต๋า, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๓๓),

เขากล่าวแบบพุทธนิกายเซ็น (Zen) ที่เรียกว่า “ซาโตริ” แปลว่าตรัสรู้โดยโดยฉับพลัน หรือ การประจักษ์แจ้งในทันทีทันใด คือการรับรู้ความจริงด้วยประสบการณ์ตรงในทันทีทันใด โดยไม่มีขอบข่ายของความคิดเข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่อาศัยขั้นตอนวิธีปฏิบัติที่จะเข้าใจ “เพราะ“ซาโตริ”ถือว่าเป็นเป้าหมายในการใช้ชีวิตแบบเซนแม้ไม่ได้คาดหวังไว้ก็ตาม”^{๓๔}

จากการที่กฤษฎมูรติปฏิเสธว่าไม่มีหนทางที่ไปสู่สัจจะ แต่เขาก็ได้เสนอ สมาธิ คือการใส่ใจ ตื่นรู้ต่อความเป็นจริงของชีวิต จะทำให้มนุษย์หลุดพ้นจากพันธนาการ การนำเสนอสมาธิ ในทัศนะของกฤษฎมูรติ คล้ายคลึงลักษณะพุทธปรัชญาเถรวาทประการหนึ่ง เรียกว่าการทำวิปัสสนา คือ การรู้เท่าทันต่ออารมณ์ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการนำเสนอของเขาไม่แตกต่างจากรูปแบบหนึ่งของวิธีการ อาจกล่าวได้ว่าเป็นรูปแบบวิธีการอันไม่ตายตัว ไร้การบังคับ ลักษณะการนำเสนอของเขา แม้จะไม่เชื่องชวนหรือยัดเยียด แต่ก็มีเชื้อแห่งการโน้มน้าว เป็นวิธีแบบกระตุ้นให้อยากรู้ อยากเห็นภายในของมนุษย์

ดังนั้นการนำเสนอคำพูดของกฤษฎมูรติจึงมีลักษณะขัดแย้งทางข้อความ (paradox) ในประเด็นหนทางสู่สัจจะ ผู้วิจัยมีเห็นว่าถ้าหากมนุษย์ปราศจากการเลือกแล้วเป็นไปได้ยากที่มนุษย์จะกระทำการใด ๆ โดยปราศจากการเลือกเป็นจุดเริ่มต้น เพราะการเลือกในที่นี้คือการเลือกเพื่อเข้าใจตนเอง ผู้วิจัยจึงเห็นว่า การเลือกเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของหนทางที่จะเข้าใจชีวิต เป็นการเลือกที่ไม่ต้องอาศัยบทสรุปใด ๆ ที่มีมาก่อนหน้านี้ แต่เป็นการเลือก ด้วยการพิสูจน์ทางของตนเอง กล่าวคือ การเลือกเปรียบได้กับหนทาง การเข้าใจเปรียบการเดินไปตามหนทางอย่างใส่ใจ

บทสรุปทัศนะเรื่องความตาย กฤษฎมูรติได้ให้ความหมายของความตาย โดยผ่านการให้ความหมายของชีวิต ความหมายของความตายมีอยู่ก่อนปรากฏการณ์แห่งความตาย (จุดจบชีวิต) แสดงว่ามนุษย์สามารถเข้าใจความตายได้ทุกขณะของชีวิต ความตายทางกายเป็นสิ่งที่มูรติมิได้ปฏิเสธซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่ประจักษ์ด้วยสายตา เขาไม่เห็นด้วยกับการยกความตายไปอยู่จุดสุดท้ายของชีวิตว่าเป็นที่สิ้นสุด และใช้ชีวิตปรารถนาความพลัดพลัด ให้อยู่กับตัวเองตลอดไปจนตายแบบแนวคิดวัตถุนิยม โดยรังเกียจความตาย และก็ไม่เห็นด้วยกับความคิดที่เชื่อว่าภาวะสืบต่อหลังความตาย แบบแนวคิดที่เชื่อเรื่อง ความอมตะของวิญญาณ หรือแนวคิดการเวียนว่ายตายเกิด กฤษฎมูรติเห็นว่าไม่ว่ามนุษย์จะมีทัศนะคติความเชื่อเอนเอียงไปทางแบบวัตถุนิยม หรือความเชื่อว่ามีภาวะสืบต่อหลังความตาย แต่และรูปแบบล้วนก็มีความสืบเนื่องเช่นเดียวกัน เป็นความ

^{๓๔} สมภาร พรหมทา, พุทธศาสนานิกายเซน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑.

สืบเนื่องที่จิตใจ กุณณมูรติปรารถนาให้มนุษย์เป็นอิสระจากข้อจำกัดทางความคิด ที่ความเชื่อเหล่านั้นได้ฝังอยู่ในจิตใจของมนุษย์ และบทสรุปจากความเชื่อเหล่านั้นก็ไม่สามารถทำให้มนุษย์อิสระจากความกลัวทุกรูปแบบได้ เขาต้องการให้มนุษย์ท้าทายปรากฏการณ์ของชีวิต ทั้งปรากฏการณ์ภายในใจ และปรากฏการณ์ภายนอก อย่างเช่น ความตาย ด้วยข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ โดยเป็นอิสระเหนือระบบความคิด จากที่ได้กล่าวมาโดยสรุปแล้ว จึงทำให้ทราบว่ากุณณมูรติมีทัศนคติต่อความตายดังต่อไปนี้

ความตายเป็นข้อเท็จจริงที่ไม่อาจอธิบายด้วยบทสรุปใด ๆ ความตายจึงเป็นสิ่งที่ไม่รู้ต่อการนิยามให้ความหมายที่ตายตัว จึงเนื่องจากคำว่า “ความตาย” โดยตัวของมันเองมิใช่ความตาย แต่เป็นภาวะที่ใช้เรียกความตาย ด้วยเหตุนี้ ข้อเท็จจริงของความตายจึงเป็นสิ่งที่ไมอาจให้ความหมายใดๆ ได้ นอกจากนี้ความตายหมายถึง “สิ่งใหม่” เป็นภาวะที่ไร้ความสืบเนื่องของความคิด เมื่อความสืบเนื่องสิ้นสุดลง ย่อมเกิดรับรู้ภาวะในมิติที่แตกต่างไป ด้วยเหตุนี้เขาจึงนิยามความตาย คือสิ่งใหม่ จากข้อเท็จจริงของความตายเป็นสิ่งที่ไม่สามารถรับรู้ด้วยประสบการณ์และเหตุผล เพราะกุณณมูรติมองว่า ประสบการณ์และเหตุผลใดๆเป็นเรื่องของอดีตซึ่งเป็นสิ่งเก่า ฉะนั้นการอาศัยสิ่งเก่าที่รู้แล้วมาเข้าใจหรือรับรู้ข้อเท็จจริงในขณะปัจจุบันซึ่งเป็นสิ่งใหม่จึงเป็นไปได้ เพราะมีแต่ปัจจุบันเท่านั้นที่ความใหม่มีอยู่ตลอดเวลา หรืออาจตีความได้ว่า คือ การรับรู้ภาวะสิ้นสุดของความสืบเนื่อง เป็นภาวะที่จิตไม่แสวงหา ความเป็นตัวตน ภาวะที่ยุติความเป็นตัวตนที่สร้างความแบ่งแยกภายในจิตใจ สิ่งใหม่ ในที่นี้ก็คือ สัจภาวะ นั่นเอง อีกนัยหนึ่งความหมายของความตาย คือ ความหมายของการมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันขณะ คือ เป็นการดำรงอยู่ด้วยการตระหนักรู้เท่าทันต่อชีวิต ใส่ใจภายในตนเองอย่างหมดจดบริบูรณ์ จึงเป็นภาวะที่รู้เท่าทันความจริงในทุกขณะของชีวิต ทำให้จบสิ้นจากตัวตนที่สั่งสมไว้ อิทธิพลกำหนดได้สิ้นสุดลง

วิธีการเข้าใจความตาย ถึงแม้กุณณมูรติจะไม่เสนอหนทางปฏิบัติที่เป็นสูตรสำเร็จในการเข้าใจความตาย แต่เนื่องจากความตายมีลักษณะการรับรู้ได้ด้วยประสบการณ์ตรง เป็นการรับรู้โดยตรงทันที หรือประสบการณ์ปัจจุบันขณะเท่านั้น วิธีสู่การเข้าใจความตายตาย จึงมีลักษณะเดียวกับ วิธีสู่ความจริง เนื่องจากทั้งสองสิ่งมีความสัมพันธ์เดียวกัน ซึ่งประกอบไปด้วย การใส่ใจอย่างเต็มเปี่ยม ปัญญา คือการรับรู้ทั้งหมดอย่างทันทีทันใด และสมาธิ คือการตระหนักรู้ การรับรู้ของทั้งสามสิ่งนี้มีความเหมือนกัน เพราะต่างเป็นภาวะที่เป็นอิสระจากความคิด จะมีความแตกต่างก็ตรงภาษาที่เรียกที่ใช้เท่านั้นเอง

ดังนั้นจึงเป็นไปได้โดยยากที่จะรับรู้ข้อเท็จจริงโดยไม่ตีความ (เป็นไปไม่ได้โดยยาก ไม่ใช่จะเป็นไปไม่ได้) และปัญหาหลักก็มีอยู่ว่าเราจำเป็นต้องใช้ภาษาในการสื่อสารทำความเข้าใจข้อเท็จจริงของความตาย เป็นสื่อในการแสดงประสบการณ์ที่นิยามความตายในทัศนะของกฤษณมูรติ ซึ่งสิ่งที่เขากล่าวเป็นประสบการณ์ภายใน (intuition) โดยเนื้อหาของมันแล้วเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือขอบเขตของภาษา จึงไม่แปลกอะไรที่มีผู้สงสัยและคัดค้านทัศนะของเขา

อีกประเด็นหนึ่งที่กฤษฎมูรติเสนอไว้ว่าแนวคิดต่างๆ ที่สืบเนื่องในความคิด และความคิดก็ได้สร้างผู้คิดว่ามี “ตัวตน” มีรากฐานมาจากความจำ ที่ติดมาในสมอง เมื่อกระบวนการทางสรีระร่างกายตายไป ความคิดก็ตายไปด้วย แสดงว่าเขาปฏิเสธเรื่องความสืบเนื่องหลังความตาย อาจเข้าใจได้ว่าเขามีลักษณะแนวคิดสสารนิยมประเภทหนึ่ง ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการเสนอของเขาว่า ความขัดแย้งทั้งหมดภายในบุคคลน่าจะยุติลงที่ความตาย เนื่องจากเมื่อร่างกายตายลง ความคิดที่สะสมความสืบเนื่องทั้งหลายก็น่ายุติลงด้วย นี่อาจจะเป็นสิทธิอันชอบธรรมอีกทางหนึ่งในการยุติพัฒนาการของชีวิตด้วยการทำอหิวินิบาตกรรมเพื่อยุติความขัดแย้งของชีวิต แต่กฤษฎมูรติก็ไม่เห็นได้กับการทำเช่นนี้เพราะเขาให้ความสำคัญแก่การมีชีวิตอยู่ และจากการนำเสนอเรื่องความใส่ใจ ความตระหนักรู้ ที่สามารถมองเห็นโครงสร้างของความคิด และอยู่เหนือความคิด เป็นอิสระจากความคิด แสดงว่าจำเป็นต้องมีปรากฏการณ์ภายในที่สามารถมองเห็นการทำงานของกระบวนการความคิด และสามารถยุติความขัดแย้งภายในลงได้ ปรากฏการณ์ที่ว่านี้คือจิตใจ แต่อยู่ในลักษณะสัมพันธ์กับสมองอยู่ แต่ถ้าขึ้นตรงต่อสมองอย่างเดียวความคิดก็ต้องเป็นใหญ่ เพราะความคิดเป็นตัวสร้างความขัดแย้งตัวความขัดแย้งจะยุติตัวเองลงได้หรือ

ประเด็นที่ผู้วิจัยให้ความสงสัยอีกอย่างคือ เมื่อมองกรอบแนวคิดอย่างคร่าวๆ มนุษย์ดำรงอยู่ได้โดยปราศจากความคิดเป็นสิ่งที่ยากยิ่งเหลือเกินจนแทบจะเป็นไปไม่ได้ และถ้าหากยุติสิ่งที่ป็นเนื้อหาทางความคิด ความคิดจะอยู่ในสภาพอย่างไรหรือจะอันตรธานหายไป เพราะจิตใจกับความคิดดูจะสัมพันธ์กันอย่างมาก หรือเป็นสิ่งที่มิอยู่อย่างทับซ้อนกันและไม่ใช่อะไรเดียวกัน และสามารถอิสระและควบคุมกันได้ นี่เป็นแค่ความเห็นหนึ่งของผู้วิจัยเท่านั้น แต่เขาก็บอกแล้วว่าความคิดไม่ใช่กระบวนการทางจิต ในประเด็นที่กล่าวนี้อาจจะทำให้กฤษฎมูรติมีทัศนะโน้มเอียงไปทางแนวคิดธรรมชาตินิยม^{๓๕} มากกว่าที่จะเป็นสสารนิยม ซึ่งจะได้ทำการวิเคราะห์รายละเอียดแนวคิดของเขาในบทต่อไป

^{๓๕} ศึกษาความหมายและรายละเอียดเพิ่มเติมใน วิทย์ วิศเวทย์, ปรัชญาทั่วไป : มนุษย์โลกและความหมายของชีวิตหน้า, หน้า ๗๒ – ๗๓.

บทที่ ๔

วิเคราะห์มโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษฎมูรติ

๔.๑ การให้เหตุผลสนับสนุนและโต้แย้งมโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษฎมูรติ

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะได้ทำการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์โดยเหตุผลโต้แย้งของกฤษฎมูรติที่มีต่อปรัชญาทั้งสามกระแสหลักในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์เรื่องความตาย และนำเอาความเห็นของผู้วิจัยขึ้นมาสนับสนุนด้วย ขณะเดียวกันก็จะยกเหตุผลโดยรวมที่พอเป็นไปได้ขึ้นมาโต้แย้งทัศนะของกฤษฎมูรติ ดังจะได้อธิบายต่อไปนี้

๔.๑.๑ มโนทัศน์ความตายของกฤษฎมูรติกับสสารนิยม

ก่อนที่จะให้เหตุผลสนับสนุนและโต้แย้งมโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษฎมูรติกับสสารนิยม เราต่างก็ทราบว่า สสารนิยม เชื่อว่ามนุษย์มิได้แตกต่าง จากวัตถุสสารอื่น ๆ แต่ที่ทำให้มนุษย์แตกต่างไปจากสิ่งอื่น ก็เพราะคุณสมบัติหรือการแสดงตัวอย่างซับซ้อน ละเอียดอ่อนของสสาร ที่หลอมรวมเป็นมนุษย์ ที่มีความสามารถพิเศษในการใช้เหตุผล การรับรู้ อารมณ์ ความรู้สึกต่างๆ สภาพที่มนุษย์ดำรงอยู่และเคลื่อนไหวก็ด้วยเงื่อนไขภายในและภายนอกที่เหมาะสมและมีระเบียบตายตัวของมันเอง กฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ช่วยบอกความจริงของชีวิตได้

ดังนั้นความตายของสสารนิยม จึงเป็นการสิ้นสุดกระบวนการต่าง ๆ ของชีวิต เป็นสภาพที่ว่างเปล่าจากการรับรู้ และไม่มี ความหมายใด ๆ จะต้องไปวิเคราะห์หลังจากที่ตายไปแล้ว ความตายจึงไม่มีความหมายในตัวเองนอกจากความว่างเปล่า ขณะที่ชีวิตอยู่มนุษย์ต้องชะลอความตายให้ยาวนานที่สุด โลกแห่งปรากฏการณ์ เท่านั้นที่เป็นจริง ชีวิตหลังความตายจึงไม่มีอยู่จริง

เมื่อได้ทำการศึกษา มโนทัศน์ความตายของกฤษฎมูรติแล้ว ทำให้เห็นประเด็นความคล้ายคลึงกับสสารนิยมอยู่บ้าง คือในประเด็นที่ความตายเป็นข้อเท็จจริงแห่งการสิ้นสุดแห่งองค์ภาพพ(Organism) คือ กระบวนการชีวิตมีการสิ้นสุดลงอย่างแน่นอน เนื่องจากทัศนะของกฤษฎมูรติไม่เห็นด้วยกับความเชื่อชีวิตหลังความตาย เหตุผลที่นำมาสนับสนุนประเด็นนี้คือการปฏิเสธสารัตถะทางนามธรรมที่มีอยู่ในมนุษย์ สิ่งเหล่านี้ความคิดอันสืบเนื่องได้สร้างขึ้นมาเมื่อการทำงานของสมองยุติความคิดก็ยุติลงด้วย จึงสอดคล้องกับทัศนะสสารนิยมในประเด็นนี้

มีข้อสังเกตว่า หากจะจัดเขาให้อยู่ในประเภทสสารนิยมผู้วิจัยเห็นว่าไม่ควร เพียงเพราะการให้เหตุผลว่าชีวิตสิ้นสุดที่ความตายต้องเป็นพวกสสารนิยม เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่าทัศนะของเขาโน้มไปทางทัศนะแบบธรรมชาตินิยม เขาให้ความสำคัญกับเรื่องการตระหนักรู้โดยจิต ซึ่งการการตระหนักรู้ต้องผ่านความสัมพันธ์กับความรู้สึกทั้งหมดที่มีอยู่ในมนุษย์ด้วย เนื่องจากธรรมชาตินิยมให้ความสำคัญกับจิต(mind)ที่ดำรงอยู่ในรูปแบบปรากฏการณ์ และไม่ได้ทอนจิตเป็นสสารแม้จะมีพื้นฐานมาจากสสารก็ตาม ด้วยเหตุนี้จิตจึงสามารถกำหนดสถานการณ์ความเป็นไปของชีวิตได้ โดยไม่จำเป็นต้องอยู่ในการกำกับของความคิดเสมอไปเพราะสสารนิยมถือว่าความคิดเป็นกระบวนการทางสสาร กระบวนการความคิดจะสิ้นสุดลงเมื่อชีวิตสิ้นสุดเท่านั้น แต่กฤษฎมูรติเห็นว่าการครอบงำทางความคิดสามารถยุติลงได้ก่อนการสิ้นสุดทางกายภาพจะมาถึง และสามารถดำรงอยู่ด้วยจิตที่เป็นปรากฏการณ์ด้วยการใส่ใจทั้งหมด “แต่เมื่อมีการตายขององคาพยพ และมีการการตายของจิตใจ ทั้งสองอย่างนี้สัมพันธ์กัน เป็นอิทธิพลของจิตใจที่มีต่อร่างกาย ทั้งหมดนี้ล้วนเกี่ยวข้องกัน”^๑ แสดงว่าให้เห็นว่า ไม่มีความสืบเนื่องหลังความตายแต่อย่างใด

เมื่อวิเคราะห์หมโนทัศน์ของกฤษฎมูรติทำให้เห็นมีประเด็นที่ได้แย้งแนวคิดสสารนิยมและถือเป็นการสนับสนุนทัศนะของเขาไปในตัว ดังต่อไปนี้

ก. ทัศนะสสารนิยม ลดระดับมนุษย์ลงสู่สสาร

ทัศนะสสารนิยมให้บทสรุปแก่ชีวิตว่ามีกฎเกณฑ์ที่มีรูปแบบตายตัว สารัตถะทางสสารเป็นความจริงที่ทำให้มนุษย์สามารถวัดด้วยกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ “อะไรก็ตามที่ตรวจสอบไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัสจะถูกตัดออก ถ้าอธิบายมุ่งไปที่หลักฐานและข้อมูลที่สามารถอ้างอิงด้วยประสาทสัมผัส”^๒ เพราะสร้างความน่าเชื่อถือได้โดยมีหลักพื้นฐานของความจริงอยู่ว่าเนื่องจากกฤษฎมูรติเห็นความเป็นชีวิตของมนุษย์แบบความเป็นทั้งหมด(Wholeness) โดยจะทอนให้เป็นอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ได้ มนุษย์ไม่ได้เป็นทั้งสสารหรือมีจิตที่เป็นเอกเทศจากร่างกายอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ชีวิตมนุษย์คือความเป็นทั้งหมดทั้งทางจิตภาพและกายภาพ

^๑ กฤษฎมูรติ,ว่าด้วยชีวิตและความตาย,แปลโดย กรรณิการ์ พรหมเสาร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒,(กรุงเทพมหานคร : โกลกิมทอง, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔.

^๒ ปรีชา ช้างขวัญยืน และสมภาร พรหมทา, มนุษย์กับศาสนา ,พิมพ์ครั้งที่ ๓,(กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓),หน้า ๓๒.

ดังนั้นสถานะของมนุษย์มีกายและจิตเป็นความจริงที่มีอยู่ดำเนินไปอย่างสัมพันธ์กัน มนุษย์ต้องดำรงอยู่ด้วยความสัมพันธ์กับโลกและสรรพสิ่งที่ผ่านความเป็นทั้งหมดของความเป็นมนุษย์ (ทั้งกายและจิต) ซึ่งเป็นกระบวนการที่เคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงไม่มีที่สิ้นสุด ในความสัมพันธ์นี้ ไม่เฉพาะต่อความเป็นมนุษย์ที่มีต่อตัวเขาคอนั่นเองเท่านั้น แต่ยังสะท้อนผ่านจิตสำนึกของเขาส่งต่อไปยังเพื่อนมนุษย์คนอื่นด้วย

ข. ความตายในฐานะของข้อเท็จจริงว่าชีวิตมีการสิ้นสุด แต่ไม่ใช่เชิงเหตุผลหรือ บทสรุปที่แนวคิดศาสนานิยมสร้างขึ้น

แม้ทัศนะของศาสนานิยมยอมรับว่าความตายเป็นการสิ้นสุดของชีวิตอย่างสิ้นเชิง แต่ผู้วิจัยเห็นว่ามันเป็นเพียงการให้บทสรุปเชิงเหตุผลทางความคิดที่มีต่อข้อเท็จจริงทางกายภาพของผู้อื่นเท่านั้น แต่ไม่ใช่ข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ของตัวเอง การให้เหตุผลเช่นนี้เป็นความหมายที่ทุกคนทราบอยู่ เป็นความหมายที่ไม่ได้สร้างความแปลกใหม่ให้แก่ชีวิตเลย การที่ทฤษฎีมูรติให้ความหมายว่า ความตายเป็นภาวะที่ไม่อาจรู้ได้โดยกรอบของความคิดและเหตุผล อาจกล่าวได้ว่าความตายจึงมีสภาพเป็นสิ่งที่เหนือการบรรยาย คือ สิ่งไม่รู้ เพราะเขาเองก็ไม่อยากที่จะให้บทสรุปที่ตายตัวเหมือนอย่างทีศาสนานิยมได้นิยามไว้ เพราะนั่นเท่ากับว่าได้ทำให้ความหมายเป็นลักษณะของการหยุดนิ่งตามบทสรุปที่มีอยู่ ซึ่งเท่ากับว่ายังอยู่สภาพของอิทธิพลกำหนดโดยความคิด โดยที่ยังไม่สามารถเข้าถึงข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ได้อย่างแท้จริง

ค. ทัศนะศาสนานิยมแบ่งแยกความตายออกไปจากการมีชีวิต

ทฤษฎีมูรติไม่เห็นด้วยที่แนวคิดแบบศาสนานิยมเอาความตายไปไว้เป็นจุดสุดท้ายของชีวิต ทำให้ความตายไม่มีคุณค่าหรือความหมายใดต่อชีวิตเลย เขาเห็นว่าความตายมีคุณค่าและความหมายควบคู่ไปกับการมีชีวิตอยู่ การแยกความตายออกไปทำให้การดำรงอยู่ของมนุษย์ไม่มีคุณค่าในตัวเอง ความตายเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์อยู่ตลอดเวลา ความตายจึงเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ขณะดำรงอยู่เท่านั้น เพียงแต่เราไม่สามารถเข้าใจมันหรือมองเห็นความสัมพันธ์ได้อย่างลึกซึ้งเนื่องจากความคิดมาเป็นกรอบที่กั้นกลางในความสัมพันธ์นี้ เป็นมโนคติที่สร้างขึ้นมาจากความรู้สึกว่าความตายเป็นความว่างเปล่าที่สุด จึงหวงแหนการมีชีวิตในปัจจุบันมากที่สุดและพยายามทุกวิถีทางเพื่อให้จุดสิ้นสุดนี้ห่างไกลจากการมีชีวิตให้มากที่สุด เช่นการพยายามดักดวงความเพริศเพินทางประสาทสัมผัสให้มากที่สุดโดยคิดว่าจะทำให้ลืมความตายได้แต่ก็ทำได้แค่ชั่วขณะเท่านั้น ยิ่งปฏิเสธความตายมากขึ้นเท่าไรก็ยิ่งกลัวความตายมากขึ้นเท่านั้น

ผู้วิจัยเห็นว่าทัศนะของสสารนิยมเช่นนี้ทำให้มนุษย์ขาดคุณค่าทุกอย่างทั้งในขณะมีชีวิตอยู่และก็ตายไป ทำให้ความเป็นมนุษย์ไม่มีคุณค่าในตัวเอง เพราะศักดิ์ศรีและความเป็นมนุษย์ไม่สามารถวัดด้วยกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์อย่างเดียวกันเท่านั้น “เป็นการลดทอนมนุษย์ลงให้เป็นทาสของเวลาเพื่อพิสูจน์ความจริง”^๓ ที่แนวคิดทางวิทยาศาสตร์เชื่อมั่นว่าต้องเป็นอย่างนั้น

ผู้วิจัยมีมุมมองที่จะขอโต้แย้งกฤษฎณมูรติในประเด็นที่ว่า หากทัศนะของสสารนิยมนำความตายไปอยู่อีกด้านตรงกันข้ามกับการมีชีวิตอยู่ และอาจเป็นสาเหตุทำให้มนุษย์ไม่เกิดแรงผลักดันในการดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่าในตนเอง เพราะสิ่งเหล่านั้นก็จะไร้ความหมายเมื่อมาถึงจุดสุดท้ายคือความตายของชีวิต แต่ในทางกลับกันผู้วิจัยก็เห็นว่า เมื่อเข้าใจว่าความตายเป็นจุดสุดท้ายของชีวิต ก็อาจจะเกิดแรงผลักดันให้เกิดการกระทำอย่างเต็มที่ เพราะรู้ว่าชีวิตนี้มีแค่ชีวิตเดียว จึงทำทุกอย่างให้คุ้มค่าต่อชีวิตเดียวที่ตนเองมีอยู่ในโลกปรากฏการณ์นี้ทั้งต่อมวลมนุษย์ด้วย ทำที่ต่อชีวิตที่มีต่อความตายในทัศนะสสารนิยม จึงไม่จำเป็น ว่าต้องออกมาในแง่ลบเสมอไป

๔.๑.๒ มโนทัศน์ความตายของกฤษฎณมูรติกับจิตนิยม

เนื่องจากมโนทัศน์ความตายแบบจิตนิยมให้บทสรุปต่อมโนทัศน์ความตายว่า ว่าเป็นเพียงทางผ่านของชีวิตในโลกแห่งปรากฏการณ์ และเปรียบเสมือนอุปสรรคหรือบทลงโทษให้แก่มนุษย์ที่ทำให้สำนึกถึงความเป็นจริงแห่งชีวิตว่ามีสารัตถะที่สมบูรณ์อยู่ ความตายจึงมิใช่จุดจบสุดท้าย ความตายจึงเป็นที่เสมือนการถ่ายโอนสารัตถะภายในตัวมนุษย์ซึ่งก็คือวิญญาณ ให้หลุดพ้นจากเครื่องพันธนาการคือร่างกาย จากสถานะหนึ่งไปสู่อีกสถานะหนึ่งของวิญญาณ ชีวิตในโลกปรากฏการณ์ไม่มีความสมบูรณ์ พระเจ้าเป็นสารัตถะที่สมบูรณ์ที่สุดที่รออยู่เบื้องหน้าในความเชื่อของชาวจิตนิยม และจิตนิยมบางพวกเชื่อการกลับมาเกิดใหม่

ดังนั้นมโนทัศน์หลักในเรื่องความตายของจิตนิยมคือ ความสืบเนื่องหลังความตาย วิญญาณอมตะ และความมีอยู่ของพระเจ้า บทสรุปนี้ชี้ให้เห็นว่าสถานะที่แท้จริงของมนุษย์มาจากแบบ(พระเจ้า)หรือสารัตถะที่มีมาก่อน ซึ่งความตายจะเป็นประตูความจริงนี้

จะเห็นได้ว่าจิตนิยมให้คุณค่ามนุษย์ผ่านความหมายของความตายไปอยู่ที่ตัวตนอันสมบูรณ์ ณ เวลาในอนาคตหรือเวลาในอุดมคติ โดยไม่คำนึงถึงเวลาขณะดำรงอยู่ จึงดูเหมือนว่าความตายจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งของพระเจ้าเท่านั้นที่ไช้ต่อรองกับมนุษย์ ในประเด็นนี้จึงเกิดการ

^๓ นางสิริจิต ปันเงิน, “ความตายในทัศนะของกามูร์,” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔), หน้า ๓๕.

ได้แย้งพอสมควร โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องตัวตนอันเที่ยงแท้และพระเจ้า ซึ่งมีความสัมพันธ์กับมโนทัศน์เรื่องความตายเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งผู้วิจัยจึงขอเสนอทัศนะกฤษฎมูรติที่ใช้เป็นเหตุผลโต้แย้งทัศนะจิตนิยมในขอบเขตที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

ก. สิ่งไม่เปลี่ยนแปลง หรือ สิ่งอมตะไม่มีอยู่จริงในมนุษย์

กฤษฎมูรติเสนอเหตุผลโต้แย้งแนวคิดจิตนิยมว่าสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงไม่มีอยู่จริง สิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นเพียงความเชื่อที่เกิดจากความคิดที่ปรารถนาความสืบเนื่องหลังความตาย หรือขณะมีชีวิตอยู่ ความคิดก็ได้สร้างตัวตน ตัวตนกำเนิดมาจากการคิดที่สั่งสมไปด้วยความจำ และประสบการณ์ จึงไม่มีด้วย เพราะ “ความคิดเป็นสิ่งไม่เที่ยงแท้ถาวรเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงอยู่ ดังนั้นสิ่งใดก็ตามที่ความคิดสร้างสรรค์ขึ้นมาว่าเที่ยงก็เป็นเช่นเดียวกับตัวมันเอง คือไม่เที่ยง”^๔ เมื่อตัวตนที่ถาวรไม่มี ตัวตนจึงเป็นมายาภาพของความคิดเท่านั้น

ดังนั้นเรื่องของจิตอมตะ ตัวตนหลังความตายจึงโค่นปฏิเสธไปในตัว เรื่องพระเจ้าที่เป็นตัวตนอันสูงสุดและเป็นผู้บันดาลสิ่งต่างๆ ล้วนเกิดมาจากการคิดของมนุษย์เช่นเดียวกัน

ข. ขอบเขตความหมายของคำว่า “พระเจ้า”

โดยการเสนอความคิดเห็นในปัญหานี้ เขาไม่พยายามปฏิเสธหรือยอมรับ ยืนยัน แต่หากเป็นการค้นคว้าแสวงหาข้อเท็จจริง “การให้ความหมายแก่พระเจ้าที่ผ่านมา มนุษย์มักจะอธิบายพระเจ้าตามวัฒนธรรม ตามความกลัว และความปรารถนาของตน”^๕ พระเจ้าตามความคิดเห็นของเขาไม่ใช่ลักษณะของตัวตนอันยิ่งใหญ่ดังที่แนวคิดจิตนิยมเข้าใจ และไม่สามารถอธิบายในรูปแบบของสิ่งที่รู้แล้วตามความเชื่อ ประสบการณ์ ความจำของมนุษย์แต่ละบุคคลที่สั่งสมมาตามคำสอนในหลักศาสนา พระเจ้าจึงมีลักษณะที่รู้ไม่ได้ โดยเขากล่าวว่า “หากว่าสิ่งที่เรียกว่าพระเจ้ามิจริงแล้ว จะต้องไม่สามารถบรรจุคำอธิบายด้วยภาษาถ้อยคำ และไม่มีชื่อ”^๖ หรือ “ถ้อยคำนำเราไปสู่มายาภาพแต่ไม่ใช่พระเจ้าอย่างแน่นอน พระเจ้าจึงเป็นมายาภาพที่เราเคารพบูชา”^๗ ดังนั้นความเชื่อเรื่องพระเจ้า จึงเป็นเพียงสัญลักษณ์ของสิ่งที่รู้แล้วเท่านั้น

^๔ กฤษฎมูรติ, ว่าด้วยชีวิตและความตาย, หน้า ๕๘.

^๕ ดิเรก วังชากร, “อภิปรัชญาของกฤษฎมูรติ”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๘.

^๖ Krishnamurti, J., The Awakening of Intelligence, p. 307.

^๗ กฤษฎมูรติ, มนุษย์ต้องเปลี่ยนแปลงตนเองด่วน เล่ม ๑, แปลโดย เทวี วัฒนา และ วาณิชรัตน์ สรประสิทธิ์ (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธรรมาจริยธรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓.

ดูเหมือนว่ากฤษฎมูรติมีการโยงคำว่าพระเจ้า กับสังฆกรรมเข้าด้วยกัน ซึ่งสังฆกรรม อาจจะถูกริเรียกหลายๆชื่อ เช่น ความจริงแท้ ความสมบูรณ์ พระเจ้าหรืออะไรก็ได้แก่นแท้ก็คือหนึ่ง เดียวไม่เป็นส่วนย่อย ไม่แบ่งแยก ซึ่งสิ่งจะเป็นความจริงที่มีอยู่ในปัจจุบันขณะเท่านั้น ดังที่ได้ อธิบายไปแล้วในทศนะเรื่องความจริง

ดังนั้นพระเจ้าในทศนะของเขา จึงมิใช่ตัวตนที่ถาวรอมตะ เป็นการปฏิเสธแนวคิด หลักของจิตนิยมที่ต่างเห็นว่าพระเจ้าเป็นสารัตถะ เขาได้แปรรูปจากความเป็นตัวตนอันสูงส่งของ พระเจ้ามาสู่ความเป็นสังฆกรรมที่ไม่หยุดนิ่ง เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง มีความเป็นเอกภาพทั้งหมด เป็นลักษณะข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เขาได้พยายามทำให้พิสูจน์ได้เชิงประจักษ์ในปัจจุบัน ขณะเท่านั้น โดยไม่ต้องหวังผลทางความเชื่อ หรือการอธิบายชีวิตหลังความตายแบบแนวคิดจิต นิยม ด้วยเหตุนี้ความมีอยู่ของพระเจ้าในความสืบเนื่องหลังความตายจึงไม่มีอยู่ในทศนะของเขา คำว่าพระเจ้าเป็นเพียงสัญลักษณ์ที่ให้ความรู้สึกแก่ผู้ศรัทธาเท่านั้น หาใช่ความจริงไม่

ความเห็นของผู้วิจัยอีกเหตุผลหนึ่งที่สนับสนุนเขา ก็คือ เรื่องของการตีความทาง ภาษา การยึดติดภาษา เช่น คำว่า พระเจ้า วิญญาณ ตัวตน ได้สร้างภาพลักษณ์ ซึ่งเป็นมโนคติ หรือ มโนภาพในความคิดขึ้นมา ซึ่งผู้วิจัยคิดว่า หากพระเจ้ามีจริงซึ่งถือว่ามีสถานะเดียวกับสังฆกรรม คงไม่มีภาษาหรือสัญลักษณ์ใด ๆมาอธิบายสิ่งนี้ได้ เพราะสิ่งเหล่านี้เข้าถึงได้ด้วยการเชิงประจักษ์ ตรงภายในเท่านั้น ภาษาที่ถ่ายทอดจากความเชื่อและความรู้สึกเป็นคนละประเด็นกับความจริง

ต่อไปผู้วิจัยจะยกเหตุผลมาสนับสนุนกฤษฎมูรติ เพื่อโต้แย้งชีวิตหลังความตายของ แนวคิดจิตนิยม โดยอาศัยทฤษฎีเชิงจิตวิทยาเข้ามาช่วย ซึ่งประกอบไปด้วยทฤษฎีความกลัว ทฤษฎี การชดเชย และทฤษฎีความไม่รู้ ดังที่จะให้เหตุผลอย่างคร่าวๆ ต่อไป

๑) ความกลัว ในการศึกษาความตายพบว่าส่วนใหญ่เป็นการศึกษาทางด้านจิตวิทยา ออกได้ แร็งค์ (Otto Rank 1941) กล่าวว่า การตายเป็นความกลัวพื้นฐานของมนุษย์ที่นำมาซึ่งการ เริ่มต้นของศาสนาที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจการค้นคว้าหาความหมายของการมีชีวิตอยู่ ความกลัว เป็นสัญชาตญาณที่ติดตัวมนุษย์มาพร้อมกับการเกิด โดยไม่ต้องมีการสั่งสอน ความกลัวนั้นมัก สัมพันธ์กับสิ่งเร้าลับ หรือสิ่งที่เราไม่สามารถมองเห็นได้อย่างทะลุปรุโปร่ง ในประเด็นเรื่องของการ ความตาย มนุษย์รู้สึกว่า การสิ้นสุดได้สร้างความรู้สึกลึกๆที่ไม่มั่นคงให้กับชีวิต ความรู้สึกไม่มั่นคงนี้เอง

^๔ ปังปอน รักอำนาจกิจ, “ความตาย”ในแนวคิดทาง “เศรษฐศาสตร์พฤติกรรม”, [Online] ,Accessed :

10 November 2006.Availablehttp://www.ipsr.mahidol.ac.th/content/home/ConferenceII/Article/Article07.htm

คือความกลัวของมนุษย์ และเมื่อเกิดความกลัวขึ้น สัญชาตญาณอีกอย่างหนึ่งที่เกิดตามมาคือ การหาช่องทางให้ตนเองหายกลัว หรือเพื่อระงับและเพื่อบรรเทาความกลัวนี้ โดยเฉพาะความรู้สึกไม่มั่นคงหลังความตาย ความกลัวจึงได้สร้างรูปแบบ ด้วยสัญชาตญาณความต้องการความมั่นคงที่มีควบคู่ไปกับความกลัว ซึ่งความต้องการความมั่นคงก็คืออีกรูปแบบหนึ่งของความกลัวนั่นเอง เสมือนเหรียญที่มีสองด้านอยู่ในอันเดียวกัน ความต้องการความมั่นคงหลังความตาย หรืออีกนัยหนึ่งก็คือความอมตะของตัวตน ซึ่งเป็นประเด็นหลักของแนวคิดแบบจิตนิยม ซึ่งสะท้อนอย่างเห็นได้ชัดในรูปแบบศาสนาเทวนิยม มนุษย์สำนึกอยู่แก่ใจว่าชีวิตเป็นสิ่งชั่วคราว และเป็นข้อเท็จจริงที่เราทุกคนไม่สามารถหลบหนีได้ ความกลัวที่จะสิ้นสุดทำให้มนุษย์หาทางที่จะอยู่เป็นอมตะ ความเชื่อในชีวิตอมตะหลังความตายบนดินแดนของพระเจ้า หรือภาวะนิรันดร์ ไม่มีสิ้นสุดจวบเป็นมิติที่เร้นลับซึ่งถือว่าเป็นจุดหมายสูงสุดของแนวคิดจิตนิยม

ดังนั้นสิ่งที่ปรากฏ ในแนวคิดจิตนิยมที่มาในรูปแบบศาสนาเทวนิยมทั้งหลายนี้ สะท้อนให้เห็นว่าสิ่งที่อยู่เบื้องหลังการเกิดขึ้นของแนวคิดเรื่องชีวิตหลังความตาย คือความกลัวของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ ความกลัวต่อการมีชีวิตที่ไม่ยั่งยืนของตนเองในโลกปรากฏการณ์

๒) ความต้องการการชดเชย ในทัศนะของนักจิตวิทยา เช่น ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) เชื่อว่าภาพของพระเจ้าที่มนุษย์สร้างขึ้น ก็คือภาพจำลองของพ่อที่แข็งแกร่งและมีเมตตาตนเอง ภาพที่ว่านี้ฟรอยด์เชื่อว่าสืบเนื่องมาจากความต้องการสิ่งชดเชยบางอย่างที่มนุษย์คิดว่าตนเองได้ขาดไปในชีวิต ความรู้สึกที่ว่าเหมือนชีวิตขาดอะไรไปเป็นความรู้สึกพร่องในจิตใจจึงทำให้รู้สึกไม่มั่นคง โดยเฉพาะหากความตายมาถึงซึ่งบุคคลรู้อยู่แก่ใจว่าเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นยิ่งทำให้รู้สึกว่าชีวิตนี้ขาดพร่องและไม่มั่นคงเป็นอย่างมาก จึงพยายามปกป้องตัวเองจากความรู้สึกของตัวเองจากสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา และห้ามโนคติที่ตนเองปรารถนาเพื่อรักษาตัวเอง เพื่อให้ตนเองมีสวัสดิภาพในความรู้สึกจากการสิ้นสุดนี้ “เป็นการรักษาตัวเองเป็นเหตุให้มนุษย์เกิดความคิดหลอกตัวเองว่ามีวิญญาณอมตะหรืออาตมัน ซึ่งดำรงอยู่ชั่วนิรันดร์”^{๙๐} เพื่อความรู้สึกที่มั่นคงหากสิ้นสุดโลกปรากฏการณ์ หรือ “เป็นความรู้สึกผูกติดที่มนุษย์รู้สึกว่าไม่สามารถพึ่งตนเองได้”^{๙๑}

^๙ ปรีชา ช้างขวัญยืน และสมภาร พรหมทา, มนุษย์กับศาสนา, หน้า ๒๗.

^{๙๐} สนิท ศรีสำแดง, **พุทธปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นิลนารการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๘.

^{๙๑} วาริญา ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม, **จิตวิทยาพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ม.ป.ป), หน้า ๑๕๔.

ดังนั้น พระเจ้าและชีวิตหลังความตาย ก็คือสิ่งชดเชยความรู้สึกไม่มั่นคง มนุษย์เกิดความต้องการในสถานะที่ตนเองรู้สึกโดดเดี่ยวอ้างว้างและไม่มั่นคงเมื่อรู้ว่าการสิ้นสุดของชีวิตในโลกปรากฏการณ์เป็นข้อเท็จจริงที่ไม่อาจปฏิเสธได้จึงเกิดความต้องการที่จะหาสิ่งพึ่งพาซึ่งก็คือพระเจ้า หรือความสืบทอดของวิญญาณอมตะ ที่ความคิดอันเป็นส่วนหนึ่งของสัญชาตญาณการเอาตัวรอดทางจิตใจ

๓) ความไม่รู้ แนวคิดนี้มีใจความว่า มนุษย์ไม่มีความรู้พอที่จะเข้าใจว่า อะไรคือสิ่งที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ซึ่งความตายเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอย่างหนึ่งที่คู่กันกับ เมื่อความตายสร้างความรู้สึกไม่มั่นคง และไม่รู้ว่าจะอะไรจะเกิดขึ้นหลังความตาย และอยากรู้ถึงประสบการณ์ของความตายว่าเป็นอย่างไร แต่ก็ไม่สามารถรู้ได้เพราะเป็นประสบการณ์ตรงของคนที่ตายเท่านั้น เมื่อไม่รู้จึงจินตนาการว่าเบื้องหลังปรากฏการณ์เหล่านี้โดยเฉพาะเบื้องหลังความตายต้องมีอำนาจพิเศษเหนือธรรมชาติแฝงอยู่ และนี่คือที่มาของแนวคิดวิญญาณอมตะ และเป็นที่มาของศาสนาเทวนิยม แองเกิ้ล ให้ทัศนะไว้ว่า “ศาสนาสอนว่า พระเจ้าสร้างมนุษย์ แต่สำหรับเขา มนุษย์ต่างหากที่สร้างพระเจ้า และพระเจ้าที่มนุษย์สร้างขึ้นนี้ก็สร้างมาจากความไม่รู้ของมนุษย์นั่นเอง”^{๑๒}

ดังนั้นความไม่รู้ความนี้ เป็นสาเหตุของการเกิดแนวคิดเรื่องวิญญาณอมตะ ชีวิตหลังความตาย พระเจ้า และเป็นเพียงความเชื่อที่สามารถเข้าถึงได้ด้วยศรัทธาที่ความคิดสร้างขึ้นจากการไม่สามารถรู้เบื้องหลังปรากฏการณ์อันลึกลับเหล่านั้น

ในประเด็นความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตาย เป็นรูปแบบหนึ่งของความคิดและความรู้สึก ที่เกิดจากความกลัว ความไม่รู้ และความต้องการสิ่งชดเชย ซึ่งสิ่งเหล่านั้นไม่ใช่ความรู้ที่นำไปสู่ความจริง การกล่าวเช่นนี้อาจเป็นทัศนะที่สนับสนุนมูรติ เนื่องจากเหตุผลสนับสนุนส่วนทางจิตวิทยาเป็นข้อเท็จจริงของมนุษย์ที่เราไม่อาจปฏิเสธ แต่หากจะมองว่าแนวคิดเรื่องพระเจ้า ความสืบทอดหลังความตายเป็นมายาภาพ คือ ความไม่จริง ก็คงจะเป็นปัญหาที่มีการโต้แย้งเป็นอย่างมากจากผู้ที่มีทัศนะจิตนิยม

๔.๑.๓ มโนทัศน์เรื่องความตายของมูรติกับพุทธปรัชญาเถรวาท

ในพุทธปรัชญาเถรวาทมองความตายไม่ใช่เพียงแค่การสิ้นสุดชีวิตของกายและจิตเพียงเท่านั้น เพราะนั่นเป็นความจริงแค่ด้านเดียวแต่ไม่ใช่ทั้งหมด เนื่องจากพุทธปรัชญาเสนอแนวคิด

^{๑๒} ปรีชา ช้างขวัญยืน และสมภาร พรหมทา, เล่มเดียวกันหน้า, หน้า ๒๕.

ความสืบเนื่องหลังความตายต่อจากโลกปรากฏการณ์ เช่นเดียวแนวคิดจิตนิยม หรือศาสนาอื่นๆ ซึ่งแต่ละศาสนามีรูปแบบการอธิบายชีวิตหลังความตายที่แตกต่างกันไป รูปแบบของพุทธปรัชญามองการเกิดและการตายเป็นความสัมพันธ์รูปวงกลม คือวนเวียนเป็นวัฏฏะ เมื่อเกิดแล้วก็ต้องตายไปเพื่อไปเกิดใหม่ในภพภูมิต่อไปอย่างต่อเนื่อง ตราบใดที่มนุษย์ยังมีกิเลสซึ่งเป็นพันธนาการของจิตใจอยู่ ชีวิตก็จะวนเวียนเรื่อยไปตามแต่กรรมที่ได้สร้างไว้ จะแตกต่างกันตรงที่พุทธปรัชญาเถรวาทปฏิเสธเรื่องวิญญาณอมตะหรือ ตัวตนถาวรหลังความตายแบบจิตนิยม แต่จิตจะเกิดดับต่อเนื่องกันไปสู่ภพชาติต่อไป และจะเป็นอย่างนี้ไปเรื่อยๆ จนกว่ากิเลสจะดับลงอย่างสิ้นเชิง คือจุดหมายสูงสุดของพุทธปรัชญา เรียกว่า นิพพาน

ในที่นี้จะเล็งไปที่การวิพากษ์มโนทัศน์เรื่องความตายว่าแนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดหรือความสืบเนื่องหลังความตายมีความสำคัญต่อสาระของชีวิตหรือไม่ ความสืบเนื่องหลังความตายซึ่งถือเป็นปัญหาทางอภิปรัชญาที่พิศุจน์ได้ยาก แต่สรุปแล้วพุทธศาสนาและพุทธศาสนิกส่วนใหญ่ ยอมรับว่าความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด หรือความต่อเนื่องหลังความตายจัดเป็นความเห็นที่ถูกต้อง เพราะสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ระบบจริยธรรมและปรากฏการณ์ทางศีลธรรมของมนุษย์ ถ้าหากขาดความเชื่อเรื่องนี้จะทำให้เห็นแบบ “สิ่งนี้ควรทำ สิ่งนี้ไม่ควรทำ”^{๑๓} และเหตุผลหลักที่ทำให้ต้องเชื่อ คือ การยึดถือในพระไตรปิฎกตามตัวอักษรว่าเป็นความจริงทั้งหมด

ความเชื่อความสืบเนื่องหลังความตายหรือการเวียนว่ายตายเกิด เป็นเรื่องที่ยากต่อการพิศุจน์ความจริงเชิงประจักษ์ และเรื่องนี้ก็ถือเป็นปัญหาต่อการถกเถียงหาความจริง เป็นปัญหาทางอภิปรัชญา แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงพยากรณ์ “ได้ตรัสไว้ใน จุฬาลงกโกวาทสูตร”^{๑๔} คือปัญหาที่ว่า โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น ชีพอย่างหนึ่งสรีระก็อย่างหนึ่ง สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายมีอยู่ สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายไม่มีอยู่ สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายไม่มีอยู่ก็มี ไม่มีอยู่ก็มี สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ก็มีใช่ ไม่มีอยู่ก็มีใช่ การขบปัญหาเหล่านี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ทำให้พ้นทุกข์ เปรียบเหมือนคนโดนลูกศรแล้วก็ถามว่าลูกศรยิงมาจากใคร แทนที่จะไปหาหมอรักษา เหตุผลที่พระองค์ไม่ทรงตอบเพราะเห็นว่าแม้ตอบไปแล้วก็ไม่เกิดประโยชน์ที่แท้จริง เพราะทรงเห็นว่ามนุษย์ควรจะแก้ปัญหาวางใจที่ตนเองประสบก่อน ซึ่งมีสำคัญที่สุดต่อความเป็นมนุษย์ ส่วนปัญหาที่ยากต่อการพิศุจน์ไม่ควรไปใส่ใจ ซึ่งรวมไปถึงปัญหาความ

^{๑๓} ฌฎฐรี บุญกิตติเจริญ, “ความสำคัญของการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธจริยศาสตร์เถรวาท”, วิทยานิพนธ์

อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๖.

^{๑๔} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๒-๑๒๘/๑๓๓-๑๔๑

สืบเนื่องหลังความตายว่ามีอยู่จริงหรือไม่ พระองค์ทรงมีทัศนะที่เป็นกลางต่อประเด็นเรื่องชีวิตหลังความตายโดยสรุปแล้วก็คือ การเกิดหรือการดับของสรรพสิ่งขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยที่สร้างไว้ แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการดับกิเลสหรือการยุติความสืบเนื่องของอุปาทานในภพชาตินี้ให้ได้

ผู้วิจัยเห็นว่าในทัศนะของกฤษฎมูรติคงไม่เห็นด้วย กับแนวความคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธศาสนาที่เป็นรูปแบบของความเชื่อ เพราะเขาเห็นว่าสิ่งนี้เป็นเพียงการคาดคะเนของความคิดหรือเป็นความเชื่อเท่านั้น และเป็นพันธนาการของชีวิตที่ทำให้มนุษย์มีความหวังกับผลตอบแทนที่เสมือนเป็นมายาภาพในอนาคตโดยไม่รู้ว่าจะเป็นจริงหรือไม่ ทำให้ชีวิตไม่อยู่กับปัจจุบันขณะ ท่าทีของเขาต่อประเด็นความสืบเนื่องหลังความตายเป็นท่าทีที่แตกต่างจากความไม่เชื่อชีวิตหลังความตายที่อยู่ในฐานะทางความคิดหรือความเชื่อใดๆ และไม่ใช่ว่าการปฏิเสธความเชื่อเพื่อจะยืนยันอีกความเชื่อหนึ่งที่อยู่ตรงกันข้าม แต่เป็นท่าทีที่มองเห็นในข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ในประเด็นนี้ ดังที่เขากล่าวว่า “เพื่อจะค้นหาความจริงคืออะไร จิตใจจะต้องเป็นอิสระจากความเชื่อและความไม่เชื่อ”^{๑๕}

ทัศนะของกฤษฎมูรติก็มีความคล้ายคลึงกับพุทธปรัชญาในเรื่องการปฏิเสธสาร์ตชะที่มีอยู่ตัวมนุษย์ และต่างก็เห็นว่ามีความจริงของกายกับจิตที่เปลี่ยนแปลงทุกขณะของชีวิตเช่นเดียวกัน จะมีแตกต่างกันตรงที่จิตในแนวคิดของพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่สามารถสืบเนื่องต่อไปได้หลังจากที่ชีวิตสิ้นสุดเพื่อไปสู่ภพชาติใหม่ตามเหตุปัจจัย แต่กฤษฎมูรติเห็นว่าเมื่อจิตสัมผัสกับกายและเมื่อสิ้นสุดชีวิตจิตก็ต้องจบสิ้นไปกับกายซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่เห็นอยู่ ถึงอย่างไรกฤษฎมูรติก็ให้ความสำคัญกับปรากฏการณ์ทางจิตเช่นเดียวกับพุทธศาสนา ว่ามนุษย์สามารถหลุดพ้นจากพันธนาการทางจิตใจและเข้าถึงสัจจะได้ และสามารถเกิดได้ในโลกปรากฏการณ์เท่านั้นซึ่งเป็นวิธีสู่การตายที่อธิบายไปแล้วในบทที่ ๓

ต่อไปนี้จะยกเหตุผลที่นำมาสนับสนุนมโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษฎมูรติเพื่อให้เห็นว่าแนวคิดเรื่องความสืบเนื่องหลังความตาย ไม่มีความจำเป็นต่อสาระหลักของชีวิตซึ่งได้นำเอาทัศนะของบุคคลต่างๆ ที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีความสอดคล้องกับแนวคิดกฤษฎมูรติเองมาช่วยในการวิพากษ์ประเด็นนี้

ก. ทัศนะความสืบเนื่องหลังความตายเพื่อการสร้างอัตตา

^{๑๕} กฤษฎมูรติ, ปัจเจกชนและสังคม เล่ม ๑, แปลโดย จำรัส บำรุงรัตน์, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิอันวิภยนา, ๒๕๔๗), หน้า ๗๓.

การอธิบายมโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษณมูรติ เมื่อวิเคราะห์แล้วมีท่าทีที่สอดคล้องกับการแสดงมโนทัศน์การเวียนว่ายตายเกิดเชิงจิตวิทยาของท่านพุทธทาส ผู้วิจัยนำเอาความสอดคล้องกันนี้มาเป็นเหตุผลช่วยในการสนับสนุนกฤษณมูรติ เพราะทั้งคู่ต่างเน้นปรากฏการณ์ทางจิตเป็นสำคัญ ที่สามารถเข้าใจและสัมผัสได้ในขณะมีชีวิตบนโลกปรากฏการณ์เท่านั้น โดยไม่ต้องไปให้ความสำคัญกับการอธิบายเรื่องโลกหน้าหรือหาคำตอบชีวิตหลังความตาย ซึ่งก่อให้เกิดการเอื้อต่อการสร้างอัตตาที่ปรารถนาความสืบเนื่องไม่รู้จบ

กฤษณมูรติเห็นว่ามนุษย์นั้นเป็นกังวลกับเรื่องการกลับชาติมาเกิด ไม่เช่นนั้นก็ต้องการรู้ว่าเราจะคงอยู่ต่อไปหรือไม่ หลังจากที่เราตายด้วยสติ ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนไม่เป็นแก่นสาร มนุษย์รู้สึกว่าจะต้องมีอะไรสักมากกว่าการสิ้นสุดของกายเนื้อ ศาสนาทุกศาสนาให้ความหวังว่าหลังความตายจะยังความสืบเนื่องไม่ว่ารูปแบบใดรูปแบบหนึ่งไม่ว่าจะเป็นเรื่องการกลับชาติมาเกิดชาติหน้าภพหน้า ฯลฯ และหวังว่าความเป็น “ฉัน” จะดำรงอยู่สืบต่อไปต่อไป^{๑๖} ดังนั้นในความจริงสิ่งที่มนุษย์เป็นห่วงมากที่สุดคือความสืบเนื่องของตัวตน แต่ไม่ใช่การสิ้นสุดของชีวิต

ในทัศนะท่านพุทธทาสได้อธิบายว่าการเข้าใจรูปแบบการเวียนว่ายตายเกิดที่ถูกต้องจะต้องไม่มีอัตตาเที่ยงแท้ ความเห็นในการเวียนว่ายตายเกิดแบบไม่มีอัตตาที่เที่ยงแท้ จึงมีความสำคัญในการละความทุกข์ในมนุษย์ ท่านได้วิจารณ์หลักการอธิบายปฏิจจสมุปบาท^{๑๗}แบบข้ามภพข้ามชาติไว้ว่า

ทีนี้มีผู้มาอธิบายกัน โดยให้ปฏิจจสมุปบาทสายเดียวคร่อม 3 ชาติ แล้วให้เนื่องเป็นคนเดียวกัน ก็เลขของคนในชาติก่อนทำให้เกิดวิบากกรรมในชาตินี้ตอนหนึ่ง วิบากในชาตินี้มีแล้วทำให้เกิดกิเลสในชาติใหม่ แล้วทำให้เกิดวิบากในชาติหน้า เมื่อสอนปฏิจจสมุปบาทอย่างนี้ มันกลายเป็นสอนว่า มีอัตตาตัวตน สัตว์ บุคคลเวียนว่ายในสังสารวัฏ^{๑๘}

เนื่องจากพุทธทาสเห็นว่าการศึกษาหลักปฏิจจสมุปบาท ที่เกี่ยวข้องกับความสืบเนื่องหลังความตายเป็นปัญหาทางอภิปรัชญา และไม่ควรตีความแบบข้ามภพข้ามชาติที่อธิบายตายตัวตามอักษร การอธิบายในรูปแบบที่กินเวลาข้ามภพข้ามชาติ เป็นการคาดหวังที่สามารถทำให้ออกนอกเส้นทางหลักของการดับทุกข์ได้ เนื่องจากท่านเห็นว่าหลักปฏิจจสมุปบาทควรทำความเข้าใจ

^{๑๖} กฤษณมูรติ, ว่าด้วยชีวิตและความตาย, หน้า ๗๕.

^{๑๗} ส.น. (ไทย) ๑๖/๑-๒/๑ -๘

^{๑๘} พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), เรื่องความสำคัญที่สุดสำหรับพุทธบริษัท : ปฏิจจสมุปบาทหลักปฏิบัติอริยสัจที่สมบูรณ์แบบ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๔๕.

เข้าใจให้ลึกซึ้งด้วยภาษาธรรม ที่ตีความการเกิดตายแบบขณะจิต เพราะหลักพุทธศาสนาที่แท้นั้น เน้นการดับทุกข์ ความทุกข์นั้นเป็นสิ่งที่มิมีในปัจจุบัน การดับทุกข์ก็สามารถทำได้ในปัจจุบัน ไม่ต้องรอให้ตายเสียก่อน ไม่ต้องมีบารมีสะสมมาจากชาติก่อน หรือไปคาดหวังในชาติหน้า เพราะเมื่อบุคคลเองเข้าใจในวงจรที่เป็นไปในปัจจุบันดีแล้ว ก็ย่อมเข้าใจวงจรในอดีต และวงจรในอนาคตไปด้วย เพราะท่านเห็นว่าเป็นเรื่องเดียวกันนั่นเอง^{๑๕}

ขอยกตัวอย่างการอธิบายกระบวนการหลักปฏิจสมุปบาท ที่ตีความโดยภาษาธรรม ให้เห็นการเกิดดับของจิตทุกขณะ ความหมายของคำว่าภพและชาติ หรือการเกิด การตายจึงแตกต่างไปจากการอธิบายภาษาตามตัวอักษร ซึ่งท่านพุทธทาสเรียกว่า ภาษาคน

ความคิดในใจที่มันปรุงแต่งกันไปเรื่อยๆ เช่นว่า รู้สึกชอบใจในรูปที่เห็น มันก็อยากเรียกว่าเป็นคันหา แล้วก็มีความอยากในสิ่งที่ว่านั้น เป็นตัวกูขึ้นมา แล้วก็นำสิ่งที่ว่านั้นแหละเป็นของกู นี่เป็นอุปาทานโดยสำเร็จรูป มันมีการกระทำที่เป็นตัวกู ของกู นี่เป็นมโนกรรมอยู่ในจิตใจ พักตัวขึ้นเรื่อยๆ เขาเรียกว่าภพ คือมันจะเป็นรูปของความทุกข์ขึ้นมา จนเมื่อไหร่ ตัวกู นี่เต็มแก่เต็มที นั่นจึงเรียกว่า ตัวกู ได้เกิดเต็มที่แล้ว เป็นชาติที่ดิ้นรนอยู่ด้วยความทุกข์ในรูปแบบใดแบบหนึ่ง ชาตินี้คือความเกิด... เราไม่ได้หมายถึง การเกิดจากท้องแม่ทีเดียวแล้วมันก็เลิกกัน จนกว่ามันจะเข้าโลง อย่างนั้นมันไม่เกี่ยวกับความทุกข์ ถ้าไม่ยึดมั่นแล้วมันก็ไม่มีความทุกข์เลย^{๑๖}

การที่ท่านพุทธทาสตีความเชิงจิตวิทยา แนวคิดแบบการเวียนว่ายตายเกิดทุกขณะจิต ที่สามารถประจักษ์ได้ เพราะในวันหนึ่งๆ ก็สามารถเกิดภพชาติ เกิดตายได้หลายหน เมื่อได้มีเวทนา คันหา อุปาทาน ก็เกิดรอบของปฏิจสมุปบาท และเกิดภพชาติ ซึ่งทำให้เห็นว่า มนุษย์มีเกิดดับในความรู้สึก เป็นปรากฏการณ์ทางจิตมีในชีวิตประจำวันของทุกคน เพราะสาระที่แท้จริงของพุทธศาสนาที่เน้นการดับทุกข์ในปัจจุบัน สอดคล้องกับทักษะของกฤษฎมูรติที่พยายามจะให้มนุษย์มองเห็นขอบข่ายของความคิด ความเปลี่ยนแปลงทุกขณะของจิตสำนึกมนุษย์ และการเข้าใจอย่างถ่องแท้ในโครงสร้างของความคิดทั้งหมดจะสามารถยุติปัญหาภายในใจได้

^{๑๕} ญัฏฐรี บุญกิตติเจริญ, “ความสำคัญของการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธจริยศาสตร์เถรวาท”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๔๕.

^{๑๖} พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), สุจิตว่าง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ), ๒๕๔๐, หน้า ๖๕.

ดังนั้นทัศนะเช่นนี้ไม่เอื้อต่อการสร้างอัตตาที่ปรารถนาความสืบเนื่องหลังความตาย และเป็นสิ่งที่สามารถยังเห็นเชิงประจักษ์ภายในของปรากฏการณ์ทางจิต ซึ่งมีความสมเหตุสมผล ในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นกับจิตใจ

ผู้วิจัยขอให้ทัศนะว่า ความรู้สึกว่าเป็นตัวเราที่ต้องมีอะไรสืบต่อ เราปรารถนาได้ความ คงทนถาวรแบบใดแบบหนึ่ง ไม่ว่าจะมีชีวิตอยู่ให้นานที่สุดบนโลกปรากฏการณ์นี้ หรือ แยกเอา ความถาวรนี้ไปไว้ที่ชาติหน้า แต่นั่นก็เป็นความคิดของเราเท่านั้น เป็นความคิดของเรา ความคิด สร้าง “เรา” หรือ “ของเรา” ซึ่งเป็นตัวตนที่คิดว่าแยกขาดจากสิ่งที่เราเป็นอยู่ขึ้นมา ล้วนมีส่วนใน การเสริมสร้างอัตตาหากปราศจากความเชื่อที่หวังความสืบเนื่อง ตัวตนที่เป็นผู้คิดก็ไม่มี ด้วยการ มองเห็นความเปลี่ยนแปลงไม่รู้จบภายในตัวเองในโลกที่เราจับต้องได้เท่านั้น

ข. ขาดความสมดุลระหว่างการกระทำ(กรรม)และผลของการกระทำ(วิบาก) กับเวลา ของชีวิต

ถ้ามนุษย์คำนึงหรือให้ความแก่สิ่งที่เป็นไปได้ในอนาคตมากเกินไป มนุษย์จะละเลย หรือไม่คำนึงภาวะในปัจจุบันของตน อาจทำมนุษย์ตัดสินใจเลือกสิ่งที่ไม่สามารถกลายเป็นจริงไปได้ ยกตัวอย่างเช่น “สำหรับผู้ที่เชื่อการกลับมาเกิดใหม่ ความเป็นอยู่ของคุณในชาตินี้จึงอยู่ด้วยความ คาดหวังในเวลาโดยตรงกันข้ามกับความเป็นจริง หรือหาว่าอภัยความรู้สึกที่ตนเคยภูมิใจ เพลิดเพลินจึงกลัวที่ปล่อยวางความรู้สึกว่า ตัวฉัน ได้สะสมไว้และกลัวที่จะสิ้นสุด ด้วยเหตุนี้มันจึง ต้องการความหวังในอนาคต “เพราะสิ่งที่คุณทำ ความประพฤติของคุณ ความคิดของคุณ กิจกรรมของคุณ จะเป็นตัวกำหนดชีวิตในชาติหน้า คุณจะได้รับบำเหน็จชีวิตในรูปแบบสวรรค์ หรือไม่ก็ถูกลงโทษในรูปแบบของนรก”^{๒๐} ซึ่งถือว่าการให้สาระกับการกระทำในชีวิตนี้ไปอยู่ อีกขอบเขตของเวลาหนึ่งซึ่งเป็นกาลเทศะแห่งมโนคติ ทำให้การอธิบายเชิงจริยศาสตร์ไม่มีความ สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เป็นจริง

ในขณะที่เดียวกันถ้ามนุษย์ติดข้องกับอดีตมากเกินไปหรือให้ความสำคัญกับอดีตมาก เกินไป มนุษย์ก็จะไม่ยอมตัดสินใจและเลือกสร้างสรรค์การกระทำใหม่ ไม่ยอมฝ่าอดีตเพื่อ ปัจจุบันและสร้างสรรค์เพื่ออนาคต ตัวอย่างเช่น เหตุที่ตัวเองต้องมีสภาพชีวิตที่พิการแบบนี้เพราะ ผลกรรมเก่าในอดีตชาติ และยอมจำนนต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ปล่อยให้สถานการณ์และ สภาพแวดล้อมที่ตนตกติดเอาว่าเป็นเพราะผลกรรมในอดีตทำให้ตนต้องเป็นเช่นนี้เป็นเครื่องตัดสิน

^{๒๐} กฤษณมูรติ, ชีวิตและความตาย, หน้า ๔๓.

ชีวิตและนำพาความรู้สึกของตัวเอง ซึ่งหมายถึงหมดสภาพความเป็นมนุษย์ที่มีคุณค่าในตัวเองที่สามารถแสดงศักยภาพที่มีอยู่ในตัว

ดังนั้นในความเป็นจริงแล้วสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับเวลา คือ สิ่งที่มีมนุษย์เป็นอยู่ ณ กรอบเวลาขณะนี้ พฤติกรรมของมนุษย์เป็นเช่นไรในความจริง ไม่เพียงแต่ที่สะท้อนให้เห็นภายนอกแต่ภายในใจด้วย เพราะความสมดุลเกิดการกระทำที่เข้าใจคิดที่อยู่กับปัจจุบันและฝากความหวังกับอนาคตที่จับต้องไม่ได้

ค. ไม่สอดคล้องกับยุคสมัยและบริบทที่เป็นอยู่

สำหรับในสถานการณ์ปัจจุบันความเชื่อทางด้านวิทยาศาสตร์เข้ามามีบทบาทต่อสังคมมากยิ่งขึ้น ซึ่งคนสมัยใหม่เชื่อในสิ่งที่ตอบรับกับบริบทที่ตนเป็นอยู่ ทำให้ความเชื่อเรื่องความสืบเนื่องหลังความตาย เช่น นรก สวรรค์ การเวียนว่ายตายเกิด มีความคลอนแคลนและประสบปัญหาในการอธิบายทำให้เป็นที่สงสัยต่อความเชื่อแห่งยุคสมัยเป็นอย่างมาก เนื่องจากไม่สามารถพิสูจน์เชิงประจักษ์ได้ เพราะไม่สามารถสร้างความสอดคล้องของยุคที่พัฒนาความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ได้ ซึ่ง อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ ปราชญ์ทางวิทยาศาสตร์ได้ให้ทัศนะต่อศาสนาไว้ว่า ศาสนาที่จะเหลืออยู่เพียงศาสนาเดียวในโลกแห่งยุคปรมาณูนั้น คือ ศาสนาที่สามารถเผชิญหน้ากันได้กับความต้องการของมนุษย์แห่งยุค (can cope the modern need) ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เรื่อยไปจนเป็นไปอย่างสูงสุดแล้ว ศาสนาจะเหลืออยู่เพียงศาสนาเดียว คือ ศาสนาที่ทนต่อการพิสูจน์ สามารถเผชิญหน้ากันได้กับความต้องการของคนยุคนั้น ศาสนานอกนั้นจะค่อยตกไปจากความนิยม^{๒๒}

ถ้าหากเป้าหมายหนึ่งของศาสนาคือการปลดปล่อยมนุษย์ให้ห่างไกลจากพันธนาการของอึดตา กิเลส ตัณหา และภยาคติ หลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์จะสามารถเกี่ยวพันต่อศาสนา ในแง่มุมเหล่านี้แม้ว่าเป้าหมายของวิทยาศาสตร์คือการค้นหากฎที่สามารถอธิบายและทำนายความจริง แต่นี่ไม่ใช่จุดมุ่งหมายเดียว..ด้วยวิธีการทำความเข้าใจสิ่งเหล่านี้ มนุษย์ได้ปลดปล่อยโซ่ตรวนแห่งความทะยานอยากกิเลสตัณหา และรับรู้ถึงความอ่อนด้อยของความรู้สึคนึกคิดของตนเมื่อเทียบกับหลักเหตุผลที่สูงส่งกว่า ข้าพเจ้าเชื่อว่าลักษณะเช่นนี้ก็คือศาสนาในรูปแบบหนึ่งนั่นเอง ข้าพเจ้าเห็นว่าวิทยาศาสตร์ไม่เพียงแต่

^{๒๒} พุทธทาสภิกขุ, “ฟ้าสาธนาการชุดเพชร”, [Online] ,Accessed 30 November 2006. Available

from <http://www.buddhadasa.com/heritage/diamond7.html>

ชำระล้างความเชื่อมงายไว้ให้หลุดออกจากศาสนา แต่ยังช่วยให้เราเข้าใจชีวิตตามคำอธิบายของหลักศาสนามากยิ่งขึ้น^{๒๓}

อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ที่วิทยาศาสตร์สามารถเกี่ยวศาสนา ศาสนานั้นต้องเป็นไปเพื่ออิสรภาพภายในของมนุษย์ ซึ่งในแง่ศาสนาในเชิงเชิงปฏิบัตินิยมจะสอดคล้องกับหลักการทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ความจริงได้ มีความเป็นไปเพื่อความต้องการของยุคสมัยที่ต้องการแสวงหาความจริงของชีวิตที่มีความน่าเชื่อถือ และสามารถเข้าถึงด้วยเชิงประจักษ์ได้ เรื่องที่เกินวิสัยที่พิสูจน์ได้ไม่มีความจำเป็นต่อหนทางเพื่อความหลุดพ้นจากพันธนาการ

เป็นที่สังเกตว่าแนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ กฎแห่งกรรม การให้ผลกรรมที่สืบต่อไปในชีวิตหน้าตามที่กล่าวมาแล้ว เป็นแนวคิดพื้นฐานของคนอินเดียที่มีอยู่ก่อนแล้ว ไม่ได้มีเฉพาะในพุทธศาสนาเท่านั้น ถือเป็นความคิดร่วมสมัยของคนอินเดียในครั้งพุทธกาล ท่านพุทธทาสได้ให้ทัศนะต่อประเด็นนี้ว่าคำอธิบายแนวความคิดเรื่องความสืบเนื่องหลังความตายในส่วนที่เกี่ยวกับนรก สวรรค์ ฯลฯ เป็นเพียงเปลือกนอกของศาสนาเท่านั้นไม่มีจำเป็นเนื่องจากสมัยก่อนที่มีความเชื่อด้านนี้กันมากก็เป็นเพราะบริบทของสังคมในสมัยนั้นยังยึดถือเชื่อความเชื่อเรื่องความสืบเนื่องหลังความตายอยู่ “แต่ตัวเนื้อแท้ของศาสนาคือการดับทุกข์เป็นสิ่งที่พิสูจน์ข้อเท็จจริงได้และเป็นวิทยาศาสตร์ทางใจที่สามารถพิสูจน์และให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติได้”^{๒๔} และทำให้ทำให้การอธิบายเชิงจริยศาสตร์มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เป็นจริง

ไม่ว่ายุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไปเพียงใด เรื่องความทุกข์ซึ่งเป็นการขัดแย้งภายในจิตสำนึกของมนุษย์ก็ยังคงเป็นสิ่งที่คงอยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลง ดำรงอยู่อย่างสากล ดังนั้นการยุติความทุกข์จึงเป็นสิ่งที่สากลเช่นเดียวกันและเป็นสิ่งที่เหนือกาลเวลา สามารถทำให้เห็นผลในปัจจุบัน และพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ แม้จะมีเหตุผลหลายอย่างมาอธิบายการสืบต่อในชีวิตหลังความตายได้อย่างสมเหตุสมผลเชิงตรรกะ แต่ก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงความเคลือบแคลงสงสัยว่าสิ่งนี้เป็นจริงหรือเปล่า เนื่องจากเป็นกรอบเวลาในความเชื่อและมโนคติที่พ้นไปจากขอบเขตของกรอบเวลาที่ความเป็นจริง

^{๒๓} อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์, “แรงบันดาลใจจากไอน์สไตน์ ๒”, [Online] ,Accessed 30 November 2006. Available from <http://morning-m.storythai.com/?page=1774684&pnum=0&g=bali>

^{๒๔} พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), *เพชรในพระไตรปิฎก สวรรค์ในทุกข์เรี่ยราย*, (กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๒๘.

แต่พุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่าเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดเป็นกฎธรรมชาติอย่างหนึ่ง^{๒๕} แม้ว่าทัศนะเรื่องความสืบเนื่องหลังความตายในพุทธปรัชญาเถรวาท ไม่สามารถพิสูจน์เรื่องนรก สวรรค์ การเวียนว่ายตายเกิด ฯลฯ ในเชิงประจักษ์ได้ แต่เราก็สามารถที่จะมีระบบแนวคิดต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ หรือจากนักคิด ผู้ปฏิบัติธรรม มาช่วยอธิบายเรื่องเวียนว่ายตายเกิดหรือความสืบเนื่องหลังความตาย และเป็นที่ยอมรับของคนในปัจจุบันพอสมควร ในการเสนอข้อโต้แย้งของพุทธปรัชญาเถรวาทในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะไม่ขอนำเสนอข้อโต้แย้งทางอภิปราย เช่นการอธิบายเรื่องตัวตนที่ไปเกิดอย่างสืบเนื่องในภพชาติใหม่เป็นต้น เพราะเห็นว่าเป็นเพียงหลักทฤษฎีที่อธิบายไปแล้วก็เกิดความสงสัยอยู่ดี แต่จะยกข้อโต้แย้งในประเด็นที่มีความสำคัญและมีผลโดยตรงต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ดังนี้

ความเชื่อเรื่องความสืบเนื่องหลังความตายมีอิทธิพลต่อปรากฏการณ์จริยธรรม

เนื่องจากพุทธศาสนาเห็นว่าเรื่องกฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด สัมพันธ์กับปรากฏการณ์ทางจริยธรรมของมนุษย์ และในการอธิบายถึงความทุกข์ความสุขนั้นจะต้องมีน้ำหลักเพียงพอต่อการอ้างเหตุผล เนื่องจากทั้งสองสิ่งนี้มีความสัมพันธ์กับระบบจริยธรรมอย่างยิ่ง และความทุกข์ของมนุษย์ถือเป็นพันธะทางจริยธรรม ด้วยหลักกรรมที่สัมพันธ์กับการเวียนว่ายตายเกิดสามารถสร้างระบบทางจริยธรรมที่สมบูรณ์ได้ เพราะสามารถอธิบายถึงความแตกต่างของสรรพสรรพสัตว์ว่าขึ้นอยู่กับกระทำของตนเอง

ยกตัวอย่างเช่น เมื่ออธิบายถึงมติที่ว่า ”ทำชั่วได้ชั่ว” อาจเกิดปัญหา เนื่องจากเป็นไปได้ที่ว่าทำชั่วกลับได้รับความสุข เช่นมีทรัพย์สิน เงินทอง มีชื่อเสียงเกียรติยศ ได้ในสิ่งที่ตนต้องการ ความสุขเช่นนี้จะบอกว่าไม่ใช่ ”ดี” ได้อย่างไร ซึ่งนำไปสู่ความสับสนได้ว่า ทำชั่วก็เป็นสิ่งดี ในตัวอย่างที่กล่าวมาหากคำว่า ”ชั่ว” หรือ ”ดี” วัตถุประสงค์(ผลกรรมภายใน)ของผู้นั้นคงไม่มีปัญหา แต่ในปัญหาเช่นจะไม่เกิดขึ้นกับปรากฏการณ์ทางศีลธรรม หากอธิบายด้วยความสัมพันธ์กับเรื่องความสืบเนื่องหลังความตาย ซึ่งให้กรอบเวลาที่กว้างกว่าคืออดีตชาติ และชาติหน้า ทำให้อธิบายได้ว่า เหตุการณ์คนที่กระทำชั่วในชาตินี้บางคนก็ยังสามารถใช้ชีวิตสุขสบายนั้น เป็นสิ่งที่พุทธศาสนายอมรับอยู่ และเห็นว่าการส่งผลกระทบโดย เฉพาะผลกระทบภายนอกนั้นอาจไม่ส่งผลกระทบที่ เนื่องจากการให้ผลแห่งกรรมไม่จำกัดอยู่เฉพาะชาตินี้อย่างเดียว ไม่อาจจะบ่งเวลาที่แน่นอนได้ กรรมอาจส่งผลในชาตินี้หรือส่งผลในชาติหน้าต่อไป การส่งผลกระทบนั้นเป็นเรื่องที่ซับซ้อน แต่ว่าผู้ที่ทำกรรมย่อมได้รับผลแห่งกรรมอย่างนอนตราบเมื่อยังวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏอยู่

^{๒๕} ปรีชา ช้างขวัญยืน และสมภาร พรหมทา, มนุษย์กับศาสนา, หน้า ๑๔๔

ด้วยวิถีชีวิตที่แตกต่างกันมากในปัจจุบัน หากไม่อธิบายกรอบเวลาที่ยาวขึ้นหรือความสืบเนื่องหลังความตายที่สัมพันธ์กับหลักกฎแห่งกรรมย่อมทำให้ปรากฏการณ์ทางศีลธรรมไร้ความหมาย เพราะหากเมื่อไม่มีความสืบเนื่องหลังความตายคนทุกคิด กับ คนมีศีล จะไม่แตกต่างกันเลย ดร.สุนทร ณ รั้งยี ให้เหตุไว้ว่า “ ถ้าตายแล้วไม่มีการใหม่ หรือไม่มีการเวียนว่ายตายเกิด คำสอนเรื่องมรรคผลนิพพานของพระพุทธศาสนาก็จะเป็นคำสอนที่ไร้สาระใช้เป็นประโยชน์แท้จริงไม่ได้..และการบรรลุมรรคผลนิพพานก็เป็นสิ่งที่ไร้ความหมายเพราะคนธรรมดาทำบุญกุศลก็มีสภาพเท่าเทียมกันหลังจากตายแล้ว”^{๒๖} เพราะขนาดมีชีวิตอยู่ก็มีวิถีปฏิบัติที่แตกต่างกัน หลังจากมีชีวิตสิ้นสุดแล้วเพราะได้ผลเท่าเทียมกันคือการสิ้นสุดที่ความตาย ก่อให้เกิดความไม่ยุติธรรมในปรากฏการณ์ทางจริยธรรม

อีกอย่างหนึ่ง เราจะพบว่าวิถีชีวิตของผู้ปฏิบัติธรรมกับผู้ประพฤติดุศีลนั้น จะได้รับความสุขที่แตกต่างกัน หากการอธิบายในประเด็นเรื่องความตายให้สัมพันธ์กับกรอบเวลาที่กว้างขึ้น จะทำให้การอธิบายถึงประโยชน์และโทษที่สามารถเห็นได้ในปัจจุบันและอนาคต คือภพชาติหน้าและประโยชน์อันสูงสุดคือ นิพพาน พุทธศาสนายอมรับความสุข ๓ รูปแบบ คือความสุข ฌานสุข และนิพพานสุข^{๒๗} และเชื่อว่าผู้มีศีล สมาธิ ปัญญา จะทำให้พบความสุขทั้งสามอย่างนี้ถึงแม้ว่าผู้ปฏิบัติจะยังไม่ประสบผลถึงขั้นนิพพาน แต่ก็หลักประกันได้ว่า เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะนำไปสู่สุขคติภพ เป็นความสุขในภพชาติหน้าหลังจากละโลกนี้ไปแล้ว ซึ่งเหนือกว่าการแสวงหาความสุขด้วยการกระทำที่ทุศีล ในแง่ที่ว่าประโยชน์ทั้งปัจจุบันและในภพชาติหน้า ในขณะที่การแสวงหาความสุขด้วยการทุจริตนั้น สามารถสร้างทุกข์อันเนื่องมาจากกรรมชั่วที่ทำไว้ในภพชาติหน้า ทั้งในชาติปัจจุบันและชาติหน้าด้วย

เนื่องจากความทุกข์นั้นเป็นสิ่งที่แน่นอน เป็นการให้เหตุผลว่า ทำไมมนุษย์จึงควรละการกระทำที่ทุจริตทั้งหลาย หากการอธิบายเรื่องปรากฏการณ์ทางจริยธรรม จำกัดอยู่เพียงแค่โลกปรากฏการณ์นี้ เมื่อเปรียบเทียบแล้วก็จะอาจส่งผลให้ การกระทำทุจริตเป็นการกระทำที่ควรกระทำมากที่สุด เนื่องจากไม่สามารถอ้างเหตุผลที่ควรปฏิบัติ ศีล สมาธิ ปัญญาได้ เพราะเมื่อตายไปแล้ว ก็ไม่มีผลแห่งกรรมที่จะให้สืบต่อไปอีก ทำให้ขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติ ศีล สมาธิ ปัญญา และถูก

^{๒๖} สุนทร ณ รั้งยี, **พุทธปรัชญาเถรวาท**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๕๖.

^{๒๗} ดูรายละเอียดของ ฌานสุข ฌานสุข และนิพพานสุขใน พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๑๕๕.

มองว่าเป็นเรื่องของคนโง่งมตายไป ความเชื่อในการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏย่อมทำให้เห็นโทษของการทุจริตทางกาย วาจา ใจ หากกรอบเวลาที่ลดลงมาเหลือเพียงแค่วันของโลกปรากฏการณ์จะส่งผลเรื่องการอธิบายถึงประโยชน์และโทษ ทำให้ไม่สามารถอธิบายเรื่องการส่งผลแห่งกรรมได้อย่างครบถ้วน จนเป็นผลให้การอ้างเหตุผลทางจริยธรรมไม่สมบูรณ์ เมื่อสรุปแล้วเหตุผลหลักที่จำเป็นต้องเชื่อในเรื่องความสืบเนื่องหลังความตาย คือ

๑) ความเชื่อในเรื่องความสืบเนื่องหลังความตายมีส่วนในการกำหนดการกระทำของมนุษย์ ว่าการกระทำที่แตกต่างกันและจะได้รับผลตอบแทนที่แตกต่างกันอย่างแน่นอน เป็นการสร้างความยุติธรรม และแรงจูงใจทางจริยธรรม ซึ่งมีข้อความยืนยันในพระไตรปิฎก

๒) ปรากฏการณ์ทางศีลธรรมจะเป็นไปในทางบวกหากเชื่อว่า ชีวิตไม่ได้สิ้นสุดที่ความตาย

ดังนั้น พุทธศาสนาจึงเห็นว่าความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดมีผลต่อปรากฏการณ์ทางจริยธรรมส่งผลให้การอธิบายเหตุผลทางจริยธรรมมีความสมบูรณ์ การปฏิเสธแนวคิดความสืบเนื่องหลังความตายอาจนำไปสู่ปัญหาในทางจริยธรรมมากกว่าและถือว่าเป็นเหตุผลทางจริยธรรมที่ขาดไม่ได้

ผู้วิจัยก็จะขอยกข้อโต้แย้งต่อทฤษฎีมูรติ เพื่อแสดงให้เห็นว่า มีเหตุผลโดยรวมที่ช่วยให้เข้าใจความรู้สึกของผู้ที่เชื่อเรื่องความสืบเนื่องหลังความตายยิ่งขึ้น

ก.แนวคิดของทฤษฎีมูรติและทฤษฎีต่างๆ ที่มีต่อเรื่องความสืบเนื่องหลังความตายของศาสนาเป็นมุมมองจากสายตาของคนนอก

การให้เหตุผลโต้แย้งประเด็นเรื่องความสืบเนื่องหลังความตาย หรือเรื่องที่ไม่สามารถพิสูจน์เชิงประจักษ์ได้ ที่ทฤษฎีมูรติและทฤษฎีทั้ง ๓ ที่นำเสนอขึ้นเป็นการเข้าใจปัญหาอย่างคนนอก ปกติการศึกษาเรื่องอะไรก็ตามจากสายตาของคนนอก มักมีความบกพร่องอย่างหนึ่งอย่างใดที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ข้อบกพร่องที่ว่านั้นก็คือ ไม่สามารถเข้าใจมิติทางนามธรรมที่แฝงอยู่ในสิ่งที่เราพยายามจะเข้าใจ วิธีการของทฤษฎีมูรติและทางจิตวิทยาตลอดจนสังคมศาสตร์ เป็นรูปแบบของการสังเกตการณ์จากภายนอก ทำให้ได้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้นๆ มาในรูปของปรากฏการณ์ในมุมมองทางฝ่ายคนเท่านั้น โดยที่ชาวจิตนิยมให้เหตุผลว่าพระเจ้าเข้าถึงด้วยสัมผัสภายในความรู้สึก และพุทธศาสนาเห็นว่าเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดเป็นเรื่องของกฎธรรมชาติ ผู้ประจักษ์แจ้งในความจริงของธรรมชาติอันลึกซึ้งนี้จะได้รู้ตัวเองเฉพาะตนเองอย่างเช่นผู้ได้ ฌานอภิญญา เป็นต้น

ตลอดจนประสบการณ์ทางศาสนาของตน เรียกว่า “รหัสยภาวะ”^{๒๘} ซึ่งผู้ที่ไม่อยู่ในสถานการณ์นี้ จะไม่ทราบถึงความรู้สึกนี้ได้

ในแนวคิดจิตนิยม พระเจ้าและชีวิตหลังความตายไม่ต้องการการพิสูจน์ ไม่ต้องการนักปรัชญา หรือหลักตรรกะ หลักทฤษฎีเพื่อไขความลับนี้ ความรู้สึกเกี่ยวกับพระเจ้าและชีวิตอมตะหลังความตายได้ซึมซับไปใจจิตวิญญาณของพวกเขาเหล่านั้น สำหรับชาวจิตนิยมนั้นเชื่อมั่นในพระเจ้า พวกเขาเชื่อว่าตนกำลังสัมผัสกับอะไร พวกเขาไม่เคยต้องการคำอธิบายหรือข้อพิสูจน์จากใครทั้งสิ้น^{๒๙} หรือเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด กฎแห่งกรรมในพุทธศาสนา เป็นเรื่องที่เข้าใจยากสำหรับผู้ที่ไม่มีความรู้สึกร่วมในเรื่องนี้ “เปรียบเทียบได้กับ คนไม่เข้าใจเกมหมากรุกแล้วมาเล่นหมากรุก ก็ย่อมไม่สามารถเข้าใจในความลุ่มลึกของเกม และอารมณ์ของผู้เล่นหมากรุกได้ ซึ่งเป็นมิติของคนวงในที่คนวงนอกไม่สามารถเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง”^{๓๐} เพราะ “ถ้าใครคนหนึ่งมีความรู้สึกส่วนตัวที่ผูกพันตนเองกับศาสนาหนึ่งๆ ในฐานะคนใน ก็อาจจะมองเห็นปัจจัยอื่นๆ ที่คนนอกสถานการณ์นั้นมองไม่เห็น”^{๓๑}

เนื่องจากมิติทางจิตใจของชาวจิตนิยมที่มีต่อสิ่งสูงสุดคือพระเจ้าและชีวิตหลังความตาย และความสับสนเบื้องหลังความตายในพุทธศาสนา ตลอดจนเรื่องที่พิสูจน์ไม่ได้เชิงประจักษ์เป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับประสบการณ์ทางใจของพวกเขาเหล่านั้นโดยตรง

ข. พื้นฐานของโลกทัศน์ที่แตกต่างกันย่อมมีขอบเขตจำกัดต่อการให้คำทัศนะอื่น

เหตุผลได้แย้งของกฤษฎณมูรติมีต่อทัศนะจิตนิยมมีความคล้ายคลึงกับแนวคิดสสารนิยมอยู่พอสมควร โดยสาระหลักของแนวคิดสสารนิยมมีการให้เหตุผลที่ตรงกันข้ามกับแนวคิดจิตนิยมอยู่แล้ว สสารนิยมเป็นเพียงโลกทัศน์หนึ่งทางปรัชญา แนวคิดนี้ไม่ไม่มีฐานะถูกต้องหรือเหนือกว่าสายอื่น เนื่องจากการใช้โลกทัศน์พื้นฐานเกี่ยวกับตัวตนของมนุษย์ที่กฤษฎณมูรตินำเสนอมีความโน้มเอียงไปทางสสารนิยม อย่างที่ได้อธิบายไปแล้ว

^{๒๘} วิลเลียม เจมส์ (William James) ได้อธิบายความหมายของ “รหัสยภาวะ” ว่าเป็นภาวะที่ผู้เข้าถึงไม่สามารถใช้คำพูดมาอธิบายประสบการณ์ดังกล่าวของตนได้ อ้างใน พิชฌิม์ พสุธารชาติ, “พุทธศาสนากัทรสแบบลุดทอน”, วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๔๗, หน้า ๕๓.

^{๒๙} ปรีชา ช้างขวัญยืน และสมภาร พรหมทา, มนุษย์กับศาสนา, หน้า ๘๒.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^{๓๑} วาริญา ภาวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม, จิตวิทยาพุทธศาสนา, หน้า ๑๖

การใช้โลกทัศน์พื้นฐานคนละอย่างวิจารณ์ หรือทำความเข้าใจแนวคิดอื่น อาจถูกตั้งคำถามได้ว่าเป็นการให้บทสรุปที่ถูกต้องหรือไม่^{๓๒} ซึ่งโลกทัศน์ของภุมมมุนีก็มีความแตกต่างกันคนละขั้วกับโลกทัศน์ของจิตนิยม แต่อย่างไรก็ตามในวงวิชาการ การใช้มาตรฐานอีกอย่างหนึ่งเพื่อทำความเข้าใจอะไรสักอย่างที่มีมาตรฐานกำหนดความคิดอีกแบบหนึ่ง ก็เป็นเรื่องที่ทำกันเป็นปกติ แต่ถ้าหากสมมุติว่ามีผู้ศึกษาในประเด็นที่กล่าวมานี้ จากพื้นฐานความคิดที่ไม่ใช่สสารนิยม อาจเป็นไปได้ว่าผลที่ออกมาจะเป็นไปในรูปแบบอื่นๆ อย่างเช่นในปัจจุบันมิติทางศาสนาซึ่งเน้นเรื่องจิตใจเข้ามาบิบทบาทเป็นส่วนผสมผสานกับการแพทย์เพื่อรักษาผู้ป่วยที่ใกล้ตาย เพราะถือว่าเป็นข้อเท็จจริงหนึ่งด้านความรู้สึที่มนุษย์มีอยู่เช่นเดียวกัน

หากแต่ความเชื่อที่มีอยู่ผ่านการพิสูจน์ หรือประจักษ์ตรงของบุคคลนั้น

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว แนวความคิดความสับสนเนื่องหลังความตายแม้จะมีรูปแบบที่อธิบายแตกต่างกันตามบริบทของแต่ละศาสนา แม้ความเชื่อดังกล่าวจะเป็นความเชื่อร่วมที่คนทั้งหลายมีอยู่ด้วยกันและมีอิทธิพลต่อความรู้สึกของคนจำนวนมากในปัจจุบัน แต่ก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อที่ไม่อาจพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ และต้องยอมรับความเป็นจริงว่าสิ่งที่ไม่สามารถรับรู้ได้ในโลกปรากฏการณ์มักจะขาดความสมเหตุสมผลต่อข้อเท็จจริงเสมอ ดังนั้นความมียู่ของความสับสนเนื่องหลังความตายขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่แต่ไม่ใช่อยู่กับความเชื่อหรือบทสรุปที่ตายตัว

๔.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างความตายกับปรากฏการณ์ในระดับต่างๆ

มุมมองของโลกทัศน์ต่างๆ ที่มีต่อปรากฏการณ์ความตาย(การสิ้นสุดขององค์กายพหุ) ย่อมสัมพันธ์กับทัศนะที่ให้ต่อปรากฏการณ์ในชีวิต ตามแต่ที่โลกทัศน์นั้นๆ จะมองชีวิตอย่างไร ในฐานะที่ความตายถือเป็นปรากฏการณ์หนึ่งของชีวิต สสารนิยมมองปรากฏการณ์ความตายในฐานะส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มีสสารเป็นแก่นแท้ เพราะโลกนี้มีเพียงความจริงอย่างเดียว คือ สสารกับปรากฏการณ์ของสสารเท่านั้น ดังนั้นความจริงของปรากฏการณ์ใดที่เกิดขึ้นกับปัจเจก สังคม สิ่งแวดล้อมโดยพื้นฐานแล้ว คือ ปรากฏการณ์ทางสสารที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวทางสสาร ที่มีผลต่อกันและกัน และสามารถอธิบายและวิเคราะห์ให้ละเอียดได้ด้วยกระบวนการวิทยาศาสตร์ จากบทสรุปนี้ทำให้เห็นว่าสสารนิยมมองความตายเป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่มีผลต่อการสร้างปรากฏการณ์ความสมดุลให้กับธรรมชาติที่มีพื้นฐานเป็นสสารเท่านั้น

^{๓๒} ปรีชา ช้างขวัญยืน และสมภาร พรหมทา, มนุษย์กับศาสนา, หน้า ๓๓.

ส่วนแนวคิดจิตนิยม เห็นว่าความตายมีผลต่อปรากฏการณ์อันลึกลับเหนือธรรมชาติ ดังนั้นความสับสนเบื้องหลังความตายในรูปแบบต่างๆ จึงเป็นปรากฏการณ์ที่ย่อมเกิดขึ้น เนื่องจากโลกทัศน์ที่มองธรรมชาติของชีวิตว่า มีสารัตถะในมนุษย์ที่ไม่สูญสิ้นไปพร้อมกับร่างกายเมื่อความตายมาถึง ดังนั้นความตายจึงเป็นสิ่งที่คอยเตือนมวลมนุษย์ให้เห็นถึงความไม่จีรังถาวรของโลก ปรากฏการณ์ที่มีสาระเป็นเปลือกนอก และเตรียมตัวให้พร้อมต่อปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นหลังความตายซึ่งเป็นความจริงแท้ที่สุด

ในพุทธปรัชญาเถรวาท ไม่เห็นด้วยกับสสารนิยมที่จำกัดความตายอยู่เพียงแค่ปรากฏการณ์ทางสสารซึ่งทำให้ขาดมิติทางจิตใจ หรือเป็นแค่ทางผ่านของวิญญาณไปสู่โลกหน้าอย่างที่จิตนิยมเข้าใจเพียงอย่างเดียว เพราะปฏิเสธเรื่องสารัตถะอมตะ แต่พุทธปรัชญาเห็นว่าความตายเป็นสิ่งที่แสดงถึงปรากฏการณ์ความเปลี่ยนแปลงของรูปและนาม(กายและจิต)ในทุกขณะของชีวิต จนกระทั่งไปถึงจุดแห่งการเปลี่ยนแปลงของสรรพชีวิตในภพชาติหนึ่งไปสู่ภพชาติหนึ่ง ทั้งนี้จะเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาวะใดขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยที่มนุษย์ผู้นั้นเป็นผู้สร้างให้แก่ตนเอง ในความเปลี่ยนแปลงของรูปนามทุกขณะของชีวิตเป็นข้อเท็จจริงหนึ่งที่สามารถประจักษ์ได้โดยภาวะวิสัยในขณะที่มีชีวิตอยู่ เพราะเป็นการเห็นตามความเป็นจริงซึ่งมีอิทธิพลต่อปรากฏการณ์ภายในของมนุษย์เป็นอย่างมาก ในประเด็นนี้ทัศนะของกฤษฎมูรติมีความเห็นที่สอดคล้องด้วย แต่ในประเด็นความตายในฐานะความเปลี่ยนแปลงไปสู่ภพชาติใหม่เป็นสิ่งที่ยากต่อการแสดงข้อเท็จจริงซึ่งมีความคล้ายคลึงกับแนวคิดจิตนิยม เพราะเป็นปรากฏการณ์ที่สืบเนื่องหลังความตายเช่นกัน ยังอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อเป็นหลัก ..เป็นการมองความตายในเชิงอัตวิสัยตามพื้นฐาน ความเชื่อ ความรู้ที่บุคคลนั้นมี

ในแนวคิดพื้นฐานของกฤษฎมูรติที่นำเสนอ ทำให้เห็นว่าการรับรู้หรือการมองสิ่งหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นภาวะวิสัย ถือเป็นหลักใหญ่ในการค้นหาความจริงของเขา สะท้อนให้เห็นถึงการมองและรับรู้ปรากฏการณ์ความตายทั้งมิติทางจิตใจและสสาร โดยความจริงแท้จะปรากฏได้ก็ต่อเมื่อจิตใจไม่ยึดติดอยู่กับความคิดโดยอัตวิสัย การยึดติดกับความคิดหรือรับรู้อะไรผ่านประสบการณ์และความทรงจำที่ยึดถือ ทำให้ข้อเท็จจริงในสิ่งที่รับรู้ไม่ตรงกับสิ่งที่เป็นอย่างจริงก่อให้เกิดมายาคติ และผู้วิจัยเห็นว่าการรับรู้โดยตรงนี้ถือเป็นหัวใจหลักในการเข้าใจข้อเท็จจริงของความตายในทัศนะของกฤษฎมูรติ ตลอดจนความจริงของปรากฏการณ์ต่างๆ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและปรากฏการณ์ระดับสังคม ในหัวข้อนี้ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ในความสัมพันธ์ของความตายที่มีต่อปรากฏการณ์ของมนุษย์ในระดับต่างๆ โดยนำเสนอดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างความตายกับปรากฏการณ์ในระดับปัจเจกบุคคล

เนื่องจากความตายถือเป็นข้อเท็จจริงที่จะต้องเกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคน ความตายจึงมีความสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ของปัจเจกบุคคล ถกขมูรติมองปรากฏการณ์ของปัจเจกบุคคลเป็นเรื่องมิติทางจิตใจ มโนทัศน์เรื่องความตายจึงสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ภายในมนุษย์เป็นหลัก ผู้วิจัยขอโยงไปยังเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ในทัศนะของเขาว่ามีความเอกภาพในฐานะที่เป็นมนุษย์ภาพทั้งหมด ดังนั้นมนุษย์และปัจเจกบุคคลจึงไม่น่าจะมีความหมายที่แบ่งแยกกัน ปรากฏการณ์ของมนุษย์ย่อมเป็นปรากฏการณ์ของปัจเจกบุคคลเช่นเดียวกัน เพราะปัจเจกเป็นทั้งหมดของการกระทำมิได้แยกโดดเดี่ยวจากมวลมนุษย์

ในความสัมพันธ์ระหว่างความตายกับปรากฏการณ์ของปัจเจกบุคคล ผู้วิจัยได้แยกออกเป็น 2 ประเด็นคือ ปรากฏการณ์ในฐานะที่เป็นวิกฤต หรือปัญหาภายในตัวมนุษย์ และปรากฏการณ์สภาพไร้ปัญหาเป็นการสร้างสรรค์ (Creative) ภายในของปัจเจกบุคคล ซึ่งจะได้ทำการอธิบายดังต่อไปนี้

ก. ปรากฏการณ์วิกฤต หรือสภาพปัญหาภายในมนุษย์

ความขัดแย้งภายในของปัจเจกบุคคล เกิดจากการแรงต้านระหว่างข้อเท็จจริงหรือสิ่งที่ปัจเจกบุคคลกำลังเป็นอยู่ กับสิ่งที่ความคิดได้สร้างขึ้นมาซึ่งไม่ใช่ข้อเท็จจริง กล่าวคือแม้ความตายจะอยู่ในฐานะอุตรภาพ (transcendence)^{๓๓} แต่ถึงอย่างไรความตายที่เป็นจุดสิ้นสุดของชีวิตก็อยู่ในฐานะข้อเท็จจริงที่ต้องเกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคนและไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เนื่องจากมนุษย์ไม่ได้มองความตายในฐานะความจริงที่เป็นอยู่ และไม่ได้ตระหนักว่าความตายเป็นหนึ่งในเดียวกับชีวิต มนุษย์มองความตายในเนื้อหาของความคิด อันเกิดจากประสบการณ์ ความจำ ความรู้ที่ตนเองมี มนุษย์จึงเผชิญกับความตายด้วยภาพลักษณ์อย่างที่ตนเองสร้างขึ้นว่าอยากให้เป็น หรือไม่อยากให้เป็น ความขัดแย้งภายในจึงเกิดขึ้นเมื่อข้อเท็จจริงของความตายถูกบิดเบือนโดยความคิด จึงเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหาภายในของมนุษย์ และทำให้เกิดปรากฏการณ์ดังต่อไปนี้

^{๓๓} ประสบการณ์ที่อยู่เหนือความเข้าใจของมนุษย์ได้ สิ่งทีบางครั้งถูกจัดให้มีสถานะเหนือความเข้าใจ เช่น อภิปรัชญา หรือ ความตาย เป็นต้น อ้างใน วิถีพิเศษ, “สารานุกรมเสรี”, [Online], Accessed 30 November 2006.

Available from <http://th.wikipedia.org/wiki>

๑) ปรากฏการณ์ความกลัวและความทะยานอยาก

สสารนิยมเห็นว่าความกลัวตายเป็นเพียงกระบวนการสสารในสมองที่เกิดจากสิ่งเร้าภายนอก ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นไปได้ยากที่จะยุติความกลัวตายได้สำหรับผู้มีโลกทัศน์แบบสสารนิยม เพราะกระบวนการชีวิตต้องขึ้นอยู่กับสิ่งเร้าตลอด ดังนั้นความกลัวการสิ้นสุดของชีวิตจึงไม่สามารถยุติได้อย่างสิ้นเชิง ส่วนจิตนิยมเห็นว่าความกลัวตายเกิดจากความไม่มั่นใจในพระเจ้าและหากมั่นใจในพระเจ้าความอมตะจะมีในความสืบเนื่องหลังความตาย ผู้วิจัยเห็นว่าการยุติความกลัวตายแบบจิตนิยมไม่สามารถยุติความกลัวได้อย่างแท้จริงเพราะเป็นการฝากความหวังไว้กับสิ่งภายนอกตนเอง การที่ต้องพึ่งพิงสิ่งที่อยู่ภายนอกตนไม่สามารถยุติความกลัวได้อย่างแท้จริง ในพุทธปรัชญาเห็นว่าความกลัวตายมีสาเหตุมาจากการไม่เห็นกระบวนการชีวิตตามความเป็นจริงตามกฎไตรลักษณ์

กฤษณมูรติให้ทัศนะต่อความกลัวตายว่า “ทำไมเราจึงกลัวความตาย แท้ที่จริงแล้วเรากลัวการสูญเสียสิ่งที่รู้สึกว่าเป็นของเรา หรือสูญเสียความเสียความสัมพันธ์กับคนที่เรารู้จัก มนุษย์ไม่ได้กลัวความตายแต่กลัวความสูญเสีย มนุษย์ไม่สามารถกลัวในสิ่งที่เราไม่รู้จักได้ในที่นี้คือความตาย”^{๓๔} ด้วยเหตุนี้ ความกลัวจะเกิดขึ้นเมื่อยึดติดอยู่กับสิ่งรู้เท่านั้น และสิ่งที่ความคิดคำนึงถึงในอนาคตนั้นจึงมิใช่ข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่

ขอยกตัวอย่างเพื่อให้เห็นภาพชัดเจน โดยปกติมนุษย์จะกลัวหรือรู้สึกอย่างไรต่อสิ่งหนึ่ง ย่อมต้องเคยสัมผัสกับสิ่งนั้นมาก่อน เช่นเด็กคนหนึ่งถ้าเขาไม่เคยสัมผัสกับไฟเขาก็ยังไม่รู้รสความร้อนของไฟและไม่รู้สึกกลัว ต่อเมื่อสัมผัสจริงเขาจึงจะรู้และกลัวไฟ เพราะมีประสบการณ์มาแล้ว แล้วเหตุที่มนุษย์กลัวความตายทั้งที่ไม่เคยมีประสบการณ์ตายจริงๆ หรือแม้หากมนุษย์ต้องตายจริงๆ โอกาสที่จะสัมผัสรสของความตายก็เป็นไปไม่ได้ เพราะผู้ที่ตายประสบสัมผัสที่รับรู้ความรู้สึกต่างๆ จะยุติลง ถ้าเช่นนั้นมนุษย์ก็ไม่น่าจะกลัวความตาย เพราะความจริงมนุษย์จะกลัวหรือรู้สึกอย่างไรต่อสิ่งใดก็ต่อเมื่อเคยมีประสบการณ์มาแล้ว แต่เนื่องจากมนุษย์สัมผัสและรับรู้รสชาติประสบการณ์ของชีวิตทั้งในรูปแบบภายนอกและความรู้สึกภายในใจจึงเป็นเหตุให้กลัวการพลัดพรากจากรสชาติของประสบการณ์เหล่านั้น^{๓๕} ฉะนั้นเหตุที่มนุษย์กลัวความตายเพราะกลัวการพลัดพรากจากรสชาติของประสบการณ์ชีวิตซึ่งเป็นสิ่งที่ยึดติดอยู่ โดยแท้ที่จริงแล้วมนุษย์

^{๓๔} กฤษณมูรติ, ว่าด้วยชีวิตและความตาย, หน้า ๘๑.

^{๓๕} เขมานันท์, ความหมายของชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ม.ป.ป.),

ไม่ได้กลัวข้อเท็จจริงของความตาย แต่กลัวการสิ้นสุดของความสับสนในความคิด ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่มนุษย์รู้จักอยู่ในข่ายของสิ่งรู้ ความรู้ของมนุษย์ได้แปรเป็นการยึดติดภาพลักษณ์แบบต่างๆ ที่เกิดจากประสบการณ์และสะสมไว้ จึงต้องสร้างความสับสนเนื่องทุกรูปแบบมาแทนที่เพื่อให้รู้สึกมั่นคงต่อสิ่งตนไม่รู้ คือ ความตาย

ความกลัว (Fear) “เป็นปรากฏการณ์ที่ไม่ได้ดำรงอยู่ด้วยตัวของมันเอง แต่มันมีอยู่โดยสัมพันธ์กับบางสิ่ง ความกลัวคือความเคลื่อนไหวของความคิดที่จะปกป้องตนเอง เมื่อเผชิญกับสิ่งที่ไม่แน่นอนในที่นี้คือความตาย”^{๓๖} ข้อเท็จจริงของความตายสร้างความไม่แน่นอนให้กับมนุษย์ ความกลัวจึงมีอยู่โดยสัมพันธ์กับสิ่งซึ่งไม่มีความแน่นอน มนุษย์จึงวิตกหวาดกลัวความตาย จึงแสวงหาความมั่นคงปลอดภัยเพื่อปกป้องตนเอง ในรูปแบบต่างๆ จึงเกิดความเคลื่อนไหวของความคิดจากสิ่งที่เป็นอยู่ไปสู่สิ่งที่ควรจะเป็น หรือปฏิเสธที่จะไม่เป็นด้วยการสร้างกาลเวลาทางจิต ซึ่งคือความคิดเกี่ยวกับอนาคต ความคิดจึงดึงเอาข้อเท็จจริงของความตายไปอยู่จุดสุดท้ายที่ไม่ต้องใส่ใจและไม่อยากที่จะครุ่นคิดคำนึงถึง ความคิดสร้างความปรารถนาที่จะสับสนในขณะมีชีวิตอยู่ให้นานที่สุดซึ่งผู้ที่มีโลกทัศน์แบบสสารยอมโน้มเอียงไปในทัศนคติเช่นนี้ หรือโลกทัศน์แบบจิตนิยมสร้างความสับสนต่อหลังความตายว่ามีอีกชีวิตหนัรออยู่ ปฏิเสธการสิ้นสุดของ “ตัวตน” จึงต้องคิดหาเหตุผลให้แก่ชีวิตนี้ เกิดความคิดที่เกี่ยวกับตัวตนเพื่อจะปกป้องตัวตนให้มีสืบต่อไปในโลกหน้า ซึ่งทั้งสองก็คือความคิดที่เกี่ยวกับตัวตนเพื่อจะปกป้องตัวตนให้มีสืบไป หากเป็นแบบสสารนิยมก็ปกป้องตัวตนทางสสาร หากเป็นแบบจิตนิยมก็ปกป้องตัวตนทางวิญญาณ

ความกลัวอาจแสดงออกมาในแบบของ ความทะเยอทะยาน (Ambition) หรือความทะยานอยาก ทะยานอยากมากเท่าไรก็กลัวความตายมากเท่านั้น เพราะกลัวว่าความสับสนในรูปแบบต่างๆ ของชีวิตจะสิ้นสุดลงเมื่อความตายมาถึง ยิ่งทะยานอยากมากเท่าไร ก็กลัวจะสูญเสียมากยิ่งขึ้นเท่านั้น จึงพยายามพึ่งพิงและยึดเหนี่ยวให้มากขึ้น ทำให้เกิดการกลัวความสูญเสียมากยิ่งขึ้น ความทะเยอทะยานและอยากความกลัวเปรียบได้กับเหรียญที่มีสองด้าน หรือเป็นเงาสะท้อนของกันและกัน ด้วยเหตุนี้ ความทะเยอทะยานมีน้อยยะถึง “กลัวที่ไม่ได้เป็น” หรือ “กลัวที่จะเป็น” ในพุทธปรัชญาเถรวาท เห็นว่าอุปทาน เป็นมูลเหตุของความทะเยอทะยาน ยิ่งยึดติดมากเท่าไรก็ยิ่งกลัวมากเท่านั้น เช่นเดียวกับทัศนะของกฤษฎมูรติ

ดังนั้น การไม่รู้สัมพันธภาพที่แท้กับข้อเท็จจริงของความตายได้สร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้น ทั้งความกลัวและความทะเยอทะยานจะเกิดควบคู่กันต่อไปซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวของ

^{๓๖} กฤษฎมูรติ,เรากำลังแสวงหาอะไร, แปลโดย ทีมงานมูลนิธิธรรมาภิบาล, (กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิธรรมาภิบาล, ๒๕๖๑), หน้า ๑๑.

ความคิดเกี่ยวกับตัวตนเพื่อปกป้องตัวเอง ด้วยการสร้างความคิดที่มุ่งหวังเกี่ยวกับอนาคต ทำให้เกิดความขัดแย้ง แบ่งแยกและจำกัด เป็นมายาคติที่บิดเบือนการเข้าใจข้อเท็จจริงความตายของมนุษย์

๒) ปราบปรามการเชื่อ

กฤษณมูรติให้ทัศนะว่า “ความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของจิตสำนึก ผู้คนทั่วโลกต่างเชื่ออะไรบางอย่าง การมีความเชื่อเป็นปัจจัยร่วมของมนุษย์ ความเชื่อนั้นก่อตัวขึ้นได้ด้วยความคิด”^{๓๓} เป็นต้นว่าแนวคิดจิตนิยมเชื่อในพระเจ้า ในภาวะที่สมบูรณ์ ในประสบการณ์ของตน เชื่อในศาสดา ดังนั้นความเชื่อที่เป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่สัมพันธ์กับความตายดังที่ได้อธิบายไป ด้วยเหตุผลที่ว่ามนุษย์แสวงหาความเชื่อมารองรับต่อความตาย การยึดถือความเชื่อต่าง ๆ เป็นการชี้ให้เห็นจิตที่แสดงออกว่าต้องการพึ่งพิง แสวงหาความมั่นคง ความเชื่อเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับความกลัว เพราะต่างก็ความคิดที่ต้องการความรู้สึกมั่นคง

เนื่องจากเราไม่สามารถมีความรู้เกี่ยวกับพรมนี้ได้ เพราะเราดำเนินชีวิตอยู่ภายในขอบข่ายของความคิดอยู่ตลอดเวลา จิตใจจึงไม่เป็นอิสระจากความกลัว ความวิตก ความแตกแยก ด้วยความคิดมีสถานะปกป้องตัวเองจากสภาพที่เป็นอยู่ ไปสู่สิ่งที่ควรจะเป็น จึงพยายามหาสิ่งอื่นมาทดแทนในความคิดเพื่อให้เกิดความรู้สึกว่าตัวตนมีความแน่นอนอยู่ หากเป็นแนวคิดแบบจิตนิยมก็จะปรารถนาว่าต้องมีอำนาจภายนอก คือพระเจ้า วิญญาณอมตะ มีความเชื่อหลังความตาย ที่จะช่วยให้พ้นจากความจำกัดคับแคบของความคิดที่กำลังหาทางออกให้แก่ตัวความคิดเอง และนี่คือที่มาของความเชื่อ แม้จะปฏิเสธความเชื่อแบบจิตนิยมโดยสิ้นเชิง ก็ยังเป็นความเชื่ออีกรูปแบบหนึ่งที่อยู่ตรงกันข้าม อย่างเช่นลัทธิมาร์กซิสต์ที่สะท้อนถึงความเป็นวัตถุนิยมที่ต่อต้านศาสนาแบบจิตนิยมสิ้นเชิง

ถึงตอนนี้จะเห็นได้ว่า ความกลัวเป็นต้นเหตุสำคัญของความเชื่อ โดยที่ความคิดได้พยายามเข้าไปแก้ไขปัญหากลัวที่เกิดขึ้น แล้วความคิดจึงพยายามสร้างสิ่งมาทดแทน ซึ่งก็คือความเชื่อ อุดมคติต่างๆ ว่าจะสามารถช่วยให้เรารู้สึกปลอดภัยได้ เนื่องจากกระบวนการความคิดไม่สามารถแก้ปัญหอะไรได้อย่างจริงจัง ความคิดจึงสร้างความเชื่อในอำนาจภายนอกตัวมนุษย์ หรือระบบทฤษฎีต่าง ๆ ขึ้นมา สิ่งเหล่านี้เป็นการสร้างโดยความคิดที่ตอบสนองความจำ ซึ่งก็คือสิ่งเนื้อหาของอดีตอยู่เช่นเดิมเป็นสิ่งที่ความคิดสร้างขึ้น จึงขัดขวางการรับรู้สิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทำให้เกิดปัญหาคือความขัดแย้งในใจของมนุษย์ ความเชื่อจึงเป็นการแสดงออกของความกลัวที่แฝงอยู่

^{๓๓} กฤษณมูรติ, ไปด้วยชีวิตและความตาย, หน้า ๗๔.

อีกสาเหตุหนึ่งที่กฤษฎมูรติเห็นว่าสิ่งที่ทำให้ต้องยึดมั่นต่อความเชื่อก็คือ การหวังผลตอบแทนจากสิ่งที่ตัวตนคิดว่าให้ความแน่นอนเป็นลักษณะของความอยาก(desire) การหวังผลตอบแทนหลังความตายแบบจิตนิยมหรือแนวคิดที่เชื่อในเรื่องเวียนว่ายตายเกิด เพราะเชื่อว่าการทำสิ่งต่างๆ ในโลกนี้เพื่อที่จะได้รับผลตอบแทนในชาติหลังความตายในโลกต่อไป บุคคลที่เชื่อแบบนี้จะยึดติดและให้ค่ากับโลกหน้า หรือการหวังผลตอบแทนในชีวิตนี้เพราะเชื่อว่ามีความตายเพียงครั้งเดียวเท่านั้น แล้วความคิดก็ยึดมั่นในการแสวงหาความเพิลิดเพิลินทะยานอยากอยู่ภายในขอบเขตของความเชื่อที่ว่าความตายเป็นจุดสิ้นสุด บุคคลที่เชื่อแบบนี้จะยึดติดกับการมีชีวิตให้นานที่สุด และรู้สึกว่าจะต้องรีบรอบโกยแสวงหาความเพิลินในรูปแบบต่างๆ อย่างเช่นพวกวัตถุนิยม ซึ่งทั้งสองเป็นรูปแบบของความคิดหวังผลตอบแทน และความกลัวตายก็ยังคงแฝงอยู่เสมอ

ดังนั้นความเชื่อก็เหมือนอุดมคติอื่นๆ เป็นรูปแบบของการหลบหนี (escape) จากความเป็นจริงของข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันขณะ ความเชื่อจึงไม่ช่วยแก้ปัญหาได้เลย เพราะความเชื่อก็เป็นผลผลิตของปัญหา คือ ความคิดนั่นเอง

หากปัจเจกบุคคลมีสัมพันธต่อความตายโดยมีกรอบของความคิดมาดบังข้อเท็จจริงโดยสัมพันธกับมโนคติความตายในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของทฤษฎี บทสรุป หรือประสบการณ์ที่เคยเห็นมา โดยมีความคิดเข้ามาจัดแจงในความสัมพันธนี้ เมื่อปัจเจกบุคคลไม่เข้าใจข้อเท็จจริงของความตายอย่างที่มีนัยเป็นในปัจจุบันขณะ จึงเกิดความรู้สึกปฏิเสธความจริงปัญหาภายในจิตใจมนุษย์ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคลย่อมปรากฏอยู่เสมออันได้แก่ปัญหาความกลัว ความทะยานอยากของความคิดที่จะปรารถนาจะสืบต่อ ปัญหาการยึดติดกับความเชื่อ ปรากฏการณ์ภายในใจเหล่านี้ คือสภาพของความขัดแย้ง ความแปลกแยกในจิตใจและขยายขอบเขตทำให้เกิดปัญหาอื่น ๆ อีกมากมาย

ข. ปรากฏการณ์สร้างสรรค์ คือสภาพไร้ปัญหา ภายในของปัจเจกบุคคล

เนื่องจากกฤษฎมูรติได้ปฏิเสธรูปแบบวิธีการต่าง ๆ ที่จะเข้าใจความตายในปัจจุบัน เพราะระบบคิด ทฤษฎี หรือวิธีการเหล่านี้มาจากพื้นฐานของอุดมคติ โดยไม่สามารถสัมผัสรับรู้ว่าเนื้อแท้ของความตายคืออะไร จึงจำเป็นต้องละวางทุกความเชื่อและบทสรุป ซึ่งความเชื่อเกี่ยวกับความตายย่อมเกี่ยวโยงเข้ากับความเชื่อทางศาสนา ลัทธิ อุดมการณ์ ที่บุคคลศรัทธาเชื่ออยู่ และการ

ที่ปัจเจกชนสามารถวางความเชื่อเกี่ยวกับความตายที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ลัทธิ อุดมการณ์ได้ลงได้ “สถานการณ์ที่เผชิญกับข้อเท็จจริงของความตายจึง ใหม่ในแง่ที่ไม่มีความเชื่อใดปลูกฝังมาก่อน”^{๓๔}

ถ้าหากมนุษย์ไม่มีความกลัวในทุกรูปแบบหลงเหลืออยู่ในจิตใจ มนุษย์จะไม่หลงยึดติดในความเชื่อ การเป็นอิสระจากการยึดติดความเชื่อจำเป็นต้องปราศจากความกลัว เพราะสองสิ่งนี้เป็นเหมือนเงาตามตัวของกันและกัน เพราะฉะนั้นการเข้าใจความกลัวอย่างถ่องแท้จึงจะเป็นการยุติความกลัวลงได้ คือการใส่ใจอย่างเต็มเปี่ยมต่อทุกปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นเหตุปัจจัยให้ละวางความยึดติดในความเชื่อ อุดมคติรูปแบบลัทธิต่างๆ การเป็นอิสระจากความเชื่อจึงต้องเข้าใจในความกลัวที่เกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคลก่อน

ในฐานะที่ความตายมีความหมายเดียวกับการมีชีวิตอยู่ เมื่อเข้าใจว่าความจริงของชีวิตคืออะไร ก็จะเข้าใจว่าความตายคืออะไรได้เช่นกัน และอย่างที่อธิบายไว้ว่ากรอบความคิดที่บรรจุกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับความตายไว้มากมาย ภาพลักษณ์เหล่านั้นเป็นสิ่งที่รู้แล้วทั้งสิ้นจึงไม่สามารถรู้ถึงความสดใหม่ของความตาย เพราะความจริงของชีวิตเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงเสมอ เนื่องจากการเข้าใจความตายในทัศนะของกฤษฎมูรติ ก็คือการเข้าใจสัจจะ (Turth) และหากจะเข้าใจสัจจะได้ก็ต้องเข้าใจการมีชีวิตอยู่ อันหมายถึงการเข้าใจในตัวตน หรือการรู้เกี่ยวกับตัวตน

การเข้าใจในตัวตนต้องมีกระบวนการใส่ใจสิ่งต่าง ๆ อย่างที่มันเป็นอยู่จริง โดยไม่มีความคิดเกี่ยวกับตัวตนเข้ามาเกี่ยวข้อง (การรู้จักตัวตนต่างจากความคิดเกี่ยวกับตัวตน) เมื่อปัจเจกบุคคลมีความเข้าใจชีวิตอย่างถ่องแท้ ซึ่งก็คือการตระหนักรู้ว่าตัวตนคือสภาพอิทธิพลกำหนดโดยความคิด ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ในระดับความสัมพันธ์ที่แท้จริง เพราะเกิดจากการรับรู้โดยตรง ต่อการการเข้าใจความตาย ปรากฏการณ์ในระดับนี้จึงสัมพันธ์โดยตรงกับความตาย และเป็นปรากฏการณ์ในสภาพไร้ปัญหา ถือเป็นปรากฏการณ์ที่สร้างสรรค์ในทัศนะของกฤษฎมูรติ เพราะ “ การสร้างสรรค์ (Creative) คือ ภาวะที่เกิดขึ้นเมื่อไม่มีความขัดแย้งและความทุกข์อยู่ในใจเลย เป็นภาวะที่เกิดขึ้นเมื่อจิตพ้นจากความหมกมุ่นที่จะสนองความอยากและความต้องการต่างๆ”^{๓๕}

^{๓๔} กิติ ชิงขยงใจสุข, “มโนทัศน์เรื่องความตายในคัมภีร์จวงจื้อ”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๗.

^{๓๕} กฤษฎมูรติ, การศึกษาและสาระสำคัญของชีวิต , แปลโดยนวลคำ จันทา, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิอันวิทยา, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐๕.

ดังนั้น ภาวะสร้างสรรค์จึงเป็นเรื่องของจิตใจ ไม่เกี่ยวกับการสร้างผลงานภายนอก และภาวะสร้างสรรค์จะเกิดขึ้นเมื่อความสับสนของความคิดได้ยุติลงตัวตนจึงไม่มีอยู่ คือ ความตายเชิงจิตใจ ภาวะแห่งสัจธรรมย่อมปรากฏอยู่

เราจะเห็นได้ว่าลักษณะของความจริงและความตายมีลักษณะร่วมกัน โดยผ่านการรับรู้จากประสบการณ์ตรง ณ ปัจจุบันขณะ เมื่อเป็นไปดังนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าย่อมมีปรากฏการณ์สภาพไร้ปัญหาและสร้างสรรค์เกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคล ดังต่อไปนี้

๑) ปรากฏการณ์แห่งอิสรภาพ

แนวคิดสสารนิยมเห็นว่าปรากฏการณ์แห่งอิสรภาพเป็นสิ่งที่สมมุติว่ามีจริงเพียงเท่านั้น ซึ่งโดยแท้ที่จริงแล้วมนุษย์ไม่เคยมีอิสรภาพอย่างแท้จริงตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เนื่องจากทัศนคติปรัชญาแบบสสารนิยม เห็นว่า มนุษย์เป็นผู้ถูกกระทำ หรือเป็นผลผลิตของกรรมพันธุ์ และ สภาพแวดล้อม เพราะฉะนั้น “มนุษย์จึงไม่เคยมีการตัดสินใจที่เป็นอิสระ มนุษย์ทำทุกสิ่งด้วยแรงผลักดันจากกรรมพันธุ์และสภาพแวดล้อมภายนอก ชีวิตมนุษย์จึงดำเนินไปแบบเหตุวิสัย (Determinism)”^{๔๐} ดังนั้น ไม่มีจิตที่อิสระจากสสารแล้วตัดสินใจเลือกกระทำการใดๆ ทั้งสิ้น หรือการหลุดพ้นทางจิตแต่อย่างใด เมื่อเป็นเช่นนี้ความตายอาจจะเป็นหนทางเดียวที่เป็นทางแห่งการหลุดพ้นจากการเป็นผู้ถูกกระทำ หรือเป็นผลผลิตของกรรมพันธุ์ และ สภาพแวดล้อม และอาจจะเป็นอิสรภาพเดียวที่มนุษย์พอจะมีได้ ผู้วิจัยขอเรียกว่า “อิสรภาพที่ไม่อาจรับรู้” ในแนวคิดของจารวาก(สสารนิยมในปรัชญาอินเดีย) กล่าวไว้ว่าความตายคือการหลุดพ้น แต่อิสรภาพแบบนี้ไม่มีประโยชน์อะไรเพราะตอนนั้นมนุษย์ก็ไร้ความรู้สึกแล้ว

แนวคิดจิตนิยมเห็นว่าปรากฏการณ์แห่งอิสรภาพไม่อาจมีได้อย่างสมบูรณ์ในโลกปรากฏการณ์ เพราะยังติดอยู่ในเงื่อนไขทางกายภาพและสภาพแวดล้อมภายนอก ซึ่งถือเป็นดินแดนทดสอบมนุษย์จิตวิญญาณของมนุษย์เพื่อให้ตระหนักรู้ว่าตนเองมีตัวตนที่มีสาระตะมาจากพระเจ้า ความตายจึงเปรียบได้กับสัญญาณเตือนหรือประตูโลกหน้าเพื่อให้มนุษย์เล็งเห็นความประพฤติดของตนเองในโลกปรากฏการณ์ เพื่อให้ไปสู่อิสรภาพอันสมบูรณ์ในอันแดนพระเจ้า ดังนั้นอิสรภาพที่แท้จริงอยู่ในความเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้าเท่านั้น ผู้วิจัยเห็นว่าอิสรภาพในแนวคิดจิตนิยมเป็นสิ่งที่ห่างไกลจากความเป็นจริงในขณะที่มนุษย์มีชีวิตอยู่ เป็นการฝากความหวังและการกระทำของตนเองไว้กับสิ่งภายนอกตนเอง

^{๔๐} วรยุทธ ศรีวรกุล, “ความรับผิดชอบเงื่อนไขจำเป็นสำหรับสังคม” ,[Online],Accessed 28 February

2007. http://www.journal.au.edu/abac_newsletter/1998/july98/responsible.html

พุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่า การหลุดพ้นจากอำนาจ กิเลส ตัณหา อุปาทาน คือ อิสระภาพอันสมบูรณ์ของมนุษย์เป็นคุณภาพทางจิตอันสูงสุด ซึ่งเกิดจากการรู้เห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ตามกระบวนการของเหตุปัจจัยแห่งสามัญลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความเป็นสิ่งที่ปราศจากตัวตน ว่าสรรพสิ่งนั้นมีเกิดขึ้นในเบื้องต้น ตั้งอยู่ในท่ามกลาง และดับไปในที่สุด เป็นการหยั่งรู้และเข้าถึงความจริงในการเกิดดับของรูปนามทุกขณะ และเป็นความจริงที่สะท้อนให้เข้าใจถึงความตายไปในตัวของมันเอง เป็นเหตุให้จิตไม่รู้สึกลถึงการบีบคั้นของกฎธรรมชาติ ดังนั้นจิตจึงเป็นอิสระจากกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ อิสระภาพเช่นนี้เป็นสิ่งที่มีอยู่โดยภาวะวิสัย มนุษย์สามารถประจักษ์ได้ในโลกของปรากฏการณ์ และมนุษย์ผู้นั้นเองเป็นผู้มอบให้แก่ตนเองไม่มีสิ่งคลบลบตาอำนาจยิ่งใหญ่ใดๆจะมอบให้ได้

ปรากฏการณ์อิสระภาพในทัศนะของกฤษฎมูติเป็นอิสระภาพเชิงคุณภาพจิตเป็นหลักที่สามารถเข้าถึงโลกปรากฏการณ์ด้วยตัวเองเช่นเดียวกับพุทธปรัชญาเถรวาท เพราะต่างไม่เห็นด้วยกับจิตนิยมที่นำเอาอิสระภาพไปฝากไว้ในโลกที่ห่างไกลจากความเป็นจริง หรือทอนมนุษย์ลงเป็นสสารที่ไร้อิสระภาพอย่างทีสสารนิยมเข้าใจ และอิสระภาพของปัจเจกบุคคลมิได้มีความหมายเพียงการแสดงตัวตนออกมาอย่างเสรี หรืออิสระที่จะคิดและทำในสิ่งที่ตนเองเลือกอย่างที่นักอัตถิภาวนิยมได้นิยามไว้เพียงอย่างเดียว เพราะนั่นเป็นภาวะที่อยู่ในสภาพอิทธิพลกำหนด แต่อิสระภาพเป็นภาวะแห่งสภาพที่ไร้ความสับสนเนื่องในความคิด โดยการตระหนักรู้ความเป็นทั้งหมดของชีวิต หรือวิถีการรับรู้ความจริงดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๓ ซึ่งโดยข้อเท็จจริงของธรรมชาติมนุษย์มีศักยภาพที่จะเป็นอิสระภาพ เพราะมนุษย์ดำรงอยู่ในความสัมพันธ์โดยไม่แบ่งแยก มีลักษณะของมนุษย์ภาพทั้งหมด ดังนั้นมนุษย์จึงมีธรรมชาติดั้งเดิมที่แท้จริงคือเป็นอิสระ และการเข้าใจในตนเองอย่างสมบูรณ์ คือ ต้องใส่ใจอย่างเป็นทั้งหมดต่อปัญหา เป็นการเข้าใจปัญหาที่มีภายในตนเองอย่างแท้จริง เห็นกระบวนการทางจิตใจของตนเอง ว่าตกอยู่ในสภาพของอิทธิพลกำหนด การเห็นนี้คือการเข้าใจปัญหา เกิดจากการรู้จักตนเอง และเมื่อเข้าใจอย่างชัดเจน ความขัดแย้งภายในจะยุติลง ทำให้มนุษย์มีอิสระภาพภายในเกิดขึ้น

เนื่องจากความตายเป็นข้อเท็จจริงหนึ่งที่มนุษย์พยายามแสวงหาคำตอบและให้เหตุผลหรือพยายามไม่คิดถึงมัน แต่วิธีการเหล่านั้นก็ไม่ทำให้มนุษย์เป็นอิสระจากความกลัวตายได้อย่างแท้จริง ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า ความตาย โดยตัวของมันไม่ใช่ปัญหา แต่ปัญหาคือการไม่มองความตายอย่างที่เป็นอยู่ การพยายามจะแก้ปัญหภายในด้วยความคิดที่จะอยู่เหนือปัญหาหมายถึง สภาพที่มีเจตจำนงเป็นแรงพยายามในการแก้ปัญห แบบการเสนอวิธีการหรือหาทางออกแบบคู่ตรงกันข้ามทำให้จิตอยู่ในสภาพทวิภาวะ เป็นเหตุให้สร้างความขัดแย้งไม่รู้จบเปรียบได้กับเราพยายามเข้าใจความตายโดยวิธีเก่าๆ ที่ความคิดสะสมมา ด้วยบทสรุป ทฤษฎีต่างๆ

ทำให้ไม่เห็นข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ เพราะความคิดพยายามหาคำตอบในสิ่งที่ควรจะเป็นด้วยบททฤษฎีนี้คือรูปแบบของการพึ่งพิง “อิสรภาพจะเกิดขึ้น หากปราศจากการการพึ่งพิง”^{๔๑} การพึ่งพิงในที่นี้ คือ การพึ่งพิงที่แฝงอยู่ในใจเป็นหลัก เป็นการพึ่งพิงทางใจ ที่ทะยานอยากให้ผู้รู้ดีกว่ามันคง เป็นการหนีจากข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ “ดังนั้น การเผชิญกับปัญหาอย่างทันทีทันใดโดยปราศจากการบิดเบือนด้วยภาพลักษณ์ในความคิด”^{๔๒} แต่เข้าใจปัญหาของที่มันกำลังเป็นอยู่ ณ ขณะนั้น อย่างใส่ใจทั้งหมด ภาวะเช่นนั้นย่อมไร้กาลเวลาในจิตใจ

การประจักษ์โดยหมดจดตรงไปตรงมาโดยไม่ผ่านความคิดหรือความรู้ การหยั่งเห็นเช่นนี้คือการจบสิ้นของกาลเวลา...เป็นการสลัดทิ้งทั้งหมด จิตใจจึงจะสดใหม่และกระตือรือร้นอยู่ตลอดเวลา เป็นการดับลงโดยสิ้นเชิงอย่างแบพล้นทันทีของความทะยานอยาก และในภาวะขณะแห่งสลายสิ้นของความทะยานอยาก^{๔๓}

ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับชีวิตจะดำรงอยู่ในความใหม่ทุกขณะ จึงเกิดความสัมพันธ์ที่แท้จริงของชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่งทุกขณะการเปลี่ยนแปลงภายในโดยทันทีทันใดในปัจจุบันขณะเท่านั้นจึงจะรับรู้สัจจะของความตายได้ สภาวะจิตจะอยู่ในมิติที่แตกต่างออกไป เป็นการเปลี่ยนสู่สภาวะใหม่(Transformation) ซึ่งประสบการณ์เช่นนี้ก็ คือ การมองเห็นความจริงจากความจริง ซึ่งแตกต่างจากการเข้าใจเพียงภาพสะท้อนของความจริงผ่านทางความคิด ที่ยังอยู่ในชั้นอนุมาณความจริง ไม่ใช่การประจักษ์โดยตรง ประสบการณ์เช่นนี้ เมื่อวิเคราะห์จากการมองปัญหาอย่างที่มีนัยเป็น ณ ขณะนั้นอยู่อย่างใส่ใจทั้งหมด(มีสติทั่วพร้อม) สามารถเปรียบได้กับการมองเห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริงในพุทธปรัชญา

ดังนั้น การเข้าใจปัญหายภายในตนเองอย่างแท้ ด้วยการมองเห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริง จึงสามารถทำให้มนุษย์เป็นอิสระจากการยึดติดทุกรูปแบบ อิสระจากการจำกัดแบ่งแยกที่ความคิดเกี่ยวกับตัวตนสร้างขึ้น ซึ่งนั่นก็คือการตายในปัจจุบันขณะของชีวิต เป็นยุติจากความสืบเนื่องใดๆ ที่ความคิดได้สร้างขึ้น เป็นการดำรงอยู่โดยไร้อึดตา การเห็นความตายในปัจจุบันขณะจึงเป็นเสมือนปรากฏการณ์แห่งอิสรภาพของปัจเจกบุคคล

^{๔๑} กฤษณมูรติ,แห่งความเข้าใจชีวิตและการศึกษาที่แท้, แปลโดย โสริช โพธิ์แก้ว, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๒๗.

^{๔๒} กฤษณมูรติ, ว่าด้วยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, แปลโดย เนรัญชรา, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๐), หน้า ๕๒

^{๔๓} กฤษณมูรติ,ปัจเจกชนและสังคม, เล่ม ๑, หน้า ๒๒ - ๒๓.

๓) ปรัชญาการรัก

นักปราชญ์ทั่วโลกพยายามหาความหมายที่แน่นอน หรือ หานิยาม ของคำว่า ความรัก แต่ไม่มีใครสามารถหาข้อสรุปได้ว่าความรักนั้น มีนิยามเช่นไร ในทัศนะศาสนิกชนเห็นว่า ความรักเป็นสิ่งที่สมมุติขึ้นแทนอารมณ์หนึ่งของมนุษย์ และอารมณ์ต่างๆของมนุษย์เป็นเพียงแรงกระตุ้นของสิ่งเร้าที่มีต่อมนุษย์ และเกิดเป็นปฏิกิริยาเคมีทางสมอง ภาพรวมพฤติกรรม อารมณ์ที่เราแสดงออกล้วนเกิดจากเงื่อนไขทาง สสารอันละเอียดอ่อนซับซ้อนของมนุษย์ เพราะมนุษย์ไม่เคยเป็นตัวของตัวเองเลย ความรักจึงไม่ใช่สิ่งที่มีสภาพเป็นนามธรรมโดยจิต ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่จริงด้วยตัวมันเอง ความรักจึงมีอยู่โดยอ้อมในความคิดของมนุษย์ และความตายถือเป็นจุดสิ้นสุดทุกอารมณ์ที่มนุษย์มีอยู่

ส่วนทัศนะจิตนิยมเห็นว่าความรักเป็นสิ่งที่มิอยู่จริง เป็นสิ่งที่พระเจ้าได้ประทับให้มาพร้อมกับสารัตถะภายในมนุษย์ แต่อยู่ที่มนุษย์แต่ละคนจะเข้าถึงได้ขนาดไหน ในคริสต์ศาสนาถือว่าความรักสูงสุดคือความรักของพระเจ้าที่มีต่อมนุษย์ และมนุษย์จะรับรู้ถึงพระเจ้าก็ต่อเมื่อมีความรักต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เพลโคให้ทัศนะว่า “ ความรักเป็นคุณธรรมที่มีอยู่จริง และความรักที่ประณีตสมบูรณ์ที่สุดอยู่ในโลกของแบบ”^{๔๔} จากเหตุผลของจิตนิยมชี้ให้เห็นว่าโลกที่เหนือไปจากโลกปรากฏการณ์ หรือชีวิตนิรันดร์ในโลกที่เป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้าเท่านั้น ซึ่งเป็นภาวะหลังความตายเท่านั้นที่จะสามารถเข้าถึงแบบของความรักที่สมบูรณ์แบบได้ มนุษย์เพียงรับรู้ถึงภาพสะท้อนของความรักอันสมบูรณ์แบบในโลกปรากฏการณ์เท่านั้น ทำให้เห็นว่าการเข้าถึงความรักที่สมบูรณ์แบบเป็นสิ่งที่อยู่ไกลจากชีวิตจริง

พุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่าความรักที่มีอยู่สองสภาวะหลัก คือ ความรักที่ขึ้นอยู่กับการอารมณ์ของบุคคลเป็นหลัก (มิโดยอ้อม) มีบ่อเกิดมาจากตัณหา เช่นความเสนาหา มีความมุ่งหมาย เสวยเวทนา (ความรู้สึก) และการปกป้องรักษาตัวเอง เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ และความรักที่ไม่ขึ้นอยู่กับการอารมณ์บุคคล เพียงแค่มนุษย์เข้าถึงความจริงของชีวิต ความรักแบบนี้เรียกว่าความเมตตา เป็นความปรารถนาเกื้อกูล หรืออนุเคราะห์ อยากให้สัตว์ทั้งหลายมีความสุข^{๔๕} เมื่อบุคคลมองเห็นตามความเป็นจริงว่าตนเองเป็นเพียงสิ่งที่ตั้งอยู่บนกระบวนการธรรมชาติตามกฎไตร

^{๔๔} สาทศรี สุขศรี, "เครือข่ายสยามเสนา : ความรัก" ,[Online],Accessed 28 February 2007 Available from http://www.siamsewana.org/ocean/index.php?option=com_content&task

^{๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), "ธรรมกถอนันตมาฆบูชาปี ๒๕๔๔ ความรักจากวาเลนไทน์สู่ความเป็นไทย" ,[Online],Accessed 28 February 2007 Available from <http://www.agalico.com/board/showthread.php?t=3998>

ลักษณะ เห็นความเกิดดับในตนเอง คือ เห็นความตายทุกขณะ หรือมองเห็นความสัมพันธ์ของความตายสะท้อนมายังเพื่อนมนุษย์ว่า มนุษย์มีความเท่าเทียมกัน ย่อมเป็นเหตุให้ละความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมมีความรักอย่างบริสุทธิ์ใจแก่สรรพสิ่ง แสดงให้เห็นว่าจุดหมายสูงสุดของความรักแบบพุทธปรัชญาเถรวาท คือ ความมีเมตตาสากลแก่ทุกสรรพสิ่ง

ในทัศนะกฤษฎมูรติกกล่าวว่า “หากความทุกข์ไม่จบสิ้นความรักเกิดขึ้นไม่ได้ トラบเท่าที่มีศูนย์กลางซึ่งสร้างช่องว่างขึ้นรอบๆ ตัวเองจะไม่มี ความงามหรือความรักอยู่ ต่อเมื่อปราศจากศูนย์กลาง และอาณาเขต เมื่อนั้นจึงมีความรัก และเมื่อมีความรักก็มีความงามนั่นเอง” ^{๔๖}

การมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันขณะอย่างแท้จริง ซึ่งความคิดซึ่งแสดงออกซึ่งตัวตน (อัตตา) ได้ยุติลง เมื่อตัวคนที่ศูนย์กลางการแบ่งแยกยุติลง อาณาเขต (space) ที่กั้นกลางระหว่างในความสัมพันธ์กับสรรพสิ่งที่ทำให้เกิดช่องว่างก็จบสิ้นลง ปรากฏการณ์ความรักที่แท้จริงจึงปรากฏขึ้น ปรากฏการณ์ความรักนี้ถือว่าเป็นคุณค่าของความตาย ดังที่ได้นำเสนอไปแล้วในบทที่ ๓ “กฤษฎมูรติได้นิยามปรากฏการณ์ความรักว่าเป็นความงามของชีวิตเช่นกัน” ^{๔๗} เพราะต่างเป็นความจริงของชีวิตที่สัมพันธ์กับความตาย ในความเป็นเอกภาพของชีวิต ปรากฏการณ์ความรักจะดำรงอยู่ทุกขณะในปัจจุบันเท่านั้น ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความรักที่เป็นเป้าหมายสูงสุดในพุทธปรัชญาเถรวาท เพราะเป็นความรักที่ละความยึดมั่นในตัวตนได้แล้ว

ฉะนั้นสิ่งที่เราเรียกว่าความรักที่อยู่ในขอบเขตของสิ่งรู้ มีเวลาในจิตใจเข้ามามีบทบาทความทะยานอยากที่ไปสู่สิ่งที่ควรจะเป็นย่อมเกิดขึ้น จึงมีเงื่อนไขตอบแทนทางจิตใจในรูปแบบต่างๆ จึงไม่ใช่ความรัก เพราะความรักย่อมไม่ปรากฏในจิตในที่มีกาลเวลา ดูเหมือนว่าปรากฏการณ์ความรักนี้จะเรียกว่าความรักสากลก็ได้ เพราะไม่มีการแบ่งแยกมนุษย์และสรรพสิ่ง ผู้ยุติความสืบเนื่องเท่านั้น ที่จะสัมพันธ์กับปรากฏการณ์นี้ได้ ดูเหมือนว่ากฤษฎมูรติจะยอมรับความมีอยู่จริงของความรักที่เกิดจากการยุติความรู้สึกที่เป็นตัวตนได้เท่านั้น

ดังนั้น ความรักที่แท้ไม่ใช่ปรากฏการณ์ทางอภิปรัชญาแต่เป็นปรากฏการณ์ทางภววิสัย คือ มันมีด้วยตัวของมันเอง ไม่ได้ขึ้นอยู่ด้วยตัวของเรา เพราะมันความรักนี้มีอยู่แล้วในความจริง ไม่มีใครหรือสิ่งใดทำให้เกิดขึ้น เราเพียงแต่รับรู้เท่านั้น เพราะมันสิ่งสากล และไม่ใช่สิ่งเฉพาะของใคร การยุติความสืบเนื่องเท่านั้น คือความตายที่เป็นหนึ่งเดียวกับชีวิต ที่ภาวะความรักจะปรากฏด้วยขึ้น

^{๔๖} กฤษฎมูรติ,ปัจเจกชนและสังคม,เล่ม ๑,หน้า ๕๓.

^{๔๗} กฤษฎมูรติ,แห่งความเข้าใจชีวิตและการศึกษาที่แท้, หน้า ๑๐๓.

ฉะนั้นปรากฏการณ์ที่เกิดจากการหยั่งรู้ความจริงของชีวิตโดยประสบการณ์ตรง โดยประจักษ์ว่าความตายดำรงอยู่ทุกขณะก็จะเป็นหนึ่งเดียวกับชีวิต ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเราอาจจะเรียกว่าปรากฏการณ์แห่งอิสรภาพ ปรากฏการณ์ความรัก เป็นการเปลี่ยนสู่สภาวะใหม่ของจิต ซึ่งทั้งหมดก็คือการเข้าถึงสัจจะแห่งชีวิต เกิดปรากฏการณ์สร้างสรรค์เป็นสภาพไร้พหุนาการภายในปัจเจกบุคคล ซึ่งโดยเนื้อแท้แล้วคือการปลดปล่อยตัวเองจากสภาพของอิทธิพลกำหนดโดยความคิด เมื่อสภาพอิทธิพลกำหนดโดยความคิดสิ้นสุดลง คือ การตายจากความสับสนเนื้อที่เป็นตัวตนทุกรูปแบบ

๔.๒.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างความตายกับปรากฏการณ์ในระดับสังคม

เนื่องจากมนุษย์ไม่สามารถดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวแยกจากมนุษย์ด้วยกันและสรรพสิ่ง โดยอาศัยหลักที่ว่ามนุษย์ดำรงอยู่ในความสัมพันธ์ ปัจเจกบุคคลจึงไม่สามารถอยู่อย่างแปลกแยกแตกออกจากสังคมได้ โดยที่กฤษณมูรติกล่าวไว้ว่า “สังคม คือผลอันเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคุณกับผม และคนอื่นๆ”^{๔๘} สังคมจึงคือผลรวมอันเกิดจากความสัมพันธ์กันอาจกล่าวได้ว่ามนุษย์คือสัตว์สังคมโดยธรรมชาติ จากคำกล่าวของกฤษณมูรติที่ว่า “เราคือโลก โลกคือเรา” สังคมจึงหมายถึงสภาพจิตภายในของบุคคลที่ฉายออกไปข้างนอก ในฐานะที่จิตสำนึกของมนุษย์มิได้แตกต่างกัน ในภาพรวมของความเป็นมนุษย์ภาพ กฤษณมูรติมิได้นิยามสังคมในเชิงทฤษฎีเหมือนนักคิดนักปรัชญาทั่วไป แต่ให้ความหมายในเชิงข้อเท็จจริงตามสภาพที่เป็นอยู่จริง ในแง่นี้ดูเหมือนว่า เขาให้ความสำคัญต่อปัจเจกบุคคลในการเชื่อมโยงสังคม มากกว่าที่สังคมจะมากำหนดความเชื่อมโยงเหนือปัจเจกบุคคล

การแสดงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลคือข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ เพราะมนุษย์เคลื่อนไหวในความสัมพันธ์ ข้อเท็จจริงที่แสดงให้เห็นความเป็นเอกภาพไม่แบ่งแยก สังคมจะเป็นอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลว่าเป็นเช่นไร ฉะนั้นปรากฏการณ์ของปัจเจกบุคคล ย่อมส่งผลต่อปรากฏการณ์ของสังคม เพราะมนุษย์ไม่แตกต่างกันทางด้านจิตสำนึก และส่งอิทธิพลซึ่งกันและกัน จึงเป็นพื้นฐานรองรับทัศนะที่ว่า ปรากฏการณ์ของปัจเจกบุคคลที่สัมพันธ์กับความตาย ย่อมมีผลต่อปรากฏการณ์ทางสังคม ในเมื่อข้อเท็จจริงของความตายเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในโลก

คำกล่าวของกฤษณมูรติที่ว่า “เมื่อบุคคลตระหนักว่าจิตสำนึกของเขา คือจิตสำนึกของโลก และจิตสำนึกของโลกคือจิตสำนึกของเขา ความเปลี่ยนแปลงใด ๆที่เกิดขึ้นในตัวของเขา

^{๔๘} กฤษณมูรติ, ปัจเจกชนและสังคม เล่ม ๑, หน้า ๓๗.

ย่อมส่งผลต่อจิตสำนึกทั้งหมดของคนรอบข้างด้วย”^{๔๕} แม้ข้อเท็จจริงนี้จะดูไม่ชัดเจน ว่าการเปลี่ยนแปลงของคนๆหนึ่งจะมีผลต่อจิตสำนึกคน ๆ อื่นในลักษณะใด แต่ผู้วิจัยก็มีความเห็นเดียวกับกฤษฎมูรติที่ว่า เมื่อบุคคลหนึ่งเปลี่ยนแปลงภายในอย่างสิ้นเชิง ย่อมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในระดับสังคม หากเราตั้งสมมติฐานว่า กฤษฎมูรติคือผู้ที่ประจักษ์แจ้งต่อข้อเท็จจริง ความตาย ด้วยความจริงในสิ่งที่เขากล่าวทุกอย่าง แสดงให้เห็นว่า เขาย่อมเป็นปัจเจกบุคคลที่เกิด การปฏิวัติภายในใจแล้วอย่างสิ้นเชิง ตัวเขาย่อมมีผลต่อความเปลี่ยนแปลงของโลก ต่อสังคมที่ ดำรงอยู่ จะเห็นได้จากแนวคิดของเขา ได้มีผู้สนใจแล้วนำไปขยายต่อ ทั้งการแก้ไขปัญหاپัจเจก บุคคลและระดับสังคม

ในการวิเคราะห์ความตายกับความสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ทางสังคมผู้วิจัยได้แบ่ง ความสัมพันธ์ออกเป็น ๒ ประเด็น

ก. ประเด็นความสัมพันธ์ที่มีกรอบของมโนคติหรือภาพลักษณ์ความตายที่ปัจเจก บุคคลได้สร้างขึ้น ซึ่งสร้างปัญหาให้แก่มนุษย์ เกิดความกลัว ความทะยานอยาก ความเชื่อ ปรากฏอยู่ในจิตใจก่อให้เกิดความขัดแย้งภายใน เป็นปรากฏการณ์สภาพปัญหาภายในปัจเจกบุคคล ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าย่อมส่งอิทธิพลไปสู่ปรากฏการณ์ในระดับสังคมที่เห็นได้ชัดเจน ดังนี้

๑) ความตายกับปรากฏการณ์ความแบ่งแยกทางความเชื่อ เมื่อความเชื่อ เป็นส่วนหนึ่งของจิตสำนึก และความเชื่อเป็นปัจจัยร่วมของมนุษย์ เมื่อความตายคือความจริง ของการสิ้นสุด จากอิทธิพลของความรู้สึกที่มีต่อความตาย ความตายทำให้มนุษย์รู้สึกถึงความ ไม่แน่นอนของชีวิต และก็แสวงหาแนวคิด หรือบทสรุปใดบทสรุปหนึ่งเพื่อให้ตนรู้สึกมั่นคง เป็นต้นว่า เชื่อในพระเจ้า มีภาวะที่สมบูรณ์หลังความตาย เชื่อว่าต้องกลับชาติมาเกิดใหม่ มีการ เวียนว่ายตายเกิด หรือเชื่อว่าเกิดมามีชีวิตเดียว จึงแสวงหาความสุขทางผัสสะเพื่อตนเองให้มากที่สุด เกิดการสร้างเป็นแนวคิดและแบ่งขั้วทางความเชื่อ อุดมการณ์ทางศาสนา หรือ อุดมการณ์ที่ ต่อต้านความเชื่อทางศาสนา สาเหตุเป็นเพราะ หากความเชื่อใดทำให้ตนเองรู้สึกว่ามันคงต่อ ความรู้สึกที่มีต่อความตาย มนุษย์จะมีแนวโน้มไปทางความเชื่อนั้นๆ บุคคลที่ยึดถือความเชื่อ จะมีอัตลักษณ์ภายในที่ตัวเองรู้สึกร่วมในความเชื่อนั้นที่ตนยึดถือ เกิดการเปรียบเทียบว่าตนเองมีความ เชื่อศรัทธา อุดมการณ์ของตนมีความเหนือกว่า เป็นความจริงมากกว่า นำไปสู่การแบ่งแยกทาง ความคิด เกิดการการถกเถียงและให้เหตุผลตามความเชื่อของกลุ่มตน และอาจขยายผลไปสู่ระดับ กลุ่มต่อไป

^{๔๕} Krishnamurti, J., The Awakening of Intelligence, p. 109.

“ความเชื่อนั้นจึงแบ่งแยกหมู่ชน”^{๕๐} เพราะความเชื่อทำให้เกิดความยึดมั่นใน “อัตลักษณ์”(Identity) “อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ทำให้รู้ว่าตนต่างจากผู้อื่น”^{๕๑} ยึดมั่นในบทสรุปของแต่ละฝ่ายอย่างเคร่งครัดตายตัว ก่อให้เกิดปัญหาทางความเชื่อที่มีให้พบเห็นในประวัติศาสตร์จนถึงในสังคมปัจจุบัน ซึ่งมีมูลเหตุมาจากการยึดติดในความเชื่อของปัจเจกบุคคล สร้างอัตลักษณ์ภายในที่เข้มข้น และพยายามเข้าครอบงำปัจเจกบุคคลอื่น จนกลายเป็นความขัดแย้งระหว่างหมู่ชนซึ่งก็มีมูลเหตุมาจากการความขัดแย้งในตัวปัจเจกนั้นเอง

ในงานวิจัยนี้ขอยกประเด็นที่สะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ความแบ่งแยกทางความเชื่อในระดับสังคมได้ชัดเจนที่สุด และสัมพันธ์กับมโนทัศน์ความตาย ก็คือเรื่อง ความเชื่อทางศาสนา

สิ่งที่เราเรียกว่าศาสนาเป็นเพียงความเชื่อในระบบใดระบบหนึ่ง รวมทั้งลัทธิพิธีกรรม แต่ละศาสนาจะมีคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ของตนเอง มีผู้เผยแพร่และวิธีที่จะทำให้อื่นเชื่อหรือกลัว พวกเราส่วนใหญ่ถูกกำหนดมาเช่นนี้ ซึ่งถูกพิจารณาว่าเป็นการศึกษาศาสนา แต่เงื่อนไขเหล่านี้ ทำให้คนเราต่อต้านกันเอง ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ไม่เพียงแต่หมู่ผู้เชื่อในศาสนาเดียวกันเท่านั้น แต่ยังต่อต้านคนที่เชื่อถือในศาสนาอื่นด้วย...ถึงแม้ทุกศาสนาจะยืนยันว่าพวกเขานับถือในพระเจ้าและกล่าวว่าเราจะต้องรักกันและกัน มันกลับสร้างความกลัวขึ้นภายใต้ลัทธิที่มีผลตอบแทนและการลงโทษ และโดยลัทธิที่แข่งขันกันเอง จะสร้างความสงสัยและความขัดแย้งไม่มีสิ้นสุด^{๕๒}

จากคำกล่าวของกฤษณมูรติจากข้อความข้างบน จะเห็นว่าความเชื่อในศาสนานำไปสู่การปฏิบัติเพื่อหวังผลตอบแทนในชีวิตนี้หรือในชีวิตโลกหน้า และกลัวผลลัพธ์จากการไม่ปฏิบัติตามคำสอน ทำให้มนุษย์ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของความกลัว ศาสนาจึงเป็นปัญหาเนื่องจากถูกปลูกฝังด้วยความศรัทธาเชื่อมั่นโดยไม่เน้นเหตุผล โดยปราศจากการตั้งคำถามต่อสิ่งที่ตนสงสัยในศาสนาจึงก่อให้เกิดความเผลอเชื่อ อันนำไปสู่ความเชื่อมั่นแบบลัทธิ (Dogma) คือ คำสอนต้องเชื่ออย่าเถียงขาด ทำให้เหมือนถูกจองจำในความเชื่อของอุดมคติทางศาสนาและข้อสรุปที่ตายตัว เมื่อมนุษย์ถูกจองจำในความเชื่อ ซึ่งความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งที่เกิดจากเนื้อหาของความคิดและ

^{๕๐} กฤษณมูรติ, *ปัจเจกชนและสังคม* เล่ม ๑, หน้า ๑๐.

^{๕๑} ม.ร.ว.พยุหะนันท์ ชุมพล, “Identity อัตลักษณ์ ตัวตน”, *คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย*, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), ๑๖๐.

^{๕๒} กฤษณมูรติ, *สาระสำคัญของชีวิต*, แปลโดย นวลคำ จันทา, (กรุงเทพมหานคร : เซนต์เตอร์พับลิเคชั่น, ๒๕๒๓), หน้า ๔๒.

ความคิดมีธรรมชาติที่ขัดแย้งในตัวของมันเอง จึงทำให้เกิดการแบ่งแยกไปโดยปริยาย อคติระหว่างกลุ่มความเชื่อที่แตกต่างกัน แต่ให้ค่าเฉพาะบุคคลที่มีความเชื่ออย่างเดียวกันทำให้ไม่ได้มองมนุษย์ในฐานะที่เป็นมนุษยภาพเดียวกัน

ในสถานการณ์สังคมโลกปัจจุบันที่เห็นเป็นปรากฏการณ์ความขัดแย้งทางความเชื่อของศาสนา จากการยึดมั่นอย่างแรงกล้าในความเชื่อของลัทธิตนที่เห็นได้ชัดเจน คือ การเกิดขึ้นของแนวคิด “ฟัндаเมนทัลลิสม์” (Fundamentalism)^{๕๓} แนวคิดนี้จะยืนยันคำสอนเดิมที่ปรากฏในคัมภีร์ บรรดาสาวกจึงค่อนข้างมิให้ให้เห็นเด่นชัดในศาสนาที่ถือว่าคัมภีร์เป็นวณะจากพระเจ้า อย่างเช่นศาสนาอิสลาม คริสต์ และยิว นอกจากนี้แนวคิดนี้ยังมีลักษณะอ้างขนบธรรมเนียมจารีต และสร้างเส้นแบ่งชัดเจนระหว่างตนเองกับผู้อื่น^{๕๔} บรรดาสาวกได้ใช้ชีวิตทางศาสนา (religious life) ที่ตนเองเคร่งครัดเข้าครอบคลุมชีวิตทางโลก (secular life) ซึ่งหมายถึงกิจวัตรประจำวัน ทั้งหมดล้วนเกี่ยวพันและขึ้นอยู่กับหลักหรือข้อห้ามทางศาสนา เพราะฉะนั้นแนวคิดนี้จึงสร้างเส้นแบ่งแยกทางศาสนาขึ้นอย่างชัดเจนและเกิดการเปรียบเทียบ “พวกเขา-พวกเรา” ทำให้ตัวคนมีภาพลักษณ์และอัตลักษณ์ภายในชัดเจนมากยิ่งขึ้น การเกิดขึ้นของแนวคิด “ฟัндаเมนทัลลิสม์” ก็คือการดำรงและรักษาอัตลักษณ์ของศาสนิกที่นับถือศาสนานั้น ๆ ซึ่งการมีอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ แต่ถ้ามีอัตลักษณ์ที่เข้มข้นรุนแรงก็อาจเกิดปัญหาในการใช้ความรุนแรงในสังคมได้ แต่กระนั้นก็ไม่ควรเหมารว่าพวกบรรดาแนวคิด “ฟัндаเมนทัลลิสม์” ทุกกลุ่มจะใช้ความรุนแรงเสมอไป

ตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นความเข้มข้นสูงทางอัตลักษณ์ของพวกสาวกทางศาสนา ที่ให้ความตายสัมพันธ์กับความเชื่อของกลุ่มที่ตนยึดถือ และอุทิศชีวิตตนด้วยความตายที่หวังผลตอบแทนจากชีวิตหน้าโดยเชื่อว่าจะได้ไปอยู่กับพระเจ้า ความเชื่อฝังหัวที่มีต่อความตายอันหวังผลตอบแทนจากพระเจ้า ได้นำไปสู่ความรุนแรงทางตรงต่อชีวิตและทรัพย์สิน และนำไปสู่ความเสียหายระดับประเทศหรือระดับโลก ตัวอย่างเช่น ผู้ก่อการร้ายอัลกออิดะห์ ซึ่งมีนาย อูสม่า บิน ลาดิน เป็นผู้นำการก่อการร้ายจนเกิดเหตุการณ์ “9/11” ถล่มตึกเวิร์ลเทรดเซนเตอร์ ในประเทศ

^{๕๓} คำว่า “ฟัндаเมนทัลลิสม์” มีผู้แปลเป็นไทยอยู่หลายคำ เช่น ลัทธิมูลฐาน ลัทธิยึดหลักความเชื่อดั้งเดิม ลัทธิยึดมั่นถือมั่น พวกเคร่งศาสนา ลัทธิรากฐานนิยม ดูรายละเอียดใน พระเศวตพล เหมนาโหล, “อุปทานในพระพุทธศาสนากับปัญหาในโลกปัจจุบัน,” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๕๕-๕๖.

^{๕๔} ม.ร.ว.พยุหะนันท์ ชุมพล, Identity อัตลักษณ์ ตัวตน, คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย, หน้า ๑๖๒.

สหรัฐอเมริกา ซึ่งเขากล่าวอ้างว่า เป็นการทำสงครามศักดิ์สิทธิ์ “ยิฮาด” (Jihad)^{๕๕} โดยอ้างว่าเป็นสงครามเพื่อพระเจ้า ความตายนี้เพื่อพระเจ้า จากเหตุการณ์ดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินเป็นจำนวนมหาศาล สาเหตุหลัก คือการหลงยึดติดกับลัทธิความเชื่อ บิดเบือนข้อเท็จจริงของความตาย แล้วสร้างเป็นมายาภาพในรูปแบบของอัตลักษณ์ที่เข้มข้น

ผู้วิจัยเห็นว่า คำสอนที่ไม่ตรงกันมีทางอธิบายได้เป็นอย่างอื่นโดยไม่จำเป็นต้องกล่าวหาว่า คำสอนของแต่ละศาสนานั้นๆ คือความขัดแย้งกัน ดังนั้น เนื้อหาคำสอนที่ไม่ตรงกันไม่จำเป็นต้องสร้างความขัดแย้งเสมอไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานของศาสนานั้นๆ จะอธิบายคำสอนของตนเองในรูปแบบใด เพื่อเหมาะสมกับสถานการณ์ กับบุคคล และสาเหตุที่สำคัญก็คือ การตีความและให้ความหมายทางภาษาที่อยู่คนบริบทกัน หากแต่ก้าวข้ามและเปรียบเทียบคำสอนระหว่างศาสนาในทางเหนือกว่าดีกว่า ก่อให้เกิดการอหังการในสิ่งที่ตนเชื่อ ย่อมส่งผลให้เกิดความขัดแย้งแน่นอน โดยธรรมชาติของศาสนาจะเป็นสิ่งขัดแย้งกันได้ อาทิเช่น ศาสนาแนวทวนิยม เช่น คริสต์ อิสลาม และศาสนาแนวธรรมชาตินิยม เช่น พุทธศาสนา และเต๋า ดูผิวเผินแล้ว อาจแตกต่างกันด้านการให้เหตุผลและจุดหมายสูงสุด แต่มิได้หมายความว่า ศาสนาตามแนวทั้งสอง จะขัดแย้งกันเสมอไป “เปรียบเทียบได้ว่า ดอกกุหลาบสีแดง แม้จะต่างจากดอกมะลิสีขาว แต่จะนับความแตกต่างนี้ว่าเป็นความขัดแย้งมิได้ เพราะทั้งสองชนิดนี้ต่างก็เป็นดอกไม้ เพียงมีความแตกต่างทางสายพันธุ์”^{๕๖} แต่สิ่งที่ขัดแย้งกัน คือบุคคล และกลุ่มชนที่นับถือศาสนา ต่างยึดติดคำสอนจนเกินเหตุและส่งผลไปในลักษณะเปรียบเทียบ แบบอหังการนั้นต่างหาก ซึ่งแตกต่างจากการเปรียบเทียบเชิงวิชาการที่ต้องการหาข้อเท็จจริงเท่านั้น

ดังนั้นปรากฏการณ์ความขัดแย้งทางความเชื่อ เป็นผลผลิตจากความคิดที่ขัดแย้งระหว่างตนเองกับผู้อื่น ซึ่งมีสาเหตุมาจากการยึดติดเปรียบเทียบความเชื่อในเชิงอหังการ ความเชื่อที่ปรากฏให้เห็นในรูปแบบของศาสนา ลัทธิ อุดมการณ์ ที่ปรารถนาผลตอบแทน และกลัวการลงโทษจากอำนาจภายนอก สร้างความแบ่งแยกและการเปรียบเทียบ เป็นปัญหาของการยึดติดความเชื่อดังที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เป็นอยู่

๒) ความตายกับปรากฏการณ์ความรุนแรง

การตายเพื่อความเชื่อที่ตนเองยึดถือ อ้างว่าตายเพื่อพระเจ้า แล้วทำร้ายชีวิตผู้อื่นเพื่อความอยู่รอดหรือเพื่ออุดมการณ์ของตน ถือเป็นข้ออ้างในการทำสงครามเพื่อปกป้องศาสนาของตน

^{๕๕} พิชัย วาสนาส่ง, ชาลาติน 1187-บินลาติน2001, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๔๔), หน้า ๔๗.

^{๕๖}

ซึ่งส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นเฉพาะศาสนาแบบจิตนิยม หรือการต่อต้านศาสนาในลัทธิคอมมิวนิสต์โดยมีโลกทัศน์แบบสสารนิยมเป็นพื้นฐาน สะท้อนให้เห็นการไม่เข้าใจในข้อเท็จจริงของความตาย ความรุนแรงในสังคมเป็นผลมาจากความขัดแย้งในตัวเอง ความขัดแย้งระหว่างบุคคล นำไปสู่ขัดแย้งทางความเชื่อ ลัทธิ อุดมการณ์ ของปัจเจกบุคคล ความยึดติดในอัตลักษณ์ภายในของกลุ่มอย่างแรงกล้าจนถึงขั้นวิกฤต นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างบุคคล เชื่อมโยงไปสู่กลุ่มชน และท้ายที่สุดเกิดความรุนแรงจนกลายเป็นการทำร้ายต่อกัน หากขยายวงกว้างจะเป็นสงครามโดยปริยาย

สงครามเกิดขึ้นจากอะไร ? สงครามมีความสัมพันธ์กับความรุนแรง หากเป็นสสารนิยมอาจจะเห็นว่าสงครามเป็นเพียงปรากฏการณ์ที่เกิดจากสิ่งเร้าตามกระบวนการธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ในการรักษาสมดุล สสารนิยมจึงเห็นสงครามเป็นเรื่องปกติ ส่วนศาสนาแบบจิตนิยมเหล่าสาวกบางกลุ่มอาจเฝ้าเป็นข้ออ้างในการทำสงครามด้วยความชอบธรรมเพื่อปกป้องศาสนา ในพุทธปรัชญาอาจไม่เห็นด้วยกับการทำสงครามเพราะสงครามเป็นสิ่งที่ส่งเสริมอติตาของมนุษย์ให้มีความเข้มข้นยิ่งขึ้น แต่ก็มีท่าทีที่ยอมรับว่าสงครามเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นตราบนานเท่านานที่ยังมีกิเลสอยู่ ซึ่งกฤษณมูรติไม่เห็นด้วยกับสงครามทุกอย่างโดยกล่าวว่า “ สงครามที่มีขอบข่ายกว้างขวางกว่า นองเลือดกว่า สร้างความพินาศให้มากกว่า นั่นก็เป็นผลรวมจากกิจกรรมแต่ละวันของเรา ดังนั้น ท่านและข้าพเจ้าก็เป็นสาเหตุของสงคราม”^{๕๓} ซึ่งสงครามและความรุนแรงเป็นเพียงการแสดงออกของสภาพภายในที่แสดงออกภายนอก ความยึดมั่นต่ออัตลักษณ์ภายในที่แสดงออกอย่างเข้มข้นสู่ภายนอก แสดงให้เห็นว่าภายในใจเราที่มีความขัดแย้งก็คือความรุนแรงที่เป็นสภาพของสงครามภายในใจอย่างหนึ่ง

แสดงว่ามูลเหตุแห่งสงครามและความรุนแรงสะท้อนมาจากความขัดแย้งในตัวเองของมนุษย์นั่นเอง จากความขัดแย้งของความคิดที่สร้างปรากฏการณ์ความรุนแรงในใจ โดยความคิดที่แสวงหาอำนาจ ทะยานอยาก และแผ่ไปด้วยความกลัว เป็นสภาพภายในที่ไม่เข้าใจในสิ่งที่เป็นอย่างอยู่ และสะท้อนไปสู่ภายนอกเกิดเป็นความรุนแรงในสังคม ดังนั้น “สงครามศาสนา และเศรษฐกิจ สะท้อนความยึดมั่นถือมั่น ในความเชื่อต่าง ๆ เช่น ชาตินิยม ลัทธิต่างๆ ...มนุษย์เราถูกรอบล้อมเลี้ยวลดด้วยความเชื่อ ความคิดฝังหัว และความมั่งงาย”^{๕๔} และ “มีตัวตน เป็นรากฐานของ

^{๕๓} กฤษณมูรติ, *ปัจเจกชนและสังคม*, เล่ม ๒ ,แปลโดย จำรัส บำรุงรัตน์, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิอินวิทยา, ๒๕๔๗), หน้า ๑๓๓.

^{๕๔} กฤษณมูรติ, *สังคมแห่งชีวิต*, แปลโดยกัลยา วงศ์วิธา, (กรุงเทพมหานคร : พลพินิจการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๓๗.

ความรุนแรง เป็นตัวทำให้แบ่งแยก เป็นคุณเป็นฉันทัน พวกเราและพวกเขา”^{๕๕} ดังนั้นความคิดที่แสดงออกซึ่งตัวตนเป็นสาเหตุของความรุนแรงๆ เมื่อมีตัวตนก็เกิดการแบ่งแยกเป็นฉันทัน เป็นคนหนึ่งที่แตกต่าง เป็นพวกเรา พวกเขา เป็นชาตินั้นเป็นชาตินี้ คือ อัตลักษณ์ภายในและยึดติดอัตลักษณ์นั้นอย่างเข้มข้น

ดังนั้น ปรากฏการณ์ความรุนแรง เกิดจากสภาพภายในของแต่ละปัจเจกบุคคล มีสาเหตุมาจาก ความคิด ความเชื่อ ความทะยานอยากที่รวมศูนย์เป็นตัวตน จนเกิดการแบ่งแยก เกิดความกลัวขึ้น บรรดาจะเข้าครอบงำฝ่ายตรงข้ามด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความรู้สึกมั่นคงในตัวเอง จนขยายไปสู่สงคราม

ฉะนั้นปรากฏการณ์สภาพปัญหาภายในปัจเจกบุคคล ที่เกิดจากการไม่เข้าใจข้อเท็จจริงของความตายโดยสัมพันธ์กับความตายในแง่ของมโนคติต่างๆ คือสภาพของความขัดแย้ง ความแปลกแยกในจิตใจ ก่อให้เกิดการยึดติดความเชื่อ ลัทธิ บทสรุปต่างๆ เป็นต้น สร้างอัตลักษณ์ภายในอย่างเข้มข้น ส่งผลต่อความขัดแย้งระดับบุคคลและปรากฏการณ์ระดับสังคมและอาจจะขยายเป็นความรุนแรงต่อไป

ข. เป็นความสัมพันธ์โดยปราศจากการยึดติดมโนคติความเชื่อที่มีต่อความตายที่ปัจเจกบุคคลได้สร้างขึ้น เกิดความสัมพันธ์โดยตรงกับข้อเท็จจริงของความตายที่เป็นหนึ่งเดียวกับการมีชีวิตเป็นปรากฏการณ์สภาพไร้ปัญหาภายในปัจเจกบุคคล ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าย่อมส่งผลต่อปรากฏการณ์ในระดับสังคม ดังนี้ต่อไป

๑) ปรากฏการณ์ศาสนาที่แท้

จากการที่กฤษณมูรติกล่าววิพากษ์ศาสนาที่มีอยู่นั้น มิได้หมายความว่าเขาปฏิเสธศาสนาโดยสิ้นเชิง แต่ปรารถนาให้มนุษย์ชาติเข้าใจว่า ความหมายที่แท้จริงของศาสนาคืออะไร ฉะนั้นปัจเจกชนต้องละวางจากความยึดติดความเชื่อทั้งปวงเพื่อเข้าใจศาสนาโดยแท้จริง จะเห็นได้ว่า ศาสนาที่แท้จริงไม่ใช่รูปแบบของความเชื่อ ความหวังและความกลัวต่าง ๆ ดูเหมือนว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องกีดขวางจิตใจ ทำให้มนุษย์ไม่สามารถปลดปล่อยตัวเองจากความขัดแย้งภายในได้ เพราะเขาเห็นว่า “ ศาสนามีจุดหมายเพียงอย่างเดียว คือการเปลี่ยนแปลงมนุษย์”^{๖๐}

^{๕๕} Krishnamurti, J., *The Awakening of Intelligence*, p.499.

^{๖๐} กฤษณมูรติ, บันทึกของกฤษณมูรติ, หน้า ๔๗

ในที่นี้ขอยกตัวอย่างแนวคิดของท่านพุทธทาสเรื่องศาสนา ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามีความสอดคล้องกับกฤษฎมูรติ โดยท่านให้เหตุผลว่า “ ศาสนาที่มีความขัดแย้งกัน จนถึงขนาดมีสงครามต่อสู้กัน อาจไม่ใช่ศาสนาแท้ อาจเป็นเพียงเปลือกนอกของศาสนา หรืออาจเป็นความยึดมั่นในความเชื่อ ซึ่งไม่อาจนับเป็นศาสนาอยู่ดี ศาสนาควรให้อิสระแก่มนุษย์ และอิสรภาพนั่นเอง ที่อยู่พ้นความขัดแย้งทางศาสนา”^{๖๑} แต่จะต่างกันตรงที่ท่านพุทธทาสยังเห็นความสำคัญ เนื้อหาความรู้ทางศาสนา แต่ไม่ควรยึดติดคำสอน แต่ทำที่ของกฤษฎมูรติ ดูเหมือน จะให้วางคำสอนลงอย่างสิ้นเชิงก่อน และแสวงหาแก่นแท้ของศาสนาโดยตัวเอง

ศาสนาที่แท้ในทัศนะของกฤษฎมูรติ คือ “ การดำรงอยู่ในปัจจุบันภาวะ ศาสนาคือ การทำความเข้าใจกระบวนการทั้งหมดของกาละ ความเข้าใจนี้จะปลดปล่อยจิตใจจากความกลัว และจิตที่ปลดปล่อยจากการถูกรอบงำแล้วเท่านั้น เป็นจิตแห่งศาสนาที่แท้จริง”^{๖๒} ฉะนั้นผู้วิจัยเห็นว่าศาสนาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อเข้าถึงสัจจะโดยปราศจากการครอบงำทางความคิด น่าจะจัดว่าเป็นศาสนาที่แท้จริงในความหมายของกฤษฎมูรติเช่นเดียวกัน ในความหมายของสัจจะที่เป็นหนึ่งเดียวเท่านั้น โดยที่สัจจะอาจจะมีชื่อเรียกและคำอธิบายที่แตกต่างกันได้ เพราะเขาก็บอกแล้วว่าคำอธิบายไม่ใช่ความจริง

ดังนั้นการเข้าถึงความจริงในศาสนา ไม่ได้เกิดจากความต้องการและแรงทะยานอยากของจิตโดยอาศัยความเชื่อเพื่อปรนปรี้อความรู้สึกของตัวเองที่มีความมั่นคงปลอดภัย โดยแท้จริงแล้วศาสนาคือการเข้าใจตัวเอง เป็นการตระหนักรู้ชุดต่อกระบวนการทั้งหมดของความคิด เข้าใจกระบวนการของเวลาในจิตใจ เพื่อเป็นการหลุดให้พ้นจากข้อจำกัดและการครอบงำของความกลัว บุคคลต้องเข้าใจอิสรภาพภายในก่อนอย่างอื่น และการปฏิบัติภายในนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงภายในปัจเจกบุคคล นี่คือนิยามของศาสนาที่แท้จริง ซึ่งเป็นบุคคลที่ยุติสภาพอิทธิพลกำหนดโดยสิ้นเชิง

๒) ปรัชญาการณสันติภาพ

กฤษฎมูรติเห็นว่าสันติภาพไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นได้ด้วยเหตุผล ข้อสรุป ทฤษฎีใด ๆ การกำหนดสันติภาพภายนอกด้วยสนธิสัญญาหรือกฎเกณฑ์ต่างๆ ไม่สามารถยุติความรุนแรงได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดได้เลย สันติภาพที่แท้นั้นเป็นภาวะสร้างสรรค์จากภายใน สันติภาพมีความสัมพันธ์กับความรุนแรงภายในตัวปัจเจกบุคคลเองก่อนเป็นลำดับแรก การจะเข้าใจสันติภาพได้เราต้องเข้าใจในความรุนแรงภายในตัวเองก่อน เข้าใจสภาพยุ่งเหยิงภายในตนนั้นคือปัจเจก

^{๖๑} ปรีชา ช้างขวัญยืน และสมภาร พรมทา, มนุษย์กับศาสนา, หน้า ๘๓.

^{๖๒} กฤษฎมูรติ, ปัจเจกชนและสังคม เล่ม ๑, หน้า ๘๘

บุคคลต้องเข้าใจว่าตนเอง คือสภาพทั้งหมดของมนุษยชาติ กฤษณมูรติให้ทัศนะว่า “จิตของเธอ ก็คือจิตของมนุษยชาติ เมื่อเธอหยั่งรู้เช่นนี้ได้เธอจะมีเมตตาอันยิ่งใหญ่แต่ความเข้าใจนี้ความรักอันยิ่งใหญ่จะบังเกิดขึ้น”^{๖๓} เหตุผลนี้มีความสัมพันธ์กับอิสรภาพภายในปัจเจกบุคคล น่าจะมีความสอดคล้องกับแนวคิดสันติภาพในพุทธปรัชญาเถรวาท จะแตกต่างบ้างตรงที่พุทธปรัชญาเห็นความสำคัญกับการยุติความรุนแรงภายนอก (สำรวจทางกาย) เป็นพื้นฐานก่อน

แต่ทัศนะของกฤษณมูรติมุ่งมาที่ภายในเป็นหลัก เพราะเห็นว่าเมื่อมีการยุติความสับสนของความคิดที่แสดงตัวตน ความเป็นหนึ่งเดียวกับมวลมนุษย์จะเกิดขึ้นแทน เนื่องจากความคิดเกี่ยวกับตัวตนที่แสดงความแบ่งแยกสิ้นสุดลงแล้ว เป็นการเข้าใจตัวเองอย่างถ่องแท้ว่าเรามีชีวิตเป็นหนึ่งเดียวกับความตายและรู้ได้ในปัจจุบันขณะ ความรักจะปรากฏขึ้น ความรักเช่นนี้คือภาวะของสันติภาพ

เมื่อปัจเจกบุคคลเป็นอิสระจากอิทธิพลกำหนดของความคิดที่สร้างความสับสนต่อของตัวตน เมื่อความสับสนภายในความคิดยุติลง สิ่งที่เข้ามาแทนคือ การตระหนักรู้ว่า ตัวตนที่แท้จริงคือ มนุษยชาติทั้งหมด เมื่อมนุษย์ปลดปล่อยตนเองจากความทรงจำซึ่งเป็นเนื้อหาของความคิดทั้งหมดที่สร้างความสับสน ก็จะไม่มีความรู้สึกแบ่งทวิภาวะในมนุษย์ (ความรู้สึกว่าตนแบ่งแยกจากสรรพสิ่ง) จิตจะตระหนักรู้ว่าจิต คือจิตทั้งหมดของเพื่อนมนุษย์ นี่ก็ความเป็นเอกภาพเราย่อมไม่สร้างความขัดแย้งหรือความรุนแรงให้กับมนุษย์อื่น เพราะเราตระหนักอยู่ในใจว่า ความทุกข์ หรือความขัดแย้งของผู้อื่น ย่อมหมายถึง ความทุกข์และความขัดแย้งของเราเอง เมื่อเข้าสู่สภาวะ ความเป็นหนึ่งเดียวทั้งหมด

ดังนั้น เมื่ออัตลักษณ์ภายในได้ยุติลง ไม่มีการแบ่งแยกทั้งภายในและภายนอก ปัจเจกบุคคลดำรงอยู่ในปัจจุบันขณะ มนุษย์จะประจักษ์ภายในว่าตัวเองมีความเป็นมนุษย์ทั้งหมด ปรากฏการณ์สันติภาพแห่งสังคมย่อมบังเกิดขึ้นจากการตายเชิงจิตใจของปัจเจกบุคคล

๑) ความตายกับปรากฏการณ์จริยธรรม

ระบบจริยธรรมของศาสนาที่ผ่านมา หากเป็นศาสนาในรูปแบบจิตนิยม ปรากฏการณ์จริยธรรมเป็นกฎเกณฑ์ที่มีพื้นฐานจากเจตนาของพระเจ้าเป็นหลัก การให้ผลจึงอยู่ที่พระเจ้าเป็นผู้กำหนด ส่วนพุทธศาสนานั้นปรากฏการณ์ทางจริยธรรมเป็นจะมีกฎเกณฑ์พื้นฐานเรื่องกฎแห่งกรรมที่สัมพันธ์กับการเวียนว่ายตายเกิดเป็นตัวกำหนดรูปแบบการกระทำและการให้ผล ระบบจริยธรรมทั้งสองแนวคิดข้างต้นเป็นแบบตายตัวแน่นอน(อัสสัมพัทธ์) ส่วนแนวคิด

^{๖๓} กฤษณมูรติ,ปัจเจกชนและสังคม เล่ม๒,หน้า๘๑.

สสารนิยมเห็นว่าระบบจริยธรรมต้องขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของมนุษย์ส่วนรวมเป็นหลักไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว (สัมพัทธ์) ซึ่งอยู่ในหลักประโยชน์นิยม ซึ่งกฤษฎมูรติเห็นว่าเท่าที่ผ่านมาระบบคุณธรรมของศาสนาทั่วไปต้องอาศัยความกลัว ความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อและการคาดหวังกับประสบการณ์หลังความตายในโลกที่พิสูจน์ไม่ได้เป็นพื้นฐานกำหนดรูปแบบทางจริยธรรม ทำให้ปรากฏการณ์ทางศีลธรรมในชีวิตนี้ไม่ได้มีคุณค่าและเหตุผลในตัวของมันเอง เพราะอยู่กับการคาดหวังผลเพราะต้องไปรอพิสูจน์ผลจากการกระทำที่ชีวิตหลังความตาย ส่วนระบบจริยธรรมแบบสสารนิยมก็ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลกำหนดโดยความคิดของมนุษย์

หากพฤติกรรมของเราเป็นการตอบสนองที่ถูกครอบงำอยู่นั้น พฤติกรรมของเราจะเป็นคุณธรรมหรือ ถ้าหากการกระทำของเรามีความกลัวและความต้องการผลตอบแทนเป็นพื้นฐาน มันจะเป็นการกระทำที่ถูกต้องหรือ...คุณงามความดีเกิดขึ้นได้จากอิสรภาพเท่านั้น อิสรภาพไม่ใช่ความคิด เมื่อมีอิสรภาพก็มีความใส่ใจ”^{๖๔}

ในทัศนะกฤษฎมูรติเห็นว่า คุณธรรมและจริยธรรมที่เป็นสัจจะควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของปัญญาสามารถทำให้มนุษย์หลุดพ้นไปจากพันธนาการการของชีวิตได้ ด้วยความใส่ใจทั้งหมดและตระหนักรู้ของปัจเจกบุคคลในชีวิต ณ ปัจจุบันขณะเท่านั้นและเมื่อนั้นความตายจะเป็นทั้งหมดของจิตใจ จริยธรรมในลักษณะนี้จึงปราศจากโนคติความตาย ตรงกันข้ามกับแบบแผนทางจริยธรรมที่ศาสนาพยายามสร้างเป็นอุดมคติที่แบ่งความดีความชั่วแบบตายตัว และก็ไม่ใช่แบบอัตวิสัยหรือแบบสัมพัทธ์ที่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์อย่างสสารนิยม เพราะคุณธรรมในแบบของกฤษฎมูรติเป็นสิ่งที่ประสบตรงด้วยตนเองเท่านั้น โดยผู้ที่สามารถยุติความสับสนเนื่องทางจิตใจระเบียบภายในจะเกิดขึ้นเป็นตัวกำหนดการกระทำภายนอก

ดังนั้นพื้นฐานทางระบบจริยธรรมจึงเกิดมาจากการตระหนักรู้ภายในเป็นหลัก หรือเรียกว่าปัญญา ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ตรงต่อข้อเท็จจริงของชีวิตและความตายในปัจจุบันขณะ

ฉะนั้น ปรากฏการณ์ทางสังคมในฐานะที่สังคม คือความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล ปรากฏการณ์ภายในปัจเจกบุคคลที่เกิดจากรับรู้ความจริงของชีวิตโดยประสบการณ์ตรงและสัมพันธ์รับรู้ความตายทุกขณะของชีวิตว่าเป็นหนึ่งเดียวกับการมีชีวิตอยู่ เป็นปรากฏการณ์สร้างสรรค์คือสภาพไร้ปัญหาภายในปัจเจกบุคคล เพราะสามารถยุติสภาพอิทธิพลกำหนดภายในจิตใจอย่างสิ้นเชิง ย่อมส่งผลก่อให้เกิดที่ที่เกิดขึ้นย่อมช่วยการยุติความขัดแย้งระหว่างปัจเจกและสังคมได้อย่างแท้จริง

^{๖๔} กฤษฎมูรติ.มนุษย์ต้องเปลี่ยนแปลงตนเองด่วน เล่ม ๑, หน้า ๑๑๓ – ๑๑๕.

๔.๓ อิทธิพลโน้ตทัศน์เรื่องความตายของกฤษฎมูรติที่มีต่อสังคมไทย

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะทำการศึกษาความเป็นไปได้ของมโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษฎมูรติว่ามีอิทธิพลต่อสังคมไทยบ้างหรือไม่อย่างไร มีความสอดคล้องกับทัศนะที่มีอยู่ก่อนในสังคมไทยหรือไม่อย่างไร ซึ่งจะทำการอธิบายดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ อิทธิพลต่อสังคมไทย

กฤษฎมูรติในฐานะที่โลกยกย่องว่าเป็นปราชญ์และนักคิดอิสระซึ่งเป็นที่นับถือคนหนึ่งของโลกในฐานะครูทางจิตวิญญาณผู้ร่วมยุคสมัย เป็นเวลากว่า ๑๐ ปีที่กฤษฎมูรติได้เดินทางเพื่อพบปะสนทนากับผู้ที่สนใจจะค้นคว้าและเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อทำความเข้าใจปัญหาและปัจจัยต่างๆ ที่เป็นอิทธิพลหล่อหลอมและกำหนดชีวิตมนุษย์ทั้งภายในจิตใจและภายนอก เพราะที่สุดแล้วสังคมโลกก็คือสภาพที่เราแต่ละคนร่วมกันสร้างขึ้น^{๖๕} จากข้อเท็จจริงที่ว่า “เราคือโลก โลกคือเรา” ดังนั้นจากความเข้าใจตนเองอย่างลึกซึ้ง อาจจะนำไปสู่สังคมที่มีความรัก ความรู้สึกรับผิดชอบต่อมนุษยชาติร่วมกัน และไม่มีการแบ่งแยกมนุษย์ด้วยกันโดยเอาตัวเองเป็นศูนย์กลางแห่งการแบ่งแยก เป็นต้นเหตุของความขัดแย้งและความรุนแรง

แนวคิดอันเป็นผลงานของกฤษฎมูรติได้มีมูลนิธิตั้งขึ้นในนามของเขา เช่น ในประเทศอินเดีย อังกฤษ อเมริกา แคนาดา เป็นต้น^{๖๖} เพื่อทำการเก็บรักษาและเผยแพร่ผลงานของเขา อาทิ สิ่งพิมพ์ หนังสือ เว็บไซต์ต่างๆทั่วโลก และกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้อง ในประเทศไทยนั้นได้มีกลุ่มที่รวมตัวกันจัดตั้งเป็นองค์กรโดยได้รับอิทธิพลแนวคิดของกฤษฎมูรติเป็นแรงบันดาลใจในการจัดตั้งขึ้น ซึ่งเป็นรูปแบบของมูลนิธิ คือมูลนิธิอันวิภวณาซึ่งมีอยู่สองแห่งในประเทศไทย คือ กรุงเทพและหาดใหญ่ โดยมีบทบาทดังต่อไปนี้^{๖๗}

๑) เปิดโอกาสให้ผู้สนใจได้ร่วมสืบค้นเข้าสู่วิถีของจิตใจ โดยกระบวนการไคร่ครวญ วาทวิจารณ์ เสนวนา ศึกษาและปลีกวิเวกในสถานที่ซึ่งคงไว้ด้วยธรรมชาติ

^{๖๕} กฤษฎมูรติ, มนุษย์ต้องเปลี่ยนแปลงตัวเองด่วน เล่ม ๑, หน้า ๑๕๔.

^{๖๖} ในประเทศเหล่านี้เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนในการนำแนวคิดของกฤษฎมูรติไปประยุกต์ใช้ให้เห็นเป็นรูปธรรม ด้วยการจัดตั้งโรงเรียนตามแนวคิดทางการศึกษา ที่มุ่งพัฒนามนุษย์ให้เป็นบุคคลที่สมบูรณ์ อยากทราบรายละเอียดด้านการศึกษาของกฤษฎมูรติ ดู วินัย มณีขาว. “ปรัชญาการศึกษาของกฤษฎมูรติ”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต.

^{๖๗} กฤษฎมูรติ, มนุษย์ต้องเปลี่ยนแปลงตัวเองด่วน เล่ม ๑, หน้า ๑๕๖ – ๑๕๘.

๒) การแปลงานของกฤษณมูรติเป็นภาษาไทย พร้อมทั้งกระจายงานไปทั่วประเทศ

๓) จัดเวทีสัมมนาและเสวนาทางเลือกการศึกษาใหม่ เพื่อร่วมกันค้นหานัยของการศึกษาที่กว้างเป็นองค์รวม และเหล่านี้สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาใหม่ซึ่งเกิดจากการหยั่งรู้ อันเป็นเอกลักษณ์ของกฤษณมูรติอย่างไรบ้างหรือไม่

บุคคลหนึ่งซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเขาน่าจะได้รับอิทธิพลความคิดมาพอสมควรซึ่งก็คือ คุณพจนา จันทรสันติ กวีหนุ่มคนสำคัญของประเทศไทย เนื่องจากเป็นผู้นำเอางานเขียน แนวความคิดของกฤษณมูรติมาเผยแพร่ด้วยการแปลเป็นภาษาไทย หลายชิ้นผลงาน อาทิเช่น แด่หนุ่มสาว (ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘) บันทึกของกฤษณมูรติ เป็นย่นอีกทั้งงานเขียนของคุณพจนา จันทรสันติเองก็มีเนื้อความที่สอดคล้องกับทัศนะของกฤษณมูรติ ขอยกตัวอย่างบางตอนของบทความในงานเขียนของคุณพจนา จันทรสันติ

มนุษย์มักจะเข้าใจได้คืออยู่แล้วถึงสิ่งที่มีรูปแบบวางตายตัวแล้ว ในรูปแบบของระบบความคิด ค่านิยม ปรัชญาความเชื่อ และศาสนาวิถีปฏิบัติต่างๆ ชาวพุทธเชื่อมั่นว่าวิธีการของตนเป็นหนทางเดียวที่จะเข้าถึงสัจจะ ชาวคริสต์และชาวมุสลิมก็เชื่อเช่นเดียวกัน ความยึดมั่นดังกล่าวเป็นสาเหตุของความแตกแยก...มีเพียงส่วนน้อยที่เข้าใจถึงหนทางแห่งสัจจะที่อยู่พ้นไปจากระบบความคิด ปรัชญา รูปแบบของลัทธิความเชื่อหรือศาสนาใดๆ ด้วยว่าหนทางแห่งสัจจะนั้นกว้างใหญ่ไพศาล^{๖๔}

ผมรู้สึกว่าการตายเป็นสิ่งที่แนบอยู่กับชีวิตจนแยกกันไม่ออก เพราะในขณะที่มีชีวิตอยู่เราก็กำลังตายไปทุกขณะ ความตายเป็นเพียงกระแสของความเปลี่ยนแปลง...ในชีวิตมีความตาย ในความตายมีชีวิต...สำหรับผมแล้วความตายเป็นสิ่งคงามและมีคุณค่า เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความสุขและความสงบภายในเท่าๆ กับการมีชีวิตอยู่ คนที่ไม่เข้าใจคุณค่าของการมีชีวิตอยู่นั้น จะเข้าใจถึงคุณค่าของการตายที่แท้จริงได้อย่างไร เพราะทั้งการตายและการมีชีวิตอยู่เป็นเพียงสิ่งที่ดำรงอยู่ในกันและกัน^{๖๕}

^{๖๔} พจนา จันทรสันติ, ในท่ามกลางอารยธรรมผู้ร่อน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๑),

หน้า ๘๗.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๘.

การเผยแพร่และการศึกษามโนทัศน์ของกฤษฎมูรติในประเทศไทยยังถือว่าอยู่ในวงจำกัด หากกล่าวโดยรวมแล้วแนวคิดของกฤษฎมูรติไม่ค่อยมีอิทธิพลต่อสังคมไทยโดยรวมซึ่งก็เป็นความจริง คงเป็นเพราะสาเหตุดังต่อไปนี้

๑) สาระหลักในแนวคิดของเขามีความเหมือนกับแก่นแท้ของพุทธศาสนา จึงทำให้ผู้ศึกษาหลายคนเห็นว่าเขาเลียนแบบสาระหลักของพุทธศาสนา และมักจะศึกษาแนวคิดของเขาในประเด็นเปรียบเทียบกับแนวคิดหลักของพุทธศาสนามากกว่า

๒) ทศนะต่อมโนทัศน์เรื่องความตายในสังคมไทยส่วนใหญ่ มีลักษณะแบบความเชื่อนิยมเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด หรือประเพณีนิยม(Traditionism)คือยอมรับแบบสืบต่อกันมา จึงเป็นเรื่องยากที่สังคมไทยส่วนใหญ่จะยอมรับมโนทัศน์ของเขาได้

ดังนั้น มโนทัศน์ของกฤษฎมูรติจึงไม่ค่อยมีอิทธิพลต่อความเชื่อของสังคมไทย เพราะแนวคิดของเขานั้นหลักไปทางการใช้ปัญญาขบคิด ซึ่งเป็นสิ่งที่ค่อนข้างนำมาประยุกต์ใช้ได้ยากในสังคมไทยซึ่งมีความเป็นประเพณีนิยมสูงทางด้านความเชื่อ จะมีผลเฉพาะต่อกลุ่มผู้สนใจศึกษาแนวคิดของเขาเท่านั้น

๔.๓.๒ ความสอดคล้องกับทศนะหลักในสังคมไทย

ในประเด็นความสอดคล้องของมโนทัศน์ของกฤษฎมูรติ อาจนับได้ว่าไม่ใช่สิ่งที่แปลกใหม่นักสำหรับสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมพุทธศาสนา เนื่องจากมีทศนะที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันอยู่โดยเฉพาะสาระหลักที่มุ่งเน้นให้มนุษย์หลุดพ้นจากทุกข์ซึ่งเป็นพันธนาการทางจิตใจเป็นทศนะที่เข้าใจได้ไม่ยากสำหรับบริบทของสังคมไทย แต่ก็มีประเด็นที่ไม่เห็นด้วยกับเรื่องความเชื่อการเวียนว่ายตายเกิด ถือเป็นความเชื่อในสังคมพุทธศาสนาที่ฝังลึกในสังคมไทยที่ยากจะยอมรับทศนะของกฤษฎมูรติได้ แต่หากเรามองที่แก่นแท้ของศาสนาแล้วย่อมมีความสอดคล้องกับทศนะของเขาเป็นอย่างดี และกฤษฎมูรติเองก็ยอมรับคำสอนที่เป็นสัจธรรมในพุทธศาสนา

นักปรัชญาพุทธหลายท่านรวมทั้งบัณฑิตจากานาถ อุปปจาระ(Jagannath Upadhyaya) นักวิชาการทางพุทธศาสนาที่มหาวิทยาลัยสันสกฤต เมืองพาราณสี อินเดีย ดร. วาโพลาราลู(Dr. Wapola Rahula) พระภิกษุชาวสิงหล อาจารย์สอนพุทธปรัชญาในมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด และเป็นนักเขียนหนังสือพุทธศาสนาที่มีอยู่ทั่วโลก และนักบวชชาวทิเบตหลายท่านเคยร่วมสนทนากับกฤษฎมูรติ หลายท่านพบว่า กฤษฎมูรติยกย่องคำสอนที่เป็นสัจธรรมในพุทธศาสนา^{๑๐}

^{๑๐} กฤษฎมูรติ, “บทกานา” ดับสันหนึ่งพันวันวาน, หน้า ๕.

กฤษฎมูรติต้องการชี้บอกผู้คนที่รู้เท่าทันสิ่งเหลวไหลมกมายไร้สาระในศาสนาเท่านั้น “โดยมีจุดยืนที่มุ่งแสวงหาสัจจะที่ไม่อิงความเชื่อที่ข้ามพ้นกรอบความเชื่อ ศรัทธา ลัทธิใดๆ แต่มุ่งที่จะเผชิญหน้ากับความจริง การดำรงอยู่ และชีวิตโดยตรง โดยไม่ผ่านตัวกลางทางศาสนาใดๆ ทางสถาบันใดๆ”^{๑๑} กล่าวอีกนัยหนึ่ง เขาเสนอให้มนุษย์มีทัศนคติต่อชีวิตอย่างรู้เท่าทันต่อข้อเท็จจริง ด้วยการใส่ใจทั้งหมดต่อชีวิตตลอดเวลาในกระบวนการเข้าใจความจริงในตัวเอง จนกระทั่งนำไปสู่การยุติความสับสนเนื่องจากรูปแบบในจิตใจ ดังนั้นเรื่อง ศาสนาบุคคล ศาสนสถาน ศาสนพิธี ในศาสนาเป็นสิ่งที่เขาปฏิเสธ แต่ศาสนาธรรมที่เป็นหัวใจหลักแห่งการหลุดพ้นจากความทุกข์เป็นสิ่งที่เห็นด้วย

หากจะสรุปว่ามโนทัศน์ของกฤษฎมูรติมีวิธีที่สอดคล้องกับทางปฏิบัติหลักของพุทธศาสนา ผู้วิจัยเห็นว่าคงไม่เห็นด้วยไปทั้งหมด เพราะพุทธศาสนานำเสนอรูปแบบหลักปฏิบัติที่เป็นชัดเจนมากกว่า อย่างเช่น หลักสติปัฏฐาน ๔ เป็นต้น^{๑๒} แต่กฤษฎมูรติไม่ได้มีรูปแบบที่ชัดเจนเนื่องจากเขาไม่เห็นด้วยกับรูปแบบที่เป็นบทสรุป แต่โดยสาระหลักแล้วทั้งคู่ต่างเน้นการมีสติทั่วพร้อม เป็นการตั้งสติการตระหนักรู้ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นกับชีวิตตามที่สิ่งนั้นๆ มันเป็นของมันเอง แม้ว่าในพุทธศาสนานั้น ต้องอาศัยศรัทธาเป็นสิ่งที่ประกอบเพื่อนำไปสู่วิมุตติ แต่ในความเป็นจริง ๆ เมื่อบุคคลปฏิบัติวิปัสสนา ระลึกรู้อยู่กับปัจจุบันนั้น บุคคลต้องมีความรู้สึกด้วยสติที่ไร้อคติ ที่สามารถระลึกรู้มีแต่กายกับใจเท่านั้นที่มีอยู่ได้ ตัวตนความรู้สึกว่านี่คือศาสนาของเราไม่มีอยู่เลย ฉะนั้นความรู้ ความทรงจำ ความเชื่อ ที่กลับเป็นภาระของจิต โดยหลักสาระสำคัญสิ่งที่กฤษฎมูรติได้อธิบายถึง คือ สาระเดียวกับความจริงของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นปัญหา สาเหตุ ทางแก้ปัญหา แม้จะปราศจากรูปแบบที่ชัดเจนก็ตาม ล้วนเป็นการแก้ปัญหาด้วยความเข้าใจภายในของตัวปัจเจกเอง และเมื่อพูดถึงความจริงของมนุษย์ที่พุทธศาสนาได้อธิบายนั้น จะเห็นว่าความจริงที่คนเราเกิดมานั้นมีแต่ขั้นทั้งห้าติดตัวมาเท่านั้น แล้วมาสร้างความยึดติดว่ามีนั่นมีนี่มีตัวตนมีศาสนาของตน

มโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษฎมูรติมุ่งเป้าไปที่การเข้าใจสัจธรรมชีวิต แนวคิดเกี่ยวกับการสลัดความยึดถือในตัวตนที่ดี วิธีสู่การตายในทุกขณะชีวิตเป็นต้น ล้วนมุ่งสู่การเข้าถึงความจริงของชีวิต เมื่อวิเคราะห์ดูแล้วน่าจะเข้ากับหลักสำคัญที่เป็นโลกุตตรธรรมของพุทธศาสนา แต่การเข้าใจการเข้าใจชีวิตและเรียนรู้ถึงความจริงในทัศนะของเขาไม่จำเป็นต้องปลีกตัวออกจาก

^{๑๑} ผู้จัดการ, “วัฒนธรรมการตื่นรู้”, [Online], Accessed : 30 November 2006. Available from <http://www.manager.co.th/asp-bin/PrintNews.aspx?NewsID=9480000110457>

^{๑๒} ที่ตั้งทั้ง ๔ ของสติ ดูรายละเอียดเพิ่มใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๖๕.

สังคม เพราะในมนุษย์ดำรงอยู่ในความสัมพันธ์กับชีวิตอื่นและสรรพสิ่ง สารหลักของการใช้ชีวิตที่กฤษฎมูรตินำเสนอนั้นจะอยู่เหนืออยู่เหนือการใช้เหตุผลเชิงตรรกะ และระบบศีลธรรมจริยธรรมที่เห็นอยู่ในสังคมโลก

มโนทัศน์หลักเรื่องความตายในทัศนะของกฤษฎมูรติ คือการยุติความรู้สึกถึงความสืบเนื่องทุกรูปแบบในจิตใจสิ้นสุดลง หมายถึงการตายจากสิ่งรู้(The Know) ตายจากอดีต ตายจากอนาคต ตายจากเวลา เป็นการยุติสภาพของอิทธิพลกำหนดโดยความคิด จึงมีชีวิตอยู่อย่างถึงพร้อม กับปัจจุบันขณะและสัมผัสภาวะที่ใหม่ทุกขณะ เพราะความใหม่เสมอมีอยู่ในปัจจุบันเท่านั้น การตายในทัศนะของกฤษฎมูรติจึงคล้ายกับการยุติความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวตนของตน ซึ่งก็คือการดับกิเลส ตัณหา อุปาทาน ในพุทธศาสนา ตัวอย่างหนึ่งที่ทำให้เห็นความสอดคล้องได้เป็นอย่างดี คือ ทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุได้ให้ความหมายต่อความตายในพุทธศาสนา โดยเสนอเรื่อง “ตายก่อนตาย” โดยกล่าวว่า

คำว่าตายในที่นี้หมายถึงตายอีกชนิดหนึ่งคือตายโดยที่ร่างกายไม่ต้องตาย ชีวิตยังไม่แตกดับแต่ก็ตาย หมายถึงตายอีกชนิดหนึ่ง คือตายโดยที่ร่างกายไม่ต้องตายแต่ก็ตาย หมายถึงตัวกู ของกูตายหมด...นิพพานนั้นคือตายก่อนตาย ...ก็คือกิเลสที่เป็นเหตุให้รู้สึกรู้ว่ามีตัวกูนั้นแหละตาย กิเลสนี้ต้องตายเสร็จเสียก่อนร่างกายตาย^{๓๓}

ความหมายของความตายในนัยยะที่กล่าวมาถือว่าเป็นประโยชน์ต่อการดับทุกข์ของมนุษย์ เพราะช่วยเข้าใจความตายอย่างไม่แยกกับการมีชีวิตอยู่ เป็นสิ่งที่เกื้อหนุนต่อการรับรู้ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงของชีวิตและสรรพสิ่งอย่างที่เป็นอยู่จริงทุกขณะ ความตายจึงประจักษ์ได้โดยตรงได้ในการรับรู้เช่นนี้โดยปราศจากความคิดมาปรุงแต่ง

ฉะนั้น หากเราไม่ได้มุ่งไปที่เนื้อหาการใช้ของภาษาของทั้งสองฝ่ายแต่มุ่งไปที่สาระสำคัญที่จุดหมายของสาระที่แท้จริง ย่อมเห็นว่าทัศนะของทั้งสองฝ่ายต่างมีจุดหมายเดียวกัน ในฐานะที่เป็นความจริงสูงสุดของชีวิต คือ ภาวะสิ้นสุดพ้นจากการทางจิตใจทุกรูป

^{๓๓} พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), *ดับไม่เหลือ*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๘๖

๔.๔ สรุปและวิจารณ์

การให้เหตุผลโต้แย้งและสนับสนุนต่อทฤษฎีมรตากับปรัชญาทั้งสามกระแสหลักในมโนทัศน์เรื่องความตาย เมื่อสรุปแล้วมีประเด็นที่สำคัญดังต่อไปนี้

ทฤษฎีมรตไม่เห็นด้วยที่แนวคิดสารนิยมลดคุณค่าของมนุษย์มาอยู่ความเป็นสสารอย่างเดียวทำให้ความหมายของชีวิตและความตายอยู่ที่บทสรุปทางวิทยาศาสตร์ที่ตายตัวหยุดนิ่งกับบททฤษฎีที่มีอยู่ เป็นเหตุให้นำเอาความตายไปเป็นจุดสุดท้ายของชีวิตในฐานะสิ่งที่น่ากลัวและไร้คุณค่ากับชีวิต ชีวิตจึงดำรงอยู่ด้วยการเป็นทาสของเวลาเพื่อให้ตัวตนดำรงอยู่ในโลกปรากฏการณ์นี้ให้นานที่สุด โดยโต้แย้งว่าชีวิตคือความเป็นทั้งหมดทั้งกายและใจที่สัมพันธ์กัน ความหมายของความตายไม่ได้อยู่แค่บทสรุปทางวิทยาศาสตร์อย่างเดียว แต่มีความหมายที่ลึกซึ้งด้วยประสบการณ์ตรงของคนๆนั้นเท่านั้น และอยู่ที่การเข้าใจว่าความตายไม่ได้แยกไปจากการมีชีวิตอยู่ เพราะเขาเห็นว่าทั้งสองอย่างเป็นสิ่งเดียวกัน

เขาไม่เห็นด้วยที่แนวคิดจิตนิยมสร้างความเชื่อที่ปรารถนาสืบทอดหลังความตายทุกรูปแบบ เช่น วิญญาณอมตะ การกลับชาติมาเกิด พระเจ้าเป็นต้น ทำให้ความหมายของความตายจึงเป็นแค่ทางผ่านของความเชื่อที่ปรารถนาความอมตะ และเขาก็โต้แย้งว่าความสืบทอดหลังความตายทุกรูปแบบทั้งหมดล้วนเป็นเป็นผลผลิตของความคิด ความคิดได้สร้างสิ่งเหล่านี้ขึ้นมา สิ่งที่อมตะที่สร้างด้วยความคิดล้วนเป็นมายาภาพ เพราะตัวความคิดเองก็มีสภาพที่เปลี่ยนแปลงไม่แน่นอน เหตุผลทางจิตวิทยาก็ช่วยสนับสนุนการโต้แย้งของเขาที่มีต่อจิตนิยม โดยให้เหตุผลว่าความเชื่อเรื่องความสืบทอดหลังความตายที่มีอยู่ในศาสนา และลัทธิต่างๆ ล้วนที่เกิดมาจากความกลัวในความไม่แน่นอนของชีวิตหากความตายเกิดขึ้น ความไม่รู้ ความต้องการสิ่งชดเชยเพื่อความรู้สึกมั่นคงของชีวิตหากความตายได้มาถึง เป็นต้น

แต่ทฤษฎีมรตก็ไม่ได้ปฏิเสธคำว่า “พระเจ้า” พระเจ้าเป็นเพียงคำสมมุติขึ้น โดยเสนอเขาว่าหากพระเจ้าคือข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ พระเจ้าน่าจะเป็นสิ่งที่รู้ไม่ได้ด้วยขอบเขตของความคิดและภาษาซึ่งมีลักษณะเดียวกับสัจจะที่เขานำเสนอ ดังนั้นลักษณะพระเจ้าในแนวคิดของจิตนิยมมีไม่มีอยู่จริง

ในพุทธปรัชญาเถรวาทความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดถือว่าเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของความสืบทอดหลังความตาย ซึ่งแตกต่างจากจิตนิยมตรงที่พุทธปรัชญานั้นปฏิเสธสารัตถะอมตะที่จิตนิยมยืนยันว่ามี แต่ความสืบทอดหลังความตายตามแนวพุทธปรัชญาคือการเกิดดับของจิตที่สืบทอดกันไป ในประเด็นนี้ทฤษฎีมรตโต้แย้งว่า เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของความคิดที่

ปรารถนาความสืบเนื่องของชีวิต เพราะเชื่อต่อการสร้างอัตตาที่ปรารถนาความสืบเนื่องในความคิด ทำให้ชีวิตขาดความสมดุลระหว่างการกระทำ(กรรม)และผลของการกระทำ(วิบาก)กับเวลาของชีวิตเป็นเหตุให้การให้เหตุผลเชิงจริยศาสตร์ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เป็นจริง และไม่สอดคล้องกับยุคสมัยและบริบทที่เป็นอยู่ที่ต้องการข้อเท็จจริงมากกว่าความเชื่อ เพราะไม่สามารถหลีกเลี่ยงความเคลือบแคลงสงสัยว่าสิ่งนี้เป็นจริงหรือเปล่า เนื่องจากเป็นกรอบเวลาในความเชื่อและเป็นมโนคติที่พ้นไปจากขอบเขตของกรอบเวลาที่ความเป็นจริง การยุติความทุกข์ในใจมนุษย์เป็นสิ่งสากลที่อยู่เหนือกาลเวลา สามารถทำให้เห็นผลในปัจจุบัน และพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ โดยไม่จำเป็นต้องเชื่อเรื่องความสืบเนื่องหลังความตาย

แต่พุทธศาสนาก็มีเหตุผลโต้แย้งว่า แนวคิดความสืบเนื่องหลังความตายเป็นข้อเท็จจริงทางศาสนาที่ยืนยันว่ามีอยู่จริง แม้ไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยเหตุผลเชิงประจักษ์ก็ตาม และเป็นประโยชน์ต่อปรากฏการณ์จริยธรรมที่สร้างความยุติธรรมและแรงจูงใจให้แก่มนุษย์ ทำให้สามารถอธิบายเรื่องกฎแห่งกรรมได้อย่างสมบูรณ์ ในกรอบเวลาที่กว้างกว่าโลกปรากฏการณ์

จากจุดนี้ผู้วิจัยเห็นว่า เหตุผลทางจริยธรรมสามารถให้เหตุผลด้วยตัวของมันเอง โดยไม่ต้องผูกโยงกับความเชื่อเรื่องความสืบเนื่องหลังความตาย เพราะมนุษย์มีศักยภาพในตัวเอง มีสติปัญญาที่จะสามารถเรียนรู้เพื่อเป็นคนมีจริยธรรมขึ้นมาเองได้ โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยความกลัวในผลแห่งกรรมเรื่องความสืบเนื่องหลังความตาย เป็นจริยธรรมที่วางอยู่บนพื้นฐานทางปัญญาไม่ต้องอาศัยความกลัวเป็นเครื่องค้ำจุน ปรากฏการณ์ทางศีลธรรมแบบนี้เชื่อว่ามนุษย์มีภูมิปัญญารู้ว่าสิ่งใดควรปฏิบัติ หรือสิ่งใดควรละเว้น ไม่อิงอยู่กับความเชื่อเรื่อง พระเจ้า นรก สวรรค์ ชีวิตในชาติหน้า เป็นต้น

ดังนั้นเหตุผลทางจริยธรรมต้องสัมพันธ์อยู่กับปัญญาของมนุษย์เท่านั้น วิธีทางแห่งการยุติความทุกข์ในใจมนุษย์เป็นสิ่งที่มีความหมายอยู่ในตัวเอง โดยไม่จำเป็นต้องเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดหรือไม่ เพราะการคาดเดาถึงชีวิตในอนาคตที่จับต้องไม่ได้นั้นเป็นเพียงความไม่แน่นอนและทำให้เราหลงออกนอกเส้นทางของการตระหนักรู้ความจริงในปัจจุบัน เมื่อประจักษ์ว่าความตายเป็นหนึ่งเดียวกับการใช้ชีวิตในปัจจุบันแล้ว สภาพการณ์เช่นนี้อยู่เหนือความรู้สึกที่ต้องการความยุติธรรมหรือแรงจูงใจ

เมื่อพิจารณาข้อโต้แย้งโดยรวมต่อทัศนะจิตนิยมและพุทธปรัชญาเถรวาท จะเห็นว่าแนวคิดของกฤษฎมูรติและทฤษฎีทางจิตวิทยาทั้ง ๓ ที่มาช่วยสนับสนุนประกอบด้วย ทฤษฎีความกลัว ความไม่รู้ และความต้องการสิ่งชดเชย ที่มีต่อแนวคิดความสืบเนื่องหลังความตายเป็น

มุมมองจากสายตาของคนนอก ซึ่งพื้นฐานของโลกทัศน์ที่แตกต่างกันย่อมมีขอบเขตจำกัดต่อการให้คำทัศนะอื่น

ความเห็นส่วนตัวของผู้วิจัยเห็นว่าในประเด็นของความเชื่อก็ส่วนความเชื่อ ความจริงก็ส่วนความจริง เพราะความเชื่อเรื่องพระเจ้า ชีวิตหลังความตาย ของชาวจิตนิยม หรือ ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธศาสนา ไม่มีน้ำหนักของการพิสูจน์ความจริงในประเด็นนี้ที่ไม่เพียงพอที่จะยืนยันความมีอยู่จริงของสิ่งนี้ได้ เพราะความเชื่อเป็นเพียงส่วนที่อยู่ในขอบเขตของความคิดแม้จะสามารถให้เหตุผลมากมายมาสนับสนุน แต่นั่นก็ไม่สามารถนำมายืนยันความจริงได้ เพราะความจริงนั้นมีคุณค่าอยู่ในตนเองโดยไม่ต้องอาศัยความเชื่อมาให้ค่าแก่มัน

ในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างความตายกับปรากฏการณ์ในระดับต่างๆ สามารถแบ่งได้ ๒ ระดับ คือ ปรากฏการณ์ระดับปัจเจกบุคคล และ ปรากฏการณ์ระดับสังคม โดยสรุปดังต่อไปนี้

๑) ปรากฏการณ์ระดับปัจเจกบุคคล เมื่อวิเคราะห์แล้วมีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ

ลักษณะแรก ปรากฏการณ์สภาพปัญหาในปัจเจกบุคคล เมื่อปัจเจกบุคคลมีท่าทีต่อความตายโดยมีกรอบของความคิดมาบังคับข้อเท็จจริง โดยสัมพันธ์กับมโนคติความตายในรูปแบบต่างๆ ที่คนสะสมในความจำ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของทฤษฎี บทสรุป หรือประสบการณ์ความทรงจำโดยมีความคิดเข้ามาจัดแจงในความสัมพันธ์นี้ เมื่อปัจเจกบุคคลไม่เข้าใจข้อเท็จจริงของความตายอย่างที่มันเป็นในปัจจุบันขณะ จึงเกิดความรู้สึกปฏิเสธความจริง ปัญหาก็ภายในจิตใจมนุษย์ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคล ย่อมปรากฏอยู่เสมอ อันได้แก่ปัญหาความกลัว ความทะยานอยากของความคิดที่จะปรารถนาจะสืบต่อ ปัญหาการยึดติดกับความเชื่อ ปรากฏการณ์ภายในใจเหล่านี้ คือสภาพของความขัดแย้ง ความแปลกแยกในจิตใจ อาจขยายขอบเขตทำให้เกิดปัญหาอื่น ๆ อีกมากมายอันได้แก่ ความทุกข์ความวิตกกังวล การแสวงหาอำนาจ โดยการกดขี่เบียดเบียนผู้อื่นซึ่งเป็นเชื่อที่จะขยายความรุนแรงไปสู่ความขัดแย้งระดับบุคคลและระดับสังคมต่อไป

ลักษณะที่สอง ปรากฏการณ์สร้างสรรค์เป็นสภาพไร้ปัญหาในปัจเจกบุคคล เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดจากการหยั่งรู้ความจริงของชีวิตโดยประสบการณ์ตรง ในฐานะที่ความตายความเป็นหนึ่งเดียวกับชีวิต ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเราอาจจะเรียกว่าปรากฏการณ์แห่งอิสรภาพ ปรากฏการณ์ความรัก เป็นการเปลี่ยนสู่สภาวะใหม่ ซึ่งทั้งหมดก็คือการเข้าถึงสัจจะแห่งชีวิต เป็นปรากฏการณ์แห่งสภาพไร้ปัญหภายในปัจเจกบุคคล โดยเนื้อแท้แล้วคือการปลดปล่อยตัวเองจากสภาพของอิทธิพลกำหนดโดยความคิด เมื่อสภาพอิทธิพลกำหนดโดยความคิดสิ้นสุดลง คือ การตาย

จากความสับสนที่เป็นตัวตนทุกรูปแบบ ภาวะแห่งการรวมเป็นหนึ่งเดียวกับสรรพสิ่งทั้งมวลย่อมบังเกิดขึ้น ในฐานะที่ชีวิตคือองค์รวมที่เคลื่อนไหวทุกขณะ

๒) ปราภฏการณั้ในระดับสังคคค คือ เป็นภาพสะท้อนของปราภฏการณั้ของปัจเจกบุคคล เพราะมนุษย์ไม่แตกต่างกันทางด้านจิตสำนึก และส่งอิทธิพลซึ่งกันและกัน จึงเป็นพื้นฐานรองรับทัศนะที่ว่า ปราภฏการณั้ของปัจเจกบุคคลที่สัมพันธ์กับความตาย ย่อมมีผลต่อปราภฏการณั้ทางสังคคค เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้ปราภฏการณั้ที่เกิดขึ้นกับสังคคคแบ่งเป็น ๒ ลักษณะเช่นเดียวกัน

ลักษณะแรก ปราภฏการณั้ที่เกิดขึ้นภายในใจของปัจเจกบุคคล ที่เกิดจากการไม่เข้าใจข้อเท็จจริงของความตายจึงสัมพันธ์กับความตายด้วยมโนคติต่างๆ ก่อให้เกิดการยึดติดความเชื่อทางศาสนา ลัทธิต่างๆ ถือเป็นปราภฏการณั้ความเชื่อ ส่งผลต่อความขัดแย้งระดับบุคคล และเมื่อเกิดการรวมตัวของบุคคลผู้ยึดมั่นในความเชื่อเดียวกัน จึงเกิดเป็นปราภฏการณั้ระดับสังคคคและอาจจะขยายเป็นปราภฏการณั้ความรุนแรงในสังคคคได้

ลักษณะที่สอง ในฐานะที่สังคคคคือความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล ปราภฏการณั้ปราภฏการณั้ภายในปัจเจกบุคคลที่เกิดจากรับรู้ความจริงของชีวิตโดยประสบการณ์ตรง และสัมพันธ์รับรู้ความตายทุกขณะของชีวิตว่าเป็นหนึ่งเดียวกับการมีชีวิตอยู่ ย่อมส่งผลในการยุติความขัดแย้งของสังคคคได้เช่นกัน เพราะเมื่อภายในปัจเจกบุคคลมีการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริงแล้ว ปราภฏการณั้ที่เป็นปัญหาสังคคคจะแก้ไขได้ เป็นเหตุให้ปราภฏการณั้ที่เกิดขึ้นกับสังคคคยอมเป็นไปในทางสร้างสรรค์ภายในปัจเจกบุคคล ศาสนาที่แท้จริง สันติภาพ ระบบจริยธรรม ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของปัญญาและการตระหนักรู้ยอมเป็นปราภฏการณั้ที่เกิดขึ้นกับผู้ที่สามารถยุติความเนื่องของตัวตนในความคิด

ผู้วิจัยเห็นว่าในประเด็นปราภฏการณั้ศาสนา สันติภาพ ระบบจริยธรรม ในแบบของกฤษณมูรติเป็นสิ่งที่สามารถประสบตรงด้วยตนเองเท่านั้น โดยผู้ที่สามารถยุติความสับสนเนื่องทางจิตใจ เป็นเรื่องยากในการตัดสินใจว่าสิ่งที่เขานำเสนอจะเป็นปราภฏการณั้ที่เหมาะสมที่สุดแก่มนุษย์หรือไม่เพราะเป็นเรื่องของการรู้ด้วยตนเอง ซึ่งดูแล้วรูปแบบศาสนา สันติภาพ ระบบจริยธรรม คุณธรรม ที่เขานำเสนอมีความเป็นอุดมคติเช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นเรื่องค่อนข้างยากที่จะส่งผลในทางปฏิบัติจริงของสังคคคอันมีความหลากหลาย

ในสังคคคไทยถือว่ามโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษณมูรติและแนวคิดอื่นๆที่เกี่ยวข้องไม่ค่อยมีอิทธิพลต่อสังคคคไทยเท่าที่ควร หากจะมีอิทธิพลก็มีผลเฉพาะกลุ่มผู้สนใจศึกษา

แนวคิดของเขา ซึ่งถือว่ายังมีอยู่ในวงจำกัดเท่านั้น เนื่องจากความเป็นประเพณีนิยมทางความเชื่อของสังคมไทยที่มีต่อพุทธศาสนาในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด อีกสาเหตุหนึ่งที่สำคัญก็คือทัศนะหลักของกฤษฎมูรติมีความคล้ายคลึงกับหลักศาสนธรรมสูงสุดในพุทธศาสนาพอสมควร เป็นเหตุให้เข้าใจว่ากฤษฎมูรติได้เลียนแบบนำแนวคิดหลักของพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการนำเสนอด้วยวิธีของกฤษฎมูรติเอง

แต่ผู้วิจัยเห็นว่าหากศาสนธรรมหลักในพุทธศาสนาเป็นสัจจะอย่างที่เขาใจกัน สัจจะหรือความจริงไม่ควรจะเป็นแบบเฉพาะของใคร ไม่ว่าจะเป็นของพุทธศาสนา หรือของลัทธิใด ๆ ของใครทั้งสิ้น เพราะสัจจะหรือความจริงมีคุณค่าอยู่แล้วในตัวเอง แม้ไม่มีใครค้นพบหรือแสวงหา สัจจะก็ยังคงอยู่ต่อไป ฉะนั้นการเปรียบเทียบแล้วเสนอว่าแนวคิดของคนใดคนหนึ่งเลียนแบบจากอีกฝ่ายหนึ่ง แล้วบอกว่าความเชื่อฝ่ายตนเป็นสัจจะมากกว่า เท่ากับว่าเป็นการขัดแย้งหลักความจริงให้ขึ้นกับฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเป็นเจ้าของถือว่าเป็นอคติทางความเชื่ออีกรูปแบบหนึ่ง ดังนั้นการนำเสนอของเขาจึงไม่จำเป็นต้องเลียนแบบศาสนธรรมหลักในพุทธศาสนา แต่เป็นความสอดคล้องที่ไปในทิศทางเดียวกันมากกว่า

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย วิจารณ์ และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยมโนทัศน์เรื่องความตายในทัศนะของกฤษฎมูรติมีความจำเป็นต้องทราบมโนทัศน์เรื่องความตายในปรัชญากระแสหลักเป็นลำดับแรกก่อน เพื่อหาขอบเขตที่ชัดเจนของมโนทัศน์เรื่องความตายที่มีอยู่ก่อน ซึ่งประกอบด้วย ทัศนะแบบสสารนิยม ทัศนะแบบจิตนิยม และทัศนะแบบพุทธปรัชญาเถรวาท โดยสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

แนวคิดสสารนิยมยอมรับว่าชีวิตมนุษย์เกิดจากสสาร จิตซึ่งเป็นผลผลิตของสสาร ไม่มีสภาวะอยู่จริง มนุษย์มิได้แตกต่าง จากวัตถุสสารอื่น ๆ แต่ที่ทำให้มนุษย์แตกต่างไปจากสิ่งอื่น ก็เพราะความซับซ้อน ละเอียดอ่อนของสสาร ที่หลอมรวมเป็นมนุษย์ ที่มีความสามารถพิเศษในการใช้เหตุผล เปรียบได้กับหุ่นยนต์ที่สามารถสั่งงานด้วยตัวเองได้ ดังนั้นความตายในความหมายของสสารนิยม จึงเป็นสภาพที่ว่างเปล่าจากการรับรู้ ความตายเป็นการสิ้นสุดกระบวนการต่าง ๆ ทางกายภาพของชีวิตเท่านั้น และไม่มี ความหมายใด ๆ จะต้องไปวิเคราะห์ หลังจากที่ตายไปแล้ว ขณะที่ชีวิตอยู่ มนุษย์ต้องชะลอความตายให้ยาวนานที่สุด โลกแห่งปรากฏการณ์ เท่านั้นที่เป็นจริง โลกหน้าและ ชีวิตหลังความตายจึงไม่มีอยู่จริง ความหมายของความตายแบบสสารนิยมจึงขึ้นอยู่กับบทสรุปทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น

แนวคิดจิตนิยม ซึ่งมีทัศนะความตายขัดแย้งกับสสารนิยม โดยจิตนิยมเชื่อว่า สสารไม่ใช่ความไม่ใช่ของจริงแท้ ส่วนจิต คือ คือความจริงแท้เป็นสารัตถะ คือ ตัวตนที่แท้ของชีวิต ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ส่วนร่างกายนั้นมีการเปลี่ยนแปลง จึงเกิดและดับ ไปตามธรรมชาติของสสาร ชีวิตในโลกปรากฏการณ์จึงไม่มีความสมบูรณ์ แม้ว่ามนุษย์จะต้องตายในโลกปรากฏการณ์ แต่วิญญาณ ก็ยังคงดำรงอยู่ ความหมายของความตายแบบจิตนิยม จึงเป็นแค่ทางผ่านของวิญญาณจากโลกปรากฏการณ์ไปสู่โลกหน้า หรือโลกอุดมคติ และเปรียบเสมือนอุปสรรคหรือบทลงโทษให้แก่มนุษย์ที่ให้น้ำหนักถึงความเป็นจริงแห่งชีวิตว่ามีสารัตถะที่สมบูรณ์อยู่ ความตายจึงมิใช่จุดจบสุดท้าย ความตายจึงเป็นเสมือนการถ่ายโอนสารัตถะภายในตัวมนุษย์ซึ่งก็คือวิญญาณให้หลุดพ้นจากเครื่องพันธนาการคือร่างกาย จากสภาวะหนึ่งไปสู่อีกสภาวะหนึ่งของวิญญาณ

ดังนั้นความหมายของความตายในทัศนะจิตนิยมเป็นการให้ความหมายโดยผ่านบทสรุปทางสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติเป็นหลัก

พุทธปรัชญาเถรวาท มองความจริงของชีวิตทั้งในแง่รูปธรรม และนามธรรม คือ กาย และจิต ทั้งสองสิ่งเป็นสภาพความจริงแท้เช่นเดียวกัน แต่อยู่ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงตามกฎไตรลักษณ์ คือเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ไม่มีสิ่งใดเป็นสารัตถะ การเปลี่ยนแปลงของกายและจิตสิ่งเป็นที่ต้องเกิดขึ้นกับมนุษย์อยู่ตลอดเวลา สรุปแล้วความหมายของความตายโดยหลักใหญ่ในพุทธปรัชญาเถรวาทสามารถแบ่งได้เป็นสองชนิด ความตายชนิดแรก คือ ความตายที่สิ้นสุดของร่างกายและจิตใจในภพชาติหนึ่ง เรียกว่าชีวิตินทรีย์หรือความขาดไปแห่งอินทรีย์ หากมีกิเลสอยู่ก็เป็นเชื้อแห่งปัจจัยให้เกิดความสืบเนื่องของชีวิตแห่งภพชาติอื่นต่อไป เพราะจิตมีสภาวะที่เกิดดับต่อเนื่องกันไปโดยสัมพันธ์กับรูปที่มีลักษณะเกิดดับตามเหตุปัจจัยที่มีอยู่เช่นเดียวกัน ส่วนความตายชนิดที่สอง คือ ความดับไปแห่งรูปนามทุกขณะแห่งสังขารธรรมนับครั้งไม่ถ้วนตอนยังมีชีวิตอยู่เรียกว่าขณิกมรณะ เปรียบได้กับการเกิดดับของวงกลมเล็ก คือ ขณิกมรณะ หมุนวนอยู่ในการเกิดดับของวงกลมที่ใหญ่กว่า คือ ชีวิตินทรีย์ และทั้งสองวงกลมก็หมุนวนอยู่ในสังสารวัฏ ซึ่งเป็นวงกลมแห่งสรรพชีวิตอันใหญ่ที่สุด จนกว่าจะเข้าถึงความดับของกิเลส อาจจะเรียกว่าการตายจากกิเลส เป็นความตายในความหมายพิเศษที่เรียกว่า สมุทเฉตมรณะ ดังนั้นในพุทธปรัชญาเถรวาทจึงให้ความหมายของความตายที่เป็นบทสรุปที่ครอบคลุมทั้งในมิติของชีวิตในโลกปรากฏการณ์ และมิติที่พ้นไปจากโลกปรากฏการณ์

ส่วนการศึกษามโนทัศน์เรื่องความตายในทัศนะของกฤษฎมูรติ ทำให้ทราบว่าความตายทางกายภาพเป็นสิ่งที่กฤษฎมูรติเห็นว่าเป็นความจริงหนึ่งเพราะเป็นสิ่งที่ประจักษ์อย่างเด่นชัด แต่เขาไม่เห็นด้วยกับสรุปบทที่นิยามความหมายของความตายไว้อย่างตายตัว โดยที่แนวคิดสสารนิยมทำให้ความหมายของความตายมีความคับแคบเพราะจำกัดอยู่ในเงื่อนไขทางสสารเท่านั้น ในขณะที่แนวคิดจิตนิยมทำให้ความหมายของความตายเป็นเพียงเครื่องมือของสารัตถะทางนามธรรมที่ห่างไกลชีวิตจริง ส่วนในพุทธปรัชญาเถรวาทแม้จะไม่เห็นด้วยกับการอธิบายให้ความหมายเรื่องความตายของสสารนิยมและจิตนิยมเช่นเดียวกันกับทัศนะของกฤษฎมูรติ แต่ก็มีประเด็นที่กฤษฎมูรติไม่เห็นด้วย คือ แนวคิดการเวียนว่ายตายเกิด เพราะเขาถือว่าเป็นรูปแบบความสืบเนื่องหลังความตาย และรูปการอธิบายความตายที่เป็นบทสรุปขึ้นมา เนื่องจากกฤษฎมูรติเห็นว่าบทสรุปทฤษฎีเหล่านี้เป็นเพียงเหตุผลซับซ้อนโดยความคิด ไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่กำลังเป็นอยู่

กฤษฎมูรติเห็นว่าไม่ว่ามนุษย์จะมีทัศนะคติความเชื่อไปทางแบบวัตถุนิยม หรือความเชื่อว่ามีชีวิตต่อหลังความตายแต่และรูปแบบล้วนเป็นความสืบเนื่องเช่นเดียวกัน คือ ความ

สืบเนื่องของจิตใจที่ความคิดสร้างขึ้น การเข้าใจความตายด้วยบทสรุป ทฤษฎี ความเชื่อต่างๆ ไม่สามารถทำให้มนุษย์เป็นอิสระจากความกลัวได้อย่างแท้จริง กฤษฎมรตติปรารภนาให้มนุษย์เป็นอิสระจากข้อจำกัดทางความคิด

เนื่องจากเขาปฏิเสธการให้ความหมายของความตายในรูปแบบของบทสรุปที่ตายตัว ตามความเชื่อหรือทฤษฎีต่างๆ แต่เมื่อศึกษาวิเคราะห์แล้วทำให้เห็นว่ากฤษฎมรตติได้ให้ความหมายของความตาย โดยผ่านความสัมพันธ์กับแนวคิดพื้นฐาน ซึ่งประกอบด้วยแนวคิดเรื่องความจริง ญาณวิทยา และปรัชญาชีวิต เพราะความจริงของสรรพสิ่งมีลักษณะเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงเสมอ ความเป็นเอกภาพทั้งหมด รับรู้ได้ด้วยประสบการณ์ตรงเท่านั้น ไม่สามารถจำกัดความหมายทางภาษาได้ ในฐานะของข้อเท็จจริงที่เป็นซึ่งไม่อาจปฏิเสธหรือยืนยันให้อยู่ในฐานะของบทสรุปอย่างใดอย่างหนึ่งได้ โดยผู้วิจัยสามารถแบ่งเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

๑) ความหมายของความตายเป็นข้อเท็จที่เป็นอยู่ที่อยู่เหนือคำอธิบายทางภาษา จึงไม่อาจอธิบายให้เป็นบทสรุปต่างๆ ความตายจึงเป็นสิ่งที่ไม่รู้ต่อการนิยามให้ความหมายที่ตายตัว เนื่องจากคำว่า “ความตาย” โดยตัวของมันเองมิใช่ความตาย ความตายจึงเป็นสิ่งที่ไม่รู้(The Unknown) หมายถึงสิ่งไม่อาจรู้ด้วยความคิด การเห็นข้อเท็จจริงโดยไม่ให้ความหมายใดในความคิดมาอธิบายเป็นจุดเริ่มในการเรียนรู้เข้าใจความตาย เพราะความตายเป็นข้อเท็จจริงที่ดำรงอยู่อย่างถาวรเป็น

๒) ความตายเป็นภาวะไร้ความสืบเนื่อง ความหมายของความตายในประเด็นนี้ หมายถึง “สิ่งใหม่” (The new) ในแง่ของการรับรู้ด้วยประสบการณ์ตรง เป็นภาวะที่สิ้นสุดอิทธิพลกำหนดของความคิด เป็นผลมาจากการยุติความคิดที่ปรารถนาจะสืบต่อประสบการณ์ที่เป็นตัวตน ในแง่ความตายถือว่าเป็นสัจ (Truth) เพราะกฤษฎมรตติให้ทัศนะว่า ความจริงเป็นสิ่งที่ใหม่และเป็นอิสระจากสิ่งที่รู้แล้ว สิ่งที่รู้แล้วไม่สามารถอธิบายความจริงได้ นัยยะของความตายไม่ได้แตกต่างไปจากสัจจะ เขาเห็นว่า การเข้าใจสัจจะกับความตาย เป็นความสัมพันธ์ที่เป็นเอกภาพเดียวกัน ความตายจึงเป็นสิ่งที่ใหม่ในความเห็นของเขาในแง่ของการรับรู้ได้ด้วยประสบการณ์ตรงในปัจจุบันขณะเท่านั้น เพราะมีแต่ปัจจุบันขณะเท่านั้นที่มีความใหม่อยู่ตลอดเวลา

๓) ความหมายของความตายในฐานะการมีชีวิตอยู่กับปัจจุบันขณะ การมีชีวิตอยู่กับปัจจุบันขณะ คือ การตายจากตัวตนที่สั่งสมไว้ในความคิด เป็นภาวะที่เข้าถึงการตายในทุกขณะของชีวิต เป็นการดำรงชีวิตอยู่ด้วยความตระหนักรู้ที่รู้เท่าทันต่อชีวิต รู้จักตนเองอย่างหมดจดบริบูรณ์ ความหมายความตายจะปรากฏโดยไม่ต้องพยายามแสวงหา ด้วยเหตุนี้ความหมายของความตายจึงเป็นสิ่งที่เดียวกับความหมายของชีวิต

แม้กฤษฎมูรติจะไม่เสนอหนทางปฏิบัติที่เป็นสูตรสำเร็จในการเข้าใจความตาย แต่จะเห็นได้ว่า กฤษฎมูรติได้นำฐานวิทยาในการแสดงความหมายของความตาย คือ การรับรู้ด้วยประสบการณ์ตรง เป็นการหยั่งเห็นถึงขอบเขตจำกัดและเงื่อนไขของความคิด ว่าความคิดไม่สามารถเป็นสื่อกลางในการรับรู้ความจริงได้ การหยั่งเห็นเช่นนี้ทำให้จิตใจปลดปล่อยเนื้อหาภายในความคิด เมื่อความคิดยุติ การรับรู้ความจริงโดยตรงอาจเกิดขึ้นได้

เนื่องจากความตายมีลักษณะการรับรู้ด้วยประสบการณ์ตรง ไม่มีอิทธิพลกำหนดของความคิดเข้ามาครอบงำ เป็นภาวะที่จิตอิสระจากความคิดทำให้เกิดการรับรู้ความจริง ดังนั้นวิถีสู่การตายจึงมีลักษณะเดียวกันกับวิถีสู่ความจริง คือ การใส่ใจอย่างเต็มเปี่ยม รับรู้ทั้งหมดอย่างทันทีทันใดซึ่งเป็นอาการของปัญญา และตระหนักรู้กับทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการเลือก ซึ่งเป็นอาการของสมาธิ วิถีทั้งสามมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้นความตายจึงสะท้อนให้เห็นถึงสัจจะหรือความจริง สัจจะเป็นสิ่งไม่รู้เช่นเดียวกับความตาย สองสิ่งนี้มีความสัมพันธ์อย่างแยกภาพเดียวกัน

มนุษย์ควรมีท่าทีต่อความตาย ใส่ใจความตายด้วยท่าทีต่อข้อเท็จจริง โดยเห็นความนัยที่อยู่เบื้องหลังถ้อยคำว่า “ความตาย” อย่างที่มันเป็นอยู่จริง เพื่อเข้าใจความกลัวที่มีต่อความตาย การจะมีท่าทีต่อความตายได้ จะต้องมิตำที่ต่อชีวิตอย่างสมบูรณ์ก่อน เพราะทั้งสองสิ่งมีความสัมพันธ์ต่อกัน และการเป็นอิสระจากอิทธิพลกำหนดโดยความคิด ทำให้เกิดท่าทีต่อความตายได้อย่างบริบูรณ์ และสัมพันธ์กับการหยั่งรู้สัจจะภาวะ

คุณค่าของความตาย ทำให้รับรู้ความจริง รับรู้ความรัก ทั้งความจริง ความตาย และความรัก ต่างเป็นภาพของกันและกัน ทั้งสามสิ่งเป็นสัจจะภาวะที่ปรากฏอยู่ทุกขณะของชีวิต ก่อให้เกิดระเบียบอันสมบูรณ์ คือ ความดีที่เกิดจากการกระทำภายในของปัจเจกบุคคล ระเบียบอันสมบูรณ์ ไม่สามารถปลูกฝังให้เกิดขึ้นมาได้โดยความคิด แต่เกิดขึ้นเมื่อมีความรู้ตัวทั่วพร้อม คุณธรรมและความดีจะปรากฏอยู่ในระเบียบอันสมบูรณ์ ซึ่งแสดงออกมาทางการกระทำในปัจจุบันขณะ เป็นการเรียนรู้ทุกขณะของชีวิต โดยปราศจากการสังสมประสบการณ์ที่มีเชื่อของตัวตนแฝงอยู่

ในส่วนการให้เหตุผลโต้แย้งของกฤษฎมูรติต่อปรัชญาทั้งสามกระแสหลักในมโนทัศน์เรื่องความตาย ทำให้เห็นภาพโดยรวมว่า ความหมายของความตายไม่ได้ขึ้นอยู่กับความเชื่อในรูปแบบต่างๆ

ชีวิตคือความเป็นทั้งหมดทั้งกายและใจที่สัมพันธ์กัน ความหมายของความตายไม่ได้มีอยู่แค่ทศรูปทางวิทยาศาสตร์ที่สสารนิยมเข้าใจเพียงอย่างเดียว เป็นเหตุให้นำเอาความตายไปเป็น

จุดสุดท้ายของชีวิตในฐานะสิ่งที่น่ากลัวและไร้คุณค่ากับชีวิต ชีวิตจึงอยู่ด้วยการเป็นทาสของเวลา เพื่อให้ตัวตนดำรงอยู่ในโลกปรากฏการณ์นี้ให้นานที่สุด แต่ความหมายของความตายมีอยู่ทุกขณะของชีวิต

กฤษณมูรติเห็นว่า สาระและความหมายของความตายไม่ใช่จุดเปลี่ยนไปสู่ความสืบเนื่องหลังความตายในรูปแบบต่างๆ ไปว่าจะเป็นทางผ่านของสารัตถะทางนามธรรมอย่างที่ยึดนิยมเชื่อ หรือจะเป็นการเวียนว่ายตายเกิดอย่างสืบเนื่องกันไปอย่างที่พุทธปรัชญาเถรวาทเข้าใจในบทสรุปที่มีอยู่ เพราะความสืบเนื่องในรูปแบบต่างๆ หลังความตายมีรูปแบบการอธิบายที่แตกต่างกันตามความเชื่อของแนวคิดแต่ละฝ่าย หรือแม้ยกเหตุผลอันซับซ้อนลึกซึ้งมายืนยันความเชื่ออย่างเช่น เหตุผลทางจริยธรรม ว่าเป็นความยุติธรรม หรือ แรงจูงใจในการกระทำเป็นต้น แต่ท้ายที่สุดแล้วต่างก็เป็นผลรวมทางความเชื่อซึ่งความคิดได้เข้ามากำกับเหมือนกัน แม้จะมีอิทธิพลต่อความรู้สึกของคนจำนวนมากในปัจจุบัน แต่ก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อที่ไม่อาจพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ และต้องยอมรับความเป็นจริงว่าสิ่งที่ไม่สามารถรับรู้ได้ในโลกปรากฏการณ์ มักจะขาดความสมเหตุสมผลต่อข้อเท็จจริงเสมอ ดังนั้นความมีอยู่ของความสืบเนื่องหลังความตายขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่แต่ไม่ใช่อยู่กับความเชื่อหรือบทสรุปที่ตายตัว

หากแต่ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดที่มีอยู่ผ่านการพิสูจน์ว่าจริงโดยการประจักษ์ตรงของบุคคล ด้วยญาณทัศนะของบุคคลนั้น คือ ความเห็นแจ้งตามความเป็นจริงของสรรพสิ่งแล้ว ซึ่งผู้วิจัยก็คิดว่าความเชื่อก็สามารถเป็นที่ยอมรับได้ ซึ่งหมายถึง การรู้หรือการยอมรับในความเป็นจริงของสรรพสิ่งว่าตรงตามความเชื่อที่ผ่านการพิสูจน์แล้วว่าจริงเท่านั้น ของบุคคลผู้เข้าถึงความจริงนั่นเอง แต่ปัญหาก็จะตามมาว่าอะไรคือเกณฑ์วัดความจริงที่เป็นมาตรฐานในเรื่องนี้สำหรับบุคคลผู้ยังไม่ประจักษ์แจ้งด้วยตนเองซึ่งต้องใช้ความเชื่อเข้าใจในเรื่องนี้เป็นหลัก ในเมื่อเรื่องนี้เป็นสิ่งที่รู้ได้เฉพาะตนของผู้รู้แจ้งเท่านั้น อีกทั้งความคิดเรื่องชีวิตหลังความตายก็มีหลากหลายแนวคิดที่ไม่เหมือนกัน และแต่ละแนวคิดก็สรุปว่าแนวคิดของตนเป็นความจริงแท้ ดังนั้นความพยายามที่จะยืนยันว่าความสืบเนื่องหลังความตายเป็นความจริงจึงถูกมองว่าอยู่ในสถานะของความเชื่อมากกว่า ซึ่งผู้วิจัยไม่ได้มีนัยแฝงของการปฏิเสธเรื่องการเวียนตายเกิด หรือเห็นว่าเป็นเพียงความเชื่อ แต่เห็นว่าแนวคิดเรื่องนี้ยังไม่ชัดเจนหมายที่เป็นแก่นสารของพุทธปรัชญา ฉะนั้นจึงไม่มีความจำเป็นต้องไปให้ความใส่ใจหรือยึดถือในความเชื่อนี้ เพราะไม่ว่าสิ่งนั้นจะมีจริงหรือไม่จริงก็ตามก็ไม่ได้กระทบกระเทือนต่อสาระธรรมหลักในพุทธปรัชญาเลยแม้แต่น้อย

นอกจากนี้ความตายยังสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ต่างๆ ทั้งระดับปัจเจกบุคคลและสังคม และเมื่อปัจเจกบุคคลเป็นเช่นไร สังคมย่อมเป็นเช่นนั้นเนื่องจาก สังคมคือความสัมพันธ์ระหว่าง

บุคคล ดังนั้นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคล ย่อมเป็นผลสะท้อนไปสู่ปรากฏการณ์ระดับสังคม

เมื่อปัจเจกบุคคลมีท่าทีต่อความตายโดยมีกรอบของความคิดมาบังคับข้อเท็จจริง โดยสัมพันธ์กับมโนคติความตายในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของทฤษฎี บทสรุป หรือประสบการณ์ความทรงจำโดยมีความคิดเข้ามาจัดแจงในความสัมพันธ์นี้ เมื่อปัจเจกบุคคลไม่เข้าใจข้อเท็จจริงของความตายอย่างถ่องแท้เป็นในปัจจุบันขณะ ปัญหาภายในจิตใจมนุษย์ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคล ย่อมปรากฏอยู่เสมอ อันได้แก่ปัญหาความกลัว ความทะยานอยากของความคิดที่จะปรารถนาจะสืบต่อ ปรากฏการณ์ภายในใจเหล่านี้ คือ ความขัดแย้ง ความแปลกแยกในจิตใจ ซึ่งคือสภาพความทุกข์ ความวิตกกังวล ภายในปัจเจกบุคคล และอาจขยายขอบเขตทำให้เกิดปัญหาในระดับสังคมอันได้แก่ ปัญหาการยึดติดกับความเชื่อ ยึดติดในอัตลักษณ์ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบศาสนาหรือลัทธิต่างๆ อาจเป็นเชื่อที่จะขยายความรุนแรง หรืออาจก่อให้เกิดสงครามได้เช่นกัน เมื่อกล่าวโดยรวมแล้วปรากฏการณ์เหล่านี้เป็นสภาพปัญหาภายในมนุษย์

เมื่อปัจเจกบุคคลรับรู้ข้อเท็จจริงของความตายในปัจจุบันขณะด้วยประสบการณ์ตรง โดยปราศจากมโนคติทางความคิดใดๆ ในฐานะที่ความตายความเป็นหนึ่งเดียวกับชีวิต ก่อให้เกิดการหยั่งรู้ความจริงของชีวิต ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นย่อมก่อให้เกิดอิสรภาพทางจิตใจ และปรากฏการณ์ความรักอันบริสุทธิ์ เป็นการเปลี่ยนสู่สภาวะใหม่(transformation) ทางใจอย่างสิ้นเชิง ซึ่งทั้งหมดก็คือการเข้าถึงสัจจะแห่งชีวิต โดยเนื้อแท้แล้วคือการปลดปล่อยตัวเองจากสภาพของอิทธิพลกำหนดโดยความคิด เมื่อสภาพอิทธิพลกำหนดโดยความคิดสิ้นสุดลง คือ การตายจากความสืบเนื่องที่เป็นตัวตนทุกรูปแบบเป็น และย่อมมีผลสะท้อนต่อปรากฏการณ์ทางสังคม เช่น ความเข้าใจในศาสนาที่แท้ ก่อให้เกิดสันติภาพที่แท้จริงคือสันติภาพภายในจิตใจ ระบบจริยธรรม และคุณธรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความตระหนักรู้ด้วยปัญญา และเกิดเป็นวัฒนธรรมการตื่นรู้ทุกขณะ ถือเป็นปรากฏการณ์สร้างสรรค์สภาพไร้ปัญหาภายในมนุษย์

ฉะนั้นจะเห็นได้ว่ามโนทัศน์เรื่องความตายที่กฤษฎณมูรตินำเสนอ มีทัศนะความจริงเป็นพื้นฐานรองรับสิ่งที่เขาเสนออยู่ตลอดเวลา และเป็นการให้ความหมายความตายโดยผ่านทางญาณวิทยา คือ การรับรู้โดยประสบการณ์ตรง โดยพ้นขอบเขตของการจำกัดความหมายโดยภาษา และความคิด ทำให้สามารถตอบได้ว่าทำไมเขาจึงปฏิเสธที่จะยืนยันให้เป็นบทสรุป ทำไมเขาจึงเสนอการรับรู้ข้อเท็จจริงในปรากฏการณ์ต่างๆ ด้วยประสบการณ์ตรงอย่างทันทีทันใดในปัจจุบันขณะ โดยไม่ผ่านการตีความ ไม่ผ่านกระบวนการความคิด เป็นการรับรู้สิ่งที่กำลังปรากฏอยู่อย่างถ่องแท้

เป็น ซึ่งเป็นลักษณะเด่นในการรับรู้ข้อเท็จจริงของความตายและการให้ความหมายต่อความตายที่เขาได้นำเสนอไป

มโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษฎมูรติและแนวคิดอื่นๆที่เกี่ยวข้องไม่มีค่อยมีอิทธิพลต่อสังคมไทย แต่ก็มีผลบ้างเฉพาะกลุ่มผู้สนใจศึกษาแนวคิดของเขา ซึ่งถือว่าอยู่ในวงจำกัดเท่านั้น เนื่องจากความเชื่อของสังคมไทยที่มีต่อพุทธศาสนาในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดมีผลต่อจิตใจเป็นอย่างมาก อีกสาเหตุหนึ่งที่สำคัญก็คือทัศนคติหลักของกฤษฎมูรติมีความคล้ายคลึงกับหลักศาสนธรรมสูงสุดในพุทธศาสนา เป็นเหตุให้เข้าใจว่ากฤษฎมูรติได้แนวคิดหลักของพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการนำเสนอด้วยวิธีการของกฤษฎมูรติเอง แต่หากเป้าหมายสูงสุดของชีวิตคือการหลุดพ้นจากพันธนาการทางจิตใจ และยุติตัวตนที่ปรารถนาความสืบเนื่องทุกรูปแบบ ในประเด็นนี้ทัศนะของกฤษฎมูรติน่าจะมีความสอดคล้องในทิศทางเดียวกันกับพุทธศาสนา มากกว่าที่จะเรียกว่าเป็นการเลียนแบบ เพราะสัจจะหรือความจริงในการหลุดพ้นจากความทุกข์ไม่ควรจะเป็นแบบเฉพาะของใคร ไม่ว่าจะเป็นของพุทธศาสนา หรือของใครทั้งสิ้น เพราะสัจจะหรือความจริงมีอยู่แล้วในตัวเองโดยธรรมชาติ แม้ไม่มีใครค้นพบสัจจะก็ยังคงอยู่ต่อไป

๕.๒ วิจารณ์

ทัศนะที่กฤษฎมูรตินำเสนอ แม้จะพยายามหลีกเลี่ยงการเป็นบทสรุปพื้นฐานทางปรัชญา ไม่ว่าจะเป็นทัศนะทางด้านอภิปรัชญา ญาณวิทยา และจริยศาสตร์ โดยพยายามเสนอแนวคิดที่สะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงของชีวิต โดยไม่พยายามสรุปให้เป็นแนวคิดทางปรัชญา แต่กระนั้นสิ่งที่เขานำเสนอก็มีความสอดคล้องกับทัศนะที่เป็นฐานทางปรัชญาดังกล่าวอยู่ เนื่องจากมโนทัศน์เรื่องความตายที่เขานำมาตีความสัมพันธ์กับทัศนะเรื่องความจริง การรับรู้ความจริง และเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ซึ่งลักษณะดังกล่าวสามารถจัดให้อยู่ในรูปแบบของปรัชญาพื้นฐานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

มนุษย์สามารถรอบสัดความคิด ความเชื่อ และประสบการณ์จากอดีตได้จริงหรือ มนุษย์สามารถมองสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างเป็นวัตถุวิสัยโดยไม่มีอัตวิสัยได้จริงหรือ นี่เป็นข้อวิจารณ์ที่ชักใช้สมมติฐานการมองข้อเท็จจริงของกฤษฎมูรติเลยทีเดียว ผู้วิจัยเห็นว่ามนุษย์คงจะไม่สามารถสัดกรอบความคิด ความเชื่อหรือประสบการณ์ได้ เพราะเป็นสิ่งที่เราถูกสั่งสอนอบรมหรือมีประสบการณ์ด้วยตัววัยเด็ก แต่เราสามารถสัดละความยึดถือในกรอบความคิด ความเชื่อหรือประสบการณ์จากอดีตได้ อาศัยการเรียนรู้โดยใช้การเฝ้าสังเกตด้วยความใส่ใจและความรู้ตัวทั่วพร้อมโดยไม่มีการยอมรับหรือปฏิเสธความรู้ที่สัดชอบซึ่งเกิดในขณะนั้น ซึ่งจะทำให้เรามองสิ่งต่าง

ๆ ได้อย่างเป็นภาวะวิสัย โดยไม่ยึดติดความคิด และอคติมาบิดเบือนการมองเห็น ซึ่งเราสามารถตรวจสอบได้ด้วยประสบการณ์ของตนเอง

ผู้วิจัยเห็นว่าในความเป็นจริงนั้น การมีกรอบความคิดเพื่อช่วยให้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ อย่างเป็นระบบและชัดเจน การมีกรอบนั้นแตกต่างจากการยึดถือในกรอบ การยึดกรอบความคิด ทฤษฎีหรือความเชื่อต่างหากที่ทำให้ความจริงที่เรารับรู้ถูกบิดเบือนไป ยกตัวอย่างเช่น ใน พระพุทธศาสนาได้อธิบายการเกิดดับของกายกับจิตที่สัมพันธ์สืบเนื่องกันไปตามเหตุปัจจัย อาจช่วยให้เราทำให้เข้าใจข้อเท็จจริงของความตายยิ่งขึ้น ดังนั้นเราจึงสามารถมีกรอบความคิดเพื่อช่วยให้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นระบบชัดเจนได้ คราบใดที่ไม่มีการยึดถือเกิดขึ้น

สิ่งที่กฤษฎณมูรติพยายามเสนอมิใช่ความเชื่อหรือกรอบความคิดใหม่หรือ เป็นไปได้ไหม เบื้องหลังการเสนอของกฤษฎณมูรติที่ให้สลัดความเชื่อความคิดทิ้งไปนั้น มีความเชื่อความคิด อีกชนิดหนึ่งรองรับ นี่เป็นหัวข้อวิจารณ์ที่ทาจจนกรรจ์ทีเดียว ผู้วิจัยเห็นว่าในการเสนอให้ละทิ้ง ความเชื่อหรือกรอบความคิดนั้น กฤษฎณมูรติได้เสนอกรอบความคิดใหม่จริง แต่ก็ได้พิจารณา มาแล้วใน การมีกรอบนั้นแตกต่างจากการยึดถือในกรอบ เมื่อกฤษฎณมูรติเสนอให้ละทิ้งความเชื่อหรือ กรอบความคิดนั้น ความหมายที่แท้จริงและเจตนาที่เขาต้องการ คือ การให้ละทิ้งความยึดถือใน กรอบความคิดเหล่านั้น ซึ่งหมายถึงการละทิ้งความยึดถือในกรอบความคิดใหม่ที่กฤษฎณมูรติเสนอ ขึ้นมาด้วย เพราะสิ่งที่เขาเสนอแนะเป็นเพียงคำพูดหรือภาษาที่ต้องการสื่อให้เห็นข้อเท็จจริงของ ชีวิตเท่านั้น โดยไม่ต้องการให้ผู้ฟังหรือผู้ศึกษามายึดติดในฐานะคำสอนต้องคล้อยตาม ดังนั้น คำเสนอแนะของกฤษฎณมูรติมีฐานะเป็นเพียงนิ้วชี้ไปยังดวงจันทร์หรือแพที่ใช้ข้ามแม่น้ำ เมื่อเห็น ดวงจันทร์หรือข้ามไปถึงฝั่งแล้ว นิ้วและแพก็ไม่มี ความหมาย

แต่ก็เป็นการยากที่จะนำข้อคิดเห็นของเขามาวิจารณ์ เพราะเขาจะไม่กล่าวรับรองว่า สิ่งที่เขาได้กล่าวไปแล้วนั้นเป็นข้อสรุปหรือทฤษฎี ที่ถูกต้องแล้วนั้นคำพูดและข้อความที่เขา เสนอแนะเป็นเพียงสิ่งที่สื่อความหมายในขณะที่เขากล่าวอยู่เท่านั้น แม้จะดูเหมือนว่า เขาไม่มี ความเชื่ออะไรอยู่ก่อน ไม่ได้มองอะไรจากความเชื่อ หรือเสนอแนะอะไรจากความเชื่อนั้น แต่เมื่อ วิเคราะห์จากการเสนอข้อคิดเห็นของเขาดูเหมือนว่ามันได้ออกมาจากความเห็นที่เขาพยายามปฏิเสธประสบการณ์ความรู้ และความเชื่ออยู่ตลอดเวลา แสดงว่าเขาต้องมีความรู้พื้นฐานที่สามารถ จำแนกแยกแยะว่าสิ่งไหนเป็นข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ สิ่งไหนเป็นมายาคติ แต่ในประเด็นนี้ก็สามารถ ให้เหตุผลได้ว่า เป็นไปได้หรือไม่ว่า สิ่งที่เขาแนะนำเสนอเป็นความรู้ที่ไม่ได้มาจากความยึดมั่นใน ตัวตน หรือหวังผลทางความคิดที่มีลักษณะสืบเนื่องแห่งตัวตน ก็น่าจะหมายความว่าสิ่งที่เขานำเสนอเป็นความรู้ที่จำเป็นที่ไม่ใช่ลักษณะตัวตน ความรู้ชนิดนี้สามารถยอมรับได้ ดังนั้นหาก

ความรู้เกี่ยวกับมโนทัศน์เรื่องความตายในทัศนะอื่นๆ ที่นำเสนอเป็นความรู้ที่ไม่ได้มาจากความยึดมั่นตัวตนหรือมีลักษณะก่อให้เกิดตัวตน ก็ถือว่าเป็นความรู้ที่จำเริญได้เช่นกัน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

มโนทัศน์เรื่องความตายของภุชฌมูรติอาจจะดูเหมือนไม่แปลกใหม่ในสังคมไทย ที่ผู้คนส่วนใหญ่นับถือในพระพุทธศาสนา เนื่องจากเนื้อหาหลักในมโนทัศน์ของภุชฌมูรติมีสาระที่สอดคล้องกับหลักการดับทุกข์ในพระพุทธศาสนา แต่ทัศนะของภุชฌมูรติก็มีประเด็นที่แตกต่างและไม่เห็นด้วยกับพระพุทธศาสนา เช่น การปฏิเสธความเชื่อเรื่องความสืบเนื่องหลังความตาย เป็นต้น ซึ่งน่าจะมีการศึกษาเปรียบเทียบกับพุทธปรัชญาเถรวาทให้ละเอียดยิ่งขึ้น หรือศึกษาว่าแนวคิดของภุชฌมูรติได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในไปประยุกต์ใช้กับแนวคิดของเขาบ้างหรือไม่อย่างไร

ในสังคมมีผู้หนึ่งได้นำเสนอ “ความตาย” ในมโนทัศน์ที่ไม่จำเป็นต้องนำเรื่องความสืบเนื่องหลังความตายมาเกี่ยวข้อง คือ ท่านพุทธทาส ผู้วิจัยจึงเห็นว่าน่าจะมีการศึกษาเปรียบเทียบกับมโนทัศน์เรื่องความตายของท่านพุทธทาสกับภุชฌมูรติว่ามีข้อเหมือนหรือข้อแตกต่างกันอย่างไร

เนื่องจากมโนทัศน์เรื่องความตายมีความสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ทางจิตของปัจเจกบุคคลเป็นอย่างยิ่ง จึงน่าจะมีการศึกษาวิเคราะห์เรื่องจิตโดยตรงให้ละเอียดยิ่งขึ้น หรืออาจเปรียบเทียบกับพุทธนิคายเซน ซึ่งเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เล่ม
ที่ ๑๐, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. มลिनทปัญหาลบแบบแปล. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
พระพุทธโฆษาจารย์. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ - ภาค ๓. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย
, ๒๕๓๔.

กฤษณมูรติ. ว่าด้วยชีวิตและความตาย. แปลโดย กระณิการ์ พรหมเสาร์. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๔.

----- ดับสิ้นหนึ่งพันวันวาน. แปลโดย หึงห้อย ณ ภูเขา. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิอันวิภยณา
, ๒๕๔๕.

----- ขอบข่ายของความคิด. แปลโดย แปลโดย พยับแดด. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมล
คีมทอง, ๒๕๔๓.

----- ที่สุดแห่งการแสวงหา. แปลโดย ทีมงานมูลนิธิอันวิภยณา. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิอัน
วิภยณา, ๒๕๔๕.

----- ปีกแห่งอิสรภาพ. แปลโดย พยับแดด. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสารจำกัด,
๒๕๔๓.

----- ปังเจกบุคคลและสังคม. เล่มที่ ๑ - ๒. แปลโดย จำรัส บำรุงรัตน์. กรุงเทพมหานคร :
มูลนิธิอันวิภยณา, ๒๕๔๗.

----- บันทึกของกฤษณมูรติ. แปลโดย พงนา จันทรสันติ . กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมล
คีมทอง, ๒๕๒๗.

----- มนุษย์ต้องเปลี่ยนแปลงตนเองด่วน. แปลโดย เทวี วัฒนา และ วาณรัตน์ ศรีประสิทธิ์.
เล่มที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิอันวิภยณา, ๒๕๔๖.

- กฤษณมูรติ . เรากำลังแสวงหาอะไร. แปลโดย คณะแปลงานมูลนิธิอันวิภยนา. กรุงเทพมหานคร :
มูลนิธิอันวิภยนา, ๒๕๔๕.
- . ว่าด้วยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. แปลโดย เนรัญชรา. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๐.
- . แห่งการเข้าใจชีวิตและการศึกษาที่แท้. แปลโดย โสริช โพธิ์แก้ว. พิมพ์ครั้งที่ ๔.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕.
- . เหนืออิทธิพลครอบงำ. แปลโดย หึงห้อย ณ ภูเขา. กรุงเทพมหานคร :
มูลนิธิอันวิภยนา, ๒๕๔๕.
- . อิสราภาพเกิดขึ้นเมื่อคุณไม่รู้. แปลโดย สุวรรณา หลั่งน้ำสังข์. กรุงเทพมหานคร :
มูลนิธิอันวิภยนา, ๒๕๔๑.
- . การศึกษาและสาระสำคัญของชีวิต .แปลโดยนวลคำ จันภา.กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ
อันวิภยนา, ๒๕๔๘.
- . สาระสำคัญของชีวิต, แปลโดยนวลคำ จันภา.กรุงเทพมหานคร : เซนเตอร์พับลิเคชั่น
, ๒๕๒๗.
- . สัจแห่งชีวิต. แปลโดยกัลยา วงศ์จริยา.กรุงเทพมหานคร : พลพันธ์การพิมพ์, ๒๕๓๐

ข. ข้อมูลวิทยุภูมิ

(๑) หนังสือ

- เขมานันท์. ความหมายของชีวิต .พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ม.ป.ป.
จินดา จันท์แก้วและคณะ. สารัตถะแห่งปัญญา. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
ม.ป.ป.
- จ้านงค์ ทองประเสริฐ. ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.
- . ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี. ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา.ม.ป.ป.
- ไซเกิ้ล รินโบเช.เหนือห้วงมหรณพ. แปลโดย พระไพศาล วิสาโล.พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๔.

- เดือน คำดี,ดร. **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖.
- ธรรมสภา.ความตายที่ท่านยังไม่รู้จักรวมพระธรรมเทศนาของพระธรรมอาจารย์. กรุงเทพมหานคร :ธรรมสภา, ม.ป.ป.
- บุญมี แท่นแก้ว.**ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน และสมภาร พรหมทา.**มนุษย์กับศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓,(กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗).
- พิชัย วาสนาส่ง.**ชาลาเดิน 1187-ปีนลาดิน2001**. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, ๒๕๔๔.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). **ตายก่อนตาย**.กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.
- . **การเกิดใหม่ที่น่ายกย่อง**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕.
- . **ดับไม่เหลือ : รวมพระธรรมเทศนาเพื่อเตรียมตัวตาย**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖
- . **เรื่องความสำคัญที่สุดสำหรับพุทธบริษัท : ปฏิจธสมุปปาทหลักปฏิบัติอริยสัจที่สมบูรณ์แบบ**, กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐.
- . **เพชรในพระไตรปิฎก สวรรค์ในทุกอริยาบท**.กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์ ,๒๕๒๕.
- . **สู่จิตว่าง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๐.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต).**พุทธธรรม**.พิมพ์ครั้งที่ ๖.กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- .**พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- พระทักษิณคณาธิกร. **ปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔.
- พระครูภูมิเมธงกูโร, มรณสติ : **พุทธวิธีต้อนรับความตายด้วยสติปัญญา**.กรุงเทพมหานคร : ประสิทธิ์ สเตชันเนอรี, ๒๕๓๐.
- พจนา จันทรสันติ.**ในท่ามกลางอรรยธรรมยุคก่อน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๔.
- .(แปล และเรียบเรียง).**วิถีแห่งเต๋า**.กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๓๓.
- พิน ดอกบัว.**ปวงปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๕.
- ม.ร.ว.พทุทธิสถาน ชุมพล."**Identity อัตลักษณ์ ตัวตน**", **คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย**. กรุงเทพมหานคร :จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ – ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร :

ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๓.

ระวี ภาวิไล. ความสัจ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผีเสื้อ, ๒๕๓๘.

วรุณ ศรีวรกุล. “ชีวิต ความตายและการตาย : มุมมองของชาวคริสต์”, การตายกับความตาย:

มุมมองจากศาสนาและวิทยาศาสตร์, บรรณาธิการ โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์.

กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

วารัณ ภาณุตานนท์ ณ มหาสารคาม. จิตวิทยาพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร :

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย, ม.ป.ป.

วิทย์ วิศุทเวทย์, ดร. ปรัชญาทั่วไป: มนุษย์โลกและความหมายของชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑.

กรุงเทพมหานคร : ไทยร่มเกล้าจำกัด, ๒๕๓๕.

สมภาร พรหมทา. มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๕.

----- . พุทธศาสนิกายเซน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร :

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

สนิท ศรีสำแดง. พุทธปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นิลนารการพิมพ์, ๒๕๓๕

สมัคร บุราวาส. วิชาปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๔.

สิงห์ทน คำขาว. ปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๑๕.

สุวรรณ สถาอานันท์. มนุษย์ทัศน์ในปรัชญาตะวันออก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

(๓) บทความ

กัมมันต์ พันธุมจินดา. “ สมองตายและความตาย”, มุมมองเรื่องความตายและภาวะใกล้ตาย.

รวบรวมโดย ประสาน ต่างใจ และ ธนพรรณ สิทธิสุนทร. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์คบไฟ, ๒๕๓๕.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. “การตายกับความตายในมุมมองจากศาสนาและวิทยาศาสตร์”, รวม

บทความจากการประชุมวิชาการ. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

๒๕๔๓

ชัยยงค์ พรหมวงศ์. “ทฤษฎีและหลักการที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนา”, ส.ค.ส พุทธศาสตร์.

กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ชัยศึกษากรณ์, ๒๕๒๒.

ภัทรพร สิริกาญจน. “ชีวิตกับความตายในมุมมองทางศาสนา,” ใน มุมมองเรื่องความตายและ
ภาวะใกล้ตาย, รวบรวมโดย ประสาน ต่างใจ และ ธนพรรณ สิทธิสุนทร.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คบไฟ, ๒๕๓๕.

พิพัฒน์ พสุธารชาติ. “พุทธศานากัทธิรสนะแบบลตทอน”.วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่
๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๔๗.

ศิริวรรณ โอสถานนท์, “การศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบเชิงเปรียบเทียบหน้า “ตัวตน” ในทัศนะ
ของพุทธปรัชญาและปรัชญาของเดวิด ฮูม”.วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา.ปีที่ ๓ ฉบับที่
๒ พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๓๕.

สุวรรณา สดอานันท์. “ชีวิตและความตายตามคคิคริสต์ศาสนา” ,ในมุมมองเรื่องความตายและ
ภาวะใกล้ตาย.กรุงเทพมหานคร : บริษัทเคล็ดไทยจำกัด, ๒๕๓๕

พิพัฒน์ พสุธารชาติ. “พุทธศานากัทธิรสนะแบบลตทอน”.วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่
๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๔๗.

(๒) วิทยานิพนธ์

กิติ ยิงยงใจสุข. “มโนทัศน์เรื่องความตายในคัมภีร์จวงจื่อ”.วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ณัฐยา วาสิงหน. “ความหมายของความตายการตีความตามพุทธปรัชญา”.วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.

ณัฐริ บุญกิตติเจริญ. “ความสำคัญของการเวียนว่ายเกิดในพุทธจริยศาสตร์เถรวาท”.วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต .บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ดิเรก วังชากร. “อภิปรัชญาของกฤษณมูรติ”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิต
วิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

พระเดชพล เหมนาโถย. “อุปทานในพระพุทธศาสนากับปัญหาในโลกปัจจุบัน”. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต .บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

วินัย มณีขาว . “ปรัชญาการศึกษาของกฤษณมูรติ”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิต
วิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

สิริจิต ปันเงิน, “ความตายในทัศนะของกามูร์”.วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔.

(๔) งานวิจัย

วิทย์ วิศทเวทย์. “ความคิดเรื่องอนัตตาในพระสูตร”. ผลงานการวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘ .

(๕) อินเทอร์เน็ต

ปิงปอน รักอำนาจกิจ. “ ความตาย ” ในแนวคิดทาง “ เศรษฐศาสตร์พฤติกรรม ”. [Online],
Accessed :10 November 2006. Available from

<http://www.ipsr.mahidol.ac.th/content/home/ConferenceII/Article/Article07.htm>

ผู้จัดการ. “ วัฒนธรรมการตื่นรู้ ”. [Online], Accessed : 30 November 2006. Available from

<http://www.manager.co.th/asp-bin/PrintNews.aspx?NewsID=9480000110457>

พุทธทาสภิกขุ. “ ฟ้าสาบทางการขุดเพชร ”. [Online] , Accessed 30 November 2006. Available
from <http://www.buddhadasa.com/heritage/diamond7.html>

มะขามป้อม. “ วิมุตติ – ว่าด้วยกฤษฎมูรติ ”. [Online], Accessed : 30 November 2006. Available
from <http://larndham.net/wimutti/board/D00000124.html>

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). “ ธรรมกถานันมาฆบูชาปี ๒๕๔๔ ความรักจากวาเลนไทน์สู่ความ
เป็นไทย ”. [Online], Accessed 28 February 2007 Available from
<http://www.agalico.com/board/showthread.php?t=3998>

วรยุทธ ศรีวรกุล. “ ความรับผิดชอบเงื่อนไขจำเป็นสำหรับสังคม ”. [Online], Accessed 28 February
2007. http://www.journal.au.edu/abac_newsletter/1998/july98/responsible.html

วิกิพีเดีย. “ สารานุกรมเสรี ”. [Online], Accessed 30 November 2006. Available from
<http://th.wikipedia.org/wiki>

สาวตรี สุขศรี. “ความรัก : เครือข่ายสยามเสวนา”. [Online], Accessed 28 February 2007 Available
from http://www.siamsewana.org/ocean/index.php?option=com_content&task

อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์. “ แรงบันดาลใจจากไอน์สไตน์ ๒ ”. [Online], Accessed 30 November 2006.
Available from <http://morning-m.storythai.com/?page=1774684&pnum=0&g=bali>

๒. ภาษาอังกฤษ

I. Primary Sources

Krishnamurti, J.. *On Living and Dying*. London : Victor Gollanez Ltd.,1992.

-----Krishnamurti ' s journal.United states of America.: Happer & Row,
Publisher,Inc,1985.

-----The Awakening of Intelligence.London : Victor Gollanez Ltd.,1980.

-----The Wholeness of Life. London : Happer & iRow,Publisher,Inc,1979.

Krishnamurti, J.. *The Network of Thought* . London : Happer & Row, Publisher,Inc,
1985.

-----The Second Penguin Krishnamurti Reader. Edited by Mary Lutyens.
Great Britain : Cox and Wyman Ltd., 1970.

-----The Awakening of Intelligence. London : Victor Gollanez Ltd.,1980.

-----Truth and Actuality. Madras : Krishnamurti Foundation India,2000.

2. SECONDARY SOURCES :

(I) Books

Aries, Philippe. *Western Attitudes toward Death : From The Middle Ages to The Present*. Translated by Patricia M. Ranum. London : The Johns Hopkins
University Press.,1973.

Charon, Jacques. *Death and Westren Thought*. New York : Collin Books,1973.

Holroyd ,Stuart. *The Quest of Quest of Mind*. 3rd. Great Britain : The Aquarian Press,
1980.

Mayer, Frederick. *A History of Modern Philosophy*. New Delhi : Eurasia Publishing
House, 1976.

Shringy, R.K. *Philosophy of J. Krishnamurty, A Systematic Study*. New delhi :
Munshirma Manoharlal Publishers Tct.Ltd.,1997.

Stephen W. Hawking. *A Brief History of Time*. new York : Bantam books,1998.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระอารดินทร์ เขมธมฺโม (รัตนภู)
- เกิด : วันจันทร์ที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๕
- สถานที่ : โรงพยาบาลราชวิถี แขวงพญาไท เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร
- อุปสมบท : วันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ ณ วัดสวนแก้ว ต. บางเลน อ. บางใหญ่ จ. นนทบุรี
- สังกัดปัจจุบัน : วัดสวนแก้ว ต. บางเลน อ. บางใหญ่ จ. นนทบุรี ๑๑๔๕๐
- การศึกษา : สายสามัญ – ชั้นประถมศึกษาโรงเรียนวัดลาดปลาเค้า แขวงจระเข้บัว
เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร
- ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนหอวัง แขวงลาดยาว เขตจตุจักร
กรุงเทพมหานคร
- ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนหอวัง
แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร
- ศศ.บ (รัฐประศาสนศาสตร์) สถาบันราชภัฏจันทรเกษม
: ปรัชญาดุษฎี - นักธรรมโทจากสำนักเรียนวัดสวนแก้ว ต. บางเลน อ. บางใหญ่
จ. นนทบุรี
- ประสบการณ์ : เป็นพระวิทยากรอบรมค่ายจริยธรรม ณ วัดสวนแก้ว ต. บางเลน
อ. บางใหญ่ จ. นนทบุรี